

WSOY

Kalevi Heinilä

Yliopiston puolustaminen

Jyväskylän yliopiston
hallinnon uudistus
1977-1982

Rehtorin kertomus

YLIOPISTON PUOLUSTAMINEN

KALEVI HEINILÄ

**YLIOPISTON
PUOLUSTAMINEN**

**Jyväskylän yliopiston
hallinnonuudistus
1977—1982**

Rehtorin kertomus

WERNER SÖDERSTRÖM OSAKEYHTIÖ
Porvoo - Helsinki - Juva

Verkkoversio julkaistu oikeudenomistajien ja WSOY:n luvalla.

URN: ISBN:978-951-39-9415-0

ISBN 978-951-39-9415-0 (PDF)

Jyväskylän yliopisto, 2022

© Kalevi Heinilä 1983

WSOY:n graafiset laitokset

Juva 1983

ISBN 951-0-12133-9

Sisällys

Lukijalle 9

LÄHTÖTILANNE

1. 1970-luvun jälkipuolen lähtötilanne 13
2. Jyväskylän yliopisto — koetinkivi? 15
3. Hallintokäsityksistä 18
 - 3.1. Instrumentaalinen hallintokäsitys 18
 - 3.2. Ihmiskeskeinen hallintokäsitys 20
 - 3.3. Kiintiöity hallinto 21
 - 3.4. Uudistuva hallinto 24

YLIOPISTO ESITTÄÄ

4. Yliopisto määrittelee tahtonsa 29
 - 4.1. Määrittelyn pulmat 29
 - 4.2. Menettelytapa 30
 - 4.3. Uudistusperusteet 30
 - 4.4. Uudet pakolliset kuviot 32
5. Hallinnonuudistus prosessina 36
 - 5.1. Päätösprosessi 36
 - 5.2. Täytäntöönpanoprosessi 38

KESKUSHALLINTO TAHTOO

6. Keskushallintovaihe 43
 - 6.1. Menettelytapa 46
 - 6.2. Pelin henki 47
 - 6.3. OPM:n intressit 48
7. Demokratian edistäminen 51
 - 7.1. Äänioikeuden laajentaminen 51

- 7.2. Toimivallan hajauttaminen 52
- 7.3. Kolleginen toimivalta 53
- 7.4. Konsistorin lakauttaminen 53
- 7.5. Toimivaltajako henkilöryhmittäin 54
- 7.6. Kaksisuuntainen tiedonkulku 58
- 7.7. Vaalijärjestelmä 61
 - 7.7.1. Ohjattu vaalijärjestelmä 61
 - 7.7.2. Vaaliliittojen epääminen 62
 - 7.7.3. Rehtorin vaalijärjestelmä 63
- 8. Oikeusturva 68
 - 8.1. Opiskelijan oikeusturva 68
 - 8.2. Oikeusturva virantäytössä 69
 - 8.2.1. Kutsumismenettely 70
 - 8.2.2. Asiantuntijamenettely 70
 - 8.2.3. Päättäjien tehtäväpätevyys 71
 - 8.2.4. Muutoksenhakumenettely 72
- 9. Yliopistoautonomia 77
 - 9.1. Henkilöstöhallinto 78
 - 9.2. Laitoshallinto 79
 - 9.3. Virastobyrokratia 80
- 10. Sosiaalinen kontrolli 81
- 11. Hallinnon toimivuus 85
 - 11.1. Hallintoelimien määrittäminen 86
 - 11.2. Hallinnollinen työnjako 88
 - 11.3. Hallintoelimien tehtävämäärittelyt 89
 - 11.4. Esittely- ja delegointimenettely 93
- 12. Ministeri ratkaisee 98
- 13. Rehtorien neuvoston kannanotto 101
- 14. Uusherännäisyyttä 103
 - 14.1. Uudelleenarviointi SKDL:ssa 103
 - 14.2. Uudelleenarviointia ylioppilaskunnassa 104

EDUSKUNTA SÄÄTÄÄ

- 15. Hallitus esittää — eduskunta säätää 113
 - 15.1. Sivistysvaliokunta kuulee ja puhuu 114
 - 15.2. Väliintulo 128
 - 15.3. Eduskunta — isännän ääni 130

ASETUS ANNETAAN

16. Hallitus antaa asetuksen 141
17. Uuden perussäännön vastaanotto 147
18. Tilintekoa 152

UUSI JÄRJESTYS

19. Yliopisto järjestäytyy 161
 - 19.1. Laitosjako riesana 163
 - 19.2. Väliaikaisratkaisu risoo 169
 - 19.3. Laitoshallinto 175
 - 19.4. Laitoshallinnon jälkipuinti 180
 - 19.5. Uusi hallitus — uudet otteet 183

YLIOPISTO RISTIPAINEESSA

20. Yliopiston puolustaminen 189
 - 20.1. Intressien ristipaine 189
 - 20.2. Demokratisointi kynnyskysymyksenä 191
 - 20.3. Demokratia — politisoituminen 194
 - 20.4. Rajaehtoinen demokratisointi 196
 - 20.5. Valta ja vastuu 196
 - 20.6. Itsetutkiskelun tarve 198
 - 20.7. Maltti on valttia 202
21. Hallinnon perusvaihtoehdot 205
22. Sovitteluratkaisu 209
23. Uudet ”kirvoittavat” tuulet 211

LIITTEET

1. Korkeakoululaitos tienhaarassa 215
2. PM. JY:n hallinnon kehittäminen 220
3. Yliopistohallinnon kehittämisen peruskysymyksiä 225
4. JY:n vanha ja uusi hallintomalli 227
5. Hallintoelimien tärkeimmät tehtävämäärittelyt 228
6. Virkamatkamäärärahojen jako ja käyttö 234
7. Yliopistohallinnon polariteetit 235
8. Hallintoesitysten vertailu 237

Lukijalle

Jyväskylän yliopisto on ollut korkeakouluhallinnon kehittämisen tienavaajana maassamme. Jyväskylän kasvatusopillisen korkeakoulun yliopistoksi muuttamisen yhteydessä vuosina 1967 ja 1968 uudistettiin myös yliopiston hallintojärjestys. Uusi hallintojärjestys oli mm. siinä suhteessa käänteentekevä, että se avasi uusille henkilöryhmille ja erityisesti opiskelijoille ensimmäisen kerran vaikutusmahdollisuuksia yliopiston päätöksenteossa. Vuosina 1977—1982 toteutettu hallinnonuudistus, jonka säädökset astuivat 1.8.1981 voimaan, edustaa jälleen monessa suhteessa uudentyypistä ja ilmeisesti toisillekin korkeakouluille suuntaa-antavaa hallintoratkaisua.

Yliopiston hallinnonuudistus on luonteeltaan erittäin vaikea asiakokonaisuus, prosessina monivaiheinen ja sellaisena äärimmäisen altis monille 'väliintuloille'. Kukaan ei tiedä hallinnon järjestelyn oikeaa ratkaisua, mutta monet luulevat tietävänsä ja asettavat sen mukaisia vaateita.

Yliopiston tehtävä on nykypäivän koulutusyhteiskunnassa merkitykseltään korostunut. Tästäkin syystä yliopiston toimintaan ja sen hallinnon järjestelyyn kohdistuu entistä laajempien tahojen entistä erilaisempia intressejä. Uusien ja vanhojen intressien ristiaallokossa on entistä vaikeampaa löytää kaikkia osapuolia, edes kaikkia asianosaisia, tyydyttäviä ratkaisuja — saati turvata yliopiston häiriötön toimivuus perustehtävässään.

Hallinnonuudistus käynnistyi Jyväskylän yliopistossa opetusministeriön tahdosta varsinaisesti vuonna 1977. Samanaikaisesti alkoi rehtorin toimikauteni, joka päättyi jatkoajan jälkeen 1.8.1982 eli samaan aikaan, kun yliopistokin oli päättämässä siirtymistään uuteen hallintojärjestykseen. Rehtorina jouduin siten vetämään uudistuksen kivirekeä käytännöllisesti katsoen alusta loppuun ja tässä roolissa käyttämään rehtorille

kuuluvaa yliopiston puhevaltaa viranomaisissa ja puolustamaan sen etuja hallinnonuudistuksessa.

Koska hallinnonuudistuksella on asiakokonaisuutena yliopiston toiminnan jokaiseen soluun ulottuva vaikutuksensa ja lisäksi laajaa korkeakoulupoliittista, mutta myös yleisempää yhteiskuntapoliittista kantavuutta, katsoin asiakseni ryhtyä laatimaan selostusta viisi vuotta kestäneen prosessin eri vaiheista, niihin liittyvistä pulmakysymyksistä, intressiristiriidoista ja ratkaisuista. Kuvauskulmani painottuu luonnollisesti yliopistokeskeisesti ja tästä johtuen varmaan jotkut tulkintani toisten osapuolten näkökulmista jäävät puutteellisiksi. Koko totuutta en tunne, mutta riittävän monta antaakseen oikeutuksen selostuksen tekemiseen.

Tavoilleni ja periaatteilleni uskollisena en arkaile soveltaa tässäkin työssäni yliopiston luovuttamatonta oikeutta kriittisyyteen. Se on myös ainoa tie kehitykseen — myös yliopiston hallinnon järjestelyissä. Otteeni on yleensä selostava, kuvaava, mutta pyrin myös analysoimaan hallinnon erityisongelmia ja niiden ratkaisuvaihtoehtoja sekä siten tarjoamaan viirikkeitä ja malleja yliopiston hallintoa koskeville tutkimuksille.

Toivon, että kokemukseni, havaintoni ja arviointini Jyväskylän yliopiston hallinnonuudistuksesta ovat omiaan edistämään itse asiaa, yliopiston tehtävää korkeimman hengenviljelyn keskuksena maassamme.

Jyväskylässä heinäkuun 20 päivänä 1983

*Kalevi Heinilä (sit.)*¹

¹ Käytän puoluetunnusta osoittamaan ao. henkilön poliittista sidosryhmää. Korkeakoulu- ja tiedeasiain politisoituessa poliittisten sidosryhmien vaikutus on ohjannut enentyvästi myös korkeakoulu- ja tiedepoliittista päätöksentekoa keskushallinnossa. Sidoryhmät asettavat siten, puolueesta ja sitoutuneisuuden voimakkuudesta riippuen, enemmän vai vähemmän tiukat rajaehdot jäsentensä, kannattajiensa tai mandaattiensa käyttäjien korkeakoulupoliittiselle kielipelille. Sitoutumaton on luonnollisesti kielipelissään vapaampi tällaisista poliittisista rajoitteista. Poliitikassa puoluetunnuksen käyttö nimenomaisesti kielipelin tulkinta-avaimena henkilöiden nimien yhteydessä on yleistynyt. Käytän menettelyä selostuksessani ja suositan sitä yleisempäänkin käyttöön korkeakoulupoliittisessa keskustelussa.

LÄHTÖTILANNE

1. 1970-luvun jälkipuolen lähtötilanne¹

Kulttuurivallankumouksen hullut vuodet olivat taittumassa maamme korkeakoululaitoksen murroksessa. Mutta Lex Virolainen, Lex Itälä ja Lex Sundqvist olivat arkistojäänteinä vielä muistuttamassa niistä radikaaleista muutoksista, joihin opetusministeriö olisi ollut valmis korkeakoulujen hallinnon järjestelyissä, jos vain hallitus ja eduskunta olisivat suostuneet. Konkreettista tuta tästä valmiudesta saatiin sittemmin myös mm. Turun ja Tampereen yliopistojen valtiollistamisen yhteydessä: uudet hallintomallit runnattiin väellä ja voimalla läpi.

Syystä Jyväskylän yliopistossakin ja erityisesti sen varttuneemman opettajakunnan keskuudessa suhtauduttiin epäilevästi tällaisiin suuriin, seuraamuksiltaan arvaamattomiin hallinnonmuutoksiin ja samalla keskushallinnon, poliittisen esivallan, kykyyn ja taitoon hoitaa yliopiston uudistamista järkiperaisesti².

Nämä murrosvuodet jättivät pysyvämpiä jälkiä korkeakouluihin. Vaiikutuksiltaan merkittävimpiä lienee korkeakoulujen politisoituminen. Tämä prosessi alkoi ylioppilaskunnista, mutta siirtyi pian myös opettaja- ja muuhun henkilökuntaan aikaansaaden ammatillista, korkeakoulu- ja tiedepoliittista järjestymistä — usein selvästi poliittisin tunnuksin ja sidosryhmin. Ulkoa ohjautuva poliittinen painostusryhmätoiminta lisäsi myös ’turvapaikka’-järjestäytymistä ja erotteli erityisesti opettajakuntaa ”edistyksellisiin” ja ”taantumuksellisiin”, ”demokraattisiin” ja ”epädemokraattisiin”. Ja ellet etsinyt turvapaikkaa jostain jäsenyydestä ja alistunut kollektiivin tahtoon, sait tuntea sitoutumattomuuden kirot.

Politisoitumisen yhteydessä korkeakouluihin kehittynyt eturyhmien verkosto valtakunnallisine pääjärjestöineen ja sidosryhmineen on erinomaisten merkittävästi vaikuttamassa korkeakoulujen toimintaan ja erityisesti niiden hallinnon järjestelyihin³.

Toisaalta Jyväskylän yliopistossa tilannetta tasapainotti ’rauhan vuo-

sina' 1967 ja 1968 toteutettu hallinnonuudistus korkeakoulun laajetessa yliopistoksi. Tässä maltillisessa hallinnonuudistuksessa muutkin opettajaryhmät kuin professorit ja lisäksi opiskelijat saivat äänikelpoisuuden tiedekuntien ja keskushallinnon päätöksenteossa. Yliopiston toimivallan käyttö oli siten laajentunut, ja uudet ryhmät olivat saaneet vaikutuskanavia hallinnossa.

Ehkä tilannetta rauhoitti myös se, että nämä uudet(kin) ryhmät joutuivat pian kokemaan, että yliopiston hallinto on pääosin arkisten, välttämättömien asioiden hoitoa ilman vallankäytön ihanuutta ja että merkitykselliset, yliopiston kehittämistä ja budjettia koskevat päätökset jäävät pääosin käytännössä merkityksettömiksi — toteutumatta.

¹ Hyvän yleiskuvan maamme korkeakoululaitoksen kriisivaiheesta 1960-luvun lopulla ja siihen ankuroituvasta hallinnon uudistusprosessista 1970-luvulla antaa professori Juha Vartolan tutkimusraportti "Korkeakoulujen alihallinnon uudistamistarpeista": osaraportti I, Tampereen yliopisto, Hallintotieteiden laitos, julkishallinnon julkaisusarja n:o 4/1980, s. 1—26.

² Tämä yliopistossa koettu epäily ja epäusko radikaalien hallintoratkaisujen toimivuudesta sai äärimmäisen ilmauksensa 31.3. 71 yliopiston lausunnossa OPM:lle: "... "Henkilö ja ääni"-periaatteen soveltaminen lisäisi poliittisen sidonnaisuuden häiriövaikutuksia ja uhkasi rakentavan työskentelyn ehtoja siinä määrin, että yliopisto pitää parempana ratkaisuna, jopa yliopiston äärimmäisenä vaihtoehtona, luopumista sisäisestä itsehallinnostaan ja sen alistamista kaikissa keskeisissä ratkaisuissaan valtioneuvoston tai mahdollisesti perustettavan korkeakouluhallituksen toimivaltaan...". Yliopiston vararehtorina seurasin läheltä tätä 'taistelua yliopistosta' kaihtamatta myöskään kannanottoja. Kerran pelkistin tuntoni riimin muotoon "Korkeakoululaitos tienhaarassa" (liite 1, s. 215). Ylioppilaslehden päätoimittajan vaihdoskaan (SKDL/KEPU) ei auttanut: riimiä ei julkaistu. Demokratian nimissä ajettu vallankumous — professorivalta/opiskelijavalta — ei sallinut sananvautta vararehtorille!

³ Eturyhmätoiminta on erityisen korostunut Jyväskylän yliopistossa, jossa hallinnonuudistuksen aikoihin 1970-luvun lopulla toimivat seuraavat henkilökuntayhdistykset:

Jyväskylän Tiedepoliittinen Yhdistys (JYTIEPO)
Edistyksellinen tiedeliitto, Jyväskylän paikallisosasto
Suomen Tutkijaliiton Jyväskylän yhdistys
Jyväskylän yliopiston henkilökuntayhdistys r.y. (TVKV)
Jyväskylän yliopiston Toimihenkilöt ja Työntekijät r.y. (SAK)
Jyväskylän yliopiston Assistenttiyhdistys r.y. (SAK)
Jyväskylän yliopiston Assistentit ja Tutkijat r.y. (TVKV)
Jyväskylän yliopiston ylioppilaskunta (SYL)
Professoriliitto r.y. Jyväskylän alaosasto (AKAVA)
Jyväskylän yliopiston Lehtoriyhdistys r.y. (AKAVA)
Tieteellisten kirjastojen virkailijaliitto r.y. (AKAVA)

2. Jyväskylän yliopisto — koetinkivi?

Jyväskylän yliopisto (JY) oli osoittanut ennakkoluulottomuuttaan hallintonsa uudelleenjärjestelyssä 1960-luvulla ja 'edistyksellisyytään' ryhtyessään yhteiskuntatieteellisessä tiedekunnassaan yhteistyössä OPM:n kanssa vuonna 1975 ns. tutkinnonuudistuksen kokeiluun. Tästäkö syystä OPM oli valinnut JY:n hallinnonuudistuksen toisen vaiheen käynnistäjäksi?

JY:n vasta kymmenvuotinen hallintomalli oli käytännössä osoittanut toimivuutensa. Luonnollisesti sen yksityiskohdissa oli ns. teknisiä puutteita, joita asetustarkistuksin oli jouduttu paikkailemaan, mutta peruskenteeltaan se oli toimintakelpoinen eikä sellaisena edellyttänyt mitään laaja-alaista korjausta. Erityisesti tässä laaja-alaisen tutkinnonuudistuksen tilanteessa olikin yllättävää, että OPM ilmoitti vastauksenaan yliopiston asetusta koskevaan muutosesitykseen seuraavaa:

12.2.76

"Koska yliopistosta vuonna 1968 annettu ja useasti muutettu asetus ei enää vastaa lainsäädännölle asetettavia lakitekniisiä ja kielellisiä (sic.) vaatimuksia, opetusministeriö palauttaa oheisena yliopiston 23.4.75 tekemän esityksen sekä kehoittaa yliopistoa valmistelemaan **asetuksen muuttamista** (alleviivaus K.H.) laajemmin kuin sanottu esitys edellyttää. Tässä valmistelutyössä tulisi teknis-kielellisten uudistusten lisäksi ottaa huomioon ne sisällölliset uudistukset, jotka yliopiston ja sen eri yksiköiden toiminnan kannalta on havaittu tarpeellisiksi."

Opetusministeri Paavo Väyrynen

OPM:n kirjeen toimeksiantoa käsiteltiin hallintokollegion kokouksissa 10.3.76 ja 7.4.76. Hallintokollegion päätöksen mukaisesti rehtorinvirasto sai tehtäväkseen ryhtyä valmistelutöihin hallintoasetuksen muuttamiseksi tarpeellisilta osiltaan. Koska yliopistossa ei asialla koettu mitään erityistä kiirettä, valmistelut käynnistyivät verkkaisesti, mikä osaltaan antoi

28.4.77 OPM:lle aihetta pyytää 28.4.77 selvitystä siitä, "mihin toimenpiteisiin

yliopisto on sisäisen hallintonsa uudistamiseksi ryhtynyt ja mihin ajankohtaan mennessä uudistusesityksen arvioidaan valmistuvan”.

8.4.76 Näyttää ilmeiseltä, että tähän OPM:n pakistuskirjeeseen on JY:n yliopilaskunta antanut aiheita tai ainakin sivustatukea kannanotollaan 8.4.76 hallintoasetuksen vanhentuneisuudesta ja silloisen hallinnon periaatteiden demokratian vastaisuudesta:

”...Jyväskylän yliopiston yliopilaskunta on myös sitä mieltä, että asetus Jyväskylän yliopistosta on vanhentunut ja monessa suhteessa puutteellinen. Se ei vastaa yliopiston nykyisen toiminnan hallinnolle asettamia vaatimuksia. Ja ennen kaikkea: nykyiseen asetukseen kirjatut hallinnon peruseriaatteet ovat demokratian vastaisia. Ne eivät luo edellytyksiä opiskelijoiden, sen paremmin kuin henkilökunnankaan laajalle osallistumiselle päätöksentekoon ja sen valmisteluun, yliopiston ja sen laitosten käytännön toiminnan suuntaamiseen. Yliopiston omissakin tehtäväsuunnitelmissa on korostettu hallinnon kehittämistä siten, että nämä edellytykset toteutuisivat.

Jyväskylän yliopiston yliopilaskunta toteaa, että hallinnollisia uudelleenjärjestelyjä on arvioitava niiden demokraattisuuden mukaan. Demokraattisuus on opiskelijoiden kannalta keskeisin kriteeri, jonka mukaan järjestelyihin tullaan suhtautumaan. Kysymys ei ole vain yleisistä demokratian ihanteista, vaan ennen kaikkea yliopiston toiminnan kehittämistä. Kokemukset yliopiston sisälle muotoutuneesta yleiseen ja yhtäläiseen äänioikeuteen perustuvasta laitoshallintokäytännöstä osoittavat, että kaikinpuolinen tieteellinen kehitys toteutuu parhaiten vain laitosdemokratian oloissa. YYÄ on siis ehdottomasti paras vaihtoehto yliopiston kaiken toiminnan kannalta...”

JYY:n hallitus

25.5.77 Vastauksessaan yliopisto ilmoitti käynnistäneensä ao. valmistelutyöt ja saavansa asetusmuutosesityksen hallintokollegion käsittelyyn vielä syyslukukauden aikana. Yliopiston nuiva suhtautuminen hallinnonuudistukseen ja OPM:n pakistukseen käy kuitenkin selvästi ilmi yliopiston vastauksesta 25.5.77:

”...Turun ja Tampereen yliopistojen ja muiden vastaavalla tavalla uudistettujen organisaatioiden toiminnasta ei vielä ole olemassa riittävästi kokemuksia eikä niihin perustuvaa tietoa, mutta yliopisto tulee jatkamaan tietojen hankkimista. Yliopiston tietämän mukaan on selvitystöitä käynnissä eri yliopistoissa. Yliopistolla ei ole muutenkaan tutkimus- ja kokemuseräistä tietoa siitä, mikä yliopiston organisointi olisi paras. Jyväskylän yliopiston mielestä ei ole tarvetta yliopistojen organisaatioiden samankaltaistamiseen sinänsä ilman, että uudistuksella samalla aikaansaataisiin parannuksia.

Edellä esitetyn perusteella yliopisto katsoo, että ministeriön viitekirjeessä mainitsema ”vauhditustarpeen” perustelut eivät sovellu tänne.”

Mutta tämä odotteleva suhtautuminen ei tyydyttänyt yliopiston järjestäytyneitä henkilöryhmiä, vaan kahdeksan yhdistystä ryhtyi yhteisäänin hä-
13.10.77 tistelemään 13.10.77 yliopistoaan kirjeellään:

”...Allekirjoittaneiden järjestöjen näkemys on, että yliopiston sisäisen hallinnon demokratisoimisen tarve on ilmeinen. Opettajien, muun henkilökunnan ja opiskelijoiden mahdollisuudet osallistua yliopiston asioiden hoitoon ovat riittämättömät...

Allakirjoittaneet järjestöt esittävät, että yliopiston tulee välittömästi tehdä esitys yliopiston sisäisen hallinnon kehittämiseksi...”

7.11.77 Mutta hallinnonuudistuksen valmisteluihin oli jo tullut puhtia ilman hä-
tistelyäkin: rehtorinvirastosta valmistui 7.11.77 muistio hallinnonuudistuksen perusteista ja asetuseräluonnos (liite 2, s. 220), hallintokollegio puolestaan käynnisti tämän pohjalta 7.12.77 asian laajan käsittelyn ja lausuntokierroksen väljän aikataulun puitteissa. (— 28.2.78).

3. Hallintokäsityksistä

3.1. Instrumentaalinen hallintokäsitys

Yliopiston tieteellisestä tehtävästä seuraa, että tieteelliselle asiantuntemukselle on turvattava yliopiston hallinnossa ja päätöksenteossa riittävä edustus.

Kun lähdetään uudistamaan tai laatimaan hallintomallia on aluksi aiheellista pohtia sen perusteita: mitä hallinto on, mikä on sen tehtävä ja tarkoitus ja mitä toimivuuden kriteerejä sille asetetaan¹.

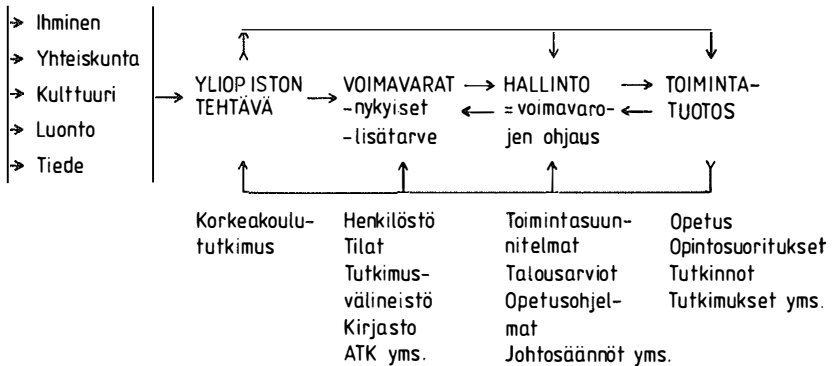
Hallinto ei ole itsetarkoitus, vaan se on väline yliopiston tehtävän toteuttamiseksi. Hallinto käsitteenä viittaa yleisesti kaikkiin niihin toimenpiteisiin ja järjestelyihin, jotka tukevat organisaation tehtävän toteuttamista. Yliopiston tehtävänä on yksikantaisesti sanottuna huolehtia korkeakoulutuksesta ja tieteellisen tutkimuksen edistämisestä. Hallinnon uudistamisen ja kehittämisen lopullinen koetinkivi ja samalla tällaisten hankkeiden tärkein perustelu on niin muodoin yliopiston tehtävätarkoitus. Hallinnossa voidaan järjestellä uudelleen toimivallan ja työnjakoa, laajentaa eri henkilöryhmien vaikutusmahdollisuuksia, tehostaa päätöksentekoa ja muullakin tavalla edistää organisaation toimivuutta, mutta kaikkien näiden uudelleenjärjestelyjen keskeisenä koetinkivenä on — tai pitäisi olla — kysymys: edistääkö tietty muutos tai uudistus yliopiston perustehtävien toteutumista.

Edellä luonnehdittua ylimalkaista hallintokäsitystä voidaan täsmentää Amitai Etzionin organisaatiokäsityksen avulla:

”Organisaatio yhdistää henkilökunnan ja muut voimavarat nivouttaen yhteen johtajat, asiantuntijat, muut toimihenkilöt, laitteet ja raaka-aineet. Samanaikaisesti se arvioi toimintaansa ja pyrkii sen mukaisiin uudelleenjärjestelyihin saavuttaakseen päämääränsä”²

Hallinnon tehtävänä on huolehtia organisaatiossa sen voimavarojen järjestelyistä ja ohjauksesta tehtävätarkoituksen mukaisesti eli hallinto on organisaation voimavarojen ohjausjärjestelmä tehtävätarkoituksen toteuttamiseksi. Tätä välineellistä, instrumentaalista, hallintokäsitystä voidaan havainnollistaa seuraavan kaavion avulla:

INSTRUMENTAALINEN HALLINTOKÄSITYS

Kaavion sanoma on yksinkertainen: yliopiston tehtävä säätelee periaatteessa yliopiston voimavarojen tarvetta ja niiden käyttöä; käytännössä tästä huolehtii hallinto tarkoituksenaan voimavarojen kehittäminen ja olemassa olevien ohjaus perustehtävien suunnassa ja sen tuotosten edistämiseksi.

Yliopiston tieteellisestä koulutus- ja tutkimustehtävästä vuorostaan seuraa, että tieteellisten voimavarojen merkitys — niiden laatu ja riittävyys — ja myös näiden voimavarojen ohjaus ovat yliopistotoiminnassa ensiarvoisen tärkeitä. Siksi yliopiston päätöksenteossa tieteelliselle asiantuntemukselle on annettava riittävä toimivalta ja vastuu³.

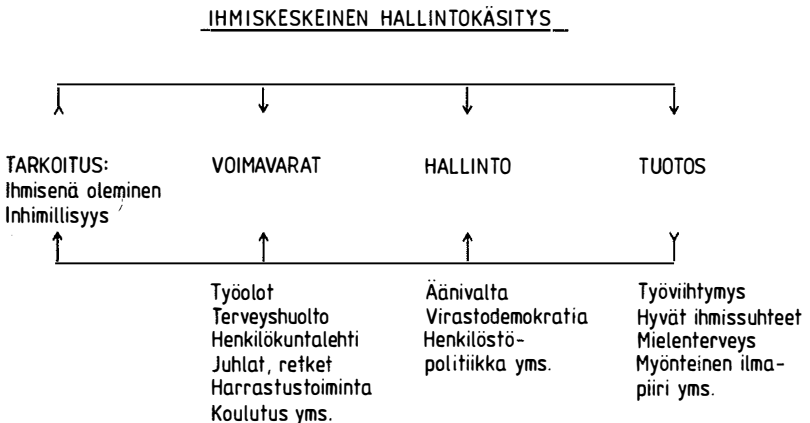
Toisaalta on ilmeistä, että tieteellisen asiantuntemuksen tarve ja merkitys on korostunut nimenomaan yliopiston tutkijakoulutuksen ja tieteellisen tutkimuksen tehtäväaloilla, vaikkakaan sitä ei voida sivuuttaa myöskään muun korkeakoulutuksen ja tutkintohallinnon tehtävissä. Edelleen on todettava, että tieteen harjoittamisen kuvaan kuuluu nykypäivänä olennaisesti muutakin kuin vain varsinainen tutkija ja hänen tieteen tekonsa. Tieteen avustus-, tuki- ja tietohuoltotehtävät uudentyypisine asiantuntijaryhmineen — laboratorioinsinöörit ja muu erikoishenkilöstö, informaattikot, ATK-henkilöstö jne. — ovat useilla tieteen aloilla laajentuneet ja näiden alojen asiantuntemuksen hyväksikäyttö on tullut erotta-

mattomaksi osaksi tieteellistä tutkimuskäytäntöä. Tällöin on myös perusteltua, että tätä uutta erityisasiantuntemusta hyödynnetään yliopiston voimavarojen ohjauksessa eli hallinnon päätöksenteossa.

3.2. Ihmiskeskeinen hallintokäsitys

Hallinnon on huolehdittava myös voimavarojen ohjauksesta yliopistoyhteisön inhimillistämisen hyväksi.

Etzionin organisaatiomääritelmästä johdettu hallintokäsitys on kuitenkin yksipuolinen ja teknokraattinen siinä mielessä, että siinä ihminenkin käsitetään organisaatiossa vain tuotannon tekijäksi, erääksi voimavara-laaduksi, jota ohjataan ja säädelään tehtävätarkoituksen mukaan. Tästä syystä tällaiseen instrumentaaliseen organisaatio- ja hallintokäsitykseen on ruvettu kohdistamaan enentyvästi kritiikkiä, ja esim. teollisuus- ja virastodemokratian vaatimukset osaltaan juontavat tästä lähteestä. Ihminen ei ole vain tuotannonväline, voimavara, organisaatiossa. Ihminen on aina myös itseisarvo ja itseisarvona hän haluaa toteuttaa organisaatiossa myös itseään ja odottaa työympäristöltään inhimillisyyttä ja viihtyvyyttä. Instrumentaalinen hallintokäsitys kaipaa täydennykseen ja rinnalleen myös ihmiskeskeisen hallintokäsityksen, jossa ihminen käsitetään myös itsetarkoitukseksi organisaation tehtävästä riippumattomine oikeuksineen toteuttaa itseään ihmisenä ja vaikuttaa työympäristönsä viihtyvyyteen ja inhimillistämiseen. Kaavamaisesti ihmiskeskeistä hallintokäsitystä voidaan kuvata seuraavasti:

Erityisesti organisaation laajentuessa ja esim. yliopistojen massoitutessa rajun opiskelijajäljisyksen seurauksena instrumentaalinen hallintokäsitys on omiaan korostumaan, koska organisaation kompleksisuuden lisääntyessä sen voimavarojen ohjattavuuden eli hallinnon ongelmat kärjistyvät ja tämä vuorostaan vahvistaa persoonattomien ja hierarkisten ohjausmenetelmien tarvetta ja niiden osuutta säätelyssä. Organisaation kasvaessa hallintobyrokratia vahvistuu ja hallintobyrokratian lisääntyminen aikaansaa vuorostaan organisaation inhimillistämisen vaatimuksia. Monet ns. virastodemokratian piiriin kuuluvat kysymykset — työn mielekkyyden lisääminen, työturvallisuus, työympäristön viihtyisyys ja terveellisyys, työtä ja työympäristöä koskevat vaikutusmahdollisuudet yms. — edustavat pääosin näitä organisaation inhimillistämisen tarpeita ja samalla ihmiskeskeistä hallintokäsitystä.

Vaikka organisaation inhimillisyys on itseisarvo sinänsä, eikä sellaisena kaippaa perustelujia, on todennäköistä, että erityisesti yliopiston kaltaisesa yhteisössä inhimillistämisen tuotokset ovat omiaan edistämään myös yliopiston tehtävätarkoituksen toteutumista. Tästäkin syystä tämä inhimillistämisen tarkoitus ansaitsee huomiota yliopiston hallinnon kehittämisessä, jos kohtakin se on enemmän kaikkien yhteisöjäsenten yhteisvastuun kuin yliopiston varsinaisesta tehtävästä vastaavan hallinnon asia eli pikemminkin erityisen virastodemokratiahallinnon — esim. henkilöstöneuvostojen — kuin yliopiston linjaorganisaation asia.

3.3. Kiintiöity hallinto

Korkeakoululaitoksen politisoituminen ja korkeakouluväen järjestäytyminen 1970-luvulla käynnistivät eturyhmätoiminnan korkeakouluissa. Valvoessaan jäsenkuntansa intressejä nämä eturyhmät luonnollisesti vaativat myös jäsenilleen entistä parempia vaikutusmahdollisuuksia korkeakoulun hallinnossa.

Korkeakoulujen hallintoratkaisu on julkisen toimivallan asia. Poliitikassa ja demokratiassa usein äänivoima ratkaisee, ei välttämättä tarkoituksenmukaisuus. Hallitusvalta onkin ollut taipuvainen korkeakoulujen hallinnonuudistuskiistassa etsimään pikemminkin ratkaisua, joka turvaa eri henkilöryhmien vaikutusmahdollisuudet, kuin itse tieteen ja yliopistotehtävän edut korkeakoulujen päätöksenteossa. Siten ratkaisua on etsitty ensi sijassa määräkiintiömallin pohjalta.

Erityisen ääni- ja vaikutusvoimaisena eturyhmänä korkeakoulu-u-

distuksessa on ollut opiskelijaliike yksikantaisine yleisen ja yhtäläisen äänioikeuden (YYÄ) vaatimuksineen eli opiskelijavaltaan perustuvine uudistustavoitteineen. Yhtyessään OPM:n vaatimukseen JY:n hallintoasetuksen 'täysremontista' ylioppilaskunnan hallitus totesi kannanotos-
8.4.76 saan 8.4.76 opiskelijaliikkeen linjan mukaisesti lisäksi:

"JYY katsoo, että Jyväskylän yliopiston hallinnon uudistamisen ja ajanmu-
kaistamisen perustaksi on selkeästi otettava YYÄ-periaate kaikilla hallinnon
tasoilla sekä yliopiston ja sen laitosten autonomia. Yliopiston korkeimmaksi
päättäväksi elimeksi on valittava valtuusto ja toimeenpanevaksi elimeksi halli-
tus. YYÄ-valtuuston on saatava valita koko hallitus, ja valtuustolla on oikeus
kaataa hallitus, mikäli se ei nauti valtuuston luottamusta. Asetus Jyväskylän
yliopistosta tulee rakentaa näille periaatteille. Tältä pohjalta JYY on osaltaan
valmis yhteisiin ponnistuksiin hallinnon uudelleen organisoimiseksi⁴.

Tieteellisen koulutuksen ja tutkimuksen keskuksena yliopisto pyrkii pe-
rustehtävissään toteuttamaan totuudellisuuden, objektiivisuuden, kriit-
tisyden ja rationaalisuuden vaatimuksia. Olisi vain johdonmukaista,
että yliopisto kunnioittaa näitä toimintansa perusperiaatteita myös hal-
linnossaan, päätöksenteossaan. Parhaimmillaan yliopiston päätöksente-
ko onkin eri ratkaisuvaihtoehtojen kriittistä ja asiallista vertailua ja par-
haan vaihtoehdon valintaa asianmukaisten perusteiden pohjalta ja riip-
pumatta esim. mistään ryhmäeduista tai siitä ketkä ovat ratkaisun taka-
na.

Yliopiston hallinto ei ole parhaimmillaan mitään eturyhmäpolitiikkaa
eikä niinmuodoin myöskään äänivoiman asia. Tässä mielessä eturyh-
mien ja poliitikkojen suosima kiintiömalli on yliopiston hallintoratkai-
suna perusteiltaan virheellinen ja on omiaan mitätöimään rationaalista,
yliopiston tehtäväluonteen mukaista päätöksentekoa sen korostaessa
määrällisiä voimasuhteita ja ryhmäetujen valvontaa⁵.

On tullut tavaksi puhua professorivallasta korkeakouluissa eturyh-
mäpoliittisessa mielessä eli ikäänkuin professorit yliopiston hallinnossa
pyrkisivät valvomaan yhteisiä ryhmäetujaan. Tällöin unohdetaan se to-
siasia, että tieteellisen pätevyytensä perusteella professoreille on uskottu
ja säilytetty, eikä vain meidän maassamme vaan kaikkialla, päävastuu
yliopiston tieteellisestä koulutus- ja tutkimustehtävästä ja samalla yli-
opiston maineesta korkeimman hengenviljelyn keskuksena. Tähän teh-
tävävastuuseen kuuluu olennaisesti vastuu oman alan tieteen kehittämi-
sestä ja samalla oikeus tieteen autonomiaan, "opetuksen ja tutkimuksen
vapauteen", sekä perinteisesti myös äänivalta yliopiston tieteellisissä
kollegioissa. Professori edustaa ja hänen tuleekin edustaa yliopiston hal-

linnossa oman tieteenalansa etuja eikä suinkaan jotain professorien ryhmäetua.

Kiintiömalli hallintoratkaisuna on yliopiston tehtävän kannalta perusteltu vain ja jos sen avulla halutaan varmistaa, että päätöksenteon käytävissä on tarpeellinen ja riittävä tieteellinen ja muu yliopistotehtävään kuuluva asiantuntemus, mutta se on perusteeton, jos ja kun sen avulla pyritään turvaamaan ensi sijassa joidenkin henkilöryhmien ryhmäedut, riippumatta yliopiston perustehtävästä, ja samalla näiden ryhmien tasa-vertaiset vaikutusmahdollisuudet päätöksenteossa! Kiintiömallia voidaan siten soveltaa hallintoratkaisussa kahdessa, toisistaan poikkeavassa tarkoituksessa: ensinnä sitä voidaan käyttää ohjausmenettelynä ratkaistaessa toimivallan jakoa eri henkilöryhmien välillä yliopiston tieteellisen perustehtävän suunnassa (= ohjauskiintiömalli) ja toiseksi sitä voidaan käyttää eturyhmäpoliittisten intressien ja määräsuhteiltaan erilaisten henkilöryhmien demokraattisten vaikutusmahdollisuuksien turvaamiseksi yliopiston päätöksenteossa (= intressikiintiömalli).

”Yliopistohallinto voi onnistua tehtävässään vain pysymällä tiukasti asialinjalla. Jokainen ratkaisu vaatii harkintaa, jokaiseen ratkaisuun sisältyy vaihtoehtoja, joiden etuja ja haittoja on punnittava, jokainen ratkaisu vaatii asiantuntemusta ja enentyvästi myös yhteiskunnallista kokemusta ja valvutuneisuutta. Jokin kiintiöperiaatteen mukainen rakenneratkaisu yliopistohallinnossa on perusteltu, jos se edistää päätösten asiallisuutta ja jos se turvaa periaatteessa kaikille yhteisön jäsenille vaikutusmahdollisuuden päätöksenteossa. Jos sitä vastoin kiintiöratkaisu johtaisi yliopistohallinnossa puoluepeleihin ja sellaiseen eturyhmäpolitiikkaan, jossa äänivoima sanelee päätökset, jossa joukkomieli ja ryhmäpainostus estävät vapaan harkinnan ja kannanmuodostuksen ja jossa ”oman miehen” valinta on tärkeämpää kuin se, miten pätevä kyseinen henkilö on tehtävään, tällainen kiintiöratkaisu ei voi olla tarkoituksenmukainen hallintoratkaisu yliopiston tehtävien ja sen kehityksen kannalta. Vain yksilöt pystyvät ajattelemaan ja vain vapaassa ilmapiirissä ja avoimessa keskustelussa voi syntyä hyviä päätöksiä — ei painostuksesta eikä painostuksen pelosta. Eturyhmät, kiintiöt, äänestysblokit ja koalitiot soveltuvat huonosti yliopistohallintoon. Hallinnon kehittämisessä on turvattava yliopiston luonteeseen ja ’perustuslailliseen’ oikeuteen kuuluva rationaalinen, asiallinen päätöksenteko, josta nykyisessäkin järjestelmässä on saatu hyviä kokemuksia.”⁶

3.4. Uudistuva hallinto

Hallinnon tehtävänä ohjausjärjestelmänä on edistää yliopiston mukautumista muuttuvan yhteiskunnan uusiin tilanteisiin ja tehtävävaateisiin ja samalla varmistaa toiminnan häiriötön jatkuvuus ja uudistumiskyky.

Edellä on tarkasteltu niitä erilaisia hallintokäsityksiä, jotka ovat ohjanneet korkeakoulujen hallintoa koskevaa keskustelua ja ratkaisun etsintää. Instrumentaalisen hallintokäsityksen mukaan hallinnon ohjausjärjestelmänä tulee ensi sijassa edistää yliopiston tehtävätarkoitusta ja ratkaisun tärkein koetinkivi on juuri sen tieteellinen koulutus- ja tutkimustehtävä. Vaikka yliopisto on siten ns. tehtäväorganisaatio, sillä ihmisten yhteisönä on samalla myös inhimillisen 'yhdessäolon' tehtävänsä. Sen mukaisesti hallinnon ohjaukseen voidaan perustellusti sisällyttää myös yliopiston inhimillistämisen tarkoituksia. Etsittäessä instrumentaalisen hallintokäsityksen mukaista ratkaisua keskeisenä pulmana on toimivallanjako eli kysymys siitä, miten tehtävävastuu ja toimivalta jyvitetään eri henkilöryhmien välillä kun perusteena pidetään yliopiston tieteellistä tehtävää. Erilaiset ohjauskiintiömallit edustavat näitä ratkaisuyrityksiä, kun taas erityisesti poliittisten päättäjien ja korkeakoulujen paikallisten ja valtakunnallisten eturyhmien ajamat intressikiintiömallit tähtäävät ensi sijassa henkilöryhmien etujen valvontaan ja demokraattisten vaikutusmahdollisuuksien varmistamiseen yliopiston päätöksenteossa.

On ilmeistä, että hallinnon instrumentaaliseen, yliopiston tehtävätarkoitusta palvelemaan ohjaustehtävään ei ole tarkoituksenmukaista lisätä eikä yhdistää hallinnon yhteisöinhimillistämisen ohjaustehtävää, koska edellinen on tyypillisesti asiantuntijatehtävä ja linjaorganisaation vastuuasia, kun taas jälkimmäinen on kaikkien henkilöryhmien yhteisvastuun ja samalla ns. virastodemokratian asia.

Yhteiskunnan muuttuminen uusine haasteineen ja ongelmineen on aina haaste myös korkeakouluille. Korkeakoulujenkin on muututtava ja niiden hallintojärjestelmiä on uudistettava uusien tehtävävaateiden mukaisesti. Tässä hallinnonuudistamispyrkimyksessä on kuitenkin edettävä harkiten ja asteittain kokemuksia tarkkaillen ja niistä oppia ottaen. Rajuilla, seurauksiltaan arvaamattomilla muutoksilla voidaan aikaansaada enemmän haittaa kuin hyötyä. Yliopisto tiedeyhteisönä on erinomaisen haavoittuvainen ja häiriöaltis.

¹ Rehtorinkauteni alkoi 1.8.77. Käsitin hallinnonuudistuksen haasteeksi sekä yliopistolle että myös itselleni. Tässä mielessä en jäänyt vain odottamaan, minkälaiseksi mainittu

hallintokäsitys asian eri käsittelyvaiheissa muodostuisi, vaan katsoin tehtäväni kuuluvan myös käsityksiin vaikuttamisen, yliopiston oman hallintokäsityksen terävöittämisen.

² Amitai Etzioni, *Modern Organizations*, Prentice-Hall, Englewood Cliffs, 1964, s. 1.

³ Lex Virolainen edusti opiskelijavaltaista hallintoratkaisua. Se ei ollut kumouksellinen yksin valtasuhteiden osalta, vaan toteutettuna se olisi romuttanut myös perustavanlaatuisen hallintokäsityksen organisaation tehtävän ja hallintojärjestelyjen keskinäisestä riippuvuudesta, mikä yliopiston osalta tarkoittaa juuri sitä, että sen tieteellinen tehtävä edellyttää myös tiedemieshallintoa. Ministeri J. Virolainen ei ilmeisestikään tunnustanut tätä tehtävän ja hallintomallin kytkentää. Kysyin häneltä vararehtorina Jyväskylän vierailun yhteydessä: "Herra Ministeri, jos ja kun YYÄ toteutetaan korkeakouluissa, onko tarkoituksena laajentaa se myös yhteiskunnan muihin laitoksiin, kuten puolustusvoimiin ja sairaalalaitokseen?" "Kyllä", oli ministerin yksikantainen vastaus valtarakenteen huipulta!

⁴ Yliopiston on toiminnassaan lain mukaan "pyrittävä kehittämään opiskelevaa nuorisoa kykeneväksi palvelemaan isänmaata ja ihmiskuntaa". Siten yliopiston koulutustehtävään kuuluu myös kansalaiskasvatus. Yliopiston hallinto on järjestettävä kuitenkin ensisijassa yliopiston tieteellisen tehtävän eikä tämän opiskelijoiden kansalaiskasvatuksen tarpeiden mukaan. Sitä vastoin kaikessa toiminnassaan, opettaja/opiskelija -suhteissaan ja myös yhteisvastuudessa pyrkimyksessään inhimillistää työympäristöään yliopisto voi edistää myös kansalaiskasvatuksen tarkoitusta ja samalla kaikkien jäsentensä luovuttamattomia kansalais- ja ihmisoikeuksia. On lisäksi muistettava, että opiskelijoiden oma yhteisö, ylioppilaskunta, YYÄ-periaatteelle rakentuvine hallintomalleineen tarjoaa opiskelijoille erinomaisen mahdollisuuden harjoitella ja harjoittaa demokraattista vallankäyttöä. Jos jotain esim. sen hallitusvaihdoksista voi päätellä, niin tätä mahdollisuutta käytetään myös hyväksi!

⁵ Edellä hahmoteltu rationaalisen päätöksenteon malli on siinä mielessä teoreettinen ihanne, että se käytännössä monien rajaehtojen vuoksi — asioitten paljous, niiden kompleksisuus, aikapula, asiantuntemuksen ja asiain valmistelun rajoitteet yms. — voi vain enemmän tai vähemmän lähentyä tällaista ihannemallia. Omat kokemukseni yliopiston ylimmän päätöselimen toiminnasta lähes vuosikymmenen ajalta osoittavat kiistatta tällaisen rationaalisen päätöksenteon reaaliset mahdollisuudet ja myös ansiot hallinnossa.

⁶ Kalevi Heinilä, *Yhteishyvän asialla yliopistossa*; avajaispuhe v. 1977, JY, *Hallintoviraston julkaisuja* n:o 4/1983, s. 90—91.

YLIOPISTO ESITTÄÄ

4. Yliopisto määrittelee tahtonsa

Kuten jo alussa todettiin, hallinnonuudistus käynnistyi yliopistossa verkkaaisesti ja vauhdittui OPM:n toimesta vasta syksyllä 1977, jolloin rehtorinviraston valmisteleva asetusluonnos viritti lausuntokierroksen aikana laajan keskustelun hallinnon uudelleenjärjestelyn kysymyksistä.

4.1. Määrittelyn pulmat

Yliopiston tahdon määrittely hallinnonuudistusasiassa on varsin hankala, etten sanoisi kivulias prosessi monestakin syystä:

- hallintoratkaisun asijoukko on erinomaisen runsas ja yksityiset asiantonponentit ovat usein luonteeltaan kompleksisia, monivaihtoehtoisia ja lisäksi toisiinsa kytkeytyviä;
- hallintoratkaisu on luonteeltaan tarkoituksenmukaisuuskysymys — mitään ehdottoman oikeaa ratkaisua ei ole — ja siksi käsitykset ratkaisusta vaihtelevat suuresti yliopiston sisälläkin eri henkilöitten ja henkilöryhmien erilaisista intresseistä, yliopistokäsityksistä, mutta myös kokemuspohjasta ja tehtävävastuusta riippuen;
- hallintoratkaisu vaikuttaa laajaulotteisesti koko yliopiston toimintaan, ja siksi asian valmistelunkin on oltava laajapohjaista, kaikkien ryhmien käsityksiä ja vaatimuksia haarukoivaa; ja
- näistä erilaisista käsityksistä ja vaateista yliopiston hallintokollegion on lopulta yliopiston virallista kantaa edustavana määriteltävä jokin 'suurin yhteinen nimittäjä' yliopiston tahdon ilmaisuksi.

Kun hallintokollegio voimassaolevien säädösten mukaan määrittelee virallisesti yliopiston tahdon esim. hallinnonuudistuksessa, sen konserva-

tiivisuus/uudistusmyönteisyys voi ratkaisevasti painaa leimansa yliopiston omaan hallintoesitykseen. On ilmeistä, että päättävän hallintoelimen konservatiivisuuteen vaikuttaa merkittävästi sen koostumus. JY:n osalta lienee ollut onnekasta se, että 1960-luvun hallinnonuudistuksen yhteydessä äänivalta hallintokollegiossa laajeni ja käynnistynyt yhteistyö professorien, muiden opettajien, hallintohenkilöstön ja opiskelijoiden välillä oli todennäköisesti omiaan liberalisoimaan hallintokollegion koko työskentelyä ja niin muodoin myös sen hallinnonuudistusesitystä.

4.2. Menettelytapa

Yliopiston hallintokollegio tekee päätökset esittelystä. Hallintokollegio antoi asetusluonnoksen valmistelun rehtorinvirastolle. Asetusluonnos 7.11.77 valmisteltiin rehtorin, hallintojohtajan ja hallintotoimiston toimistopäällikön yhteistyönä rehtorin laatiman kehittämismuistion 29.11.77 (ks. liite 2) pohjalta. Hallintokollegion päätöksellä asiakirjat lähetettiin lausunnonle tiedekuntiin, erillisille laitoksille ja yliopiston henkilökuntayhdistyksille. Lausuntojen saavuttua — viimeiset saapiuvat vasta huhtikuussa 1978 — rehtorinviraston työryhmä laati niistä 57-sivuisen yhteenvedon (25.4.78) ja tarkisti niiden pohjalta asetusluonnoksensa hallintokollegion käsittelyä varten.

Edellisessä hallinnonuudistuksessa vuonna 1968 konsistorin tehtävävastuu erityisesti yliopiston kehittämistä koskeissa asioissa oli asetuksessa rajattu: ”konsistorin tulee käsitellä yliopiston toiminnan kehittämistä koskevia yleisiä suunnitelmia” (20§). Konsistorin osuus yliopiston hallinnonuudistuksessa jäi vähäiseksi, paitsi edellämainitusta syystä, myös siksi, että 34-jäseninen konsistori (v. 1978) soveltuu huonosti käsittelemään laajoja, kompleksisia asiakokonaisuuksia ja että jokainen konsistorin jäsen saattoi vaikuttaa tiedekunnassaan asiasta annettavan lausunnon yhteydessä. Konsistorin osuus hallinnonuudistuksessa rajoittuikin lähinnä siihen, että asiasta keskusteltiin konsistorin kokouksissa samalla, kun konsistoria informoitiin prosessin eri vaiheissa.

4.3. Uudistusperusteet

OPM:n tahdon mukaisesti (12.2.76) yliopisto ryhtyi valmistelemaan hallinnonuudistusta yksin asetuspohjalta. Väljä puitelaki Jyväskylän yliopistosta vuodelta 1967 antoi toki vapausasteita muutoksille ja asteittai-

selle uudistamiselle. Koska hallintokollegiossa monet suhtautuivat kokemustensa perusteella nuivasti koko hankkeeseen, pidettiin asetusmuutosta luonnollisesti pienempänä riskinä tai pahana kuin täysremonttia lakiuudistuksineen, joka väistämättä siirtäisi ratkaisun eduskuntaan, jossa se saattaisi hehkuttaa jälleen puolueintressejä ja vaarantaa maltillisen uudistuksen mahdollisuudet.

Hallitnouudistuksen valmistelu ohjautui yliopistossa lähinnä seuraavien periaatteiden varassa:

a) Uudistusmyönteisyys

Yliopisto oli osoittanut uudistusvalmiuttaan jo aikaisemmassa hallintoratkaisussa ja sittemmin myös kiistanalaisessa tutkinnouudistuksessa. Ja kun sen oli OPM:n tahdosta ryhdyttävä hankkeeseen, se halusi omalta osaltaan osoittaa valmiuttaan hallintonsa edelleenkehittämiseksi.

b) Asteittaisuus

Yliopisto lähti siitä, että uudistamisen pitää edetä asteittain vaikutuksia arvioiden ja saaduista kokemuksista oppia ottaen samalla varmistuen yliopiston toiminnan häiriöttömän jatkuvuuden.

c) Johdonmukaisuus

Vanha hallintomalli oli osoittanut käytännössä toimivuutensa ja yliopisto katsoi, että on johdonmukaista perustaa uudistaminen tälle pohjalle ja saatuihin kokemuksiin. Johdonmukaisuuden vaatimus pyrittiin toteuttamaan myös uuden hallintomallin rakenteessa, hallintoelimiä välisissä suhteissa.

d) Tieteellisyys

Hallinnon on edistettävä yliopiston tieteellisen tehtävän toteuttamista ja siksi tieteelliselle asiantuntemukselle on annettava riittävä paino yliopiston päätöksenteossa: ”yliopiston tekemien päätösten tulee olla yliopiston erityisluonteen ja tason edellyttämällä tavalla päteviä” (JY 1/310/77).

e) Konsensus

Käsitykset yliopiston hallinnosta vaihtelevat suuresti. Silti pyrittiin löytämään sellainen ratkaisu, joka yliopiston toimivuutta vaarantamatta likiarvoisesti edustaisi sellaista kompromissia, että se voitaisiin mahdollisimman suurella yksimielisyydellä hyväksyä yliopiston viral-

liseksi kannaksi. Konsensusratkaisu antaisi luonnollisesti yliopistolle jatkossa paremman neuvotteluaseman kuin kovin riittävä äänestyspäättös tahdon ilmaisuna.

4.4. Uudet pakolliset kuviot

Lausuntokierros asetuseronnoksesta tuotti runsaan sadon. Käsitteille oli tunnusomaista niiden suuri vaihtelu ja niissä heijastuva, yliopiston hallintoon liittyvä intressien moninaisuus. Asetuseronnoksen uudistuseronnokseen arvosteltiin linjaperiaatteena vain poikkeuksellisesti — kasvatustieteiden tiedekunta — ja poliittisesti orientoituvat eturyhmät arvostelivat pikemminkin uudistusten lievyysastetta ja vaativat rajumpia otteita ja lainmuutosta:

JyvästIEPO 30.3.78

”Yleisenä yhteiskunnallisena kehitysspiirteenä on viime vuosina ollut yliopistojen ja korkeakoulujen entistä tiiviimpi sitominen lähinnä opetusministeriön ja valtiovarainministeriön valvontaan. . . Yliopistojen tärkeimmän tehtävän, tieteellisen tutkimuksen ja opetuksen, onnistuminen uhkaa tämän kehityksen johdosta vaarantua. Samalla vaarantuu yliopistojen tehtävä yhteiskuntaa kriittisesti tutkivana ja kehittävänä tekijänä. Tilanteen korjaamiseksi täytyy korostaa yliopistojen autonomian tärkeyttä ja sisäisen hallinnon uudistamista siten, että koko tiedeyhteisö pystyy osallistumaan periaatteellisesti tärkeiden päätösten tekemiseen. Tiedeyhteisön on myös ponnekaasti esitettävä vaatimus valtiovalle tieteellisen työn aineellisten edellytysten turvaamiseksi ja parantamiseksi nykyisessä tilanteessa.

Jyväskylän yliopiston rehtorinviraston valmistama asetuseronnos (7.11.77) JY:n hallinnon järjestämiseksi ei merkitse parannusta nykyiseen hallintojärjestelmään huolimatta yleisesti hyväksyttävistä perusteluistaan (PM 29.11.77). Päinvastoin rehtorinviraston esittelijävaltaa lisättäisiin, rutiiniluonteisten asioiden valmistelua siirrettäisiin entistä enemmän opettajille ja opiskelijoille, tiedekuntakollegien valvontaa laitoksiin nähden vahvistettaisiin ja laitosten hallinto jätettäisiin rehtorinviraston päätettäväksi. Asetuseronnosta onkin pidettävä vain teknisenä muutosehdotuksena. Todellinen ja tarpeellinen hallinnonuudistus edellyttää lain muutosta yliopistoyhteisössä käydyn julkisen ja tieteellisen keskustelun jälkeen. . .”

JY:n ylioppilaskunta 10.4.78

” . . . Ylioppilaskunnan mielestä uudistuksen tarve on suuri onhan miltei kaikissa korkeakouluissa jo siirrytty nykyaikaisempaan käytäntöön . . .

. . . Ylioppilaskunnan näkemyksen mukaan kaikkien eri yliopistoyhteisön ryhmien tulee tasapuolisesti olla päättämässä yhteisistä asioista sekä yliopiston kehittämisen ja tutkimuksen painopisteistä . . .

Jyväskylän yliopiston ylioppilaskunnan näkemyksen mukaan todelliseen hallinnon uudistukseen voidaan päästä ainoastaan muuttamalla Jyväskylän yliopis-

tosta säädettyä lakia. Lain muuttamista asetusluonnoksessa ei kuitenkaan esitetä.

Hallinnon uudistamisen tavoitteena tulee olla hallintokäytännön sisällöllinen uudistus, millä taataan kaikille yliopiston piirissä työskenteleville ja opiskeleville tasavertaiset päätöksentekomahdollisuudet eri hallintotasoilla. . .

Hallintoa tulee siirtää mahdollisimman paljon keskustasolta tiedekunta- ja laitostasoiille. Tällä menettelyllä voidaan tehokkaasti suunnitella opetusta ja tutkimusta niiden omilla ehdoilla sekä turvata toisaalta yliopiston, toistaalta laitosten itsenäinen päätösvalta. Entistä suurempaa painoa hallinnon uudistamisessa on pantava opettajien, henkilökunnan ja opiskelijoiden oikeusturvan kehittämiseen esimerkiksi muutoksenhakumenettelyä laajentamalla.

Asetusluonnos ei sisällä näitä tavoitteita. Sen periaatteena lienee amerikkalaisten liiketalouden oppikirjojen markkinoima hallinnon verkavaltaistaminen, managerismi. Luonnos ei tuo olennaista muutosta vallitsevaan hallintokäytäntöön, se lisää rehtorinviraston valtaa. . .

Jyväskylän yliopiston ylioppilaskunta toteaa edellä olevan perusteella, että luonnosta Jyväskylän yliopiston hallintoasetukseksi ei voida hyväksyä. Asetuksen ja lainmuutoksen valmistelua tulee jatkaa yhteistyöelimestä, jossa on edustettuna yliopiston johto, eri henkilökuntaryhmät ja ylioppilaskunta. Laadittu uusi luonnos on toimitettava laajaan käsittelyyn, jossa kaikki yliopiston eri intressiryhmät voivat lausua siitä mielipiteensä. Tämän pohjalta voidaan hyväksyä kaikkia osapuolia tyydyttävä kansanvaltainen ja yliopistollinen itsemääräämisoikeutta turvaava hallintomalli. . .”

Yliopisto oli pitäytynyt hallinnonuudistuksen valmistelussa kuitenkin OPM:n toimeksiannossa, vaikka jo alustavissa neuvotteluissa 18.11.77 OPM:n korkeakoulu- ja tiedeosaston osastopäällikkö Mikko Niemi (SDP) oli lausunut käsityksensä, että myös lakiin tulisi kajota vaalivaltuuksien säätämiseksi. Myöhemmässä neuvottelussa 30.3.78 ilmeni jo yksiselitteisesti, että aikaisemmasta määräyksestään poiketen OPM valmistelee yliopiston hallinnonuudistusta lainmuutoksen pohjalta.

8.5.78 Näiden ennakkotietojen mukaisesti OPM ilmoittikin 8.5.78 (5238/49/77) tästä tärkeästä kannanmuutoksestaan, joka samalla aiheutti yliopiston valmistelevien toimenpiteiden uudelleenarvioinnin:

”...Jyväskylän yliopistossa tapahtuneen valmistelutyön kuluessa on käynyt ilmeiseksi, että eräiden hallinnon pulmakysymysten ratkaisut vaativat ei vain yliopistosta annetun asetuksen vaan myös Jyväskylän yliopistosta annetun lain muuttamista. Erityisen tärkeää opetusministeriön käsityksen mukaan on se, että korkeakoulun autonomia sen omien hallintoelinten valinnan osalta voidaan turvata. Koska tämä ei ole mahdollista ilman lain nimenomaista säännöstä, on opetusministeriön korkeakoulu- ja tiedeosastolla virkamiestyönä valmisteltu oheinen luonnos laiksi Jyväskylän yliopistosta, johon autonomian turvaavat säännökset sisältyvät (3§, 6§). Lisäksi ministeriön käsityksen mukaan Jyväskylän yliopiston laki voitaisiin samalla muuttaa siten, että se antaisi asetuksella mahdollisuuden toteuttaa muunkinlaisen hallinnon rakenteen kuin nykyisessä laissa on säädetty. . .”

Ja ei siinä kaikki. Kirjeessä todettiin myös, että ”opetusministeriössä on puolestaan tehty sisäisen hallinnon kehittämistyöhön liittyviä valmisteluja sekä Jyväskylän yliopiston että eräiden muiden korkeakoulujen osalta”. Kirjeen liitteenä olikin luonnos laiksi Jyväskylän yliopistosta, josta 16.6.78 yliopiston oli annettava lausuntonsa kuukauden sisällä eli 16.6.78 mennessä. Mutta laki vaatii rinnalleen myös asetuksen:

”Samassa yhteydessä opetusministeriö pyytää yliopistoa toimittamaan ministeriölle esityksensä asetukseksi Jyväskylän yliopistosta tai esityksensä niiksi keskeisiksi hallinnon periaatteiksi, joita yliopiston käsityksen mukaan asetukseen tulisi sisällyttää...”

OPM:n uusi toimeksianto laajensi hallinnonuudistuksen täysremontiksi, mikä samalla merkitsi uuden arvaamattoman päätöstason, puoluetahdon ja eduskunnan, mukaantuloa kuvioihin!

Annettu yhden kuukauden määräaika laajennetun esityksen tekemiseksi oli tiukka. Mihinkään ”laajaan keskusteluun”, saati laajapohjaiseen käsittelyyn, ei aikataulun puitteissa ollut mahdollista, mutta sellaiseen ei tuntunut enää raskaan lausuntokierroksen jälkeen olevan riittävästi kiinnostustakaan. Hallintokollegio joutui sitä vastoin paineeseen ja työstämään lyhyessä ajassa yliopiston kannanmäärittelyn lakiehdotuksesta, siihen liittyvästä muutoksenhakujärjestelmästä ja tekemään esityksen hallintoasetukseksi. Hallintokollegio selviytyi määräaikaan mennessä tästä urakastaan ja pystyi vieläpä lähes yksimieliseen yliopiston tahdon ilmaisuun — opiskelijajäsenet (2) eivät osallistuneet näihin kokouksiin 13.—15.6.78. Tähän osaltaan myötävaikutti myös se, että ilmapiiri säilyi valmistelun aikana rauhallisena ja asia voitiin käsitellä hallintokollegiossakin ilman ulkopuolista painostusta tai painostuksen uhkaa. Vain yksi varsinainen eriävä mielipide kirjattiin pöytäkirjaan:

Jaakko Pesonen, dekaani (KOK)

”Uudistusten ilmeisenä lähtöasetelmana on ollut demokratian korostus erityisesti asiantuntemuksen kustannuksella. Kunsamanaikaisesti kuitenkin pidetään yksimielisesti yliopiston tavoitteena tieteellisyttä, kärjisty uudistushankkeen lähtöarvon ja tavoitteen välinen ristiriita, mikä käytännössä tulee merkitsemään tavoitteen saavuttamisen vaikeutumista nykyiseen verrattuna. Demokratian lieene oletettu lisäävän eri ryhmien viihtyvyyttä ja ryhmien välisen tiedon kulkua, mitkä olettamukset voivat pitää tilapäisesti paikkansa ilmeisesti niin kauan kuin demokratialla on uutuusarvoa. Käsitykseni mukaan päätöksen pätevyys on täysin riippuvainen päättäjien asiantuntemuksesta, mitä näkökohtaa esitetyt uudistus ei selvästikään ole ottanut riittävässä määrin huomioon. Esitetyt ratkaisumallit ovat heijastusta puoluepolitiikasta ja ammattiyhdistyspolitiikasta eivätkä ne sinällään sovellu korkeinta asiantuntemusta tavoitteenaan pitävään tieteelliseen instituutioon...”

Näen esitetyn lainuudistuksen pyyntönä saada eduskunnalta täysin vapaat kädet hallitukselle säätää asetuksella lähes kaikki, mikä on oleellista. Uudistusta pidän kuitenkin niin laajamittaisena, että eduskunnan olisi sitä huomattavasti suuremmassa yksityiskohtaisuudessa käsiteltävä. . .

Kysymys siitä, miten yliopiston tavoitteet tulevilla säädöksillä nykyistä paremmin saavutettaisiin, ovat jääneet pohtimatta. Mitään näyttöä uudistuksen paremmuudesta ei ole teoriasta eikä käytännöstä osoitettu.

Kymmenen vuoden aikaiset vaikutelmani JY:n hallinnosta nykyisten säädösten pohjalla ovat olleet positiivisia. Suurimpana heikkoutena olen havainnut sen, etteivät apulaisprofessorit korkeasta tieteellisestä tasostaan huolimatta ole saaneet riittävästi ääntään kuuluviin yliopiston hallinnossa, vaan ovat jääneet opiskelijoiden ja muun alemman opettajakunnan äänestysvoiman jalkoihin. Kokonaisuudistukselle ei siis ole mitään tarvetta, pikemminkin se todennäköisesti tulee heikentämään yliopistolle asetettujen tavoitteiden saavuttamista, minkä vuoksi sitä vastustan. . .”

Määräpäivänä yliopiston hallintoesitys luovutettiin henkilökohtaisesti OPM:n osastopäällikkö Mikko Niemelle. Hallinnonuudistuksen ensimmäinen vaihe, yliopiston tahdon ilmaisu, oli valmistunut, joskin kiiressä, ja siksi yliopisto läheteessään edellytti ja piti välttämättömänä, että se voisi vielä jatkovaiheessa ”osallistua säädösten käsittelyyn”.¹

¹ Yliopiston hallintoesityksen keskeisiä asiakohtia käsitellään myöhemmin tarkemmin ja samalla OPM:n vastaehdotusten rinnalla. Tärkeimpinä asetuspykälinä ne on esitetty liitteessä 8, s. 237.

5. Hallinnonuudistus prosessina

Yliopiston hallinnonuudistus on monivaiheinen prosessi, joka alkulähteillään koskettaa yliopiston jokaista toimintasolua ja lakiesityksenä laajenee koko korkeakoululaitosta koskevaksi korkeakoulupoliittiseksi ja vieläpä jokaista puoluetta koskettelevaksi yhteiskuntapoliittiseksi kysymykseksi. Tässä prosessissa erottuivat päätös- ja täytäntöönpanovaiheet selvästi toisistaan:

Päätösprosessi	Aikataulu
a) yliopistovaihe I: hallintoesityksen valmistelu	12.2.76—15.6.78
b) keskushallintovaihe I: opetusministeriö/valtioneuvosto tekee hallintoesityksen eduskunnalle	15.6.78— 9.5.80
c) eduskuntavaihe: säätää lain ja päättää asetuksen kehusehdoista	9.5.80—25.11.80
Täytäntöönpanoprosessi	
d) keskushallintovaihe II: annetaan asetus	25.11.80—25.6.81
e) yliopistovaihe II: siirtyminen uuteen hallintojärjestykseen	1.8.81— 1.1.82

5.1. Päätösprosessi

Yliopistovaihe I. Itseisselvyyys, joka ei enää ole kaikille itseisselvyyys: yliopistossa ja vain siinä toteutuu tai jää toteutumatta sen tarkoitus —tieteel-

linen korkeakoulutus ja tutkimus¹. Yliopiston hallintoesityksen keskeisenä ohjausperiaatteena onkin yliopiston toimivuus tieteellisessä tehtävässään. Valmistelun vaikeimpina pulmina ovat yliopiston eri henkilöryhmien erilaisten intressien aikaansaamat ristipaineet ja niiden sovittelu yliopiston toimivuuden ehtojen ja tehtävätarkoituksen kanssa.

Keskushallintovaihe I. Korkeakoulujen keskushallinto — opetusministeriö ja valtioneuvosto — kantavat lähinnä poliittisen vastuun maamme korkeakoululaitoksen toiminnasta ja kehittämisestä. Keskushallinnon keskeisenä korkeakoululaitoksen ja myös sen hallintojärjestelmien ohjaus- ja kehittämisperiaatteena on yhteiskunnallisten etujen valvonta. Näihin yhteiskunnallisiin etuihin kuuluu osana mm. yksittäisten korkeakoulujen toiminnan ja kehityksen valtakunnallinen ohjaus ja koordinointi. Keskushallintovaiheen erityispulmana, esim. hallinnonuudistusasiassa, on kysymys siitä, miten yliopiston itsensä määrittelemä tahto on sovittavissa keskushallinnon yleisempään valtakunnalliseen ja samalla korkeakoulupoliittiseen tahtoon? Ja mitä enemmän yliopiston hallintoesitys poikkeaa keskushallinnon tahdosta, sitä vaikeampaa tämä sovittelu on ja sitä todennäköisempiä ovat kiistakysymykset ja yliopiston tahdosta poikkeavat saneluratkaisut.

Eduskuntavaihe. Korkeakoululaitoksen yhteiskunnallinen merkitys on tieteellisteknologisen kehityksen myötä lisääntynyt, ja tästä osaseurauksena korkeakoululaitoksen toiminnan ja kehityksen poliittinen ohjaus ja valvonta on voimakkaasti lisääntynyt — vastaavasti taas korkeakoulujen perinteinen autonomia on kaventunut. Osoituksena korkeakoululaitoksen yhteiskunnallisen roolin tärkeytymisestä on mm. se, että jokaisella puolueella on korkeakoulupoliittinen ohjelmansa ja monilla niistä myös vaateensa korkeakoulujen hallintojärjestyksestä. Kun keskushallinto valvoo yleisten yhteiskunnallisten etujen toteutumista korkeakoululaitoksen toiminnassa, eduskunta puolestaan valvoo sen lisäksi eri puolueiden eristyisintressien toteutumista. Eduskuntavaiheen erityispulmana hallintouudistusasiassa ovat juuri eri puolueiden korkeakoululaitoksen toimintaan ja hallinnon järjestelyihin kohdistamat erilaiset ja erisuuntaiset poliittiset vaateet ja niiden yhteensovittelun vaikeus. Tässä pätee sääntö: mitä maltillisempi puolue on yhteiskuntapoliittisissa pyrkimyksissään, sitä maltillisempi se on myös korkeakoulun hallinnonuudistuksessa ja päinvastoin: mitä radikaalimpi puolue on yhteiskuntapoliitikassaan, sitä radikaalimpi se on myös hallinnonuudistusvaateissaan.

Eduskunnan ote korkeakoululaitoksen ohjauksessa on tiukentunut.

Toisaalta taas puolueiden erilaisista käsityksistä ja intresseistä johtuen laajapohjaisten ratkaisujen löytäminen eduskunnassa on vaikeutunut. Yliopiston tahdon kannalta eduskuntavaiheeseen sisältyykin hallinnon uudistuksen arvaamattomimmat riskit!

Edellä on kuvattu hallinnonuudistuksen kolmivaiheista päätösprosessia. Näissä eri vaiheissa päättäjien tahtoa ohjaavat ainakin osittain erilaiset, korkeakoululaitokseen kohdistuvat intressit ja tästä johtuen eri vaiheille on ominaista myös toisistaan poikkeavat pulmat:

Päätösvaihe	Ohjausintressi	Päätöksenteon pulma
Yliopistovaihe I	Toimivuus yliopiston tehtävätarkoituksessa	Eturyhmäintressit
Keskushallintovaihe I	+ Yleinen korkeakoulupoliittinen ja valtakunnallinen koordinointi	+ Yliopiston tahdon ja keskushallinnon korkeakoulupoliittisten intressien sovittelu
Eduskuntavaihe	+ Puolueiden poliittiset intressit	+ Erilaisten puolueintressien sovittelu

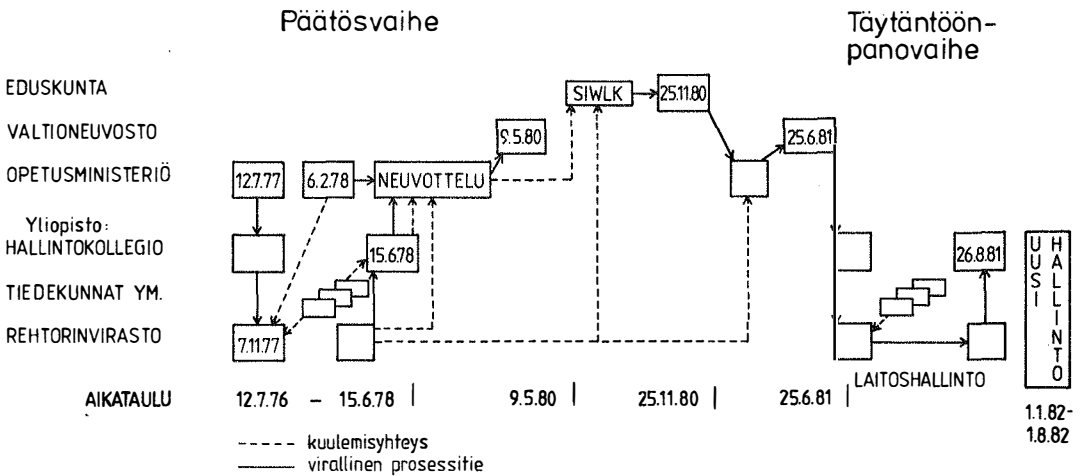
+ = ed. lisäksi

5.2. Täytäntöönpanoprosessi

Päätöksentekoprosessi kulminoituu eduskunnassa ja virtaa sen jälkeen täytäntöönpanoksi muuttuneena samaa kanavaa keskushallinnon kautta yliopistoon. Opetusministeriö tekee asetusluonnokseen eduskunnan määräämät muutokset ja tarkistukset, valtioneuvosto antaa asetuksen ja yliopisto siirtyy säädetyssä ajassa uuteen hallintojärjestykseen ja palaa — jos hallinnonuudistus ei aiheuta toimintahäiriöitä — yksinkertaiseen päiväjärjestykseensä.

Edellä yliopiston hallinnonuudistusprosessi on kuvattu kaavamaisesti vaiheittaiseksi ja suoraviivaisesti eteneväksi prosessiksi. Tosiasiassa tämä prosessi eri vaiheissaan käytti hyväkseen myös 'takaisinsyöttöjä' saaden palautteita sekä virallisia kanavia sekä ilmeisesti myös poliittisia kanavia myöten². Uudistuksen aikataulusta riippuu, missä määrin päätöksenteon eri vaiheessa näitä palautteita on mahdollista käyttää hyväksi. Nyt aikataulu oli tähän riittävän väljä erityisesti keskushallinnon I vaiheessa:

HALLINNONUUDISTUS VAIHEINA

¹ Itseiselyys, joka unohtettiin YYÄ-melkeissä: yliopisto on opiskelijalle opiskelua, ei hallitsemista varten.

² Neuvotteluissa OPM:n kanssa oli mahdollista käyttää hyväksi mm. hallintokollegion äänestyslausemia pulmallisiksi osoittautuneissa asiakohdissa; eduskunnan sivistysvaliokunta vuorostaan käytänteensä mukaisesti kuuli mm. yliopiston ja sen henkilöryhmien edustajia.

KESKUSHALLINTO TAHTOO

6. Keskushallintovaihe

15.6.78–
9.5.80

JY:n hallinnonuudistus oli edennyt yliopistosta seuraavaan, keskushallinnon vaiheeseen. Asian valmisteluvastuu siirtyi opetusministeriölle, joka yliopiston toivomuksen mukaisesti oli valmis ”keskeisin neuvotteluihin” jatkamaan uudistuksen käsittelyä.

Uudistusprosessin eri vaiheiden erottaminen jyrkästi toisistaan on hie-man keinotekoista. Aikaisemmin on todettu, että OPM:n kanssa oli käyty jo vuonna 1977 neuvonpitoa hallinnonuudistuksen linjakysymyksistä ja niistä kokemuksista, joita esim. Turun ja Tampereen yliopistojen, mutta myös Jyväskylän ”vanhasta” hallintoratkaisuista oli saatu ja samalla oli pyritty luotaamaan eri osapuolten käsityksiä uudistustarpeen peruskysymyksistä.

OPM:n ja yliopiston omilla tahoillaan suorittaman alustavan asetusvalmistelun pohjalta käytiin mm. 30.3.78 laaja-alainen ja avoin keskustelu hallinnonuudistuksen linjakysymyksistä. Myös JY:n ylioppilaskunta osallistui äänenkannattajassaan keskusteluun ja haastoi 24.5.78 mm. korkeakouluneuvos Arvo Jäppisen OPM:stä ja rehtori Kalevi Heinilän JY:sta ”puupäitten” keskinäiseen linjanvetoon:

MITÄ? HALLINTOKO UUDISTUU

Miksi, mihin suuntaan, millä menetelmillä yliopistohallintoa tulee nyt uudistaa?

Arvo Jäppinen:

Korkeakouluhallinnon uudistaminen ei ole toimintaa uudistamisen itsensä vuoksi. Tavoitteena on kehittää hallintoa siten, että opetukselle ja tutkimukselle voitaisiin luoda paremmat edellytykset. Opetus ja tutkimus perustuvat yhteistyöhön. Siksi niistä päättämisen tulisi tapahtua siten, että kaikille, jotka opetuksen ja tutkimuksen parissa työskentelevät, luodaan mahdollisuus osallistua hallintoon. Kysymys ei ole ainoastaan oikeudesta, vaan myös samalla yhteisestä vastuusta. Vastuu edellyttää sen tosiasian hyväksymistä, että korkeakou-

lussa on erilaatuisia asiantuntemusta vaativia tehtäviä. Hallinnon demokratian ja asiantuntemuksen sopusointu on yksi tavoite, vaikka nämä kaksi sinänsä eivät olekaan ristiriidassa.

Hallinnon kokonaisuudistuksen viivästyttyä tulisi korkeakoulujen sisäistä hallintoa kehittää korkeakoulukohtaisin uudistuksin. Avainasemassa ovat korkeakoulut itse. Tässä niillä on hyvä mahdollisuus osoittaa, että korkeakoulujen autonomia on myös aktiivista velvollisuutta kehittää omaa korkeakoulua, eikä vain passiivista autonomian suojassa kyyristelyä. Jos korkeakoulut eivät kehittämistyöhön ole valmiita, tämä tehtävä siirtyy yliopiston ulkopuolelle.

Kalevi Heinilä:

Jyväskylän yliopiston hallintoa nykyaikaistettiin kymmenen vuotta sitten. Hallintokin tarvitsee määräaikaishuoltoa. Tuo aika on nyt käsillä.

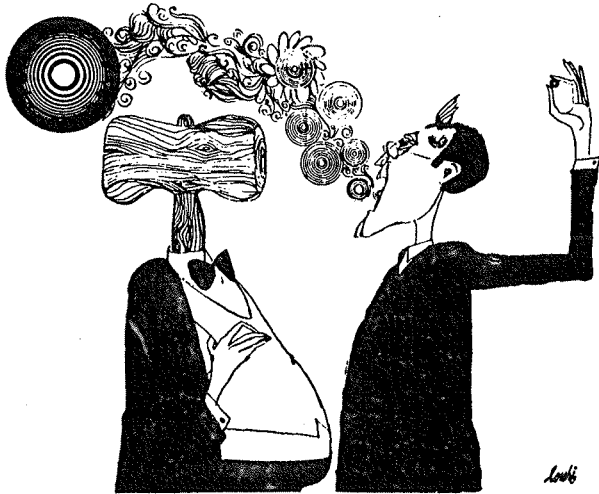
Hallintoa olisi kehitettävä suunnitelmallisesti eli nykyisen järjestelmän pohjalta, sen etuja säilyttäen ja virheitä korjaten.

Yliopistojen hallintoa ei saisi pakottaa yhdenmukaisiin kaavoihin: tarvitaan kokeilua eri malleilla ja yliopiston erityisluonne ja sen hallintokäytäntö edellyttävät myös erilaisia ratkaisuja.

Hallintoratkaisussa on käsitykseni mukaan painotettava myös yliopistojen erityistehtävää; tieteellistä asiantuntemusta ja pätevyyttä ei voida korvata "kansanvallalla" aiheuttamatta yliopiston toiminnalle vakavaa häiriötä ja tason laskua. Yliopistossa äänivoima ei voi korvata asiapätevyyttä ja "koeteltua kansalaiskuntoa".

Silti hallintoa voidaan paljon kehittää: olisi lisättävä vaikuttamisen kanavia ja toimintojen demokraattista kontrollia, olisi tarkistettava toimivallan jakoa ja siirrettävä päätösvaltaa (ja vastuuta) sinne, missä on tehtäväalan paras asiantuntemus, olisi edistettävä yhteistyötä ja yhteisvastuullisuutta sekä vähennettävä asiain moninkertaista käsittelyä ja muuta hallinnon ajantuhlausta.

Hallinto ei ole itsetarkoitus, vaan väline yliopiston perustarkoituksen, koulutuksen ja tutkimuksen, toteuttamisessa.

Mikä on hallintokoneiston osuus yliopistojen päätöksenteossa ja mikä on sen suhde tieteeseen?

Arvo Jäppinen:

Mitä parempi hallinto, sitä parempia tuloksia korkeakoulu saavuttaa opetuksessa ja tutkimuksessa, vaikka opetuksen ja tutkimuksen taso ei tietysti sinänsä hallinnosta suoraan seuraakaan. Mitä huomaamattomammalla ja vähäisemmällä hallinnolla nämä tulokset saadaan, sitä parempi. On kuitenkin asetettava yksi oleellinen ja välttämätön ehto, joka jo seuraa 1. vastauksesta: tavoitteisiin ei voida pyrkiä korkeakoulussa työskentelevien viihtyvyyden ja työnteon mielekkyyden kustannuksella.

Hallintokoneiston (tarkoitetaan virkamieshallintoa) osuus korkeakoulun päätöksenteossa on juuri niin suuri kuin luottamuselimet harkitsevat oikeaksi. Tässäkin pätee sääntö: hallintokoneistolle tulisi kuulua ne tehtävät, joilla sillä on asiantuntemus.

Kalevi Heinilä:

Ylioppilaskunnan tavoin yliopistonkin hallinto tarvitsee tehtävissään työvälineen, virkakoneiston, apua. Yliopisto ei enää selviytyisi lisääntyneistä tehtävistään — päätöksenteko, henkilöstöhallinto, talous, toimistotyöt, opintoasiat, huolto, tiedotus ym. — ilman virkamieskoneiston apua, ja mitä suuremmaksi yliopisto organisaationa kehittyy ja mitä enemmän OPM puuttuu sen kehityksen ohjaukseen, sitä enemmän tätä apua tarvitaan.

Hallinnon lailla ei virkakoneistokaan ole itsetarkoitus. Pätevä ja vastuuntuntoinen ”koneisto” on kuitenkin yliopiston toimintavalmiuden tärkeä osatekijä ja samalla sen perustarvikkeen toteuttamisen, koulutuksen ja tutkimuksen tuki.

Millaisena näette yliopistojen autonomian tällä hetkellä?

Arvo Jäppinen:

Korkeakouluilla on maassamme melko laaja autonomia, jos mittapuuna käytetään vaikkapa esimerkiksi naapurimaamme Ruotsin tilannetta. Sen sijaan rajoituksia korkeakoulujen autonomialla tietysti on, koska niillä on tietyt yhteiskunnan asettamat tehtävät, joiden suorittamisen yhteiskunta myös rahoittaa. Korkeakoulut eivät toimi tyhjiössä muun yhteiskunnan ja sen demokratian asettamien rajoitusten ulkopuolella. Totaalista toiminnallista ja sen rahoittamista koskevaa autonomiaa ei siis valtion korkeakouluilla ole, eikä voi olla. Sen sijaan opetusta ja tutkimusta koskevan autonomian tulisi korkeakoulujen yleisten tehtävien puitteissa olla laaja. Eräät suuret uudistushankkeet ja niiden suunnittelu ovat epäilemättä tässä suhteessa kaventaneet korkeakoulujen liikkuma-alaa, mutta tuskin suoranaista opetuksen ja tutkimuksen sisältöä tai niiden käytännön suorittamista koskevaa vapautta on rajoitettu. Toisaalta on suuri joukko esimerkkejä, joissa korkeakoulut eivät pysty käyttämään autonomiaansa, vaan korkeakouluissa halutaan siirtää ratkaisuvaltaa opetusministeriölle.

Yhteiskunnalla tulee olla varaa korkeakoulujen yhteiskuntakriittiselle tehtävälle. Tämä on korkeakouluille suuri haaste.

Kalevi Heinilä:

Opetusministeriön ote maamme korkeakoulu- ja tiedepolitiikassa on vahvistunut ja vastaavasti yliopistojen itsehallinto on heikentynyt. Tästä on hyvänä osoituksena tutkinnon uudistus — sekä suunnittelumenettelynä että järjestelmäratkaisuna.

Yliopiston luonne edellyttää kuitenkin, että sillä on erityisesti koulutus- ja tutkimustehtävässään riittävä itsemääräämisoikeus ja omaehtoiset toimintamahdollisuudet. Kaventaes-

saan tätä itsehallintoa poliittinen johto ottaa itselleen suuren vastuun korkeakoulutuksen ja tieteen kehityksestä maassamme.

Itsehallinto on oikeus, johon sisältyy myös yhteiskunnallinen vastuu: yliopiston on palveltava tehtävässään sitä yhteiskuntaa, joka on sen perustanut ja joka sitä ylläpitää. Yliopisto ei ole sen enempää professorien kuin nuorpoliitikkojenkaan hiekkalaatikko, jossa jokainen saa leikkiä omien mielihalujensa mukaan vaikkapa "valtausta", "liikennepeiliä", "numeroleikkiä", "puoluepeliä" yms.

Yliopiston itsehallinto voi muuttua täysin näennäiseksi, jos politisoitumisen seurauksena sen päätöksenteko ohjautuu hallintoon sisäänajetun puoluetahdon mukaan. Politisoitunut yliopisto on itsehallinnossaan ulkoahjattu.

Mikä merkitys hallintokysymyksellä on yliopistojen nykyisille ongelmille?

Arvo Jäppinen:

Vaikeaselkoinen kysymys. Ongelmia on niin paljon ja tulee aina olemaan. Toiset ongelmat liittyvät kiinteästi korkeakoulujen sisäiseen hallintoon, kuten tyytymättömyys tehtyihin päätöksiin (hallintomallista riippumattakin), toiset taas eivät juuri ole riippuvaisia sisäisestä hallinnosta, kuten maan taloudellisen tilanteen heijastuminen yliopistoihin.

Kalevi Heinilä:

Kuvitellaan, että on olemassa jokin "oikea" hallintoratkaisu, joka toteutettuna ratkaisisi yliopiston ongelmat. En usko tällaiseen ihmeeseen enkä ylipäätään mihinkään lopulliseen hallintoratkaisuun. YYÄ-ratkaisu johtaisi käsitykseni mukaan yliopiston täydelliseen politisoitumiseen ja samalla sen ulkoahjattavuuden lisääntymiseen ja yhteistyön ongelmien kärjistymiseen.

Mikään yltiöpäinen hallintoseikkailu ei saisi nyt vaarantaa yliopiston kehittämistä. Olisi päästävä pikaisesti siirtymään "yksinkertaiseen päiväjärjestykseen" eli keskittymään yliopiston päätehtäviin, koulutus- ja tutkimussuunnitelmien toteuttamiseen.

6.1. Menettelytapa

OPM oli siis valmis yhteisin neuvotteluin jatkamaan hallinnonuudistuksen yksityiskohtien valmistelua¹. Alustavissa neuvotteluissa keskustelu orientoitui lähinnä OPM:ssä 8.2.78 ja rehtorinvirastossa 7.11.77 laadittujen asetusluonnosten mukaan, mutta kun yliopisto oli tehnyt hallintoesityksensä 15.6.78, neuvottelut saivat myös konkreetin lähtökohdan. Nyt vasta oli mahdollista todeta ne asiakohdat, joissa OPM:n kanta poikkesi yliopiston kannasta ja myös poikkeavuuden suuruus, mutta luonnollisesti myös kantojen yhteneväisyys tai lähekkäisyys². Ensimmäinen tällainen kartoitus käsitysten yhtäläisyyksistä ja eroavuuksista saatiin keskustelun pohjaksi 13.10.78. Neuvottelut oli tarkoitus viedä päätökseen vuoden vaihteeseen mennessä ja saattaa lakiesitys eduskunnan käsittelyyn vuoden 1979 alkupuolella. Toisin kuitenkin kävi. Lapin korkeakoulun perustamistoimenpiteet keskeyttivät hallinnonuudistuksen valmistelut OPM:ssä,

ja jatkoneuvottelut käynnistyivät uudelleen vasta kesäkuussa OPM:ssä
15.6.79 15.6.79 laaditun laki- ja asetusehdotuksen pohjalta jänteöityen määrätie-
toiseksi yhteispyrkimykseksi varsinaisesti vasta syyskaudella 1979.

Neuvottelujen keskeytyminen lähes vuodeksi oli yliopiston kannalta turhauttavaa. Kauanko korkeakoulupoliittinen yleistilanne pysyy rauhallisena, jotta hallinnonuudistus saataisiin normaaliolosuhteissa päätökseen?

Kun neuvotteluissa voitiin konkreettisesti todeta, missä asiakohdissa oli löydettävissä sovitteluratkaisuja ja missä käsitykset olivat yhteneväiset ja missä taas toisistaan poikkeavia, näistä informoitiin hallintokollegiota, konsistoria ja myös henkilökuntayhdistysten pyynnöstä niiden jäsenistöä. Keskustelut ja mm. 19.9.79 hallintokollegiossa suoritettu koeäänestys eräistä neuvottelukysymyksistä antoivat asiaevästystä yliopiston neuvottelijoille. Tämä informointi neuvottelujen edistymisestä syksystä 1979 alkaen oli ehkä omiaan säilyttämään normaalin työrauhan kampuksella ja takaamaan siten suotuisan ilmapiirin neuvotteluille.

Suomen korkeakoulujen rehtorin neuvosto (RN) korkeakoulujen yhteisedun valvojana seurasi luonnollisesti kiinteästi hallinnonuudistuksen edistymistä Jyväskylän yliopistossa, mutta myös Åbo Akademiassa, jossa oli sama prosessi vireillä. Jyväskylän ratkaisu todennäköisesti ennakoii myöhemmin vuoroonsa tulevien korkeakoulujen hallintoratkaisuja, mutta myös niitä remonttimahdollisuuksia, joita poikkeusoloissa hallintoratkaisuunsa runnatut korkeakoulut odottivat ja vaativat. Käsityksiini yhtyen rehtorien neuvosto ei ryhtynyt vireillä olevassa hallinnonuudistusasiassa mihinkään erityisiin toimenpiteisiin, vaan yleiskantanaan ilmoitti tukevansa korkeakoulujen omia, niiden erityisolosuhteita vastaavia hallintoesityksiä. Tämä RN:n tuki, kuten myöhemmin todetaan, konkretisoitui 10.12.79 yhteisneuvottelussa OPM:n johdon ja virkamiesten kanssa.

6.2. Pelin henki

Neuvotteluissa yliopiston kanssa OPM todella pyrki asiallisesti etsimään ratkaisuja, jotka vastaisivat pitkälle myös yliopiston tahtoa. Ei siis ollut kysymys vain yliopiston kuulemisesta, vaan eri näkemysten ja kantojen sovittelusta, ”pyrkimyksestä lähelle yhteistä linjaa”, kuten osastopäällikkö Mikko Niemi luonnehti neuvottelujen tarkoitusta. Tässä tarkoituksessa keskusteluissa käsiteltiin kaikki laki- ja asetuseräluonnoksen varsinaiset asiakohdat ja todettiin, missä käsitykset yhtyvät tai ovat lähellä toisiaan ja

missä poikkeavuus on ilmeistä. Avoin ja asiallinen keskustelu näistä pulmallisista kynnyskysymyksistä tuotti usein tulosta ja edisti kantojen lähentymistä, vaikka ei aina johtanutkaan yhteisesti hyväksytyyn neuvotteluratkaisuun.³

Kun neuvottelujen henki oli tämä, niihin kului runsaasti aikaa. Neuvotteluja varten laadittiin monia eri muistioita puolin ja toisin. Muistioissa yksilöitiin pulmakysymyksiä ja esitettiin niihin ratkaisuja (ks. liite 3, s. 225; esimerkki pelkistetystä muistiosta).

6.3. OPM:n intressit

On asiaan kuuluvaa — joskaan ei aina asiallista — että OPM:n ja korkeakoulujen välillä vallitsee hallinnon kysymyksissä erimielisyyttä, jopa käsitysten ristiriitaa ja vastakohtaisuutta, koska osapuolten intressitkin asioissa ovat ainakin osin erilaiset ja eri lähteiset. Ensinnäkin OPM julkisen vallan edustajana huolehtii ja vastaa osaltaan siitä, että **yhteiskunnan edut ja intressit** ainakin hallituspuolueiden tahdon mukaisesti ja korkeakoulupoliittisina kehittämisspyrkimyksinä toteutuvat hallinnonuudistuksessa. Tietysti korkeakoulutkin perustavat toimintansa — ja myös hallintonsa — yhteiskunnan etuun, mutta on ilmeistä, että erityisesti yliopistot määrittelevät sen osin toisin kuin korkeakoulujen poliittinen keskushallinto:

”...Elävä ja läheinen vuorovaikutus ympäristönsä kanssa on yliopiston jatkuvan kehityksen edellytys. Tämä suhde ei kuitenkaan voi olla mikään alistus- tai valtasuhde. Yliopiston on valppaasti seurattava yhteiskunnan tapahtumia ja valppaasti vastattava ajan haasteisiin. Toisaalta sen tulee säilyttää suhteissaan kriittisyytensä eikä se voi toiminnassaan sitoutua mihinkään ulkopuolisen etu- tai valtapiirin ehtoihin. Tieteellisen autonomiansa varassa yliopisto voi itse asiassa parhaalla mahdollisella tavalla palvella yhteiskuntaansa ja toimia sen korkeimman hengenviljelyn tehtävässä”.⁴

Tässä yhteiskunnan yleisen edun valvontatehtävässään OPM ei voi tukeutua yksin ministerinsä puoluenäkemykseen, vaan sen on otettava huomioon muidenkin hallituspuolueiden yhteisnäkemys, vieläpä ennakoitava eduskuntakäsittelyn varalta oppositiopuolueiden käsityksiä ja vaateita⁵.

Toiseksi OPM:lle kuuluu vastuu maamme koko korkeakoululaitoksen kehittämisestä ja samalla yksittäisten korkeakoulujen toimintojen ja rakteiden riittävästä koordinoinnista yleisten kehysehtojen puitteissa. Käytännössä tämä on merkinnyt OPM:n lisääntyvää väliintuloa ja oh-

jausta ja vastaavasti — korkeakouluautonomian kaventumista⁶. Korkeakoululaitoksen alueellinen laajeneminen ja hajakeskeisyys on osaltaan vahvistanut keskitetyn johdon ja keskushallinnon ohjauksen tarvetta, osaltaan tätä tarvetta on ruokkinut myös julkisen vallan lisääntynyt kiinnostus korkeakoulujen yhteiskunnallisesta tehtävästä ja halu suunnata niiden toimintaa yhteiskuntapoliittisten tavoitteiden ja ”nyky-yhteiskunnan asettamien vaatimusten” mukaan. Tämä ohjausintressi ilmenee selvästi mm. tutkinnonuudistuksessa, mutta myös tutkimuspoliittisissa ohjelmissa. Riippumatta näistä yhteiskunnallisista intresseistä keskushallinnon lisääntyvä väliintulo on osaltaan seurausta myös korkeakoululaitoksen laajenemisesta: mitä enemmän korkeakouluja on, sitä enemmän koetaan tarvetta keskushallinnon säätelyyn ja sitä enemmän yksittäiset korkeakoulut ohjauksen tuloksena yhdenmukaistuvat ja lähentyvät asteittain ”yhtenäiskorkeakoulun” mallia:

”... Yliopisto on kasvanut. Mitä suurempi organisaatio, sitä enemmän tarvitaan säätelyä, hallintoa ja hallintotoimenpiteitä. Maamme korkeakoulujen hallinto- ja tutkintorakenteen uudistamispyrkimyksen tavoitteena tai niiden odottamattomana seurauksena on ollut yhtenäiskoulun kaltainen korkeakoulumalli, ’yhtenäiskorkeakoulu’, jonka toteuttamisen ehtona on ollut ja on edelleen korkeakoulujen keskushallinnon ja opetusministeriön vahvistuva säätely ja kontrolli. Maamme 18 korkeakoulun muodostama yhtenäiskorkeakoululaitos edustaa todellista suurorganisaatiota, joka sellaisena edellyttää lisääntyvää säätelyä ja hallintoa.”⁷

OPM:n tahdon määrittelyssä on tämän **yhtenäiskorkeakouluintressin** rinnalla vaikuttamassa tavallaan sen kanssa erisuuntainen, hallinnonuudistuksista saatujen kokemusten hyväksikäytön intressi. Neuvotteluissa kiinnitettiin tällöin erityisesti huomiota Turun ja Tampereen yliopistojen hallintoratkaisuista saatuihin kokemuksiin. Näistä **kokemusintresseistä** todettiin neuvotteluissa mm., että laitoshallinnosta tarvitaan lisää kokeiluja ja mahdollisesti eri tiedekuntien erityisehtoihin sopivia erityyppisiä ratkaisuja ja että alihallinnon ja samalla opetus- ja tutkintohallinnon tehtävissä tiedekuntaneuvoston asema on keskeinen, kun taas koko yliopistoa koskevat asiat olisi tarkoituksenmukaista keskittää keskushallinnon tasolla yhdelle hallintoelimelle, hallitukselle. Muuten JY:n vanhasta mallista saadut kokemukset olivat samansuuntaiset ja tästäkin syystä oli perusteltua ottaa se uudistuksen lähtökohdaksi⁸.

Huolimatta siitä, että vanha hallintomalli oli tietysti lainmukaisesti säädetty, säädöksissä oli todettu kielellisten ja teknisten puutteiden rinnalla myös juridisia heikkouksia, joiden perusteella OPM piti välttämät-

tömänä mm. uuden lain säätämistä. Siten myös laillisuuden valvonta eli **juridinen intressi** sisältyi rajaehtona hallintoratkaisuun.

¹ OPM:stä neuvottelukuntaan kuuluivat osastopäällikkö Mikko Niemi (SDP) puheenjohtajana, toimistopäällikkö Arvo Jäppinen (Kepu) ja vanhempi hallitussihteeri Juhani Saarivuo ja yliopistosta vastaavana rehtori Kalevi Heinilä (sit.), hallintojohtaja Matti Hietala, toimistopäällikkö Matti Pietilä (SDP) ja sihteerinä suunnittelija Erkki Tuunanen (LKP). Uudistuksen loppuvaiheessa professori Niemen tilalle tuli uusi osastopäällikkö Markku Linna.

² Käsittääkseni olisi täsmällisempää puhua OPM:n *neuvottelijoiden* kannasta, koska tuskin ao. ministeri ministeriön päällikkönä tässä neuvotteluvaiheessa oli määritelty OPM:n kantaa tai edes haarukoinnut sitä. Tämä tosiasiallinen epävarmuus OPM:n virallisesta kannasta säilyi loppuvaiheeseen saakka, jolloin vasta ministeri Pär Stenbäck (RKP) halusi puuttua neuvotteluun ja ratkaista avoimna olevat kiistakysymykset. Toisaalta tämä OPM:n kannan suhteellinen avoimuus antaa yhteiselle neuvottelulle mielekkyyden: ilman vapausasteita neuvottelut jäisivät jokseenkin tuloksettomiksi.

³ Rehtorin vastuu yliopiston tahdon edustajana tällaisessa ”yhteistä linjaa” etsivässä neuvottelussa on pulmallinen: pitääkö kiinni jäärpäisesti yliopiston tahdosta, jolloin OPM joutuu vuorostaan omavastuisesti tekemään päätöksensä, tai etsiäkö asiallista sovitteluratkaisua niissä kysymyksissä, joissa se yliopiston linjan sallimissa rajoissa on mahdollista? Katsoin tämän jälkimmäisen menettelytavan hallintouudistuksen lopputuloksen kannalta olevan yliopiston kokonaisedun mukaista.

⁴ Kalevi Heinilä 1983, emt.; avajaispuheesta, s. 144: ks. myös s. 19—26.

⁵ Nämä eri puolueiden yhteiset intressit pelkistyvät ehkä selvimmin juuri hallinnon demokratisoimisen vaateiksi: jokaisella korkeakoulu yhteisön jäsenellä on oltava mahdollisuus vaikuttaa korkeakoulua koskevaan päätöksentekoon.

⁶ Tämän osoittaa selvästi mm. Juha Vuorinen väitöskirjassaan ”Korkeakoulujen itsehallinto”, Turun yliopisto, Sosiologian tutkimuksia; Sarja B 17, Turku 1979.

⁷ Kalevi Heinilä 1983, emt.; avajaispuheesta vuodelta 1979, s. 127.

⁸ Liitteessä 4, s. 227 on esitetty vanhan ja uuden hallintomallin organisaatiokaaviot.

7. Demokratian edistäminen

Neuvotteluvaihe kiteytti JY:n hallinnonuudistuksen perusratkaisut¹.

Yliopiston hallintoesityksen keskeinen koetinkivi oli yliopiston tehtävätarkoitus: miten hallintoa kehittämällä voidaan edistää yliopiston perustehtävän toteuttamista. Tässä tarkoituksessa ja tämän rajaehdon puitteissa yliopisto oli valmis esityksessään laajentamaan korkeakouludemokratiaa eli mm. eri henkilöryhmien vaikutusmahdollisuuksia päätöksenteossa, kollegista toimivaltaa ja toimivallan kontrollia, vaalimenetelyä ja yleistä oikeusturvaa.

7.1. Äänioikeuden laajentaminen

Koska suunnitteilla olevassa uudessa hallintojärjestelmässä siirrytään vaalijärjestelmään hallintoelimien valinnassa, oli tarpeen täsmentää ja yksilöidä yliopiston äänioikeutettuun 'jäsenkuntaan' kuuluvat henkilöryhmät. Tässä suhteessa vanhan hallintomallin säädökset olivat täysin puutteelliset ja epämääräiset. Hallintoesityksessään yliopisto ennakoi OPM:n luonnoksessa esitettyjä täsmennyksiä jäsenkelpoisuudesta. Siten neuvottelun tehtäväksi jäi oikeastaan vain tarkistustehtävä, jonka tuloksena jäsenoikeutettujen ryhmään lisättiin dosentti, "joka ... antaa säännöllisesti opetusta yliopistossa".

Uudessa hallintoasetuksessa (4§) yliopiston äänivaltainen jäsenkunta laajenikin käsittämään seuraavat henkilöryhmät:

- 1) yliopiston opettaja, tutkija tai muu viran taikka toimen tahi ylimääräisen toimen haltija sekä tilapäinen toimihenkilö;

- 2) henkilö, joka on määrätty hoitamaan enemmän kuin puolet virasta tai toimen taikka ylimääräisen toimen edellyttämistä tehtävistä;
- 3) yliopiston työsopimussuhteessa oleva päätoiminen henkilö;
- 4) dosentti, joka johtosäännössä määrätyllä tavalla antaa säännöllisesti opetusta yliopistossa ja päätoiminen tuntiopettaja;
- 5) henkilö, joka yliopiston suostumuksella päätoimisesti harjoittaa tutkimustyötä yliopistossa tai avustaa tutkimustyön tekemisessä sekä
- 6) opiskelija, joka on ilmoittautunut läsnäolevaksi yliopiston kirjoihin ja jolla on oikeus suorittaa yliopistossa tutkinto.

7.2. Toimivallan hajauttaminen

Tukeutuen voimassaolevaan valtioneuvoston valtionhallinnon organisaation kehittämistä koskevaan päätökseen (28.1.60) yliopisto pyrki esityksessään ennakkoluulottomasti siirtämään toimivaltaa keskushallinnosta tiedekuntiin. Toimivallan hajauttaminen on perusteltua, ei vain hallintoasioiden lisääntymisen vuoksi, vaan myös sisältöperustein: asiat päätetään siinä portaassa, jossa on paras asiantuntemus ja tehtäväpätevyys. Toimivallan hajauttamista alihallintoon tukee myös toimivallan ja vastuun kytkentäsääntö: hallintoyksilöllä, joka viime kädessä vastaa käytännön toiminnasta ja sen tuloksista, on oltava mahdollisuus vaikuttaa myös henkilöstöään ja toimintaehtojaan koskevaan päätöksentekoon. Tämän mukaisesti yliopisto esityksessään halusi lisätä tiedekuntaneuvostojen toimivaltaa erityisesti opettajakunnan valinnassa (22§):

Tiedekuntaneuvosto

- nimittää tai ottaa lehtorit, yliassistentit ja assistentit;
- määrää näiden virkojen ja toimien väliaikaiset hoitajat ja viransijaiset;
- antaa tuntiopetusmääräykset.

Neuvottelu. Huolimatta painavista perusteluistaan yliopiston esitys yleisestä korkeakoulukäytännöstä poikkeavana osoittautui liian ennakkoluulottomaksi ja OPM:n kannan mukaisesti tiedekuntaneuvoston toimivaltaan jäivät vain assistentit ja tuntiopettajat muiden osalta päätösvallan 'palautuessa' yliopiston hallitukselle.

7.3. Kolleginen toimivalta

Vanhassa hallintomallissa yliopiston rehtorin toimivaltaan oli yhdistetty kokeilumielessä kanslerin perinteinen toimivalta nimitys- ja valitusasioissa: rehtori oli yliopiston ylin nimitysviranomainen nimittäen mm. apulaisprofessorit ja hän ratkaisi myös konsistorin lausunnon pohjalta apulaisprofessorin tai professorin viran täyttämistä koskevat ehdollepanovalitukset. Käytännössä tämä rehtorin varsinainen johto- ja valvontatehtävän yhdistäminen näihin luonteeltaan kiistanomaisiin nimitys- ja valitusasioihin ei ollut, ainakaan kirjoittajan kokemusten mukaan, osoittautunut onnistuneeksi ratkaisuksi ja niinpä yliopisto esityksessään pyrki vapauttamaan rehtorin näistä kiistakysymyksistä ja siirsi ne suurelta osin hallitukselle. Samalla esitys merkitsi muutosta päällikkövaltaisemmasta demokraattisempaan päätöksentekoon².

Neuvottelu. OPM:n kanta oli samansuuntainen: toimivalta keskeisissä asioissa kohdennetaan kollegisille hallintoelimille ja rehtorin toimivaltaa erityisesti nimitys- ja valitusasioissa siirretään hallitukselle.

7.4. Konsistorin lakkauttaminen

Professorin viran haltijoista koostuva konsistori käyttää perinteisesti ylintä toimivaltaa yliopistossa. JY:n vanhassa mallissa oli jo luovuttu hallinnon konsistorikeskeisyydestä ja rajattu konsistorin toimivalta varsin suppeaksi:

- 1) käsittelee yliopiston toiminnan kehittämistä koskevia yleisiä suunnitelmia;
- 2) tekee opetusministeriölle ehdotuksen professorin ja rehtorinvirastolle apulaisprofessorin nimittämisestä virkaan kutsusta;
- 3) antaa rehtorinvirastolle lausunnon valituksesta, joka on tehty professorin tai apulaisprofessorin viran täyttämistä koskevasta tiedekunnan virkaehdotuksesta; sekä
- 4) panee toimeen juhlallisia promootioita.

Konsistorin keskeisin tehtävä oli lausunnon antaminen tiedekunnan virkaehdotusta koskevasta valituksesta, mutta tässäkin tehtävässä konsisto-

rin monijäsenisyys — 34 professoria v. 1978 — mutta myös monijäsenisyydestä johtuva heikohko osallistumisaktiiviteetti ei käytännössä antanut kovin vakuuttavaa kuvaa sen toimintakyvystä hallintoelimenä. Kun lisäksi yliopiston toiminta- ja kehittämisspolitiikkaa koskevat asiat kuuluvat linjaorganisaation — laitokset/tiedekunnat/hallitus — tehtävävastuuseen, yliopisto katsoi hallintoesityksessään tulevansa toimeen ilman konsistoria³.

Neuvottelu. Yliopiston ja OPM:n tahto olivat yhteneväiset.

7.5. Toimivaltajako henkilöryhmittäin

Miten on tarkoituksenmukaista jakaa toimivaltaa yliopiston eri henkilöryhmien välillä? Tämä kysymys on ollut keskeisimpiä ja hankalimpia korkeakoulujen hallinnonuudistusta koskevissa kiistoissa. Ratkaisua on etsitty YYÄ-vaiheen jälkeen yleensä erilaisista kiintiömalleista. Hallintoesityksessään yliopisto lähti siitä periaatteesta, että toimivaltajako eri henkilöryhmien välillä on suhteutettava niiden tehtävävastuuseen yliopiston perustarkoituksen toteuttamisessa ja jyvitetävä sen mukaisesti. Siten tieteelliselle asiantuntemukselle ja sitä edustaville henkilöryhmille on varattava ”riittävästi” vaikutusvaltaa yliopiston hallinnossa.

Kiista toimivallan jaosta on yleensä koskettanut lähinnä seuraavia henkilöryhmiä:

- varsinaiset professorit (ja virkojen hoitajat)
- apulaisprofessorit
- muut opettajat ja tutkijat
- opetuksen ja tutkimuksen avustava henkilöstö (kirjasto, ATK yms.)
- hallinto- ja toimistohenkilöstö
- opiskelijat

Yliopiston esityksessä näiden ’eturyhmien’ toimivaltasuhteet pyrittiin jyvittämään tiedekuntaneuvostossa ja hallituksessa juuri tehtävävastuun mukaisesti. Tiedekuntaneuvoston tehtävävastuu painottuu opetus-, tutkimus- ja tutkintohallinnon aloille ja sen mukaisesti toimivaltaa on varattu vain professoreille (= professorit ja apulaisprofessorit), muille opettajille ja tutkijoille sekä opiskelijoille ja jyvitetty ryhmien välillä suhteessa 50-25-25. Hallitus puolestaan kantaa huolta koko yliopiston hyvinvoinnista, sen yleisistä ja yhteisistä eduista ja toiminnan kehittämisestä. Tä-

män tehtävävastuun mukaisesti kaikille henkilöryhmille on turvattu vaalikelpoisuus hallituksessa, mutta siten jyvitettyä, että yliopiston perustehtävää edustavat tiedekuntien dekaanit ja yleistä etua edustava rehtorikunta ja itseoikeutetusti hallintojohtaja kuuluvat hallitukseen jättäen 50 % hallituksen äänivoimasta muiden ryhmien käyttöön. Toimivallanjako henkilöryhmien välillä tiedekuntaneuvostoissa ja hallituksessa muodostui siten yliopiston esityksessä seuraavaksi:

	Tiedekunta- neuvosto (yht. 5)	Hallitus
Rehtorikunta (3)	—	3
Professorikunta	50 %	5 (dekaanit)
Muut opettajat ja tutkijat	25 %	3
Hallinto- ja muu henkilökunta	—	
Opiskelijat	25 %	3
Hallintojohtaja ⁴	—	<u>1</u>
		15

Henkilöryhmien toimivaltaa rajattiin asiakohtaisesti yliopiston esityksessä edelleen tieteellisen asiantuntemuksen perusteella:

”Täytettäessä opetusvirkoja ja -toimia sekä arvosteltaessa opinnäytteitä ja opintosuorituksia saavat päätöksentekoon osallistua vain vastaavan tieteellisen pätevyuden saavuttaneet taikka vastaavan opinnäytteen tai opintosuorituksen suorittaneet. Tutkintovaatimusten vahvistamiseen saavat osallistua vain tiedekuntakollegion opettajajäsenet. Hallintoelimen muilla jäsenillä on tällöin kuitenkin puheoikeus kokouksessa (JY 56§).”⁵

Opiskelijat. Opiskelijoiden osallistumisesta yliopiston hallintoon äänivaltaisina jäsenenä oli saatu kokemuksia jo vanhasta mallista vuodesta 1969 alkaen.

Osallistumisaktiiviteetti (%)
kokouksissa 1969—78
kolmivuotiskausittain

	Hallitus			Tiedekunnat (opiskelijat) ⁶					
	Prof.	Väli-ryhmä	Opisk.	Hum.	Matl.	Liik.	Kasv.-Yht.	Kas.	Yhtk.
1969	85	80	81	97	—	88	53	—	—
1972	84	100	78	69	65	84	78	—	—
1975	83	96	83	65	34	66	—	46	56
1978	92	94	67	15	26	50	—	42	55

Tiedekunnissa professorien ja väli ryhmien osallistumisaktiiviteetti on yleensä vakiintunut yli 80 %:n tasolle. Opiskelijoiden osallistumisprosentti on yleensä alhaisin ja osoittaa lievästi laskevaa suuntaa. Opiskelijoiden vaito osallistuminen ei välttämättä osoita kiinnostuksen puutetta, vaan muihin ryhmiin verrattuna ehkä suurempaa esteisyyttä. Yhtenä esteenä voi olla jopa opiskelijakiintiön minikoko: liikuntatieteellisessä ja kasvatustieteiden tiedekunnassa on kummassakin vain yksi (1) opiskelija, muissa tiedekunnissa ja hallituksessa kaksi (2) opiskelijaa. Koska opiskelijoiden osuudesta yliopiston hallinnossa oli yleensä saatu myönteisiä kokemuksia, yliopisto oli valmis edellä mainituin rajoituksin (56§) esityksessään vahvistamaan heidän edustustaan erityisesti tiedekunta-neuvostossa, jonka tehtävävastuu liittyy välittömimmin yliopisto-opiskelun intresseihin.

Apulaisprofessorit. Vanhassa mallissa varsinaiset professorit tai professorin viran hoitajat kuuluivat itseoikeutetusti tiedekuntaan, ja professorien kelpoisuus oli ehtona tärkeimpiin dekaanin, varadekaanin, rehtorin ja vararehtorin luottamustehtäviin. Huolimatta siitä, että apulaisprofessorien määrä ylitti professorien määrän — vuonna 1978 suhteessa 56/42 — heidän mahdollisuutensa päästä vaikuttamaan yliopiston päätöksentekoon olivat vanhassa mallissa varsin rajoitetut ja lähinnä sen vähäisen todennäköisyyden varassa, että apulaisprofessori valittaisiin suuren väli ryhmän edustajana tiedekuntaan tai hallitukseen. Tässä suhteessa uusi hallintoesitys pyrki parantamaan apulaisprofessorien asemaa yliopiston hallinnossa:

— apulaisprofessorit muodostavat yhdessä varsinaisten professorien kanssa professorikiintiön;

- tiedekuntakollegion professorikiintiössä on kuitenkin vähintään puolet oltava varsinaisia professoreita tai professorin viran hoitajia;
- varadekaaniksi voidaan valita apulaisprofessori.

Neuvottelu. Yliopiston esitys toimivaltajaosta, vaikka se selvästi poikkesi esim. Turun ja Tampereen yliopistojen kolmikantaratkaisusta, ei lopultaakaan muodostunut neuvottelussa ylipääsemättömäksi kynnyskysymykseksi, vaan se eräin korjauksin tuli myös neuvotteluratkaisuksi. Tämä oli varsin merkityksellinen tulos ottaen huomioon osapuolten lähtöesitysten huomattavat sekä periaatteelliset että määräsuhteiset erilaisuudet (ks. liite 8, s. 239, 242). Ratkaisu vastasi tiedekuntaneuvoston osalta hyvin yliopiston esitystä ja hallituksen osalta tehtiin vain sellaiset muutokset, että hallintojohtajan itseoikeutettu jäsenyys poistettiin ja väliryhmää laajennettiin kahdella viisipaikkaiseksi: 8 (3 reht. + 5 dekaania) + 5 (väli-ryhmä) + 3 (opiskelijaa).

Ratkaisu merkitsi äänioikeuden ja vaalikelpoisuuden demokraattista laajennusta ja samalla se korjasi vanhan mallin puutteita ja kohensi apulaisprofessorien hallinnollista asemaa. Apulaisprofessorin kelpoisuus katsottiin neuvotteluratkaisuna riittäväksi myös dekaanin ja vararehtorin luottamustehtäviin! Tämä oli OPM:n vaatimus. Se oli sikäli kompromissi, että OPM vuorostaan hyväksyi yliopiston esittämän rajaehdon professorikiintiöstä tiedekuntaneuvostossa ja rehtorin vaalikollegioon lisäyksenä professorin viran haltijat itseoikeutettuina jäseninä (8§).

Oli luonnollista, että yliopiston eri henkilöryhmien käsitykset ja odotukset poikkesivat neuvotteluvaiheen reaalisista vaihtoehdoista. Tästä osoituksena JY:n henkilökuntayhdistyksen r.y. kannan ilmaisu rehtorinvirastolle neuvotteluvaiheessa 10.1.79:

”Mitään työntekijäryhmää ei säädöksillä saisi (kuitenkaan) sulkea tiedekuntaneuvostojen ulkopuolelle. Pikemminkin tulisi varmistua siitä, että kaikki eri työntekijäryhmät olisivat edustettuina niissä. Jos tämä ns. muu henkilökunta tulee kuulumaan hallintovirastoon, täytyisi sen siitä huolimatta voida osallistua työpisteensä mukaisesti tiedekuntaneuvostojen vaaleihin.

Yliopiston hallitus tulee luonteeltaan poikkeamaan varsin selvästi tiedekuntaneuvostoista. Hallitus on yleishallintoelin ja on keskeisessä asemassa mm. budjetti- ja muissa siihen liittyvissä kysymyksissä. Näin ollen hallituksen tulisi koostumukseltaan vastata kaavailtua paremmin yliopiston koko henkilökuntaa ja olla lähellä kolmikantaratkaisua. Erillislaitosten ja rehtorinviraston henkilökunta muodostuu nykyisin 1/3 koko yliopiston henkilökunnasta ja näille kaavailtua kahta edustajapaikkaa on pidettävä ehdottomasti liian pienenä. Lisäksi tulevat tiedekunnassa toimivat vastaavat henkilöstöryhmät, jotka olisikin parasta sisäl-

lyttää hallituksen vaaleissa yhdeksi kokonaisuudeksi hallintoviraston ja erillislaitosten henkilökunnan kanssa. Kiintiöstä valittavien edustajapaikkoja tulisi myös tämän vuoksi lisätä. . .

Edellä esitetyt kannanotot perustuvat JYHY:n näkemykseen siitä, että yliopistoyhteisön tulisi mahdollisimman yhtenäisesti pyrkiä yhteisesti hyväksytyjen päämäärien toteuttamiseen. Sen ohella, että eri orgaaneihin vahvistetaan mahdollisimman hyvä asiantuntemus, ei mitään ryhmää saa jättää ratkaisusta syrjään. Jokaisen Jyväskylän yliopistossa toimivan tulisi tuntea olevansa työyhteisönsä täysivaltainen jäsen.”

JY:n toimihenkilöt ja työntekijät r.y., edustaessaan niinkään ns. ”muun henkilökunnan” intressejä, ilmoitti 29.11.79 kirjeessään rehtorille, että sekä tiedekuntaneuvostossa että hallituksessa olisi varmistettava tämän henkilöryhmän jäsenyys kiintiöinnin avulla. Lisäksi siinä toivotaan edustusta myös rehtorin vaalikollegiossa:

” . . . Muun henkilökunnan toiminnan ja edustuksen painopiste on hallituksessa, mutta jo yliopistoyhteisön kiinteys ja edustuksen saaminen rehtorin vaalikollegioon edellyttävät jäsenyyttä tiedekuntaneuvostossa. Mikäli rehtorin vaalikollegiossa ei muulla henkilökunnalla ole edustusta hallituksen tai tiedekuntaneuvoston kautta, tulisi tämä mahdollisuus turvata esim. siten, että muu henkilökunta valitsisi lukumääränsä mukaisen määrän edustajiaan vaalikollegioon.”

Varsinaiseksi kiistakysymykseksi neuvottelussa jäi yliopiston esitys äänivaltaisuuden rajoitteista opetusvirkojen ja -toimien täyttämistä ja opinnäytteitä ja opintovaatimuksia koskeissa asioissa (JY 56§). OPM:n Turun ja Tampereen yliopistojen säädöksiä noudattavan kannan mukaisesti taas äänivallan rajoittaminen on paikallaan vain päätettäessä hakijoiden tieteellisestä pätevyydestä — mutta ei siis ehdollepanosta — ja arvosteltaessa opinnäytteitä ja opintosuorituksia. On syytä todeta, että OPM:n kannan tosiasiallinen merkitys ei JY:n osalta ole yhtä merkityksellinen kuin Turun ja Tampereen yliopistoissa, koska Jyväskylän tiedekuntaneuvostojen kokoonpanossa on tieteellinen asiantuntemus paremmin varmistettu.

7.6. Kaksisuuntainen tiedonkulku

Keskusjohtoaiselle hallintojärjestelmälle on usein ominaista tiedonkulun yksisuuntaisuus: tieto kulkee ylhäältä alaspäin. Demokraattiselle järjestelmälle on taas ominaista kahdensuuntaisuus ja erityisesti se, että tieto kulkee tehokkaasti alhaalta ylöspäin, toiminnan perusyksiköistä keskuksenhallinnon päätösportaisiin. Yliopiston toiminta toteutuu oppiaineiksi-

köissä ja -laitoksissa. Koska hallinnon peruskriteerinä on yliopiston perustarkoituksen edistäminen, on tärkeää, että päätöksenteon eri tasoilla on käytettävissä ajan tasalla olevaa tietoa opetuksen ja tutkimuksen tilasta, vaikeuksista ja kehittämistarpeista eli tiedonkulku alhaalta ylöspäin on varmistettava yliopiston perustarkoitusta palvelevan rationaalisen päätöksenteon edellytyksenä.

Suurista monijäsenisistä hallintoelimistä saatujen kokemusten perusteella OPM asetti jo hallinnonuudistuksen yliopistovaiheessa hallintoelimen suuruudelle ehdottoman ylärajan: enintään 16 jäsentä. Tämä merkitsi sitä, että tiedonkulun varmistaminen on järjestettävä lähinnä edustusperiaatteen ja 'kuulemisen' avulla seuraavan kaavion esittämään tapaan:

Tilanne 1978

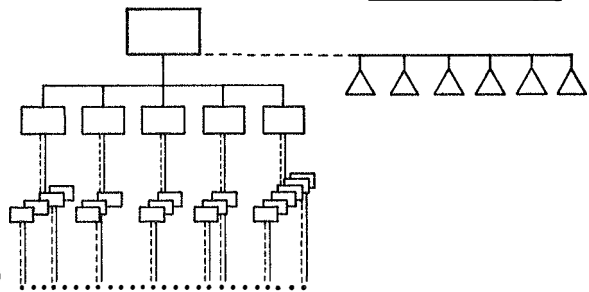
Hallitus (1)

Tiedekunnat (5)

Ainelaitokset (31)

Oppiaineyksiköt (50-60)¹⁾

Erilliset laitokset (6)

¹⁾ Lukumäärä riippuu laskentaperusteesta

———— = edustusyhteys

----- = kuulemisyhteys (+ puheoikeus)

Turun ja Tampereen hallintoratkaisuissa oppiaineen asema on jäänyt pulmalliseksi sekä laitos- että tiedekuntahallinnossa. Jyväskylän vanhasa mallissa oppiaineen edustus tiedekunnissa oli varmistettu, koska kaikki professorin viran haltijat ja hoitajat kuuluivat itseoikeutettuina tiedekuntaan. Siirryttäessä vaalijärjestelmään tämä pulma voidaan hoitaa lähinnä ohjatun kiintiömallin ja/tai edustusperiaatteen avulla. Yliopiston hallintoesityksessä se oli järjestetty siten, että professorikunta valitsee ensin esivaaleissa laitoksittain laitosten esimiehet ja sen jälkeen tiedekuntaneuvoston vaaleissa muut kiintiönsä jäsenet (JY 21§). Tiedekuntien esimiehet, dekaanit, edustavat vuorostaan tiedekuntiensa ja niiden laitosten äänivaltaa ja 'tiedonsyöttöä' yliopiston hallituksen päätöksenteossa.

Laitoksensa johtajana tiedekuntaneuvostoon valitun professorin tai

apulaisprofessorin tehtävään kuuluu siten valvoa laitoksen kaikkien oppiaineiden etuja tiedekuntaneuvoston päätöksenteossa. Tämä ratkaisu käy pulmalliseksi erityisesti suurissa tiedekunnissa, joissa on paljon pieniä ainelaitoksia. Yliopisto ei tästä syystä hallintoesityksessään halunnut asettaa tiedekuntaneuvoston koolle mitään ylärajaa; alarajaksi esitettiin kahdeksan jäsentä (JY 21§). Jos sitä vastoin tiedekuntaneuvoston ylärajaksi asetetaan 16 jäsentä, professorikunnan kiintiö on silloin 50-25-25-järjestelmässä 8 edustajaa, ja jos laitoksia on enemmän kuin 8, osa laitoksista jää edustukseltaan tiedekuntaneuvoston varajäsenyyden varaan. Ylärajaehdon puitteissa vapausasteiden määrää on mahdollista lisätä vain joko a) jakamalla suuria tiedekuntia pienemmiksi tai b) laventamalla laitoksen johtajan tai edustuksen kelpoisuusvaatimuksia väliryhmän suuntaan taikka c) yhdistämällä laitoksia aineryhmälaitoksiksi.

Yliopiston esityksessä pyrittiin oppiaineen tiedotuskanavat varmistamaan tiedekuntaneuvoston päätöksenteossa myös puheoikeuden avulla:

”Tiedekuntakollegion kokouksessa on kunkin oppiaineen ylimmällä edustajalla läsnäolo- ja puheoikeus silloin, kun on kysymys erityisesti asianomaista oppiainetta koskevista asioista.” (JY24§)

Yliopiston linjaorganisaation — laitokset/tiedekunnat/hallitus — rinnalla toimii sitä perustehtävässään tukeva ja avustava ’esikuntaorganisaatio’, johon kuuluvat hallintoviraston lisäksi ns. erilliset laitokset: kirjasto, laskentakeskus, kasvatustieteiden tutkimuslaitos, korkeakoulujen kieli-keskus ja yliopiston museo. Myös näiden yksikköjen kanavajärjestelyt erityisesti keskushallinnon tasolla ovat paitsi yliopiston yhteisen edun, myös näiden erillisten yksikköjen toimintaedellytysten kannalta perusteltuja. Yliopisto ei hallintoesityksessään ehdottanut tähän mitään erityisjärjestelyjä, vaan katsoi, että asia hoituu muutenkin esim. seuraavasti:

- a) kyseiset yksiköt muiden yksikköjen tapaan valmistelevat toiminta- ja taloussuunnitelmansa ja nämä ja muut esitykset aikaisemman käytännön mukaan otetaan huomioon hallituksen työjärjestyksessä;
- b) vanhan käytännön mukaan kyseisiä laitoksia kuullaan paitsi asian valmistelun yhteydessä myös hallituksen kokouksessa niitä erityisesti koskeissa asioissa;
- c) hallitus voi vanhan käytännön mukaisesti ja yleisen edun sitä vaatiessa nimetä edustajansa tällaisen laitoksen johtokuntaan ja siten varmistaa

hyvän tiedonvälityksen (esim. vararehtori on perinteisesti valittu kirjaston johtokunnan puheenjohtajaksi); sekä

- d) suurilla yksiköillä — esim. hallintovirasto ja kirjasto — ovat hyvät mahdollisuudet saada vaaleissa edustajansa hallitukseen⁷.

Neuvottelu. Yliopiston esittämä periaate kaksisuuntaisen tiedonkulun varmistamiseksi hyväksyttiin myös neuvotteluratkaisun perusteeksi. Käytännön vaikeutena oli jo mainittu linkkiyhteyden järjestäminen laitosten ja tiedekuntaneuvoston välillä. Se olisi ollut yksinkertaista järjestää ilman uusia hankalia tiedekuntien ja laitosten uusjakoja, jos tiedekuntaneuvoston jäsenmäärän yläraja olisi voitu määrittää laitosten määrän mukaan ($2 \times$ laitosten määrä). Tähän ratkaisuvaihtoehtoon OPM ei suostunut eikä esim. humanistinen tiedekunta ollut puolestaan halukas tiedekuntana kahdentumaan. Näin konstit hupenivat ja neuvotteluratkaisuksi tuli OPM:n asettaman rajaehdon mukaan tarkistettu yliopiston esitys: professorin ja apulaisprofessorin viran haltijat ja hoitajat valitaan tiedekuntaneuvoston jäseniksi tai varajäseniksi siten, että jokainen laitos tulee edustetuksi. Ratkaisu jäi siten riippumaan laitosjaosta. Yliopiston esitys oppiaineen pääedustajan kuulemisesta hyväksyttiin niinikään neuvotteluratkaisuksi.

7.7. Vaalijärjestelmä

Siirtyminen virka-asemaan perustuvasta hallintojärjestelmästä demokraattisempaan vaalijärjestelmään hallintoelimiä asettamisessa merkitsi 1970-luvulla perustavanlaatuisia muutoksia maamme korkeakoululaitoksen historiassa. Se merkitsi sitä erityisesti professorien kohdalla toimivallan jyvittyessä muillekin henkilöryhmille ja professoreille kuuluvan osituserän jakaantuessa myös apulaisprofessoreille ja lisäksi vaaleissa saadun kannatuksen, luottamuksenosoituksen, eikä esimerkiksi virkaiän mukaan. Yliopiston vanha hallintomalli oli jo osittain perustunut vaalijärjestelmään, ja yliopisto valmistautui omissa esityksessään, OPM:n vaatuksia ennakkoiden, soveltamaan linjaratkaisuna vaalijärjestelmää.

7.7.1. Ohjattu vaalijärjestelmä

Yliopiston käsityksen mukaan myös vaalijärjestelmän pitää ensi sijassa palvella yliopiston perustehtävän toteuttamista ja tähän pyrittäessä tarvi-

taan YYÄ-periaatteeseen rakentuvan järjestelmän sijasta ohjattua kiintiövaalijärjestelmää:

- a) kukin "kiintiö" valitsee itse keskuudestaan edustajansa; ristivalintaa ei hyväksytä;
- b) tiedekunnan "professorikiintiöön" (professorit ja apulaisprofessorit) valituista vähintään puolet on oltava professoreita;
- c) rehtorin vaalikollegiota laajennetaan siten, että siinä ovat edustettuina yliopistotoiminnan keskeiset henkilöryhmät.

Vaalijärjestelmään siirtyminen avaa uusille henkilöryhmille vaikutusmahdollisuuksia yliopiston päätöksenteossa samalla, kun se on omiaan vahvistamaan päätöksenteon kannatus- ja luottamuspohjaa. Vaalijärjestelmä edellyttää jo itsessään, että vaalikelpoisia on enemmän kuin jaossa olevia 'salkkuja'. Tämä ehto toteutuu esim. pienissä tiedekunnissa vain, jos professorin kiintiöön luetaan myös apulaisprofessorit. Toisaalta yliopiston esityksessä haluttiin varmistaa professorien jäsenyys tiedekunta-neuvostoissa — ja sitä kautta myös dekaanikunnassa ja hallituksessa — edellä mainitulla ohjaussäännöllä (b), jonka mukaan vähintään puolet professorikiintiöön valituista on oltava professoreita.

7.7.2. Vaaliliittojen epääminen

Yliopisto rakensi vaalijärjestelmänsä sille periaatteelle, että kaikilla vaalikelpoisilla on kiintiönsä puitteissa oltava yhtäläiset ja samat edellytykset tulla valituksi. Tämän periaatteen mukaisesti yliopisto kannatti yksinkertaista henkilövaalijärjestelmää ilman virallisia vaaliliittoja. Vaaliliittojärjestelmissähän sovelletaan yleensä suhteellista vaalitapaa ja vaaliliittoon kuuluvat ehdokkaat saavat äänimäärien vertailussa hyvitystä vaaliliittojäsenyydestä seuraavan säännön mukaan:

"Samaan vaaliliittoon kuuluvien ehdokkaiden keskinäinen järjestys määräytyy heidän henkilökohtaisten äänimääriensä mukaan. Tässä järjestyksessä ehdokkaille annetaan vertausluvut siten, että ensimmäinen ehdokas saa vertausluvukseen vaaliliiton hyväksi annettujen äänien koko lukumäärän, toinen puolet siitä, kolmas kolmanneksen, neljäs neljänneksen ja niin edelleen. Vaaliliittoon kuulumattomien vertausluvuksi tulee hänen äänimääränsä." (OMP:n luonnos 27 §)

Yliopiston omat kokemukset henkilövaalijärjestelmästä ilman vaaliliittoja tukivat yliopiston kantaa. Muut yliopiston perustelut olivat lähinnä seuraavat:

- a) koska valittavat ”kiintiöt” ovat Jyväskylän hallintoratkaisussa kooltaan suppeat (tiedekuntaneuvostoissa ja hallituksessa), ei ole tarkoituksenmukaista yliopiston päätöksenteon kannalta, että vaalien laskentaperusteet suosivat jotain vaaliryhmittymää ja että tällaisen suosinnan tuloksena jokin voimakas vaaliliitto-eturyhmä saisi ylivallan ko. kiintiössä;
- b) yliopiston luonteeseen soveltuu parhaiten periaate, jonka mukaan kaikilla ehdokkailla on oltava yhdenvertaiset mahdollisuudet tulla valituksi riippumatta kuulumisesta johonkin sidosryhmään;
- c) kokemukset vaaliliitoista osoittavat, että ne muodostuvat helposti piilopoliittisiksi ja sellaisina voivat harhauttaa äänestäjiä ja ovat omiaan politisoimaan yliopiston hallintoa.⁸

Yliopiston esitys henkilövaalijärjestelmästä ei sulje pois epävirallisten vaaliryhmien perustamismahdollisuutta, mutta antaa yhdenvertaiset mahdollisuudet sellaisillekin ehdokkaille, jotka eivät halua sitoutua mihinkään tiettyyn intressiryhmään tai kannattajakuntaan.

7.7.3. Rehtorin vaalijärjestelmä

Rehtorin asema yliopiston hallinnossa on ollut perinteisesti *primus inter pares*, ensimmäinen vertaistensa joukossa, ja sen mukaisesti professorien konsistori tai professorienemmistöinen vaalikollegio JY:n vanhan hallintomallin tapaan on suorittanut rehtorin ja vararehtorin valinnan. Koska rehtori johtaa ja valvoo yliopiston toimintaa, edustaa yliopistoa ja käyttää sen äänivaltaa viranomaisissa, on luonnollisesti tärkeää, että rehtori näissä tehtävissään nauttisi mahdollisimman laajaa, eri henkilöryhmien ja yli hallintorajojen ulottuvaa luottamusta yliopistossa. Samalla on syytä todeta, että henkilökohtainen kyvykkyys lienee kuitenkin rehtorin valintaperusteena usein tärkeämpi kuin minkään ryhmittymän mandaatti edustaahan rehtori luottamustehtävässään koko yliopiston etua. Edellisen eli laajan luottamuksen vaatimus on omiaan suosimaan suuren, laajapohjaisen vaalikollegion tapaista vaalijärjestelmää, kun taas jälkimmäinen eli tehtäväpätevyyden vaatimus edellyttää valitsijoilta ehdokkai-

den kvalifikaatioiden tuntemusta ja sellaisena suosii jotain valtuustotyypistä ratkaisua Turun ja Tampereen yliopistojen tapaan tai perinteistä konsistorin suorittamaa vaalia.

Yliopisto etsi kompromissiratkaisua näiden kahden vaatimuksen väliltä ja esitti vaalikollegion laajentamista entisestään siten, että siihen kuului hallituksen ja tiedekuntaneuvostojen jäsenet sekä professorit, hallintojohtaja, erillisten laitosten johtajat ja toimistopäälliköt.⁹ Edelleen yliopiston esityksen mukaan vaalikelpoisia rehtoriksi ja vararehtoriksi olisivat vain professorin viran haltijat.

Vaalikollegion laajennusesitys merkitsi ennen muuta rehtorinvaalin luottamusohjan laimentamista, ehkäpä kvalifikaatioperusteen kustannuksella ainakin vaalikollegion moninkertaistuneessa opiskelijain ryhmässä. Opiskelijoiden keskuudessa vaaliehdokkaiden tuntemus rajoittuu yleensä vain omiin opettajiin ja oman tiedekunnan edustajiin. Valintapäätöstä harkitessaan heidän on turvaututtava toisen käden tietoihin ja 'puskaradioiden' suosituksiin. Valtiollisten vaalien tapaan järjestetty vaalikampanja ohjelmajulistaiseen ja vaalilupauksiseen voisi edistää ehdokkaiden ja ennen kaikkea heidän rehtori-pyrkimystensä tuntemusta, mutta käytännössä tämä tuskin onnistuisi siitä yksinkertaisesta syystä, että rehtorin ja vararehtorin luottamustehtäviin valitaan ennen muuta kykyjen eikä suinkaan halujen perusteella — onneksi yliopistolle.¹⁰

Neuvottelu. Huolimatta lähtötilanteen toisistaan huomattavasti poikkeavista käsityksistä vaalijärjestelmää koskevassa neuvottelussa oli mahdollista löytää asiallinen sovitteluratkaisu. Tällainen sovitteluratkaisu oli mm. tiedekuntaneuvoston vaalijärjestelmä, jossa, poiketen yliopiston esityksestä, vaali professorikiintiönkin osalta jäi yksivaiheiseksi ja, OPM:n esityksestä poiketen, laitosten edustus varmistetaan siten, että "kustakin... laitoksesta tulee jäseneksi tai varajäseneksi vähintään yksi professorin tai apulaisprofessorin viran haltija tai hoitaja".

OPM luopui myös esittämästään vaaliliittojärjestelmästä yksinkertaisen henkilövaalijärjestelmän hyväksi. Manittakoon, että tässä kysymyksessä yliopiston hallituksen suuri enemmistö vastusti neuvotteluvaiheen aikana 19.9.79 toimeenpannussa koeäänestyksessä ehdotettua vaaliliittojärjestelmää (10 jäsentä vastaan, 2 puolesta, 1 poissa).

Neuvottelussa OPM katsoi rehtorille riittävän apulaisprofessorin kelpoisuus. Ratkaisuksi tuli professorin kelpoisuusvaatimus rehtorille ja professorin tai apulaisprofessorin kelpoisuus vararehtorille. Koska rehtori valitaan professoreista vaalikollegion jäsenyyteen kelpuutettiin neuvotteluratkaisuna kaikki professorit vanhaan tapaan.

Vaalikollegion koostumus¹¹

	Vanha malli	JY:n esitys	Asetus
	1980 (5§)	1978 (7§)	1981 (8§)
Professorit	42	42	42
Hallitus			
— professorikunta ¹¹	—	—	
— hallintojohtaja	1	1	—
— väliryhmä	2	3	6
— opiskelijat	2	3	3
Tiedekuntaneuvostot			
— apulaisprofessorit		16	11
— väliryhmä		16	16
— opiskelijat		16	16
Tstopääll. ja e-laitosten johtajat	6 53	7 104	8 102
Professorikunta	42	58	53
Väliryhmät	2	19	22
Opiskelijat	2	19	19
Hallinto	7	8	8

Verrattaessa edellä esitettyjä koostumuksia voidaan todeta, että rehtorin vaalikollegio suureni uudessa ratkaisussa lähes kaksinkertaiseksi ja samalla sen edustus pohja laajeni erityisesti apulaisprofessorien ja tiedekuntaneuvostojen osalta. Vaalioikeuden piirin laajeneminen merkitsi ennen muuta tiedekuntaneuvostojen ja opiskelijoiden vaikutusmahdollisuuksien huomattavaa lisäystä. Merkitseekö tämä myös mahdollisesti valintaperusteiden muuttumista entistä eturyhmäpainoitteisempaan suuntaan?

¹¹ Asiakohtien käsittely etenee niiden hallinnollisloogisessa järjestyksessä riippumatta sädösjärjestyksestä. Käsittelyn ulkopuolelle on jätetty monia sellaisia yksityiskohtia, joiden merkitys on suhteellisen vähäinen tai jotka ovat luonteeltaan enemmän teknisiä ja muodollisia. Tarkastelussa esitellään asiakohdittain yliopiston esitykset, OPM:n kannanotot ja neuvotteluratkaisut.

Koska hallintoelimiä nimikkeet vanhassa hallintomallissa, yliopiston hallintoesityksessä ja uudessa hallintoratkaisussa vaihtelevat, tarkastelussa käytetään selkeyttämistarkoituksessa yhteistä, uuden hallintoratkaisun mukaista nimikkeistöä.

<u>Vanha malli</u>	<u>Käytetty nimikkeistö</u>	<u>Uusi hallinto</u>
1967—1981	JY:n hallintoesitys 1978	1981
Hallintokollegio	Hallintokollegio	Hallitus
Tiedekunta	Tiedekuntakollegio	Tiedekuntaneuvosto

Laitoksen esimies
—
Rehtorinvirasto

Laitoksen esimies
Laitoskollegio
Hallintovirasto

Laitoksen johtaja
Laitosneuvosto
Hallintovirasto

² Korkeakoulujen nimitys- ja valitusasiat ovat vakanssikilpailun kiristyessä ja tiedepoliittisen eturyhmätoiminnan voimistuessa mutkistuneet. Vaalipohjaiset kollegiset hallintoelimet ovat todennäköisesti alttiimpia painostusryhmien vaateille ja näin tapahtuessa kolleginen päätöksenteko ei välttämättä merkitse asiallisempaa ja objektiivisempaa tulosta. Myös asiaruuhka ja asiantuntemuksen puutteet voivat olla haittana ja ehkäistä asiaan perehtymistä. Kokemuksestani päällikkövaltaisesta ja uudesta kollegisesta päätöksenteosta voin ainakin todeta sen, että vastuun kantaminen tuntuu paljon kevyemmältä, kun sen jakaa hallituksessa toisten kanssa kuin jos joutuu kantamaan sen yksin — päättäjänä. Valitettavasti näyttää samalla keventyvän asiaan perehtyminen!

³ Konsistori käsitteli v. 1969—79 kaikkiaan 35 valitusasiaa, siis keskimäärin 3 kpl/v. Näistä 8 valitusta katsottiin ”aiheelliseksi”. Konsistorin viimeisessä lopettajajuhlakokouksessa 30.9.1981 monissa puheenvuoroissa kuitenkin korostettiin sen merkitystä tiedeyhteisönä ja samalla foorumina, jossa laitoksiinsa hajautuneet professorit voivat tavata ja tutustua toisiinsa. Yleisesti toivottiin myös, että apulaisprofessorit jäsenyisivät entistä paremmin yliopiston tiedeyhteisöön. Suoritetussa viimeisessä kollegisessa äänestyksessä päätettiin yksimielisesti jatkaa näin laajennetun konsistorin epävirallista kokoontumista tiedeyhteyden vahvistamiseksi ja yhteisten kysymysten pohtimiseksi!

⁴ Ennakoiden OPM:n tahtoa yliopisto lähti esityksessään siitä, että kaikkiin luottamustehtäviin valitaan henkilöt vaaleilla. Hallitus päätyi äänestyksen jälkeen kuitenkin yhteen poikkeukseen: hallintojohtaja kuuluisi entiseen tapaan itseoikeutetusti hallitukseen.

⁵ Vanhan hallintomallin asetuksessa toimivalta oli rajoitettu samansuuntaisesti (22§) ja vastaavan lainkäsitteilyn yhteydessä eduskunta oli nimenomaisesti lausunut ”etteivät opiskelijoiden edustajat osallistu virkojen täyttämistä ja opinnäytteiden arvostelemista koskevien kysymysten käsittelyyn” (eduskunnan vastaus hallituksen esitykseen (no 38) laiksi JY:stä 23.5.67.

⁶ Hum. = humanistinen; Matl. = matemaattisluonnontieteellinen; Liik. = liikuntatieteellinen; Kasv.-Yht. = kasvatus- ja yhteiskuntatieteellinen, joka jakaantui v. 1973 kahdeksi eri tiedekunnaksi: Kasv. = kasvatustieteiden ja Yhtk. = yhteiskuntatieteellinen tiedekunta.

⁷ Tämä oli hyvin ennakoitavissa jo uudistuksen valmisteluvaiheessa ja ensimmäinen uusi muotoinen hallitus todensi tämän: kirjasto sai yhden ja hallintovirasto kaksi edustajaa hallitukseen vuoden 1981 vaaleissa.

⁸ Joensuun korkeakoulun rehtori Heikki Kirkinen totesi alustuksessaan korkeakoulupäivillä 26.10.79 mm., että uuden hallintomallin mukaisissa korkeakouluissa opiskelijoiden vaalielitot valtuustovaaleissa ovat olleet puoluepoliittisesti määriteltäviä. Selvitystensä perusteella hän päätyy siihen johtopäätökseen, että vähiten puoluepoliittista korostusta löytyy professorien ja apulaisprofessorien kiintiössä, jonkin verran enemmän muiden opettajien ja tutkijoiden sekä muun henkilökunnan kiintiöissä ja kaikkein eniten juuri opiskelijain kiintiössä.

⁹ Ratkaisua etsittäessä toimeenpantiin hallituksessa 3.5.78 koeäänestys eri vaihtoehtoista seuraavin tulosjakautumin (mukana 9 jäsentä, 4 poissa):

Vaalin suorittaa:

	Kyllä	Ei
Valtuusto	1	6
Hallintokollegio (hallitus)	1	6
Vaalikollegio, jossa jäseninä		
rehtori ja vararehtorit	8	1
nimitetyt professorit	7	—
vt. professorit	3	3
apulaisprofessorit	4	2
erillislaitosten johtajat	8	1
” osastopäälliköt	—	4
hallintokollegion muut jäsenet	7	2
tiedekuntien muut jäsenet	5	3
hallintojohtaja	7	2
toimistopäälliköt	5	4

¹⁰ Uuden hallintojärjestyksen mukaisessa ensimmäisessä rehtorinvaalissa v. 1982 ylioppilaskunnan lehti tarjosi avointa palstatilaa vaaliehdokkaille. Kukaan ehdokkaista ei kuitenkaan käyttänyt tätä mainospalstaa hyväkseen! Sellaisten marginaaliryhmien merkitys, joiden kanta voi perustua suoran tiedon puutteessa välikäden tietoihin tai intresseihin, voi osoittautua varsin ratkaisevaksi erityisesti useamman tasaväkisen kandidaatin välisissä hajavaaleissa. Marginaaliryhmät ovat ensikäden tietojen puutteessa taipuvaisia myös yhdenmukaiseen, eturyhmäpoliittiseen vaalikäyttäytymiseen, mikä on omiaan lisäämään tällaisten ryhmien painokerrointa vaalituloksissa.

Eräänä ratkaisuna ehdokastuntemuksen lisäämiseksi ja vaalituloksen sattumanvaraisuuden vähentämiseksi JY:ssä on vanhan mallin mukaan järjestetty sääntömääräinen vaalikollegion esikokous, jossa on ollut mahdollista keskustella ehdokkaista ja esim. koeäänestyksen avulla kartoittaa ehdokkaiden suhteellista kannatusta. Ehdokkaiden keskustelu ehdokkaista (!) on jäänyt näissä 'esikisoissa' ymmärrettävästi varsin vaisuksi, mutta sitä vastoin suljetuin lipuin suoritettu koeäänestys on ollut omiaan pelkistämään vaalitulannetta ja ehdokasasettelua.

¹¹ JY:n esitys 1978 on arviokoostumus, jonka perusteena on käytetty yliopiston hallituksen v. 1981 tekemää päätöstä tiedekuntaneuvostojen suuruudesta ja oletusta, että tiedekuntaneuvoston professorikiintiöstä puolet on apulaisprofessoreita. Edelleen on oletettu, että hallituksen ja tiedekuntaneuvostojen väli- ja opiskelijaryhmät ovat erikseen toisistaan riippumattomat. Neuvotteluratkaisu poikkesi lopullisesta (= asetusta 1981) ratkaisusta vain siinä suhteessa, että hallituksen väliryhmään oli eduskunnan tahdon mukaisesti lisättävä yksi jäsen.

8. Oikeusturva

Demokratia ei tarkoita vain vaikuttamista yhteisön asioissa, vaan myös vallankäytön valvonnan mahdollisuutta. Kolleginen päätöksenteko sisältää nämä molemmat komponentit: toimivallan ja vastuun jakamisen yhdessä muiden kanssa sekä samalla yksityisen jäsenen esittämän kannanoton alistamisen muiden arvioitavaksi, valvontaan. Siirtyminen hallinnossa enentyvästi kollegiseen toimivallan käyttöön on omiaan vahvistamaan myös demokraattista kontrollia yliopistossa.

Syystä tai syyttä tätäkään kontrollien tehostumista ei yleensä pidetä riittävänä korkeakoululaitoksessa, vaan on vaadittu mm. tutkinto- ja ns. virantäyttöasioissa erityistoimenpiteitä opiskelijoiden ja viranhakijoiden oikeusturvan varmistamiseksi.

8.1. Opiskelijan oikeusturva

Opiskelijan oikeusturvan takaamiseksi yliopisto esitti asetusehdotuksesaan mm. seuraavia järjestelyjä:

- opinnäytteen suorittajalle on varattava tilaisuus vastineen antamiseen tarkastajan lausunnosta ennen arvosteluratkaisua (JY 98 §);
- opiskelijalla on oikeus saada tieto opintosuorituksen arvosteluperusteista ja tutustua kirjalliseen opintosuoritukseensa arvostelun jälkeen (JY 99 §);
- arvosteluun tyytymätön opiskelija voi pyytää ao. opettajalta oikaisua arvosteluun neljäntoista päivän kuluessa (JY 99 §);

- oikaisupäätökseen tyytymätön voi hakea siihen muutosta tiedekunta-neuvostosta seitsemän päivän kuluessa (JY 99 §).

Neuvottelu. Yliopiston esitys noudatti yleistä korkeakoululinjaa opiskelijan oikeusturvan varmistamiseksi ja ainoastaan viimeistä yleislinjasta poikkeavaa esitystä jouduttiin muuttamaan. Muutoksena tähän jokaiseen tiedekuntaan perustetaan yksi tai useampi tutkintolautakunta, johon yliopiston hallitus määrää puheenjohtajan (väitellyt) ja kaksi muuta jäsentä — toisen on oltava yliopiston opettaja. Tämä poikkeama yliopiston kannasta sai muuten hallituksen hyväksymisen koeäänestyksessä 19.9.79: äänin 6/4 OPM:n vaihtoehto sai suuremman kannatuksen kuin saman hallituksen aikaisemmin priorisoima tiedekuntaneuvosto-vaihtoehto.

8.2. Oikeusturva virantäytössä

Tieteellisten virkojen täyttö on yliopiston tehtävän kannalta erittäin merkityksellinen hallintotoimi, mutta samalla pulmallinen ja erityisesti silloin, kun monet tasavertaiset hakijat joutuvat kilpailemaan keskenään niukkuudesta — yhdestä ja samasta virasta. Hakijoiden vertailua pulmallistavat tieteellisten ansioiden yhteismitallisuuden ongelmat, koulukuntakerot, tiedeyhteisön koulutus- ja tutkimussuuntaukseen liittyvät sopivuusnäkökohdat ja lopulta tietysti myös virantäytön juridiset rajaehdot. Millään hallinnollisella järjestelyllä näitä pulmia ei voida virantäytössä kokonaan poistaa, parhaimmillaankin vain lievittää.

Erityisesti yliopiston opetus- ja tutkimusvirkojen ja -toimien täyttöön liittyvät pätevyys-, sopivuus- ja laillisuuskysymykset ovat saaneet 1970-luvun alusta lähtien poikkeuksellisen runsaasti julkistakin huomiota osakseen. Osaltaan tämä osoittaa tieteellisten virkojen täytön luonteenomaisen pulmallisuuden, osaltaan tähän on myötävaikuttanut kiristynyt kilpailutilanne — enentyvästi päteviä hakijoita ja vähentyvästi avoimia virkoja — mutta myös korkeakoulujen politisoituminen ja eturyhmätöiminnan aktivoituminen virantäyttöasioissa. Erilaisten etu- ja sidosryhmien harjoittama jäsentensä edunvalvonta heijastuu helposti muodossa tai toisessa päätöstilanteisiin ja voi vaikuttaa ratkaisuihin ja sitä todennäköisemmin, mitä kiinteämmin itse päättäjä on sitoutunut johonkin poliittiseen, ammatilliseen tai tiedepoliittiseen intressiryhmään.

8.2.1. Kutsumismenettely

Ylempien tieteellisten virkojen täyttö on monivaiheinen ja oikeusturvajärjestelyjensäkin vuoksi aikaavievä prosessi. Yliopiston edun mukaista tietysti olisi, että virat voitaisiin täyttää nopeasti mutta tinkimättä pätevyyden ja oikeudenmukaisuuden vaatimuksista. Tällaista tehostettua oikotietä virantäytössä edustaa ns. kutsumismenettely, jossa virkaan kutsutaan tietty henkilö edellyttäen, että hän täyttää virkaan kuuluvat pätevyysvaatimukset. Kutsumismenettely nopeuttaa virantäyttöä mm. sen vuoksi, että sen avulla vältetään hakukilpailu ja siihen usein liittyvä valitusprosessi. Kutsumismenettely jättää yleensä potentiaalisen hakijakunnan oikeusturvan avoimeksi. Näin myös yliopiston esityksessä, joka edusti varsin yksinkertaista kutsumismenettelyä:

- a) professorin ja apulaisprofessorin virka voidaan täyttää myös kutsusta ja kutsumismenettelyyn ryhtymisestä päättää rehtori tiedekuntaneuvoston esityksestä (JY 62 §);
- b) kun on päätetty kutsumismenettelyyn ryhtymisestä tiedekuntaneuvosto valitsee vähintään kaksi asiantuntijaa antamaan kuuden viikon kuluessa lausunnon kutsuttavaksi ehdotetun tieteellisestä pätevyydestä (JY 68 §);
- c) saatuaan asiantuntijalausunnot tiedekuntaneuvosto ratkaisee kutsuttavaksi ehdotetun tieteellisen pätevyyden ja jos katsoo hänet kelpoiseksi virkaan tekee esityksen hänen kutsumisestaan (JY 69 §);
- d) valitusta ei saa tehdä päätöksestä, joka koskee professorin tai apulaisprofessorin viran täyttämistä kutsusta (JY 105 §).

Neuvottelu. Yliopiston esitys tekee kutsumismenettelyn joustavaksi ja sellaisena suositeltavaksi. Menettelyyn liittyy kuitenkin 'tiedepoliittisen pelin' mahdollisuus ja jättää avoimeksi kysymyksen potentiaalisten hakijoiden oikeusturvasta. OPM halusi ehkä näistä syistä siirtää kutsumismenettelyn päätösvastuun rehtorilta hallitukselle asettaen samalla päätökselle tiukan kahden kolmasosan määränemmistövaatimuksen (73 §).

8.2.2. Asiantuntijamenettely

Yliopiston esitys oikeusturvajärjestelyistä normaalissa virantäyttömenettelyssä perustui lähinnä seuraaviin yleisiin järjestelyihin: asiantuntijame-

nettelyyn, tiedekuntaneuvoston tehtäväpätevyden varmistamiseen ja muutoksenhakumenettelyyn. Perinteisessä asiantuntijamenettelyssä on tunnetusti sellaisia yleisiä puutteita ja pulmia, jotka edellyttäisivät järjestelmän kriittistä arviointia ja tähän perustuvaa uudelleenjärjestelyä. Tällaisen arvioinnin puuttuessa yliopisto tukeutui esityksessään jokseenkin tarkasti vanhan mallin mukaiseen asiantuntijamenettelyyn, jossa, poiketen eräistä toisista malleista, sallitaan kuitenkin asiantuntijain keskinäinen neuvottelu:

- tiedekuntakollegio valitsee vähintään kaksi asiantuntijaa täytettävän professorin tai apulaisprofessorin viran alalta antamaan kirjalliset lausunnot hakijoiden tieteellisestä pätevyydestä virkaan ja heidän keskinäisestä järjestyksestään tässä suhteessa (JY 63 §);
- tieteellistä pätevyyttä arvioivat asiantuntijat tulee valita viran tehtäväpiiriin kuuluvilta tieteenaloilta tasapuolisesti (JY 64 §); ja
- asiantuntijat voivat neuvotella keskenään (JY 65 §).

Neuvottelu. Koulukuntaristiriitojen ja -intressien kytkeytyessä virantäyttöön OPM ei pitänyt riittävänä rajahtona sitä, että asiantuntijat on valittava viran tehtäväpiiriin kuuluvilta tieteenaloilta **tasapuolisesti**, vaan tahtoi laajentaa tasapuolisuuden koskemaan myös hakijoiden edustamia oppisuuntia. Periaatteessa OPM:n kanta on hyväksyttävä, mutta sen toteuttaminen käytännössä voi kohdata ylivoimaisia vaikeuksia ja siten jäädä 'kuolleeksi kirjaimeksi' ja näin tapahtuessa antaa aiheita pulmallisiin laillisuusvalituksiin.¹

Edelleen muutoksena yliopiston esitykseen haluttiin vahvistaa asiantuntijoiden neuvotteluoikeutta ja tähän ratkaisuna tiedekuntaneuvosto **voi** harkintansa mukaan päättää, ei vain asiantuntijoiden oikeudesta neuvotella keskenään, vaan myös oikeudesta antaa **yhdessä** lausuntonsa (70 §).

8.2.3. Päättäjien tehtäväpätevyys

Oikeusturvan kannalta on tietysti tärkeää, että hallintoelimien, päättäjien, ratkaisut virantäyttöasiassa perustuvat riittävään tieteelliseen pätevyteen ja asiantuntemukseen. Asiantuntijamenettely pyrkii osaltaan juuri tuottamaan luotettavaa ja pätevää tietoa hakijoiden ansioista ja niiden puutteista päätöksenteon perustaksi. Hallintoelin vastuunsa mu-

kaisesti joutuu kuitenkin aina tukeutumaan myös omaan asiantuntemukseensa ja harkintaansa ratkaisua tehdessään ja mitä pätevämpi tämä hallintoelimen oma asiantuntemus esim. virantäyttöasiassa on, sitä paremmat edellytykset sillä on päätyä myös oikeamieliseen ja asiallisesti perusteltuun ratkaisuun. Yliopisto pyrki varmistamaan hallintoelimien tehtäväpätevyyden seuraavin järjestelyin:

- a) tieteellisen asiantuntemuksen riittävyys varmistetaan tiedekuntaneuvostossa ja hallituksessa siten, että professorikiintiö käsittää 50 % kokoonpanosta; pyrkimystä tukee myös tiedekuntaneuvoston opettajiin ja tutkimushenkilöstöön koostumukseltaan rajattu väliryhmä;
- b) opetusvirkojen täyttöä koskevaan päätöksentekoon saavat osallistua vain ne hallintoelimen jäsenet, joilla itsellään on vastaava tieteellinen pätevyys (JY 56 §); sekä
- c) hallitus voi hallintoelimen esityksestä määrätä lisjäseniä hallintoelimeen sen päätösvallan ja -pätevyyden täydentämiseksi (JY 56 §).

Neuvottelu. Aikaisemmin on jo todettu, että OPM suostui rajoittamaan tiedekuntaneuvoston jäsenten toimivaltaa tieteellisen pätevyyden perusteella ratkaistaessa professorin, apulaisprofessorin viran hakijoiden ja dosentiksi hakevan tieteellistä pätevyyttä, mutta halusi säilyttää muodolliseen pätevyyteen katsomatta kaikkien jäsenten äänioikeuden ehdollepanoratkaisussa. Muilta osin OPM yhtyi pienin tarkistuksin yliopiston esityksiin.

8.2.4. Muutoksenhakumenettely

Ennalta varmistavien järjestelyjen lisäksi korkeakouluille on jo vanhaan säädetty virantäyttöasioissa erityiset muutoksenhaku- ja valitusmenettelyt hakijoiden oikeusturvan varmistamiseksi vielä senkin jälkeen, kun yliopiston vastaava hallintoviranomainen on tehnyt virkaesityksen, ehdollepanoratkaisun tai nimityspäätöksen. Niinpä JY:n vanhassa mallissa rehtori toimi valitusviranomaisena ja ratkaisi, konsistorin lausunnon saatuaan, tiedekunnan ehdollepanosta tehdyn valituksen. Kuten on jo todettu, tämä rehtorin ja kanslerin perinteisen tehtävävastuun yhdistäminen ei ollut osoittautunut onnistuneeksi, ja siksi yliopisto etsi uudistuksen yhteydessä asiaan parempaa ratkaisua.

Muutoksenhaku on menettelynä tarkoitukseltaan ja merkitykseltään yleinen ja yhtäläinen ja siksi olisi perusteltua, että kaikissa korkeakouluissa olisi käytössä samantyyppinen menettely. Jostakin syystä näin ei kuitenkaan ole asianlaita. Vaihtoehtoisia tyyppiratkaisuja ovat lähinnä seuraavat:

- a) korkeakoulun sisäinen muutoksenhakumenettely (esim. kansleri tai kanslerin johdolla toimiva muutoksenhakulautakunta);
- b) ulkopuolinen hallinnollisjuridinen menettely (esim. KHO); tai
- c) korkeakoulujen keskushallinto (opetusministeriö ja/tai valtioneuvosto).

Asian valmistelun yhteydessä harkittiin näitä eri vaihtoehtoja. Konsistorikin suoritti asiassa 26.5.78 koeäänestyksen, jossa se asettui kannattamaan lähinnä entistä menettelyä (konsistori ja rehtorinvirasto) tai sitten sellaista sisäistä muutoksenhakulautakuntaratkaisua, jossa asian päättäjinä ovat rehtori puheenjohtajana ja jäsenenä vararehtorit ja ”oikeusopineena” hallintojohtaja tai hallintotoimiston toimistopäällikkö. Konsistorin neuvoa antavaan äänestykseen osallistui kokouksessa vain 17 jäsentä eikä sen ”neuvo” saanut kahden viikon kuluttua pidetyssä hallituksen kokouksessa kannatusta. Hallitus päätti nimittäin ehdottaa hallintoesityksessään 15.6.78 toisentyypistä muutoksenhakulautakuntaa:

”Muutoksenhakulautakuntaan kuuluvat valtioneuvoston yliopiston ehdotuksesta kolmen vuoden toimikaudeksi kerrallaan määräämänä puheenjohtajana kansleri, jolla tulee olla todettu professorin pätevyys ja joka on korkeakouluhallintoon hyvin perehtynyt, ja jäsenenä vararehtorit sekä hallintojohtaja tai, jollei hän ole lainoppinut, valtioneuvoston määräämä lainoppinut henkilö yliopistosta tai sen ulkopuolelta...” (JY 8§)

”...Muutoksenhakulautakunnan päätöksestä ei saa valittamalla hakea muutosta...” (JY 7 §)

Esityksessään OPM:lle yliopisto täsmentäen lausui, että kansleri on tarkoitettu sivutoimiseksi ja että lautakunnan jäsenenä olevat vararehtorit eivät ottaisi luonnollisestikaan osaa tiedekunnissaan nimitysasiain käsittelyyn. Yliopisto katsoi myös, että vakinaisten virkojen osalta olisi sallittava yksi yliopiston sisäinen muutoksenhaku joko laillisuus- tai tarkoituksenmukaisuusvalituksena virkaehdotuksesta, milloin se tehdään, tai muulloin nimityksestä.

Neuvottelu. Pyytäessään kirjeessään 8.5.78 yliopiston lausuntoa luonnoksesta laiksi Jyväskylän yliopistosta OPM esitti samalla yliopiston harkittavaksi lakiluonnokseen sisältyvää ”erästä mahdollisuutta uudelleenlaiseksi muutoksenhakujärjestelmäksi”:

”Muutoksenhakulautakuntaan kuuluvat valtioneuvoston viiden vuoden toimikaudeksi kerrallaan määräämät puheenjohtaja, jonka tulee olla korkeakouluhallintoon hyvin perehtynyt ja oikeustieteen kandidaatin tutkinnon suorittanut, ja neljä muuta jäsentä, joiden tulee olla korkeakouluhallintoon hyvin perehtyneitä ja kahden lisäksi tohtorin tutkinnon tai tohtorin arvoon oikeuttavat opinnäytteet suorittaneita. Muutoksenhakulautakunnan jäseneksi voidaan määrätä myös yliopistoon kuulumaton henkilö...” (8 §)

”...Muutoksenhakulautakunnan päätöksestä ei saa valittamalla hakea muutosta...” (7 §)

Yliopiston esitys muutoksenhakulautakunnasta oli samalla vastaus tähän OPM:n lausuntopyyntöön. Ylioppilaskunta antoi OPM:n pyynnöstä 8.6.78 oman lausuntonsa OPM:n ehdotuksesta. Lausunnossa suhtaudutaan varsin kriittisesti ehdotetun muutoksenhakulautakunnan riippuvuuteen poliittisista päättäjistä:

”...Lakiluonnoksen 8 §:n mukaan muutoksenhakulautakunta nimitettäisiin valtioneuvostossa, sen jäsenten tulisi olla ”korkeakouluhallintoon hyvin perehtyneitä” ja puheenjohtajan tulisi olla OikKand-tutkinnon suorittanut, JY:ssa siis välttämättä virkamies. Ylioppilaskunta katsoo, että korkeakouluhallinnollisella perehtyneisyydellä on tiedeyhteisön virkanimityksissä vähän merkitystä. Sen sijaan tulisi taata nimenomaan niiden tahojen edustus, joilla on tieteellistä intressiä — siis opettajien, tutkijoiden ja opiskelijoiden. Ylioppilaskunta katsoo myös, että lautakunnan nimeäminen valtioneuvostossa sisältää vakavan uhkan lautakunnan kokoamiseen puoluepoliittisin perustein ja siten nykyistäkin avoimempaan puoluepoliittisuuteen tieteellisissä virkanimityksissä. Tämä ei ylioppilaskunnan mielestä ole missään suhteessa yliopiston, sen eri jäsenten eikä sitä ylläpitävän yhteiskunnan edun mukaista. Ylioppilaskunta edellyttää, että muutoksenhakulautakunnan valitsee yliopisto yliopistoon kuuluvista henkilöistä siten, että vähintään yksi jäsen on opiskelijoiden edustaja...”

Kaikki osapuolet etsivät siten samansuuntaisesti ratkaisua muutoksenhakulautakunnasta, mutta osapuolten käsitykset poikkesivat melko selvästi lautakunnan koostumuksen ja nimitysviranomaisen suhteen. OPM kytki lautakunnan nimittämisen valtioneuvoston toimivaltaan, kun taas ylioppilaskunta katsoi sen ehdottomasti kuuluvan yliopistoautonomian piiriin ja yliopisto taas edusti käsityksessään näiden kompromissia. Itse asiassa yliopiston ehdotus perustui Turun ja Tampereen yliopistojen malleihin, mutta pyrki niitä paremmin turvaamaan yliopiston autonomian sille tärkeässä virantäyttöasiassa.

Neuvottelun kynnyskysymykseksi muodostui lautakunnan puheenjohtajakysymys. Päällikkövaltainen kanslerilaitos kuuluu konsistorin tapaan yliopiston perinteiseen hallintojärjestykseen ja tästä syystä ns. ”edistykelliset” tahot niin yliopistossa, ylioppilaskunta mukaanlukien, kuin myös korkeakoulujen keskushallinnossa suhtautuvat yleensä kriittisesti kanslerilaitokseen ja sen säilyttämiseen puhumattakaan uuden perustamisesta! Tämä asenne heijastui myös OPM:n ehdotuksessa ja käydyissä neuvotteluissa.

Kysymystä pohdittiin neuvotteluvaiheessa uudelleen myös yliopiston hallituksessa. Hallituksen 12 jäsenen äänet jakautuivat 19.9.79 suoritetussa ’gallupissa’ seuraavasti:

Muutoksenhakujärjestelmä:

- opetusministeriö ja/tai valtioneuvosto (1)
- kansleri (5)
- yliopiston sisäinen muutoksenhaku (5)
- yliopiston ulkopuolinen muutoksenhaku (1)

Jakauma viittaa siihen, että kanslerin puheenjohtajalla toimiva yliopiston sisäinen muutoksenhakulautakunta edelleenkin oli ratkaisuvaihtoehtona suosittu.

Mutta OPM:n penseään suhtautumiseen kanslerin viran perustamiseen useimpien yliopistojen ja eräiden kauppakorkeakoulujen tapaan kariutui koko muutoksenhakulautakunta toteutuakseen RKP:n ministeriaisaparin Stenbäck-Taxell tukemana **samanaikaisesti** Åbo Akademin uudessa hallintomallissa — ensimmäisenä puheenjohtajanaan uusi kansleri Lars Erik Taxell!

Kun sovitteluratkaisua ei lupaavista yrityksistä huolimatta neuvottelussa löytynyt, koko muutoksenhakumenettely surkastui ja valitusoikeus jäi käsittämään vain päätökset professorin ja apulaisprofessorin virkojen ehdollepanosta valitusviranomaisena — valtioneuvosto. Valtioneuvosto valitusviranomaisena merkitsee sitä, että tärkeimpien virkojen osalta yliopiston virantäyttö on muutoksenhaun kautta vaarassa entisestään politisoitua.²

¹ Tämä käytännön vaikeus asetusehtojen mukaisten asiantuntijoiden saamiseksi on täysin ilmeistä, jos viran tehtäväpiiri sivuaa useita eri tieteenaloja ja jos hakijat edustavat monia eri tieteellisiä koulukuntia! Huom. Yhteislausunto antaa tavallaan asiantuntijoille oikeusturvaa, mutta voi toisaalta sovittelun tuloksena heikentää lausunnon luotettavuutta!

² Toisaalta on sekin paradoksaalista, että korkeakouluille vaaditaan melko tehokkaiden ennakkotoimenpiteiden lisäksi vielä byrokraattisia erityisjärjestelyjä virantäytön oikeusturvan varmistamiseksi samanaikaisesti, kun muun julkisen hallinnon — ja niin muodoin myös opetusministeriön — alalla ei tunneta mitään tällaisia erityisjärjestelyjä ja niissä esim. poliittinen virkainjakomenettely on pikemminkin sääntö kuin poikkeus. Korkeakouluissa on sentään tilanne aivan päinvastainen: moitteeton ja oikeamielinen virantäyttö on sääntö ja moitteenalainen ja sellaisena myös yliopiston edun vastainen täyttö on poikkeuksellista.

9. Yliopistoautonomia

Korkeakoulujen perusoikeuksiin on kuulunut ”opetuksen ja tutkimuksen vapaus” ja itsehallinto sisäisissä asioissaan. Korkeakoululaitoksen alueellinen laajeneminen ja sen täydellinen valtiollistuminen ovat vahvistaneet keskusjohtoisuutta ja samalla pyrkimystä ohjata sen kehitystä entistä tavoitteellisemmin ja yhtenäisemmin. Tämä valtakunnallinen ohjaus, keskushallinnon harjoittama korkeakoulupolitiikka, on mahdollista vain laajentamalla keskushallinnon väliintuloa yksittäisten korkeakoulujen ”sisäisissä asioissa”. Konkreettimmin sisäisen itsehallinnon asia-alueen kaventuminen keskushallinnon ohjauksen seurauksena on todettavissa — ja todennettavissa — tutkinnonuudistuksessa. Totesin tästä yhtenäiskorkeakoulumallin mukaisesta tutkinnonuudistuksesta yliopiston yhteiskuntatieteellisen tiedekunnan osalta vuonna 1979 mm. seuraavaa:

”Kun yhteiskuntatieteellinen tiedekunta sääteli tutkintojensa suorittamista vanhan järjestelmän vallitessa 5 §:n avulla, uusi valtakunnallinen yhtenäisjärjestelmä tarvitsee 150 §:ää samaan tarkoitukseen.”¹

Tässä yhteydessä ei ole syytä pohtia tarkemmin korkeakoulujen itsehallintoa niin ajankohtainen ja tärkeä kysymys kuin se korkeakoululaitoksen kehityksen kannalta onkin. Perusteluja löytyy puolesta ja vastaan:

”Jos keskushallinnon lisääntyvä väliintulo ja valtakunnallinen ohjaus ovatkin nykytilanteessa koko korkeakoululaitoksen osalta monessa suhteessa yhteiskunnallisesti perusteltuja elleivät suorastaan välttämättömiä, myös sisäisen itsehallinnon riittävyys on tarpeen ja yksityisen korkeakoulun tuloksellisen toiminnan ja kehityksen kannalta perusteltua.”²

Tarkastelussa keskitytään vain niiden erityiskysymysten käsittelyyn, jotka yliopistoautonomian kannalta koettiin merkityksellisiksi hallinnonuudistuksen yhteydessä.

9.1. Henkilöstöhallinto

Henkilöstöhallinto kuuluu keskeisesti yliopistoautonomian kynnyskysymyksiin: onko yliopistolla oikeus itse valita virkamieskuntansa tai säännellä tätä valintaa esim. ehdollepanomenettelyn avulla? Yliopisto perusti esityksensä tähän itsemääräämisoikeuteen ja sen mukaisesti esitti, että kaikki toimet ja virat, lukuunottamatta professorin, kasvatustieteiden tutkimuslaitoksen johtajan, hallintojohtajan ja ylikirjastonhoitajan virkoja, kuuluvat sen itsehallinnon piiriin ja että nämä tasavallan presidentin nimitysoikeuden piiriin kuuluvat ylimmät virat täytetään virkaehtodokuksesta paitsi viime mainittu virkaesityksestä.

Neuvottelu. OPM:n kanta oli peruslinjaltaan samansuuntainen: yliopiston itsehallinto haluttiin säilyttää erityisesti opetusvirkojen osalta. On kuitenkin syytä muistaa, että tätä itsehallintoa ylimpien opetusvirkojen osalta on omiaan kaventamaan se tosiasia, että tiedekuntaneuvoston ehdollepanopäätökseen voi hakea muutosta poliittiselta viranomaiselta — valtioneuvostolta!

Neuvottelun varsinaisiksi pulmakysymyksiksi jäivätkin lähinnä yliopiston ylimmät hallintovirat. Hallintojohtaja ja hallintoviraston toimistopäälliköt joutuvat tehtävissään paljon asioimaan OPM:n kanssa. Ehkä tämän tärkeän yhteistyön — ja yhteisymmärryksen (?) — varmistamiseksi OPM halusi vaikuttaa näitä virkoja koskeviin henkilövalintoihin. Asiasta käytiin neuvotteluissa seuraavanlainen ajatustenvaihto:

Rehtori: Muistan sinun jossakin yhteydessä maininneen, että toimistopäälliköt edustavat tavallaan opetusministeriötä korkeakouluissa.

OPM:n os.-

päällikkö: Tavallaan he edustavatkin.

Rehtori: Toimistopäälliköt hoitavat tehtäviään yliopiston johdon apuna ja heidän tulee siksi nauttia ennen muuta tämän johdon — hallituksen ja rehtorin — luottamusta. Jos he lisäksi pystyvät hoitamaan hyvät suhteet OPM:n korkeakoulu- ja tiedeosastoon, hyvä niin.

OPM:n linja on ollut muidenkin korkeakoulujen hallintoratkaisuissa ja esim. JY:n vanhassa mallissa se, että OPM nimittää virkaesityksestä

toimistopäälliköt. Ilmeisesti vaikutusmahdollisuuksien lisäämistarkoituksessa myös hallintojohtajan nimitysasiassa OPM torjui neuvottelussa yliopiston esityksen hallintojohtajan nimitysmenettelyn muuttamiseksi pitkän listan virkaesityksestä virkaehdotukseksi ehdollepanojärjestyksi-neen. On syytä todeta, että osastopäällikkö Mikko Niemi, viitaten ministeri Jaakko Itälän ratkaisuun Turun yliopiston toimistopäällikön nimitys-asiassa, myönsi OPM:n päätösvaltaan sisältyvän politisoitumisen riskin, mutta torjui siitä huolimatta yliopiston muutosesityksen. Kokemukset ehkä osoittavat, että nimitysviranomaisena OPM voi varmistaa myös omat korkeakoulupoliittiset etunsa korkeakoulu yhteistyössä ja ehkä myös korkeakoulujen sisäisessä hallinnossa? Joka tapauksessa korkea-koulujen itsehallinnon kannalta ja niiden intressien valvomiseksi keskus-hallinnon suunnassa kysymys hallintojohtajan nimitysmenettelystä — virkaehdotus tai virkaesitys — ja toimistopäälliköiden nimitysviranomai-sesta — yliopisto vai OPM — on ilmeisen merkityksellinen. Neuvotte-lussa asia jäi kiistanalaiseksi.

9.2. Laitoshallinto

Turun ja Tampereen yliopistojen asetussääteiset kokemukset ja JY:n kokeilut viittaavat siihen, että on erinomaisen vaikea löytää mitään yhte-näistä ratkaisua laitos- ja oppiainehallinnon järjestelykysymykseen. Yli-opistoesityksen mukaan laitoshallinnon järjestely on tarkoituksenmu-kaista yksityiskohdiltaan jättää yliopiston toimivaltaan, samoin laitosja-koa koskeva päätöksenteko:

”Tiedekunnat jakaantuvat yhden tai useamman oppiaineen ja tutkimusalan muodostamiin laitoksiin. Laitosjaon vahvistaa ja laitoksen perustaa hallintokol-legio (= hallitus). Laitoksen hallintoa hoitaa laitoksen esimies. . . Laitoksessa voi olla laitoskollegio, jonka tiedekuntakollegio asettaa siten, kuin hallintokollegion antamassa ohjesäännössä määrätään. Ohjesäännössä määrätään myös laitoksen esimiehen tehtävistä sekä työnjaosta esimiehen ja laitoskollegion kesken. . .” (JY 25§)

Neuvottelu. Tässä yliopiston perustehtävän kannalta tärkeässä mutta ki-murantissa kysymyksessä laitoshallinnon järjestelystä päädyttiin yliopis-ton esitystä myötäilevään neuvotteluratkaisuun: laitosjaosta päättää yli-opiston hallitus ja laitoshallintoa hoitavat laitosneuvosto ja laitoksen esimies hallituksen määräämän johtosäännön mukaisesti. Yliopiston kannalta neuvotteluratkaisu oli varsin merkityksellinen eikä yksin itsehal-

linnon periaatteen, vaan myös laitoshallinnon toimivuuden kannalta. Yliopisto voi siten väljien kehusehtojen pohjalta itse järjestää tahtomallaan tavalla laitoshallintonsa ja -jakonsakin eri tiedekuntien erilaisten ehtojen mukaan. Luopumalla väliintulo-oikeudesta: ”Laitosjaon vahvistaa opetusministeriö yliopiston hallituksen esityksestä” (OPM 33 §) ja laitoksen päällikkövaltaisesta tehtävämäärittelystä (OPM 35 §), OPM osoitti luottamusta yliopiston kykyyn järjestää laitoshallintonsa asiallisella tavalla.

9.3. Virastobyrokratia

Yliopiston hallintoesityksen eräänä lähtökohtana oli ”turhan virastobyrokratian” välttäminen. Tässä tarkoituksessa esityksessä haluttiin välttää yliopiston toimivaltaa ja samalla välttää virastobyrokratiaa lisäävää muodollista kirjeenvaihtoa OPM:n kanssa esim. luvan, hyväksymisen tai vahvistamisen saamiseksi varsinkin merkitykseltään pienissä asioissa. Näitä asioitahan hoidetaan muutenkin yleisen hallinnollisen käytänteen ja samalla yliopiston etujen mukaan, eivätkä ne sisällä mitään uusia taloudellisia rasitteita, saati yleisiä korkeakoulupoliittisia intressejä.

Neuvottelu. Nämä merkitykseltään pienet erimielisyydet käsiteltiin neuvottelussa suurten asioiden lomassa lähinnä huomautuksin ja pikku ki-nasteluin. Tuloksena oli jotain pientä turhan virastobyrokratian poistamista ja OPM:n napanuoran löytymistä, mutta turhaa jäi vielä jäljellekin huolehtimaan kirjeenvaihtajien täystyöllisyydestä ja muistuttamaan keskushallinnon legitiimistä arvovallasta, kuten esim. OPM:n harkintaan jääneinä asioina vararehtorien osittainen vapauttaminen opetusvelvollisuudesta ”hänelle vararehtorina kuuluvien hallintotehtävien vuoksi” (12§) ja avoinna olevan viran tai toimen haettavaksi julistamisen lykkäämistä koskeva yliopiston hallituksen ”erityisestä syystä” tekemä päätös (66 §).

¹ K.H. 1983, emt., s. 127.

² Kalevi Heinilä, Itsehallinnon moniulotteisuudesta; Korkeakoulujen itsehallintoseminaari 19.10.1977, KTTS:n monistesarja 3/1978, s. 29.

10. Sosiaalinen kontrolli

Yliopisto tähdentää toiminnassaan perinteistä akateemista vapautta kehityksen, luovuuden ja opiskelijain itsekasvamisen ehtona. Toisaalta yliopisto organisaationa tarvitsee myös 'järjestystä', joka takaa sen toiminnan tarkoituksenmukaisuuden ja tuloksellisuuden. Tämä järjestys perustuu yliopistossa pikemminkin yhteisöjäsenien itsesääntelyyn ja henkilöstön virkamiesmoraaliin kuin johdon valvontatoimenpiteisiin ja pakotteisiin:

"...Yliopistossa pitäisi olla mahdollisimman vähän säädösten, valtaoikeuksien ja sanktioiden avulla aikaansaattua ulkoista säätelyä, mutta sitä vastoin mahdollisimman paljon jokaisen yliopistoyhteisön jäsenen — opiskelijoiden, opettajien ja toimihenkilöiden — omaehtoista käyttäytymisen itsesääntelyä yliopiston tarkoituksen ja sen yhteisedun mukaisesti. Jos yliopistossa tämä yhteinen hyvä ja myös yhteisvastuu ovat elävästi tiedostetut, itsesääntely huolehtisi pääasiassa säätelyn ja järjestyksen tehtävistä, mutta jos tämä syystä tai toisesta pettää, silloin yliopiston yleinen etu vaatii ulkoisen säätelyn käyttöä."¹

Opetus- ja tutkimustoiminta tapahtuu korkeakouluissa paljolti henkilökohtaisen itsevastuun periaatteen varassa. Erityisen korostunut tämä omavastuu on professorin ja apulaisprofessorin viroissa: virkavelvollisuutta rajaavat säädökset ovat yleisluonteiset ja lähinnä vain opetusvelvollisuudet ovat aikamäärein täsmennetyt. Professorikunnan työtä säätelee kuitenkin ensi sijassa virka-asemaan liittyvä, luonteeltaan yleismaailmallinen vastuu oman tieteenalan opetuksen ja tutkimuksen tasosta ja kehittämisestä. Tämä itsesääntelyyn ja professorikunnan vastuullisuuteen perustuva toimintajärjestelmä on tieteen harjoittamiseen luontuvana osoittautunut tarkoituksenmukaiseksi ja säilynyt tällaisena siitäkin huolimatta, että yliopistot ovat massoitumisen seurauksena byrokratisoituneet ja saaneet enentyvästi virastomaisia piirteitä lisääntyvine sääntöineen, jäykistyvine tutkintorakenteineen ja mutkistuvine hallintojärjestelmineen².

Opiskelijain oikeusturva-asiat ja -pulmat saivat korkeakoulumurroksen aikana 1970-luvulla päähuomion korkeakoulujen järjestystä koskevassa keskustelussa ja suunnittelutyössä. Sitä vastoin korkeakoulujen yleistä järjestystä ja esim. opettajien työskentelyn oikeusturvaa koskevat yliopiston toimivuuden kehyskysymykset jäivät vaille riittävää huomiota. Tämä kuului tuon ajan henkeen ja se sävytti koko suurta koulu-uudistusta maassamme. Organisaatioiden suuretessa, yliopistojen massoittuessa, itesääätely menettää merkitystään järjestyksen säilymisessä, alttius järjestyshäiriöihin kasvaa ja yliopiston toimivuuden ongelmat lisääntyvät. Samanaikaisesti näyttävät muuten lisääntyvän myös yliopistossa mielenterveyden ja viihtyvyyden ongelmat! Yliopisto etsi hallintoesityksessään lääkettä myös näihin massoittuvan yliopiston ongelmiin. Se etsi sitä lähinnä positiivisin keinoin yliopistodemokratian laajennuksesta, uusien väylien avaamisesta eri henkilöryhmien osallistumiselle yliopistoyhteisön toimintaan, mutta myös yliopiston järjestyksen ja toimivuuden muodollisten kontrollikeinojen laajennuksesta. Perinteisesti ja myös uudessa hallintoesityksessä rehtorille on säilytetty vastuu yliopiston järjestyksestä. Rehtorin tehtävänä on mm.

”valvoa, että yliopistossa noudatetaan järjestystä sekä yliopistoa koskevia säännöksiä ja määräyksiä, että opetusta ja laitoksia hoidetaan asianmukaisesti sekä että henkilökunta täyttää tehtävänsä.” (JY 13 §)

Tämä vastuu jää helposti varsin muodolliseksi ellei se tukeudu puolestaan koko yliopistoyhteisön yhteisvastuullisuuteen tekemisistään ja tekemättä jättämisistään:

”Mitään ehdotonta ratkaisua yliopiston säätelyn ongelmaan ei liene. Käsitakseni mukaan tässä säätelyssä olisi tukeuduttava ehkä nykyistä enemmän yliopiston sisäiseen yhteisvastuuseen ja siirrettävä samalla keskushallinnolle säädöksissä määrättyä valvontavastuuta enemmän yliopistotoiminnan perustasolle, erityisesti tiedekuntiin, joille jo perinteisesti kuuluu päävastuu opetus- ja tutkintohallinnon asioissa. Tehtävien paljouden vuoksi tämän kollegiaalisen, tiedekunnan ja laitosten kokouksissaan käyttämän säätelyn rinnalla tarvitaan myös työsuhteasoiden tapaan hallinnon luottamusmiesten — rehtorikunnan, dekaanien ja esimiesten — harjoittamaa säätelyä ja kontrollia. Tämä kuuluu näiden luottamustoimien velvoitteisiin. Esimies on ainakin moraalisesti, joskaan ei välttämättä aina juridisesti, vastuussa siitä, mitä hänen yksikössään tehdään tai jätetään tekemättä, ja tätä vastuuta ei saa sivuuttaa tai siirtää toiselle niin houkuttelevaa kuin se usein olisikin. Mutta myös näihin luottamustehtäviin on yliopiston kontrollin ulotuttava ja kollegiaalisen yhteisvastuun mukaisesti yliopiston on valvottava sitä, ettei luottamustehtäviä laiminlyödä, käytetä väärin tai yliopiston edun vastaisesti esim. henkilökohtaisten valtapyrkimysten tai yliopiston ulko-

puolisten eturyhmien ja poliittisten pyyteiden hyväksi. . . yliopiston esimiesasema ei ole minkään koulukunnan, saati jonkin eturyhmän suoja työpaikka, vaan yhteisvastuuseen perustuva luottamustehtävä.”³

Neuvottelu. Neuvottelussa ei käsitelty yliopiston järjestyksen yleistä problematiikkaa kaikessa laajuudessaan. Vaikutelmaksi jäi kuitenkin se, että vaikutusmahdollisuuksien laajentaminen, vaalijärjestelmään siirtyminen ja kollegisen toimivallan vahvistuminen hallinnonuudistuksessa ovat omiaan edistämään myös toiminnan kontrollia ja toimintajärjestyksen ylläpitämistä. Varsinainen keskustelu käytiinkin yliopiston esitykseen liittyvistä muodollisen kontrollin keinoista. Huolimatta siitä, että nämä sanktiointivaltuudet olivat esityksessä varsin kohtuulliset ja rajoitetut, OPM edusti kannassaan vielä pehmeämpää ja sallivampaa linjaratkaisua:

Opiskelijarikkomuksen rangaistusseuraamukset (opetus- tai tutkimustoiminta)

	Muistutus	Varoitus	Määräaik. erottaminen	Erottaminen yliopistosta
Yliopiston esitys¹ (102 §)				
Dekaani	X			
Rehtori	X	X	X (≤ 1v.)	
Hallitus			X	X
OPM:n esitys 6.2.78 (103§)				
Dekaani				
Rehtori	X			
Hallitus		X	X (≤ 1v.)	
Neuvotteluratkaisu (108§)				
Dekaani	X			
Rehtori		X	X (≤ 1kk.)	
Hallitus			X (≤ 1v.)	

Akateemiselle vapaudelle on ominaista sallivuus. Tämä näkyy erinomaisen hyvin myös näistä yliopiston käytössä olevista sanktiointikeinoista. Neuvotteluratkaisu oli sovittelu yliopiston tiukemman ja OPM:n pehmeämmän linjan välillä. Huomionarvoista tässä ratkaisussa on se, että dekaanille myönnettiin valtuudet muistutuksen antamiseen opiskelijan

rikkomuksesta. Yleensä yliopiston alihallinnolta, tenttivilppiä lukuunottamatta, puuttuvat — ilmeisesti akateemisesta vapaudesta johtuen — tyystin työjärjestyksen muodolliset sanktiointikeinot⁵.

¹ K.H. 1983, emt., s. 132—133.

² Havainnot viittaavat siihen, että mitä pidemmälle yliopisto byrokratisoituu viitatulla tavalla, sitä todennäköisemmin syntyy enentyvästi kitkaa yliopiston järjestelmäehtojen ja professorikunnan perinteisen ”vapaaan tieteenharjoittajan” roolivaatimusten välillä ja sitä hankalammaksi käy — rehtorin tehtävävastuu. Erityisen ongelmallisia itsevastuuisen toimintajärjestelmän säilyttämisen kannalta ovat tapaukset, joissa perusteena oleva vastuuntunto ei toimi, vaan akateemista vapautta käytetään väärin henkilökohtaisen vapauden hyväksi. Tällaisetkin virkavastuun väärinkäytökset tai laiminlyönnit on kuitenkin järjestelmän säilyttämiseksi hoidettava pikemminkin kollegisesti ja sanktiointien avulla kuin tieteen harjoittamista rajoittavien ja sen virastomaisuutta edistävien keinojen avulla. Aito tutkimustyö ja tieteen harjoittaminen ei ole virkatyötä virastoaikoiheen, valvontajärjestelmeeseen tai laskentatoimin mitattavine suoritteineen, vaikka se sellaiseksi taannoin valtionhallinnon laskenta-toiminnan piirissä käsitettiin!

³ K.H. 1983, emt., s. 131—132. Olen muuten sitä mieltä, että rehtorin toimenkuva kaipaa perusteellista selvitystä ja että rehtorin tehtävävastuu johtaa ja valvoo yliopiston toimintaa, on epäsuhteessa rehtorin käytännön mahdollisuuksien ja toimivallan kanssa!

⁴ Yliopisto esitti lisäksi, että asetuksessa myönnetään yliopiston hallitukselle valtuudet antaa ohjesäännöksessään määräyksiä ”yliopiston toiminnan turvaamiseksi tarvittavista toimenpiteistä” (JY 102§), mutta tätä järjestysvaltuutusta ei sisällytetty neuvotteluratkaisuun.

⁵ Yliopisto yhtyi esim. vilppisäädösesityksessään yleiseen lievään linjaratkaisuun, joka kummajaisineen siirtyi myös asetukseen: ”Opiskelijan, joka kuulustelussa syöllistyy vilppiin, voi kuulustelutilaisuuden valvoja välittömästi poistaa kuulustelutilaisuudesta. Jos vilppi havaitaan vasta kuulustelutilaisuuden päätyttyä, voi arvostelun suorittava opettaja hylätä opintosuorituksen” (110§). Kummajaista tässä on mm. se, että jos opiskelija ”kärähtää” itse kuulustelutilaisuudessa, hänen suoritustaan ei voida ilman muuta hylätä. Yllättävää on myös se, että vilpin rangaistusseuraamukset säädetään näin lieviksi ja ettei vilppirikkomusta rinnasteta 108§:n mukaiseen ”opetus- ja tutkimustoimintaan kohdistuneeseen rikkomukseen”, josta seurauksena voi olla jopa määräaikainen erottaminen yliopistosta!

11. Hallinnon toimivuus

Uudistuksen eräänä perusteena on pidettävä myös sen hallinnollista toimivuutta, ts. hallinnon on täytettävä tehtävien ja työnjaon tarkoituksenmukaisuuden ja päätöksenteon taloudellisuuden, tehokkuuden ja joustavuuden vaatimukset. Yliopistolla on käytettävissään tietty henkilöstön ja muiden resurssien varaan perustuva toimintapotentiaalinsa, jonka avulla sen on selviydyttävä kaikista toiminnoistaan ja niin muodoin myös perustehtävistään. Mitä enemmän yliopisto joutuu kuluttamaan tätä rajallista resurssivarantoaan muihin tehtäviin ja erityisesti hallintoonsa, sitä vähemmän sitä on enää käytettävissä perustehtäviin opetuksessa ja tutkimuksessa. Tästä syystä ja huolimatta siitä, että hallinnonuudistuskeskustelussa korostetaan enemmän demokratian vaatimuksia, myös näille ns. hallinnollisille perusteille on uudistuksessa annettava riittävästi huomiota. Professori Unto Salo Turun yliopistosta asettaa yliopiston hallinnolle samansuuntaiset vaatimukset:

”Rationaalisen hallintoideaalin kannalta yliopistohallinnon tulisi olla vain se välttämätön suunnittelu- ja päätöksentekoprosessi, joka tarvitaan yliopiston perusfunktioiden, nim. tutkimuksen ja siihen pohjautuvan opetuksen toteuttamiseksi ja edistämiseksi. . . Tarkoituksensa yliopistohallinnon tulisi täyttää mahdollisimman nopeasti, joustavasti ja tarkoituksenmukaisesti. Tarkoituksenmukaisuus merkitsee tässä tietysti hallinnon taloudellisuutta, mutta myös sitä, että hallinto mahdollisimman vähän haittaa tutkimusta ja opetusta.”¹

Hallinnonuudistuksen todellinen dilemma piileeekin siinä tosiasiasa, että demokratisoimisen vaatimus on omiaan kasvattamaan yliopiston resurssikulutusta hallinnossa ja samalla edistämään päätöksenteon kuormittamista, jäykkyyttä ja hallintobyrokratiaa. Yliopiston hallintoesityksessä etsittiin tasapainoista ratkaisua näiden eri uudistusperusteiden välille mm. seuraavin toimenpitein².

11.1. Hallintoelimien määrittäminen

Suurten monijäsenisten hallintoelimien toimintakyky päätöksenteossa on rajoitettu ilman hallinnollisia lisäjärjestelyjä ja asioiden tehokasta esivalmistelua esittelijäin toimesta ja/tai valiokunnissa tai toimikunnissa. Itse asiassa jäsenmäärältään laajapohjainen hallintoelin pystyy toimimaan, etenkin laajoissa kysymyksissä, pääasiassa vain asiain ennakkovalmistelun kontrollina eikä tosiasiallisena päätöksen valmistajana ja subjektina. Turun ja Tampereen yliopistojen valtuustoista saadut kokemukset eivät näytä kiistattomasti osoittavan, että niiden toiminta, esim. hallitusten esitysten ratkaisijana, olisi yliopiston edun, saati hallinnon taloudellisuuden eli voimavarojen käytön kannalta ehdottoman perusteltu. Kysymysasettelu: valtuusto ja/tai hallitus, on periaatteessa ratkaistavissa kustannus ja hyöty -analyysin pohjalta. Jos valtuusto + hallitus -keskushallintoratkaisu tuottaa paremman hyötysuhteen kuin vain-hallitus -keskushallintoratkaisu, se on silloin myös perusteltu.

JY:n vanhasta vain-hallitus -keskushallintoratkaisusta (= hallintokollegio) saadut kokemukset olivat olleet siksi myönteiset, että yliopisto pitäytyi siinä myös uudessa hallintoesityksessään³.

Yliopiston kokemukset vanhan mallin mukaisista, jäsenmäärältään rajoitetuista hallintoelimistä — hallintokollegiossa 13 jäsentä ja suurimmassa tiedekunnassa 18 jäsentä — olivat olleet myönteiset, ja esityksessään yliopisto lisäsi hallituksen kokoa vain kahdella (15). Koska yliopisto halusi säilyttää laitosaon entisellään ja kuitenkin varmistaa suurimmassa humanistisessa tiedekunnassakin jokaiselle laitokselle edustuspaikan tiedekuntaneuvostossa, se jätti neuvoston ylärajan määrittämättä ehdottaen vain alarajan — 8 jäsentä. Kysymys hallintoelimen optimikoosta on päätösprosessin luonteen kannalta merkityksellinen, mutta määrittäminen pulmallinen. Rationaalisen päätöksenteon eräänä keskeisenä edellytyksenä on asiain perusteellinen pohdinta, keskustelu. Suuressa hallintoelimestä aidon ajatustenvaihdon ja dialogin sijasta on pakko rajoittaa lähinnä vain yksinpuhelun kaltaisiin puheenvuoroihin, huomautusten ja muutosesitysten tekemiseen. Yliopiston kokemukset ehkä viittasivat siihen, että keskustelevan hallintoelimen tuotos on ainakin osallistujien elämyksenä myönteisempi kuin esim. lähinnä puheenvuorojen ja kollegiisen äänestyksen varassa toimivan 'suuren konsistorin' tuotos.

Neuvottelu. Kuten jo kaksisuuntaisen tiedonkulun järjestelyjen yhteydessä on todettu, OPM asetti kategorisen ylärajan hallintoelimille: enintään 16 jäsentä. Tämä vaatimus asetti erityisesti suurimman tiedekunnan, hu-

manistisen tiedekunnan, pulman eteen: jakautuako kahdeksi tiedekunnaksi ja siten varmistaa kaikkien laitosten edustus tiedekuntaneuvostossa vai varmistetaanko se yhdistämällä vähintään 4 pientä laitosta suuremmaksi aineryhmälaitokseksi vai säilyttääkö laitosjako entisellään ja jättää joitakin laitoksia tiedekuntaneuvoston ulkopuolelle?

Neuvottelun välipäätöksen mukaisesti hallintovirasto pyysi 14.9.79 humanistiselta tiedekunnalta kahden viikon kuluessa selvitystä siitä, onko mahdollista muuttaa tiedekunnan laitosrakennetta siten, että siinä olisi enintään 8 laitosta:

”Jos tämänkaltainen muutos on mahdollista, opetusministeriön neuvottelijat ovat valmiit hyväksymään yliopiston esitystä lähentyvän ratkaisun tiedekuntaneuvoston kokoonpanoksi, muussa tapauksessa neuvottelijat pitäytyvät omassa ehdotuksessaan.”

Humanistit antoivat vastauksensa 27.9.79:

”... Turun ja Tampereen yliopistojen uusista hallintojärjestelmistä saadut kokemukset ovat osoittaneet, että suuret aineyhdistelmälaitokset eivät käytännössä ole toimintakykyisiä: ne ovat kasvattaneet hallintotehtävien määrää ja hidastaneet niiden käsittelyä. Vastoin odotuksia ne eivät myöskään ole lisänneet henkilökunnan aktiivisuutta vaan pikemminkin aiheuttaneet yleistä välinpitämättömyyttä. Näiden seikkojen perusteella tiedekunta katsoo, ettei tämänhetkistä laitosjakoa pidä muuttaa. Nykyiset yksiköt ovat luonnollisesti syntyneitä kokonaisuuksia, joilla on mitä parhaimmat mahdollisuudet tulokselliseen työkentelyyn sekä opetuksen että tutkimuksen alalla. Menestyksellisen toiminnan edellytyksenä on kuitenkin se, että kaikilla laitoksilla ja oppiaineilla on myös vastaisuudessa kiinteä yhteys tiedekuntaan. Toteutettakoonpa hallintojärjestelmän uudistus minkä periaatteen mukaisesti tahansa, ei tätä näkökohtaa saa sivuuttaa. Tiedekuntakokouksissa on nykyisin 18 jäsentä. Uusi, laajapohjainen collegio voidaan saada aikaan suhteellisen helposti, mikäli sen jäsenmääräksi tulee 20. Se nimittäin edellyttää 10 laitoksen järjestelmää, johon siirtyminen ei vielä tuota tiedekunnalle kohtuuttomia vaikeuksia. Laitosmäärän supistaminen esim. kahdeksaan johtaa sen sijaan väkinäisiin pakkoliitoksiin.”

Oli ilmeistä, että OPM olisi suostunut myös tiedekunnan jakoon varsinkin, kun se olisi voitu suorittaa mielekkäästi (kielitieteelliseen ja taide- ja perinneaineista koostuvaan humanistiseen tiedekuntaan). Koska tiedekunta vastusti tätä, neuvotteluratkaisuksi tuli tiedekuntaneuvoston ylärajan määrittäminen 16 jäseneksi OPM:n jäädessä luottamaan siihen, että yliopisto pystyy järjestämään tarkoituksenmukaisesti laitosjakonsa myös humanistisen tiedekunnan osalta.

11.2. Hallinnollinen työnjako

Vanhan hallinnon perusrakenne: yksinkertainen organisaatiokaavio, hallintoelimiä kokomääritys ja tarkoituksenmukainen työnjako, oli osoittautunut hallinnon toimivuuden kannalta oikeasuuntaiseksi ratkaisuksi, ja tästä syystä yliopisto esityksessään tukeutui edelleenkin tähän perusratkaisuun ja pyrki kehittämään sen toimivuutta seuraavin toimenpitein ja korjauksin.

Keskushallinto. Vanhassa mallissa yliopiston keskushallinnon toimivalta jakaantui hallituksen, konsistorin, hallintoviraston ja sitä suunnittelussa avustavan suunnitteluneuvoston välillä. Uudessa esityksessä keskushallinnon toimivalta pyrittiin keskittämään hallitukselle rehtorin ja hallintoviraston käyttäessä lähinnä toimeenpanovaltaa ja huolehtiessa lisäksi hallituksen ja yliopiston kehittämistä koskevien asioiden valmistelusta sekä yleishallintoon kuuluvista hallinto-, talous- ja opintoasiain tehtävistä.

Keskus-/tiedekuntahallinto. Asioiden monitasoisen ja samalla monikerätäisen käsittelyn välttämiseksi keskushallinnon toimivaltaa ja asiantehtäviä pyrittiin hajauttamaan erityisesti yliopiston perustehtäviin liittyvissä hallintoasioissa tiedekuntaneuvostoille.

Tämänsuuntaisin toimenpitein yliopistohallinnon organisaatiokaavio työnjakoineen selkiytyi entisestään ja päätösvallan käyttö pelkistyi kaksitasoiseksi: hallituksen toimivalta ja tehtävävastuu kattaa yleiset, koko yliopiston toimintaa ja sen kehittämistä sekä koordinoitua koskevat asiat, kun taas tiedekuntaneuvostojen "valta ja vastuu" keskittyy lähinnä yliopiston perustehtävien suoritusportaan asioihin ja samalla perusyksiköiden, laitosten ja oppiaineiden, toiminnan koordinointiin.

Erilliset laitokset. Ns. erillisten laitosten hallinto vaati linjaorganisaatiosta poikkeavan ratkaisun. Näiden laitosten hallinto oli vanhassa mallissa järjestetty johtosäännöllä, jonka hallintovirasto vahvisti, ja laitokset olivat kytketyt kaksitahoisesti sekä hallintoviraston että hallituksen toimivaltaan. Laitosten operatiivisesta hallinnosta huolehtivat johtosäännön ja kasvatustieteiden tutkimuslaitoksen osalta asetuksen mukaan laitoksen johtaja ja johtokunta. Yliopiston esityksen mukaan erillisten laitosten hallintoa hoitavat hallituksen nimittämä johtokunta ja johtaja hallintoviraston vahvistaman johtosäännön mukaisesti (JY §:t 46, 8 ja 16). Koska

kasvatustieteiden tutkimuslaitoksen ja korkeakoulujen kielikeskuksen toimintaan nivoutuvat muidenkin korkeakoulujen intressit ja palvelutehtävät, yliopisto esitti asetukseen näitä yhteisetuja vastaavia tehtävämäärittelyjä ja johtokuntien kokoonpanoa koskevia säädöksiä (JY §:t 47, 48 ja 49). Edelleen yliopisto pyrki varmistamaan erillisten laitosten yleiset edut hallituksen päätöksenteossa ehdottamalla, että laitosten johtajalla on hallituksessa ”laitosta erityisesti koskevissa asioissa läsnäolo- ja puheoikeus” (JY 7 §).

Neuvottelu. Keskushallinnon yksinkertaistamista ja hallinnollista työnjakoa koskevat yliopiston esitykset vastasivat OPM:n käsityksiä järjestelyjen tarkoituksenmukaisuudesta. Käsitykset olivat yhteneväiset myös erillisten laitosten hallintorakenteen osalta. Sitä vastoin yliopiston esitys näiden laitosten kytkennästä keskushallintoon oli tosiasiaa epäjohdonmukainen ja oikaisuna laitosten johtosäännön antaminen siirrettiin hallintovirastosta hallituksen kollegiseen toimivaltaan. OPM:n tahdosta uusien erillisten laitosten perustaminen vuorostaan siirtyi, vastoin yliopiston esitystä, OPM:n toimivaltaan:

”Tulo- ja menoarvion rajoissa yliopistoon voidaan opetusministeriön päätöksellä perustaa muitakin erillisiä laitoksia.” (43§)

Ratkaisu merkitsi yliopiston itsehallinnon kaventumista. OPM:n väliintuloa ja näiden laitosten perustamisen säätelyä perusteltiin lähinnä sillä, että korkeakoulut ovat käyttäneet tätä oikeuttaan toisinaan asiattomasti ja lähinnä resurssointinsa hyväksi aiheuttaen kohtuuttomia vaateita OPM:n budjettiin⁴.

11.3. Hallintoelimien tehtävämäärittelyt

Hallinnollisten perusteiden mukaan organisaation on huolehdittava **kai-kista** niistä tehtävistä, jotka edistävät sen toimivuutta. Kun näitä tehtäviään varten yliopistolla on käytettävissään vain rajalliset resurssit, korostuu hallinnon taloudellisuuden vaatimus, mihin edellä yliopiston esityksessä on jo etsitty rationaalisia ratkaisuja. Ei yksin yliopiston toimivuuden, vaan myös resurssikäytön kannalta on tärkeää pyrkiä **täsmentämään**, mitä kuuluu näihin ”kaikkiin tehtäviin”, mitkä näistä tehtävistä ovat toisia tärkeämpiä, priorisoitavia, sekä miten hallinnollisen **työnjaon** avulla tehtävät pystytään taloudellisesti ja yliopiston etujen mukaisesti hoitamaan ja samalla **rajaamaan** tavalla, ettei synny toimivaltaristiriitaa tai

-epäselvyyttä eri hallintoelimien välillä⁵. Hallinnon tehtävämäärittely on siten itse asiassa pulmallinen tehtävä ja sitä pulmallisempi, mitä epämääräisempiä ovat itse hallinno uudistuksen sisällölliset tavoitteet ja perusteet.

Tehtävämäärittelyyn liittyy edellä viitattujen pulmien — mitkä ovat tarpeellisia tehtäviä ja miten työnjako ja sen rajaaminen eri hallintoelimien välillä ratkaistaan — lisäksi kysymys siitä, millä tarkkuusasteella tehtävämäärittely on toimivuuden kannalta tarkoituksenmukaista suorittaa ja mitä mahdollisia rajaehjoja lainsäädäntö asettaa. Tarkka tehtävämäärittely edistää eri hallintoelimien tehtävävastuun, hallinnollisen roolin, määrittelyä ja vähentää siten toimivaltaepäselvyyksien ja -kiistojen todennäköisyyttä. Toisaalta tarkka määrittely on omiaan byrokraatisoimaan toimintaa ja heikentämään sen joustavuutta uusissa tilanteissa ja tehtävähasteissa. On ilmeistä, että eräät hallinnon tehtävämäärittelyt on tarkoituksenmukaista tehdä suuremmalla tarkkuudella ja eräät taas pyöreämmin, suuntaa-antavasti, eräät taas on syytä tärkeytensä vuoksi nimenomaisesti mainita, eräät voidaan jättää kokonaan mainitsematta luottaen siihen, että hallinto pystyy käyttämään myös omaa harkintaansa ja hoitamaan ”huolellisen miehen tavoin” asioita ilman nimenomaista tehtävämäärittelyä⁶.

Vanha hallintomalli edusti tehtävämäärittelyissään suurta pidättyvyyttä ja samalla luottamusta luottohenkilöiden ja hallintoelimien harkintakykyyn — eikä aivan aiheettomasti! Hallintoesityksessään yliopisto valitsi kuitenkin laveamman tien ja linjaratkaisun pyrkien tällä täydentämään ja korjaamaan yliopiston toiminnassa olevia aukkoja, puutteita ja vajaaikäntiä sekä kehittämään toimintaa muuttuvan yhteiskunnan uusien tehtävähasteiden mukaan. Tässä tarkoituksessa yliopisto tarkisti eri hallintoelimien tehtävämäärittelyt ja esitti niihin muutoksia ja lisäyksiä. Liitteessä 5 (s. 228) on lueteltu esitetyt muutokset ja lisäykset hallintoelimitäin ja vastaavat neuvotteluratkaisut asetuksessa säädettyine tehtävämäärittelyineen.

Neuvottelu. Tehtävämäärittelyn osalta yleisesti ja eri hallintoelimien työnjaon koordinoinnin osalta erityisesti yliopiston esitys jäi aikapulankin vuoksi puutteelliseksi. Yliopisto itsekin kiinnitti tähän 15.6.78 OPM:n huomiota:

”Lausunnossa on opetusministeriön pyynnön mukaisesti keskitytty tärkeisiin ja periaatteellisiin kysymyksiin, mikä on johtunut myös ministeriön asettaman ajan niukkuudesta. Esitykset saattavat siten sisältää epätarkkuuksia ja epäjohtonmukaisuuksia.”

Neuvotteluvaiheessa jouduttiin koko lailla paikkailemaan yliopiston keskeneräistä esitystä tehtävämäärittelyistä. Yliopiston esitykselle hallituksen, tiedekuntaneuvoston ja hallintoviraston tehtävämäärittelyksi oli ominaista a) yleinen kehittämisspyrkimys, b) yliopiston sisäisen yhteistoiminnan ja tehtäväkoordinoinnin edistäminen ja c) johto- ja valvontavastuun tähdentäminen yliopiston toiminnassa ja opetus- ja tutkimusresursien käytössä. Toisaalta yliopisto osoitti OPM:ötä suurempaa valmiutta noudattaa VN:n määräystä ja keventää keskushallinnon tehtävävastuuta siirtämällä reilusti päätösvaltaa — eikä vain asiain valmisteluvastuuta — tiedekuntaneuvostolle sekä yleishallinnon toissijaisissa asioissa myös hallintovirastolle! Tunnusomaista oli myös se, että yliopiston esitykseen sisältyi uudenlaisia tehtävämäärittelyjä, kuten esimerkiksi hallintovirastolle määrätty henkilöstöpolitiikan, virastodemokratian, työ- ja ympäristöviihtyvyyden ja yliopistotutkimuksen ja -tiedostojen kehittämistehtävät sekä edelleen tiedekuntaneuvostolle määrätty tutkimuksen ja hallinnollisen yhteistoiminnan kehittämisen ja toimistotyön säätelyn tehtävät. Mainituista uusista tehtävämäärittelyistä hyväksyttiin asetukseen vain tiedekuntaneuvoston tutkimuksen ja yhteistoiminnan kehittämistehtävät. Hylkäämisen syynä lienevät osittain asetuskäytänteen muodollisuudet, osittain korkeakoulujen yhdenmukaisuuden vaatimukset? Joka tapauksessa yliopisto osoitti uusissa tehtävämäärittelyissään ennakkoluulottomuuttaan ja tahtoaan kehittää yliopistoa ei vain tiedeyhteisönä, vaan myös ihmiskeskeisen hallintoperiaatteen mukaisesti inhimillisenä työyhteisönä.

OPM:n tahdosta neuvottelussa tehtiin myös varsin perusteltuja korjauksia yliopiston tehtävämäärittelyihin: lähekkäisiä ja osin päällekkäisiä tehtävämäärittelyjä yhdistettiin ja työjakoa eri hallintoelimien välillä rajattiin toimivaltaepäselvyyksien välttämiseksi. Viimeksi mainittu riski oli ilmeinen hallituksen, hallintoviraston ja rehtorin tehtävissä, koska jokainen näistä hallintoviranomaisista yliopiston esityksessä ”johtaa ja valvoo yliopiston toimintaa”. Yliopiston esityksessä oli myös ilmeinen ristiriita hallituksen ja hallintoviraston tehtävävastuun ja toimivallan välillä. OPM:n toimesta tämä ristiriita korjattiin.

Jokaisella yliopiston toimihenkilöllä on luonnollisesti tehtävämäärittelynsä ja vastaava toimivaltansa, mutta varsinaista hallinnollista toimivaltaa on monijäsenisten hallintoelimien lisäksi erityisesti kaikkien laitosten johtajilla, tiedekuntien dekaaneilla, toimistopäälliköillä, hallintojohtajalla ja rehtorikunnalla.

Tähän toimivaltakysymykseen liittyy yksityiskohtana mielenkiintoinen kysymys kieltäytymisoikeudesta. Yliopisto ja niinmuodoin myös sen hal-

linto on yliopiston esityksessä yleensä ja sen tehtävämäärittelyissä erityisesti käsitetty yhteisvastuun asiaksi. Tästä käsityksestä seuraa, että jokaisen tiedeyhteisön jäsenen virkavastuuseen kuuluu myös valmius jäsenyyteen monijäsenisissä hallintoelimissä ja hallinnon luottamustehtäviin. Tämän yhteisvastuun periaatteen mukaisesti yliopiston hallintoesityksessä ehdotetaan OPM:n kannasta poikkeavasti, että kieltäytymisoikeus on vain niillä, jotka ovat jo kantaneet kortensa yhteiseen kekkoon ja haluavat keskittyä muihin tehtäviinsä:

Yliopiston esitys
(5 §)

Sillä, joka on ollut monijäsenisen hallintoelimen puheenjohtajana tai jäsenenä tahi laitoksen johtajana viimeiset kolme vuotta, on oikeus kieltäytyä vastaanottamasta mainittuja tehtäviä. . .

OPM
(5 §)

Yliopiston monijäsenisen hallintoelimen jäseneksi ei voida valita tai määrätä ketään vastoin hänen tahtoaan. . .

OPM:n tahto eli korkeakoulujen yhdenmukaisuuden vaatimus toteutui asetuksessa, mutta ei välttämättä yliopiston, vaan yhdenmukaisuuden eduksi.

Edelleen tehtävämäärittelyistä tässä yhteydessä tarkastellaan vain rehtorin, hallintojohtajan ja dekaanin toimenkuvia, jotka säädetään hallintoasetuksessa esim. laitosten johtajien määrittelyn jäädessä yliopiston toimivaltaan ja johtosääntöasiaksi.

Neuvotteluratkaisuna ja yliopiston esityksen mukaisesti rehtorin toimenkuvassa haluttiin korostaa yliopiston kehittämisen ja ulkopuolisten ja erityisesti kansainvälisten yhteyksien hoidon tärkeyttä. Samalla yliopiston ”esimies” vapautettiin vanhan mallin mukaisista, kanslerityyppisistä valitus- ja nimitysviranomaisen tehtävistä, jotka olivat omiaan vaikeuttamaan rehtorin *primus motorin* päätehtävää.

Rehtorin, hallintojohtajan ja hallintoviraston tehtävä- ja toimivaltasuhteissa oli puutteita, jotka lähinnä OPM:n toimesta korjattiin. Tähän tuli vielä eduskuntakäsittelyn jälkeen muutoksia, kuten myöhemmin todetaan.

Yleensä dekaanin tehtävämäärittely on asetuksessa jätetty varsin väljäksi: johtaa tiedekunnan toimintaa ja toimii tiedekunnan puheenjohtajana. Yliopisto tyytyi esityksessään myös tähän lähinnä aikapulan vuoksi. Neuvotteluvaiheessa sitä kuitenkin täsmennettiin vastaamaan paremmin hallintouudistuksen tiedekuntaneuvoston ja dekaanin lisääntyvää tehtävävastuuta (ks. liite 5, s. 233).

Yliopiston hallintoelimien tehtävämäärittely on moniulotteinen ja yliopiston toimivuuden kannalta tärkeä asia. Aikapulan ja asiaa koskevien selvitysten puuttumisen vuoksi yliopiston esitys jäi juuri tältä osin kesken-eräiseksi. Neuvotteluvaiheen aikana oli molemmilla osapuolilla kuitenkin vielä mahdollisuus erikseen ja yhdessä jatkaa määrittelyjen täydentämistä ja korjaamista. Neuvotteluratkaisu oli hyvän yhteistyön ja sovittelun tulos, vaikka se lopulta sävyttyikin eräiden uusien tehtävämäärittelyjen poisjättämisen ja tehtäväjakojen vuoksi OPM:n tahdon ja korkeakoulujen yhdenmukaisuuden vaatimusten mukaan. Mitään varsinaisia kiistakysymyksiä ei ratkaisu aiheuttanut.

11.4. Esittely- ja delegointimenettely

Hallinnon toimivuudelle kasvavan yliopiston kasvava hallintoasiain joukko muodostaa oman pulmansa. Hallinnollinen työnjako ja toimivallan hajauttaminen ovat pääasiallisia ratkaisuja tähän pulmaan. Muita ratkaisuja ovat lisäksi esittelymenettelyn käyttö päätöksenteossa ja toimivallan delegointi.

Esittelymenettely. Rationaalisen päätöksenteon edellytyksenä on asiain huolellinen valmistelu ja kaikkien asiaankuuluvien eri näkökohtien ja ratkaisuvaihtoehtojen harkinta myös niiden seurauksia ennakoiden. Tämä on myös esittelymenettelyn tarkoitus ja peruste. Jo vanhassa mallissa asiat päätettiin esittelystä ja saadut kokemukset hallinnon toimivuuden kannalta arvioituna olivat yleensä myönteiset. Yliopisto esittikin menettelyn jatkamista ja laajentamista. Esittelymenettelyn ulkopuolelle jäivät vain asiat, jotka koskevat tieteellistä pätevyyttä virantäytössä, opinnäytteiden arvostelua ja rehtorin, vararehtorin, dekaanin ja varadekaanin valintaa (JY 52 §). Hallinnonuudistuksen yhteydessä esittelymenettelyyn on kohdistettu myös arvostelua. Arvostelussa on korostettu erityisesti sitä, että menettely lisää hallintovirkamiesten ja vastaavasti vähentää varsinaisten päättäjien vaikutusmahdollisuuksia päätöksenteossa. Ennalta valmistelemattomat asiat tarjoavat luonnollisesti enemmän aihetta keskusteluun ja ratkaisuvaihtoehtojen etsintään ja samalla enemmän vaikuttamisen mahdollisuuksia, mutta vaikuttaminen sinällään ei ole päätöksenteon tarkoitus; tarkoitus on lopputulos — hyvin perusteltu ratkaisu. Esittelymenettely edistää sitä paitsi hallinnon toimivuutta lisääntyvien hallintoasiain tilanteessa. Edelleen esittelyyn kuuluvaa asiain valmistelua voidaan tarvittaessa aina täydentää, ja näin on meneteltykin varsinkin

tärkeissä asioissa, esimerkiksi päätettäessä määrärahojen jaosta, ja on asetettu *ad hoc* työryhmiä ja toimikuntia valmistelemaan ratkaisuesitystä.

Neuvottelu. Käsitukset esittelymenettelystä ja sen rajoittamishdoista olivat yhteneväiset osapuolten välillä (54 §).

Delegointi. Hallinnon toimivuutta voidaan edistää asiarunsauden pulassa myös tehtävien delegoinnin avulla. Delegointi, valtuutus, tarkoittaa toimivallan siirtoa ylemmältä hallintoviranomaiselta alemmalle. Jo vanhasa järjestelmässä, ja huolimatta asetussäädösten ja muodollisen oikeuden puuttumisesta, tehtävien joustavan ja tarkoituksenmukaisen hoidon varmistamiseksi dekaanit yleisen tehtävämäärittelynsä rajoissa hoitivat eräitä rutiiniahallinnon tehtäviä tiedekunnan puolesta. Pääsääntöisesti delegointi koskeekin lähinnä rutiiniahallinnon lisääntyviä tehtäviä, ts. asioita, jotka ovat "merkitykseltään vähäisiä" tai jotka ovat luonteeltaan sellaisia, että niiden ratkaiseminen on vakiintuneen käytänteen sanelemaa, vailla tosiasiallista harkintavaltaa. Hallinnon toimivuuden edistämiseksi ja vallitsevan käytännön "laillistamiseksi" yliopisto esitti avointa delegointioikeutta hallitukselle ja tiedekuntaneuvostolle:

1. hallitus voi ohjesäännössä siirtää sille kuuluvan asian hallintoviraston ratkaistavaksi (JY 8 §);
2. hallintovirastolle kuuluva asia voidaan johtosäännössä siirtää hallintoviraston virkamiehen ratkaistavaksi (JY 18 §); ja
3. tiedekuntaneuvosto voi siirtää päätösvaltaansa erikseen mainittavissa asioissa tiedekunnan dekaanille (JY 23 §).

Tämänkaltainen avoin valtuusoikeus antaa hallinnolle joustokykyä: tehtävien ruuhkautuessa niitä voidaan tarpeen mukaan siirtää toisille hallintoviranomaisille ja siten varmistaa hallinnon toimivuus. Delegointi säilyttää kuitenkin ylemmän hallintoelimen vastuun ja valvontavelvoitteen. Jos aihetta ja esimerkiksi valtuuksen väärin- tai yliopiston etujen vastaista käyttöä ilmenee, valtuutus voidaan aina uudella päätöksellä peruuttaa.

Vanha malli tunsikin myös päivastaisen toimivallan siirron eli alistamismenettelyn: alempi hallintoviranomainen voi harkintansa mukaan siirtää toimivaltaansa kuuluvan asian ratkaisemisen ylemmälle viranomaiselle. Erityisen tärkeissä ja kauaskantoisissa ratkaisuisissa tämä toimivallan siir-

to on perusteltua ja yliopisto esittikin tätä 'vastuun keventämisoikeutta' rehtorille:

- rehtori voi saattaa hallituksen ratkaistavaksi toimivaltaansa kuuluvan asian, joka on korkeakoulun kannalta laajakantoinen tai periaatteellisesti tärkeä (JY 13 §); ja
- hallintovirasto voi saattaa hallituksen ratkaistavaksi viraston toimivaltaan kuuluvan asian, joka on yliopiston kannalta laajakantoinen tai periaatteellisesti tärkeä (JY 16 §).

Kolmantena toimivallan siirron muotona, joka niinikään tunnettiin jo vanhassa järjestelmässä, on väliintulo-oikeus: ylempi viranomainen voi oma-aloitteisesti ottaa ratkaistavakseen asian, joka normaalisti kuuluu alemman viranomaisen toimivaltaan. Yliopisto esitti rehtorille tätä väliintulo-oikeutta hallintoviraston asioissa:

- rehtori voi yksittäistapauksessa ottaa ratkaistavakseen sellaisenkin asian, joka muutoin olisi hallintoviraston muun virkamiehen ratkaistava (JY 18 §).

Neuvottelu. OPM hyväksyi delegointioikeuden, mikä sisältyi myös OPM:n 6.2.78 päivättyyn luonnokseen. Neuvottelussa keskusteltiin lähinnä siitä, missä laajuudessa ja miten rajattuna tämä valtuusoikeus sisällytetään asetukseen. OPM osoitti lopulta suurempaa pidättyvyyttä ja varovaisuutta valtuuksien säätämisessä — mahdollisesti hallinto-oikeudellisista syistä, ehkä 'peläten' valtuutusten laajentumista ja kollegisen päätöksenteon vesittymistä? Kysymyksestä keskusteltiin kuitenkin koko ajan rakentavasti ja sitä jatkettiin vielä viime vaiheissa ennen lopullisen asetuksen antamista. Ratkaisuksi tuli jokseenkin tiukasti rajattu valtuutusjärjestelmä, joka rajauksissaan poikkesi yliopiston avoimesta ja joustavasta valtuutusesityksestä:

- hallitus voi siirtää hallintoviraston ratkaistavaksi yliopistolle lahjoitettujen ja testamentattujen varojen vastaanottamista, hoitoa ja käyttöä sekä dosenttistipendien, apurahojen ja avustusten jakamista koskevat asiat (6 §);
- rehtorin tai hallintojohtajan ratkaistavaksi kuuluva asia voidaan jotosäännössä siirtää hallintoviraston virkamiehen ratkaistavaksi (16 §); ja

— tiedekuntaneuvosto voi siirtää päätösvaltaansa erikseen mainittavissa merkitykseltään vähäisissä asioissa tiedekunnan dekaanille (20 §).

Käsitykset alistamisoikeudesta ”erityisesti laajakantoisissa tai periaatteellisesti tärkeissä asioissa” olivat yhteneväiset ja yliopiston esityksen mukaiset (§:t 11, 14, 16).

¹ Unto Salo, Korkeakoululaitoksen hallintojärjestelmän suhde tieteelliseen tasoon; Suomen korkeakoulujen rehtorien neuvoston järjestämän korkeakoulupäivän esitelmä 26.10.79. Esitelmässä vararehtori Salo arvioi ansiokkaasti yliopistonsa hallinnonuudistusta erityisesti yliopiston perustehtävien toteutumisen kannalta. Jyväskylän hallinnonuudistuksessa on nimenomaan pyritty tietoisesti välttämään juuri niitä virheitä ja puutteita, jotka nyt rasittavat Turun yliopiston hallintoa ja samalla sen perustehtävien toteuttamista!

² Käsitteilyyn on otettu vain ne toimenpiteet, jotka ovat merkityksellisimpiä ja harkinnanvaraisia vaihtoehtoratkaisuja sisältäviä. Hallinnon toimivuutta on pyritty näiden lisäksi edistämään mm. säädöksin siitä, miten hallintoelimen jäsenet voivat saada tärkeiksi katsomiaan asioita käsitteilyyn ja millä ehdoin ”pakottavissa tapauksissa” kokouskutsussa mainitseman asia voidaan ottaa käsitteilyyn (7 §, 22 §).

³ On huomattava, että konsistorilla oli vanhassa mallissa varsinaisesti valitusinstanssina vain hallinnollinen sivutehtävä. Keskushallinnon toimivaltaa hallintokollegion rinnalla käytti lähinnä rehtorinvirasto, mutta kun tässä yhteydessä on kysymys nimenomaisesti monijäsenisistä hallintoelimistä, rehtorinvirasto/hallintovirasto keskushallinnon elimenä on jätetty käsitteilyyn ulkopuolelle.

⁴ Jos ja kun resursseja kalastellaan tällaisin keinoin, korkeakoulut ovat osaltaan itse syyppäitä itsehallintonsa kaventumiseen.

⁵ Yliopisto on tieteellisen tutkimuksen keskuksena paradoksi siinä mielessä, että siellä tutkitaan kaikkea muuta, vaan ei yleensä yliopistoa itseään. Korkeakoulututkimuksen tarpeeseen on vasta viime vuosien aikana ruvettu kiinnittämään huomiota, mutta esim. juuri hallintotieteelliset tutkimukset yliopiston toimivuudesta ja hallinnon tehtävistä ovat toistaiseksi edustaneet lähinnä mielipidekartoituksia. Hyvään alkuun on kuitenkin päästy; ks. **Juha Vuorinen**, Piirteitä Suomen korkeakoulujen itsehallinnon nykytilasta, osat 1 ja 2, KTTS:n julkaisusarjan n:o: 19 ja 22, Helsinki 1977; **Juha Vuorinen**, Korkeakoulujen itsehallinto, Turun yliopisto, Sosiologian tutkimuksia, Sarja B17, Helsinki 1979; **Juha Vartola**, 1980, emt.; **Jukka Alava**, Päätöksenteko korkeakouluissa, KTTS:n julkaisusarjan n:o 30, Helsinki 1980; **Turo Virtanen**, Korkeakoulujen hallinnon kehittämisestä, osaraportti III, Tampereen yliopisto, Hallintotieteiden laitos, Julkishallinnon julkaisusarjan n:o 5, Tampere 1981.

Yliopiston toimivuuden tehtäväehtojen perusteellinen selvitystyö antaisi tärkeää tietoa mm. ajankohtaisessa kysymyksessä korkeakoulujen resurssitarpeista kehittämislain valmistelua varten. Nykytilanteessa monet yliopiston toimivuuden kannalta tärkeät tehtävät joudutaan resurssien riittämättömyyden vuoksi laiminlyömään tai hoitamaan ”mahdollisuuksien mu-

kaan”. Esimerkkinä mainittakoon yliopiston tiedotustoiminta, kansainvälisten yhteyksien hoitaminen, tietohuolto ja sen ajantasaistaminen, opettajakunnan täydennyskoulutus jne.

⁶ Esimerkiksi tiedekuntaneuvoston virantäyttömäärittely voisi kuulua yksinkertaisesti ja pyöreästi: ”tiedekuntaneuvosto tekee ehdollepanon professorin ja apulaisprofessorin virkaan”. Siten se jättäisi avoimeksi ja tiedekuntaneuvoston harkinnan varaan kaikki nykyisen käytänteen mukaiset ja päätösprosessin esivaiheisiin liittyvät tarkat määrittelyt respiittiajasta, asiantuntijamenettelystä, tiedekuntaneuvoston lisäjäsentä, tieteellisen pätevyyden ratkaisemisesta yms. Tyydyttäessä näin väljään tehtävämäärittelyyn tarvittaisiin vain yksi pykälämomenti nykyisen kymmenen sijasta ja näin siksi, että asian tärkeyden vuoksi halutaan tarkan prosessimäärittelyn avulla varmistaa asiallinen ja yliopiston etujen mukainen lopputulos, ehdollepanopäätös.

12. Ministeri ratkaisee

Neuvotteluissa oli onnistuttu löytämään lähtötilanteen käsityseroista huolimatta monissa pulmakysymyksissä sovitteluratkaisu, ja kuten lähempi vertailu yliopiston esityksen ja OPM:n asetuseronnoksen 6.2.78 välillä osoittaa, monet näistä löytyivät yliopiston esityksen ja tahdon suunnasta.

Hallinnonuudistus moniulotteisena asiakompleksina on sen luonteen, "ettei kukaan voi tietää, mikä siinä on ehdottomasti oikea ratkaisu". Siksi on luonnollista, että huolimatta hyvästä tahdosta, kaikissa kysymyksissä ei ollut mahdollista löytää sovitteluratkaisua, vaan jäljelle jäi intressien erilaisuudesta johtuvia käsityseroja, jopa varsinaisia kiistakysymyksiä. Vaikka intresseissä on paljon yhtäläisyyttä ja samansuuntaisuutta yliopiston intressit eivät juuri koskaan voi olla täysin yhteneväiset OPM:n 'moniarvoisempien' intressien kanssa. Tälle suhteelle onkin yleensä tunnusomaista tietynlainen intressiristiriita, toisinaan suorastaan intressikonflikti, kuten 1970-luku osoitti. Tämä oli myös perussyynä siihen, että yliopisto suhtautui alunperin nuivan epäilevästi OPM:n tahdosta toteutettavaan uuteen hallinnonuudistukseen. Toisaalta on ilmeistä, että juuri 1970-luvun lopulla OPM:n toimesta käynnistynyt laajapohjainen korkeakoulupoliittinen keskustelu ja seminaaritoiminta korkeakoululaitoksen tehtävistä ja niiden yhteistoiminnan ja kehittämisen tarpeista yhteiskunnassa oli omiaan vahvistamaan korkeakoulujen ja OPM:n intressiyhteisyyttä. Tämä heijastui neuvotteluissa yliopiston uudesta hallintomallista ja edisti sovitteluratkaisujen löytymistä.

10.12.79 Kaikista kysymyksistä ei siis voitu sopia ja erät jäivät kiistanalaisiksi. Neuvottelujen loppuvaiheessa 10.12.79 järjestettiin opetusministeriön ja korkeakoulujen rehtorien neuvoston työvaliokunnan välinen kokous ministeri Pär Stenbäckin puheenjohtajana. Kokouksessa selostin hallinnonuudistuksen sen hetkistä tilaa neuvottelutulosten valossa jäsentäen esityk-

seni kolmeen pääkohtaan: keskeiset kehittämisperiaatteet, keskeiset hallintoratkaisut ja keskeiset pulmakysymykset. Viime mainitussa kohdassa toin esille lähinnä ne tärkeimmät asiakohdat, joissa ei toistaiseksi oltu löydetty tyydyttävää yhteistä sovitteluratkaisua ja joissa käsitykset merkittävimmin poikkesivat toisistaan.

Näitä avoimia pulmakysymyksiä olivat seuraavat: 1) hallituksen kokoonpano, 2) vaalijärjestelmä, 3) sanktiointivaltuudet, 4) tutkijalautakuntien asettaminen, 5) asian vireillepano menettelytapana, 6) äänioikeus virantäyttöasioissa, 7) toimintopäälliköiden nimittäminen, 8) asiantuntijamenettelyn tehostaminen, 9) kunniaotohtorin arvon myöntämisperusteet ja 10) opettajankoulutuslaitoksen laitosneuvoston koostumus. Päätin selostukseni vetoamalla siihen, että koska käytännössä yliopisto joutuu vastaamaan toiminnastaan, sen kanta pitäisi myös vakavasti ottaa huomioon näissä kiistakysymyksissä ja varata tähän neuvottelussa vielä aikaa. Yliopiston vastuullisena neuvottelijana katsoin tarpeelliseksi, että yliopisto saisi antaa vielä virallisen lausuntonsa neuvotteluratkaisusta ja jäljellä olevien kiistakysymysten ratkaisuvaihtoehdoista. Rehtorin vastuu yliopiston esityksestä merkittävästi poikkeavasta neuvotteluratkaisusta jää kohtuuttoman suureksi ellei tällaista lausunnon mahdollisuutta ole. Mutta huolimatta rehtorien neuvoston puheenjohtajan tuesta, ministeri Stenbäck ei myöntynyt tähän pyyntöön myöhemminkään eikä niinmuodoin asiaa enää saatu yliopiston käsittelyyn.

Rehtorien neuvostossa laaditussa kokousmuistiossa todetaan ko. neuvottelusta mm. seuraavaa:

„...Heinilä korosti, että neuvottelut opetusministeriön kanssa ovat sujuneet asiallisesti ja että suurimmasta osasta keskeisiä kysymyksiä on päästy tyydyttävään lopputulokseen. Eräistä ratkaisuista vallitsee kuitenkin vielä eriäviä käsityksiä; näitä ovat mm. tietyiltä osin henkilöryhmien osuudet hallituksen ja tiedekuntaneuvoston kokoonpanossa, vaali- ja ääntenlaskujärjestelmä, nimitysasiat, erityisesti toimistopäälliköiden nimitystapa ja sanktiointivaltuudet... ”

Rehtorien neuvosto siis katsoo, että jokaisen korkeakoulun tulee voida kehittää hallintoaan niiden periaatteiden mukaan, joiden katsotaan kussakin korkeakoulussa parhaiten palvelevan tutkimusta ja opetusta.

Tästä syystä myös Jyväskylän yliopistolla tulee olemaan sananvalta oman hallintoehdotuksensa suhteen ja Mannerkoski (RN:n puheenjohtaja) yhtyi siihen rehtori Heinilän toivomukseen, että Jyväskylän yliopiston hallintokollegiolle annettaisiin tilaisuus vielä ilmaista asiasta käsityksensä ennenkuin ehdotus lähtee opetusministeriöstä valtioneuvoston käsittelyyn... ”

Ministeri Stenbäck totesi lopuksi, että asetuksen loppuun valmistelemissä käydään korkeakoulu- ja tiedeosaston sekä yliopiston johdon kesken vielä kaksi neuvottelua, ensimmäinen ennen vuodenvaihdetta ja toi-

nen, joka tapahtuu ministerin johdolla ennen 15. tammikuuta 1980. Viimeksi mainitun yhteydessä ministeri päättää, pyydetäänkö asiasta mainittu yliopiston lausunto. Neuvotteluja jatkettiin siis vielä yksinkertaisessa päiväjärjestyksessä ja sovitteluratkaisuja löytyi eräisiin pulmakysymyksiin (no:t 2, 5, 9, 10 ed. luettelossa). Yhteisneuvottelukin järjestettiin ministerin johdolla 21.2.80, mutta jäljellä olevista kiistakysymyksistä ministeri teki omat ratkaisunsa. Neuvotteluvaihe oli tällä erää päättynyt.

13. Rehtorien neuvoston kannanotto

Rehtorien neuvoston (RN) kiinnostus Jyväskylän yliopiston hallinnon-uudistusta kohtaan jatkui yhteisneuvottelun jälkeenkin. RN:n kokouksessa 25.2.80 käydystä keskustelusta kirjattiin pöytäkirjaan mm. seuraavat lausunnot ja kannanotot:

”...Heinilä totesi neuvottelujen edelleenkin sujuneen asiallisesti, mutta huolimatta siitä ei eräissä keskeisissä kysymyksissä oltu päästy lopulliseen yksimieliseen ratkaisuun. Eroavat käsitykset koskevat muutoksenhakujärjestelmää, vaaliliittojärjestelmää ja toimistopäälliköiden nimitysoikeutta.

Keskustelun päätteeksi todettiin rehtorien neuvoston pitkään korostaneen sitä, että korkeakoulujen hallintoa kehitettäessä ei tule säätää kaikille korkeakouluille yhtenäistä muotoa määräävää puitelakia eikä toteuttaa mitään muutaakaan järjestelyä, joka johtaa vastaavaan tulokseen. Rehtorien neuvosto toteaa senvuoksi tyydytyksellä, että Jyväskylän yliopistoa varten nyt alustavasti neuvoteltu asetusluonnos poikkeaa siitä, mitä muissa korkeakouluissa on aikaisemmin toteutettu ja että tällöin on otettu huomioon Jyväskylän yliopiston erityistilanne sekä se, että on mahdollista samanlaisiinkin korkeakouluihin kokemusten saamiseksi luoda erilaiset järjestelmät...

Neuvosto totesi edelleen käsityksensä, että muutoksenhaku tulisi järjestää siten, että sen eri vaiheet voitaisiin mahdollisimman pitkälle käsitellä korkeakoulun sisällä ja että se muodostuisi mahdollisimman vähäportaiseksi. Korkeakoulujen tulisi myös saada oikeus, niissä korkeakouluissa joissa asia on tällä hetkellä toisin järjestetty, itse nimittää toimistopäälliköt. Hallintojohtajat tulisi nimittää ehdollepanon perusteella.

Mikäli vaaliliittoja pidetään joissakin tapauksissa tarpeellisina, olisi neuvoston mielestä ilmeisesti tarkoituksenmukaisinta jättää niitä koskevat maininnat pois korkeakoulujen perussäännöstä.

Opiskelijaedustuksen suhteen todettiin tyydytyksellä, että sinänsä hyvän ja kannatettavan osallistumisperiaatteen asianmukaiseen toteuttamiseen katsotaan nyt riittävän pienemmän opiskelijaedustuksen kuin aikaisemmin ja että opiskelijoiden kiintiö kuten Jyväskylän yliopistoa koskevassa ehdotuksessa, 3 paikkaa hallituksessa ja 1/4 paikoista tiedekuntaneuvostoissa edustaa määrää ja

osuutta, joka ainakin näyttäisi riittävältä opiskelijoiden käsitysten ja aloitteiden esilletuomiseksi. . .”

Asian lähestyessä ratkaisuvaiheitaan RN katsoi asiakseen ottaa kantaa eräistä avoimna olevista kysymyksistä ja saattoi kannanottonsa 16.4.80 OPM:lle tiedoksi. Kirjeessä todetaan mm.:

” . . . Tästä (Jyväskylän yliopiston hallinnon) uudistuksesta on rehtorien neuvostolla ja erityisesti sen työvaliokunnalla ollut tilaisuus neuvotella opetusministeriön edustajien kanssa. Näissä keskusteluissa todettiin, että asia on tärkeä kaikkien korkeakoulujen kannalta, koska jokainen tällainen muutos osaltaan vaikuttaa myöhemmin seuraaviin uudistuksiin. . .

Neuvoteltaessa Jyväskylän yliopiston hallintoehdotuksesta on havaittu, että säännöksiin on jäämässä eräitä kohtia, joita ei voida pitää tyydyttävinä, kun otetaan huomioon, että hallinnon tarkoituksena yliopistoissa ja korkeakouluissa tulee olla suotuisien edellytysten luominen tieteellisen tutkimuksen ja siihen nojaavan opetuksen harjoittamiselle. Erityisesti on huomautettava siitä, kuten rehtorien neuvosto kokouksessaan 14.4.1980 yksimielisesti totesi, että tieteellisen asiantuntemuksen osuus päätöksenteossa on tässäkin muutoksessa vielä jäämässä pitkälle viedyn osallistumisperiaatteen varjoon ja että eräät nimitysmiskysymykset on ajateltu ratkaistaviksi tavalla, joka ei vastaa korkeakoulujen itsehallinnon vaatimuksia.

Korkeakoulujen itsehallintoperiaatteeseen kuuluu, että korkeakoulu saa itse riittävästi vaikuttaa niiden henkilöiden valintaan, jotka työskentelevät korkeakoulun keskushallinnon keskeisillä, luottamuksellista ilmapiiriä edellyttävillä virkapaikoilla. Jyväskylän yliopisto on esittänyt, että yliopisto saisi itse nimittää toimistopäälliköt ja että hallintojohtaja nimitettäisiin virkaehdotuksesta. Rehtorien neuvoston mielestä tämä on johdonmukainen seuraus itsehallintoperiaatteesta. . .

Rehtorien neuvosto haluaa korostaa sitä, että hallinnon ensisijaisena tehtävänä on opetuksen ja tutkimuksen palveleminen. Korkeakoulujen tieteellisen tason ylläpitämistä ei voida uhrata pitkälle viedyn osallistumisen hyväksi. Tähän mennessä saadut kokemukset uudistettuna hallintoa toteuttavista korkeakouluista viittaavat siihen, että muun muassa virkapätevyysien ja opinnäytteiden arvioinnissa on esiintynyt huolestuttavia piirteitä, jotka aiheutuvat päättäjien kokemattomuudesta ja koulutuksen puutteellisuudesta. Tästä syystä olisi rehtorien neuvoston mielestä tarkoin harkittava, onko Jyväskylän yliopiston asetussakaan vielä löydetty oikeata suhdetta eri ryhmien osallistumiselle.”

Puheenjohtaja Markku Mannerkoski

Pääsihteeri Heikki Jokela

14. Uusherännäisyyttä

14.1. Uudelleenarviointi SKDL:ssa

Hallinnonuudistusta koskevien neuvottelujen aikana ja niiden virittämänä SKDL:n tiede- ja korkeakoulupoliittinen toimikunta antoi asiasta laajan lausunnon ”hallintokeskustelun virittämiseksi”. ”Kansan Utisissa” 21.3.80 julkaistussa lausumassa todetaan mm. seuraavaa:

”. . .Korkeakoulujen hallinto on (sitien) edelleen sangen harvainvaltainen, vaikka harvainvaltauudessa on erilaisia muunnelmia. . . Erikoistapauksena Helsingin yliopisto kaikkein mustasukkaisimmin pitää kiinni vanhentuneesta sisäisestä hallintorakenteesta.

Korkeakouluhallinnon tehtävä ei ole itsetarkoituksellinen. Sen tulee olla rakennettu palvelemaan yliopisto- ja korkeakoulu yhteisölle asetettavia monipuolisia tehtäviä. Tiedeyhteisöinä ja koulutusinstituutioina yliopistot ja korkeakoulut luovat systemaattista tietoa, jonka edistäminen edellyttää riippumattomuutta lyhyen aikavälin taloudellisista, poliittisista ja ryhmäkohtaisista eduista.

Suomessa on paljon puhuttu korkeakoulujen autonomian kaventumisesta sillä perusteella, että korkeakoulut ovat joutuneet aiempaa tietoisemman valtiolisen ohjailun ja suunnittelun alaisiksi. Aivan liian usein on vaiettu siitä, miten korkeakoulujen tutkimusta on alistettu palvelemaan ahtaita taloudellisia etuja.

Kun korkeakoulujen hallintoa ei perusteellisesti ja pysyväisluontoisesti ole uudistettu, niiden joukossa on säilynyt vanhoillinen henki. Se on omiaan vaikeuttamaan korkeakoulujen yhteistoimintaa, demokratian toteutumista korkeakouluissa ja tieteen monipuolista kehittämistä. Ajateltakoon myös yliopistoissa ja korkeakouluissa varsin yleistä vasemmistolaisten tutkijoiden poliittista syrjintää.

Korkeakoulujen autonomialla tarkoitetaan siis niiden toiminnan ja päätöksenteon riippumattomuutta muiden muassa talouselämän järjestöistä, puolueista, työmarkkina- yms. järjestöistä ja valtion elimistä. SKDL puolustaa tieteellisen tutkimuksen vapautta ja yliopistojen ja korkeakoulujen itsehallintoa.

Kysymys on pohjimmiltaan siitä, ketkä autonomiaa ovat käyttämässä, hierarkian ylin osa vaiko kaikki yliopisto- ja korkeakoulu yhteisön jäsenet. SKDL:n

käsityksen mukaan yliopistojen ja korkeakoulujen tulee olla kansan yliopistoja ja korkeakouluja siinä merkityksessä, että niissä tehdään yhteiskunnallisesti ja tieteellisesti merkittävää ja korkeatasoista tutkimusta maattamme koskevista ongelmista, luodaan niiden ratkaisemista varten tarpeellista perustutkimusta ja kehitetään eteenpäin humanistisia ja edistysellisiä ajatusperinteitä.

...SKDL pyrkii siihen, että korkeakoulujen autonomiasta muodostuu yhteiskunnallisen ja tieteellisen edistyksen palvelija."

14.2. Uudelleenarviointia ylioppilaskunnassa

Neuvotteluvaiheen aikana korkeakoulupoliittinen tilanne oli säilynyt rauhallisena. Yliopiston ylijäämäpotentiaali oli sidottu toisen laaja-alaisen toimeksiannon, tutkinnonuudistuksen, pulmallisiin kysymyksiin. Edistysellisen liikkeen käynnistämä tutkinnonuudistus koulutusohjelmiseen ja opintoviikkomäärityksineen koettiin toteutusvaiheessa opiskelun vapautta ja henkistä kasvua rajoittavaksi "putkistojärjestelmäksi", joka synnytti erityisesti Jyväskylän yliopiston piirissä kriittisen keskustelun yliopiston perimmäisistä kysymyksistä, yliopiston olemuksesta ja identiteetistä nykymaailmassa. Aikakirjoista löytyi humboldtilainen sivistysyliopistokäsitys tutkinnonuudistuksessa vahvistuneen ammattisuuntaisen yliopistokäsityksen vaihtoehdoksi tai täydennykseksi. Keskustelu yliopiston humanistisesta sivistystehtävästä laajeni julkiseksi, josta näytteenä arkkikiipsa John Vikströmin pelkistävä "myymälä"-tulkinta:

"...Korkeakoulun tulisi olla itsepalvelumyymälä, jonne mennään ja otetaan mitä katsotaan tarvittavan. Se ei ole kauppa, jossa kiltit ja huolehtivaiset sedät ovat käärineet valmiiksi suuren paketin tavaroita, joita itse arvelevat nuoren asiakkaan tarvitsevan..." (Ihmisen usko, Otava 1982, s. 32)

Joka tapauksessa tämä kriittinen keskustelu yliopistokäsityksistä oli omiaan synnyttämään myös yliopiston hallinnonuudistusta koskevia uudelleenarviointeja ylioppilaskunnan keskuudessa. Kritiikin ja keskustelun eräs voimahahmoista, politologi Kari Palonen peräsi suunnanmuutosta ja tulkitsi uusia tunteja ja sivistysyliopistokäsityksestä johdettavia opiskelijapolitiikan ja hallinnon uuslinjaa. Tri Kari Palonen kirjoitti "Jylkkäriässä" 23.10.79 väliotsakkeella "Puolueet — sivistys?" mm. seuraavaa:

"...On tajuttava, ettei yliopisto ole mikään varsinainen valtion virasto vaan ihmisten sivistämiseen orientoitunut yhteisö sui generis.

Sivistysyliopistoperinteestä lähdettäessä vastakohtat opiskelijain ja opettajien tai eri tieteenalojen välillä olivat toisarvoisia. Sen sijaan yliopiston palkkalis-

toilla olevalla toimitsijakaartilla on asemansa perusteena sivistyspyrkimyksestä riippumattomia tai sille vastakkaisia erityisetuja, joiden ylittäminen on sivistysyliopiston politiikan edellytys...

Nimenomaan voi katsoa, että puolueet ovat jo käsitteellisesti siksi jäykkiä ja kurinalaisia ja jäseniltään niin suurta maailmankatsomuksellista yhdenmukaisuutta vaativia organisaatioita, että ne eivät sovi sivistysyliopistojen politiikan subjektien sisäiseksi järjestysmuodoksi. Muun yhteiskunnan puoluejakautuman ulottaminen yliopistoon on tietysti vielä voimakkaampi ulkoisten intressien Troijan puuhevon.

Suomalaisessa yliopistolaitoksessa tapahtunut näennäispolitisoituminen on ilmennyt yleisen puoluelaitoksen siirtymisenä yliopiston sisään. Tärkein mekanismi tässä on ylioppilaskunta-, laitosneuvosto- ym. vaalien käyminen puoluepohjaisina. Juuri tämä on heikentänyt sivistyspyrkimyksen asemaa yliopistossa riippumatta siitä, vaikka kaikkienkin vaaleihin osallistuvien puolueiden opiskelijajärjestöt julistaisivat yliopiston autonomiaa ja riippumattomuutta omista puolueistaan. Tämä ei tarkoita sitä, että yliopistoväeltä kiellettäisiin oikeus puoluepolitiikointiin tai estettäisiin puoluejärjestöjä toimimasta yliopistossa. Tärkeintä on, että yliopistoväki ymmärtäisi asemansa sivistyspyrkimyksen puolestapuhujaksi omissa puolueissaan — sen sijaan, että se ajaa puolueidensa erityisetuja yliopistoissa...”

Samassa ”Jylkkärin” teemanumerossa kirjoittivat ylioppilaskunnan opintosihteeri Anne Kolmonen ja Matti Kujala samansuuntaisia uudelleenarviointeja yliopistosta ja sen hallinnonuudistuksesta, joista seuraavat otteet:

Anne Kolmonen: JY:N HALLINNONUUDISTUS — BYROKRATIAN UUDISTUS?

...Uudistuksen pohjana ei ole ollut pohdinta siitä, mikä on yliopiston perustettava ja minkälainen hallinto tämän tehtävän toteutumista parhaiten palvelee. Yliopiston kai ainakin pitäisi olla tiedeyhteisö, jonka tehtävänä on tieteellisen tutkimuksen tekeminen ja korkeimman opetuksen antaminen. Tämä toki vaatii sen hallinnoltakin joitakin erityispiirteitä. Ainakin ensi tuntumalta tuntuisi luontevalta, että kaiken toiminnan painopiste — niin myös hallinnon — olisi siellä missä tutkimusta tehdään ja opetusta harjoitetaan eli laitoksilla. Hallinnon tehtävä olisi tällöin lähinnä koordinoida laitosten ja tiedekuntien toimintaa, ei sitä säännellä.

Toki siis hallintoakin tarvitaan, myös laitostasolle, sillä tunnetustihan monet professorimme eivät mitään organisaatioihmeitä ole (ja tarvitseeko ollakaan) ja toisaalta joillakin laitoksilla on vielä tilanne, jossa laitoksen esimiehen tai muun opettajakunnan asenteet eivät salli minkäänlaista heidän omista näkemyksistään poikkeavaa tieteellistäkään keskustelua...

Matti Kujala: JATKUUKO MATKA POIS YLIOPISTOSTA?

...Mikä on ollut opiskelijoiden reaktio? Yo-kunta järjesti 9.10.1979 ongelmaa pohtivan tilaisuuden, jonne oli saapunut kourallinen kiinnostuneita...

YYÄ-tunnus kuulutti demokratiaa: Yleinen ja yhtäläinen äänioikeus kaikkeen päätöksentekoon! Vaimus "nostettiin" kai työväenliikkeen piiristä, jossa ko. periaate ehkä sopiikin esim. yritysdemokratian perusprinsiipiksi. Mutta kun vaaditaan demokratiaa tieteen alueelle, asia on jo aivan toinen. Kymmenisen vuotta sitten ei ilmeisesti osattu kysyä (ainakin saatiin väärä vastaus), mikä oikeastaan on tieteen ja demokratian suhde. Demokratiahan on vallankäyttöä, joka lähtee enemmistöperiaatteesta. Vähemmistö alistuu enemmistön tahtoon. Demokratia pitää sisällään ajatuksen, että asioista äänestetään. Voidaan kysyä, tuleeko tieteellisistä kysymyksistä äänestää ja onko mahdollista viedä tiedettä eteenpäin enemmistön turvin. Mielestäni ei voi, sillä tieteelliset kysymykset eivät ole luonteeltaan näin määrällisiä. Ihmiset tiedeyhteisössä ovat tieteellisen tietoisuutensa suhteen eri asemassa toisiinsa nähden. YYÄ-periaate ei sisällä tätä laadullista ulottuvuutta eli sitä, että itse asioiden hoidosta lähtevä päätöksenteko asettaa professorit, muut tiedemiehet ja opiskelijat eri asemaan asiantuntijuuden perusteella (en tarkoita tässä mitään muodollista pätevyyttä)...

Toinen tärkeä kysymys on parlamentaarisen politiikan tuominen yliopistoon opiskelijaliikkeen välityksellä. Poliitikkaahan on aina ollut yliopistossa kuin kaikessa muussakin yhteiskunnallisessa toiminnassa. Mutta parlamentaarisessa politiikassa on tärkeää, että määrän määräävyys tulee keskeiseksi. Poliitiikan sisällössä ja muodossa tapahtuu muutos. Eri aatteellisten ryhmien (myöhemmin lokeroitten, puolueitten) voima, mobilisointikyky, strategia ja taktiikka tulee asioiden hoidossa ensisijaiseksi. Asiat menettävät laatunsa, niistä tulee kilpailun kohteita (eri ryhmien etujuttelu mukaan) ja ne muuttuvat helposti vain välineiksi vallan kasvattamisessa. Ryhmien on perustuttava parlamentaarisessa politiikassa massojen kannatukseen...

Perinteisen yliopiston toiminta ja ilmapiiri oli varmaan puutteellinen ja "taantumuksellinen". Mutta mitä on ollut se toiminta, joka riisuu tiedeyhteisöltä kaiken vallan omiin tieteellisiin asioihinsa nähden? Toimintaa, joka on edesauttanut valtiollisen byrokraatian määräävän ja ohjaavan otteen tiukentamista yliopistossa, ei voi pitää edistyksellisenä. Itsekritiikkiin lienee aihetta?...

Vanhakantainen politiikan teko ei enää tässä tilanteessa aktivoitunut puoluepohjalle rakentuvia tiedepoliittisia yhdistyksiäkään eikä se maistunut ylioppilaskunnallekaan. Oli tullut uudelleenarvioinnin ja -suuntautumisen aika. Tämä konkretisoitui selvästi ylioppilaskunnan hallinnonuudistusta koskevissa kannanotoissa asian ollessa OPM:n neuvotteluvaiheessa:

Rehtorinvirasto/Yliopisto

- 18.2.79 Opetusministeriö näyttää ryhtyneen oikein isännän ottein muokkaamaan Jyväskylän yliopiston hallinnollista rakennetta mieleisekseen, koska lakiesitys lienee jo valmis, vaikka asiasta ei ole tietoja julkisuuteen annettukaan eikä keskustelua sallittu käydä. Ihmeellistä asiassa on myös ministeriön aloitteellisuus: yliopisto itse ei ole missään vaiheessa tuntenut tarvetta lähteä muuttamaan hallintoaan. Jo se, että uudistamisen aloite on tullut ministeriöstä päin, riittää perusteeksi uudistuksen tarpeellisuuden epäilemiseen...

Ihmettelemme, miksi opetusministeriö on ylipäänsä ryhtynyt laatimaan lähinnä sosiaali-tekniologiaa hienouksia sisältävää uudistusohjelmaa, jonka muutokset ovat näennäisiä.

Uudistuksena emme voi pitää sitä, että tiedekuntakollegiossa lisätään opiskelijoiden ja alemman opettajakunnan edustusta keskimäärin yhdellä henkilöllä. Samoin konsistorin lakkauttaminen ja muutoksenhakulautakunnan perustaminen sen tilalle kuvastaa sitä, että ”uudistus” tehdään vain muodon vuoksi.

Asiasta käytyyn laimeaan keskusteluun ja edellä esitettyihin näkökohtiin viitaten esitämme kunnioittavasti, että opetusministeriö pysäyttää hallinnolliset ”uudistusaikheet” ja palaa normaaliin päiväjärjestykseen. Mikäli se edelleen haluaa tehdä muutoksia valititsevaan tilanteeseen, pyydämme sitä ottamaan avoimesti yhteyttä hallinnon kaikkiin osapuoliin.

Jukka Kanerva
hallituksen puheenjohtaja

Kari Djerf
pääsihteeri

Ylioppilaskunnan kannanotto ja epäily opetusministeriön intressejä kohtaan muuttui vieläkin kriittisemmäksi JYY:n hallituksen vaihdoksen jälkeen:

14.3.80 JYY:n kannanotto hallinnonuudistukseen

Yliopistojen ja korkeakoulujen hallintojärjestelmien uudistaminen on asia, joka on ollut viireillä jo noin 10 vuotta. Tämän periodin alkuvaiheissa opiskelijaliike oli se asianosainen, joka kaikkein voimakkaimmin vaati hallinnonuudistusta muiden osapuolien lähinnä vastustellessa. Alkuaan opiskelijoiden tunnuksena ja tavoitteena oli YYÄ eli yleinen ja yhtäläinen äänioikeus kaikille eri hallintoelinten edustajia valittaessa — siis parlamentaarinen demokratia. Vähitellen yksi ja toinen poliittinen opiskelijajärjestö luopui tästä vaatimuksista sen osoittautuessa poliittisesti mahdottomaksi saavuttaa...

Nyt vuosikymmenen vaihteessa osat tuntuvat hallinnonuudistustilanteessa kummallisesti vaihtuneen: se, joka kaikkein eniten tällä hetkellä vaatii ja ajaa hallinnonuudistuksen toteuttamista, onkin opetusministeriö, opiskelijoilla ei tunnu olevan suurempaa kiinnostusta asiaan! Parhaillaan valmistellaan Jyväskylän yliopistolle uutta hallintoasetusta...

Tuntuu siltä, että opetusministeriö on taitavasti ottanut aloitteen käsiinsä. Opiskelijoiden on vaikea alkaa epäillä opetusministeriön ehdotuksia, sillä siltä voidaan aina kysyä, että ettekö te ole koko viime vuosikymmenen ajan vaatineet hallinnonuudistusta, kuinka se nyt ei kelpaakaan.

Älkäämme takertuko sanoihin. Mitään hallinnonuudistusta sinänsä ei tarvita. Tarvitaan vain tietynlaista hallinnonuudistusta, jos sitäkään, ja oleellinen kysymys onkin siksi seuraava: minkälaista hallinnonuudistusta opetusministeriö pyrkii toteuttamaan? Vastaako sen pyrkimykset niitä käsityksiä, joita opiskelijoilla on siitä, millainen yliopiston hallintojärjestelmän tulisi olla?...

Tiettyä epäluuloa opetusministeriön ehdotuksia kohtaan yleensä aiheuttavat kokemukset tutkinnonuudistusprosessista. Siinähan opetusministeriö keinoja kaihtamatta ajoi läpi sellaiset asetukset, joiden vahingollisuudesta paitsi tieteele ja yliopistolle myös koko yhteiskunnalle oli vakuuttunut suurin osa opiskelijoista ja muusta tiedeyhteisöstä. Nyt näyttävät hallinnonuudistusta eteenpäin vievät tahot olevan juuri samoja kuin ne, joille tutkinnonuudistuksen loppuunsaattaminen muodostui itseisarvoksi.

Asetusluonnoksista saatujen (vähäisten) tietojen perusteella näyttää siltä, että opetusministeriössä ei suunnitella mitään sellaista hallinnonuudistusta, joka auttaisi ratkaisemaan yliopiston hallintoon liittyviä konkreettisia ongelmia. Yleisenä linjana näyttää olevan

ylemmän tason hallinnon osittainen uudelleenjärjestely siten, että hallitseminen muuttuu tehokkaammaksi, "rationaalisemmaksi" — erityisesti uuden tutkintojärjestelmän toteuttamisen kannalta katsottuna. Lähtökohtana ovat siis hallinnolliset tarpeet, eivät tiedeyhteisön sisällölliset tarpeet. Tämä näkyy erityisesti siinä, että kaikkein tärkein taso, laitoshallinnon taso, on jäänyt hyvin vähälle huomiolle.

Toinen tärkeä seikka on, että asetusehdotuksissa tuodaan tiedekunnan valinnan yhteydessä kokonaan uusi periaate yliopiston sisälle: äänestämisen periaate luottamushenkilöiden valinnan yhteydessä. Vaikka vaalien idea ensi näkemältä vaikuttaa hyvinkin demokraattiselta, on kuitenkin problemaattista, saavutetaanko tällä muutoksella parannuksia mihinkään ongelmaan, vai tuoko se tiedeyhteisölle jopa lisäongelmia. Tämän asian pohtiminen on käynnissä ja kesken; miksi siis ratkaista asia asetuksella?

Jyväskylän hallintoasetuksen muuttamista on tahdottu perustella sillä, että näin saataisiin aikaan tietty yhdenmukaisuus Turun, Tampereen ja Jyväskylän hallintoasetusten välille. . . Hallintojärjestelmien yhdenmukaistamisella ei poisteta yhtään konkreettista ongelmaa — jotka johtuvat pikemminkin liian suuresta "yhdenmukaisuudesta", so. keskusjohtoisuudesta ja autonomian puutteesta. . . Millä perusteella hallinnonuudistus aikanaan toteutettiin Turussa ja Tampereella, kun ei voitu vedota yhdenmukaisuustarpeeseen? Miksi nyt ei esitetä niitä todellisia syitä, joiden vuoksi Turun ja Tampereen hallinnonuudistus suoritettiin ja Jyväskylän hallinnonuudistus tahdotaan suorittaa? Kenties on pantu merkille, että opiskelijaliike ei enää usko samoihin sanoihin kuin 70-luvun alussa?

Opetusministeriöllä tuntuu olevan käytössään jonkinlainen hajoita ja hallitse -taktiikka: ensin toteutetaan kiintiöhallinto Turussa ja Tampereella ikään kuin kokeilunomaisesti, 70-luvun alkupuolen hallinnonuudistustaistelujen jälkimainingeissa; pieni Jyväskylä on helppo nujertaa yhdenmukaisuustarpeeseen vedoten; ja lopulta voidaan Oulun jälkeen käydä suuren ja itsepäisen konservatiivisen Helsingin kimppuun: "Kyllä teidän on pakko suostua, kun kaikkialla muuallakin on tehty samansuuntainen uudistus." Yhdenmukaistamispakko puree täydellä voimallaan; syrjään jää kysymys siitä, mitä ovat todelliset sisällölliset ongelmat. . .

Helposti herää kysymys, tarvitaanko uusia asetuksia vain vahvistamaan ja legitimoimaan se "hallinnonuudistus", joka 1960-luvulta lähtien on Suomen yliopistoissa tosiasiasa tapahtunut; virkamieskunnan valtava kasvu sekä sen ja keskushallinnon aseman suhteeton vahvistuminen niin, että niistä voidaan puhua päätöksentekijöinä (tai hallitsijoina), kun laitostaso eli varsinainen tiedeyhteisö saa nimityksen suorittaja- tai toteuttajataso? Näistä syistä JYY katsoo, että tässä vaiheessa ei ole syytä muuttaa voimassaolevaa asetusta Jyväskylän yliopiston hallinnosta; pätevää syytä muutoksiin ei ole esitetty. Hallinnollisten toimien sijasta olisi syytä käydä perusteellista keskustelua siitä, mitkä ovat yliopiston hallintoon liittyvät todelliset ongelmat ja miten ne olisi mahdollista ratkaista; mikä ylipäänsä on hallinnon asema tiedeyhteisössä, jonka periaatteessa tulisi olla vapaa hallinnosta.

Kari Nuutila
hallituksen puheenjohtaja

Kari Djerf
pääsihteeri

Korkeakoulupoliittisen tilanteen ja yliopistokäsitysten muuttuminen sekä opiskelijapolvien vaihtuminen näyttävät muuttavan myös hallintokäsityksiä. Vaikka "liike olisikin tärkeintä", yliopisto ei kuitenkaan voi olla mikään ajopuu, jota muutosten virrat kiskovat vuoroin vasemmalle, vuoroin oikealle. Se tarvitsee toiminnassaan ja niin muodoin myös hallinnossaan tiettyä jatkuvuutta, jäntevyyttä:

”Nykytilanteessa tarvitaan perusteellista pohdintaa yliopiston tehtävästä ja arvopeusteista. Vailla selkeää toiminta-ajatusta ja yleisesti hyväksyttävää arvopeustaa yliopisto ei pysty jätävästi kehittämään toimintaansa eikä uudistamaan järkevästi hallintoaan. Vailla tätä perustaa yliopisto on haavoittuvainen ja voi joutua ajan myrskyissä tuuliajolle 1970-luvun tapaan.”¹

Ylioppilaskunnan kritiikistä saa osansa myös yliopisto JYY:n arvostellessa sitä uudistusvalmistelun salaamisesta. Hallituksen puheenjohtaja kirjoitti tästä ”Keskisuomalaisessa” 18.5.80 mm. seuraavaa:

Kari Nuutila: HALLINNONUUDISTUKSEN VALMISTELU TAPAHTUI SALASSA

”. . .Koko hallinnonuudistuksen valmistelu on tapahtunut salassa. Ylioppilaskunnan osallistumattomuus valmistelutyöhön ei siten voi johtua kiinnostuksen puutteesta. Ylioppilaskunnassa on herättänyt ihmetystä, mikä hallinnonuudistuksessa on niin salassa pidettävää. Tämän pohjalta ylioppilaskunnan hallitus hyväksyi yksimielisesti kannanoton.

Kannanotossa paheksutaan valmistelun salaisuutta ja todetaan, että nykyisin opetusministeriö on ainoa osapuoli, joka haluaa muuttaa yliopistojen hallintoa. Edelleen todetaan, että uudistuksesta saatujen tietojen perusteella ei sille ole asiallisia perusteita. . .

Ylioppilaskunnan mielestä hallinnollisten toimien sijasta olisi syytä käydä perusteellista keskustelua siitä, mitkä ovat yliopistojen hallintoon liittyvät todelliset ongelmat ja miten ne olisi mahdollista ratkaista; mikä ylipäänsä on hallinnon asema tiedeyhteisössä, jonka periaatteessa tulisi olla vapaa hallinnasta.”

Mitään julkista, esim. tiedotusvälineissä käytävää, keskustelua ei voitu enää neuvotteluvaiheessa järjestää, koska asia oli virallisesti siirtynyt OPM:n käsittelyyn. Olisiko se ollut edes yliopiston edun mukaistakaan tässä vaiheessa? Yliopiston sisäiseen keskusteluun oli toki mahdollisuus, mutta siihen ei enempää ylioppilaskunta kuin muutkaan henkilöryhmät osoittaneet kiinnostusta, kuten yliopiston vastineessa ko. kirjoitukseen todetaan:

SALAILLAANKO YLIOPISTOSSA HALLINNONUUDISTUSTA?

. . .Hallintokollegio teki sitten 15.6.78 asiasta opetusministeriölle sen vaatimuksesta esityksen, johon ylioppilaskunnan edustajat eivät esittäneet eriviä kannanilmaisuja. Hallintokollegiota on jatkuvasti pidetty ajan tasalla asian käsittelystä valtioneuvoston portaassa.

Ylioppilaskunta järjesti viime vuonna syksyllä ja keväällä hallinnonuudistusseminaarin, jossa puhujina oli yliopiston edustajia. Valmisteltuja selostuksia kuulemaan ei saapunut kummallakaan kerralla osanottajia.

Rehtorin johdolla yliopiston edustajat ja ylioppilaskunnan edustajat ovat pitäneet yhteisiä neuvotteluja, joissa on hyvän yhteistyön merkeissä käsitelty myös hallinnonuudistusta.

...Ylioppilaskunnan taholta on korostettu myös sitä, että asetuksessa ei ole säännöksiä laitostason hallinnosta. Toisaalta vaaditaan, että toimivaltaa on jätettävä yliopistolle itselleenkin. Juuri tältä osalta luonnoksissa ehdotetaan jätettäväksi toimivalta yliopistolle. Miksi siis vaatia, että tämäkin kysymys ja samalla jokin kaavamainen ratkaisu ylhäältä päin yliopistolle säädettäisiin. Ylioppilaskunnan ehdottama "demokratia" on mahdollisuus toteuttaa yliopiston omin voimin.

Yliopiston hallinnon uudelleenkehittäminen on tapahtunut opetusministeriön tahdosta. Toisin kuin esim. Turun ja Tampereen yliopistot Jyväskylän yliopisto on voinut neuvotella asetusehdotuksen monista yksityiskohdista eikä näissä neuvotteluissa ole suinkaan kaihdettu opetusministeriön esitysten kritisointia. Tämän 'uskalluksen' mutta ennen kaikkea asiallisten keskustelujen tuloksena on saatu ratkaisuja, jotka ovat lähentyneet yliopiston omaa esitystä ja jotka ovat jo ennättäneet saada hyväksyntää myös muiden korkeakoulujen taholta. Tietysti hallintoratkaisuun jää puutteita eikä se tule täysin vastaamaan yliopiston eikä minkään sen alayhteisön vaatimuksia, mutta sen toimivuus näyttää kuitenkin ilmeiseltä. Sehän perustuu varsin vahvasti nykyiseen malliin. Jos hyvää tahtoa ja yhteishenkeä riittää, hallinnon puutteita voidaan aina korjata. Hallinto ei saa koskaan olla itsetarkoitus.

Kalevi Heinilä
rehtori

Matti Hietala
hallintojohtaja

Laaja-alainen hallinnonuudistus oli käynnistynyt ja osaltaan juuri ylioppilaskunnan tahdosta (vrt. JYY:n kirje 8.4.76, s. 5). Prosessi oli etenemässä jo hallituksen käsittelyyn. Raskas koneisto oli aikanaan pantu käyntiin. Jo tutkinnonuudistuskin osoitti ja toisille opetti, että kun tällainen prosessi on käynnistetty, se viedään Suomen maassa hamaan päätökseen riippumatta siitä, ovatko halut ja tarpeet enää samat kuin liikkeelle lähdettäessä. Prosessi siirtyi ylioppilaskunnan jäihinpanovaatimuksesta huolimatta seuraavaan vaiheeseen, ja yliopiston avustajat laskeutuivat kehästää. Vuoroon tuli raskas keskisarja, käsittely siirtyi hallitukselle avustajanaan OPM.

¹ Kalevi Heinilä, Yliopistolaitoksen murros jatkuu, Helsingin Sanomat 6.2.1982

EDUSKUNTA SÄÄTÄÄ

9.5.80–
25.11.80

15. Hallitus esittää — eduskunta säätää

Opetusministeriö suoritti alkuvuoden 1980 aikana säädösten tarkistus- ja hienosäädön, minkä jälkeen asia meni valtioneuvoston esittelyyn. Tässä vaiheessa yliopisto oli lähinnä vain kuulolla. Kuitenkin keskisuomalaisia kansanedustajia informoitiin asiassa silmällä pitäen ratkaisevaa eduskuntakäsittelyä. Tämä tapahtui neuvotteluratkaisun hengessä sivuuttamatta silti sitäkään tosiasiaa, että eräissä tärkeissä kohdissa yliopiston kanta poikkesi OPM:n kannasta. Ennakoiden SKDL:n radikaalia käsitystä korkeakoulujen hallinnonuudistuksesta katsoin tarpeelliseksi informoida myös II opetusministeriä Kalevi Kivistöä yliopiston tahdosta asiassa. Mainitsin, että neuvottelun tuloksena syntynyt maltillinen ja uudistusmyönteinen hallintoesitys vastaa päälinjoiltaan yliopiston käsitystä ja sellaisena, ilman suuria muutoksia, olisi saatava viivytyksettä päätökseen. Lakoniseen tapaansa ja taideteollisen korkeakoulun demokraattisen hallinnon häiriöihin tuskastuneena ministeri Kivistö huomautti, etteivät tällaiset kokemukset korkeakouludemokratiasta ole kovin rohkaisevia.

9.5.80 Hallituksessa asian käsittely tiettävästi sujui mutkattomasti ja joutui sasti. Hallitus antoi eduskunnalle 9.5.80 yksimielisen esityksensä laiksi Jyväskylän yliopistosta¹. Hallituksen esityksen yleisperusteluista yliopistokin saa tietää OPM:n tahdosta käynnistyneen hallinnonuudistuksen muista kuin OPM:n kirjeissä mainituista syistä:

”Yliopiston monipuolistuminen ja kasvaminen sekä tästä johtunut tehtävien lisääntyminen ovat aiheuttaneet tarvetta yliopiston hallinnon ja sitä koskevien jo vanhentuneiden säännösten uudistamiseen.”

Hallinnonuudistuksen tarkoitus määritellään esityksen perusteluissa yleisluonteisesti ja lähtökohdiltaan yliopiston esitykseen yhtyen:

”Yliopiston hallintoa on tarkoitus kehittää nykyisen hallintomallin pohjalta ottaen huomioon korkeakouluhallinnossa tapahtunut yleinen kehitys. Samalla on turvattava eri henkilöryhmille mahdollisuus osallistua yliopiston hallintoon.”

Eduskunta astui kehään — samoin uudet avustajat. Koko prosessin arvaamattomin ja ratkaisevin vaihe alkoi. Käyttääkö eduskunta isännän ääntään kaikella painollaan? Onko isäntä tyytyväinen avustajansa, hallituksen, esitykseen, vai ryhtyykö isäntä tyytymättömänä toteuttamaan toisenlaista käsitystä yliopiston hallinnosta? Heijastuvatko eduskunnan tahdossa vieläkin 1970-luvun alkupuolen kulttuurivallankumouksen mainingeissa syntyneiden Lex Virolaisen, Lex Itälän tai Lex Sundqvistin radikaalit kumous- ja muutosvaateet? Keskustan ja erityisesti vasemmistön kannanotot voivat tässä suhteessa olla ratkaisevia, ovathan ne korkeakoulupoliittisissa ohjelmissaan myötäilleet pitkälle ns. edistyksellisen liikkeen ja ylioppilaskuntien poliittisia pyrkimyksiä ja demokratisoinnin vaatimuksia. Miten jyrkkiä vaatimuksia ”kansanrintama” nyt edustaa ja miten pitkälle se tahtoo demokratisoida yliopiston hallintoa ja samalla — politisoida yliopistoa ylioppilaskuntien tapaan? Ja toisaalta: tiedostetaanko noiden korkeakoululaitoksen ”hullujen vuosien” jälkeen yliopiston tieteellisen yhteisön luonne? Tiedostetaanko, että yliopisto tarvitsee, onnistuakseen tieteellisessä opetus- ja tutkimustehtävässään, tieteen asian-
tuntemusta hallinnossaan, riittävää itsehallintoa ja riippumattomuutta puoluetahdosta ja -totuudesta? Onko yliopisto pystynyt esim. vanhan hallintonsa aikana toimimaan tässä suhteessa uskottavasti ja hankkimaan toiminnallaan eduskunnan luottamusta?

15.1. Sivistysvaliokunta kuulee ja puhuu

Lakiesityksen perustavanlaatuinen puinti alkoi sivistysvaliokunnassa. Miten hyvin sivistysvaliokunnan jäsenet ovat ennalta perehtyneet yliopiston tehtäväluonteeseen ja sen hallinnon problematiikkaan? Tunnettaanko siellä yliopisto lähinnä vain akateemisen jäykistä juhlamenoistaan ja seremonioistaan, käsitetäänkö yliopisto vain yhteiskunnallisen eliitin, lukeneiston, opinväyläksi, ”herrahissiksi” tai norsunluutorniksi, jossa elämisen todellisista kysymyksistä vieraantuneet professorit tekevät tiedettä tieteen vuoksi ja tietävät ”entistä enemmän entistä vähemmästä” ja joka yhteiskunnan laitoksena kieleltään ja mieleltään käsittämättömässä tehtävässään on onnistunut joskus hankkimaan itselleen itsehallinnollisen

erioikeuden ja välttämään valtion laitoksena tehtävässään ja sisäisissä asioissaan poliittisen säätelyn?

Sitten 1970-luvun kamppailujen sivistysvaliokunnan koostumuksessa on tapahtunut suuria muutoksia. Mitä näistä kamppailuista vielä tiedetään ja mitä ne viestittävät kansanedustajille tämän päivän yliopistosta? Onhan siellä 'täysin palvelleita' opetusministereitäkin: kansanedustaja Marjatta Väänänen (Kepu) ja korkeakoulujen hallinnonuudistuksen värikkääseen historiaan nimensä piirtänyt Lex Itälän isä, kansanedustaja Jaakko Itälä (LKP). Yliopistoasian tuntemusta oli valiokunnassa luonnollisesti muillakin kansanedustajilla heidän joukossaan mm. tamperelainen yliopistomies, yhteiskuntatieteiden tohtori Seppo Toiviainen (SKDL/SKP), mutta hänen käsityksensä yliopistosta yhteiskunnan uudistavana voimana ja yliopiston hallinnosta tämän voiman kanavoijana tiettävästi poikkeaa merkittävästi yliopistojen vallitsevista käsityksistä ja niin muodoin myös JY:n hallinnonuudistuksen perusteista. Ja ainakin kansanedustajat Arvo Salo (SDP) ja Mauri Pekkarinen (Kepu) entisinä opiskelijapoliitikkoina tuntevat yliopiston sen sisuskunnasta käsin eikä vain kuorestaan. Jyväskylän yliopiston kasvattina ja ylioppilaskunnan edustajana hallinnossa toiminut kansanedustaja Pekkarinen tuntee yliopistonsa, mutta nuorena ja nuoren valitsijakuntansa valitsemana kansanedustajana voi toimia ymmärrettävästi vain näiden rajaehtojensa puitteissa Alma Materinsa intressien hyväksi. Hänen aktiivisuutensa ansiosta eduskunnan sivistysvaliokunta — vaikka valitettavan vajaalukuisena — vieraili puheenjohtajansa Mikko Ekorren (SKDL/SKP) johdolla 13.2.80 paikan päällä tutustuen yliopistoon, sen toimintaan ja kehittämisyhtymyksiin. Esitellessäni yliopistoa valiokunnalle käsittelin yleisesti myös valmisteilla olevaa hallinnonuudistusta korostaen hallinnon riippuvuutta yliopiston perustehtävästä mutta samalla yliopiston valmiutta uudistaa ja kehittää toimintaansa ja hallintoaan yhteiskunnallisessa palvelutehtävässään.

Tämän 'suuren tuntemattoman edessä' ja Turun ja Tampereen yliopistojen hallinnonuudistukset tuoreessa muistissa yliopistossa odoteltiin jännittyneinä asian eduskuntakäsittelyä. Monia arvaamattomia kysymyksiä liittyi tähän vaiheeseen. OPM:n odotukset valmistelun aikaisemmassa vaiheessa olivat pitkälti ennakoitavissa, mikä auttoi myös neuvottelussa yhteisten ratkaisulinjojen löytämisestä. Sivistysvaliokunnan ja eduskunnan odotukset eivät olleet samalla tavoin ennakoitavissa. Asian käsittelytapa lisäsi luonnollisesti tätä arvaamattomuutta: jäykemmät ja jähkemvät menettelytavat eivät anna enää neuvottelun mahdollisuuksia; eduskunnan käsittely sivistysvaliokunnassakin perustuu tiukan aikatau-

lun rajoissa tapahtuvaan, yksisuuntaisempaan asianosaisten ja intressiryhmien kuulemismenettelyyn.

Kuuleminen alkaa. Asian valmistelutyö alkoi sivistysvaliokunnassa ripeästi. Kuulemiskutsu ei jättänyt juuri aikaa valmistautumiseen. Asian lähiomaiset: OPM, yliopisto, henkilökuntayhdistysten edustaja ja ylioppilaskunta, olivat ensimmäisinä vuorossa. Aikaa ei ollut paljon käytettävissä. Laajan asian yksityiskohtiin ei liennyt aikaa. "Pitänee rajoittaa yleiseen.

23.5.80 Kyselevät itse varmaan yksityiskohdista ja pulmakysymyksistä?" — mietteisä siirryin 23.5.80 sivistysvaliokunnan istuntosaliin.

Kuuleminen alkaa. Keskushallinnon edustajana korkeakouluneuvos Arvo Jäppinen selosti lakiesityksen perusteluosan mukaisesti hallinnonuudistuksen lähtökohtia ja esityksen valmistelua yhteistyössä yliopiston kanssa. Yliopiston puheenvuorossani 'todistin' lausuman oikeaksi samalla korostaen sitä, että vaikka esitys eräissä merkittävässä kohdissa poikkeaa yliopiston käsityksestä, se on hankalien sovittelujen ja yhteensovittamisten tulos ja että yliopiston edun mukaista on, että se peruslinjaltaan säilyy tällaisena ja tulisi viivytyksettä ratkaisuun. Totesin myös, että lakiesityksen kehystämä ja asetusluonnoksen täsmentämä hallintoratkaisu, perustuessaan voimassa olevaan hallintojärjestelmään, siitä ja muista viimeaikaisista hallintojärjestelyistä saatuihin kokemuksiin, antaa hallinnonuudistukselle johdonmukaisuutta ja turvaa samalla yliopiston toiminnan häiriöttömyyden. Yliopiston henkilökuntayhdistyksen edustajana tiedekuntasihteeri Markku Andersson totesi lausumassaan, että esitys laajentaa eri henkilöryhmien vaikutusmahdollisuuksia ja merkitsee parannusta vallitsevaan järjestelmään. Ylioppilaskunnan hallituksen puheenjohtaja sitä vastoin arvosteli hallintomallin uutta vaalijärjestelmää: kun voimassa olevassa järjestelmässä ylioppilaskunnan edustajisto suorittaa opiskelijaedustajien valinnan eri hallintoelimiin, uudessa järjestelmässä edustajat valitaan tiedekuntakohtaisin ja yleisin vaalein, mutta takaako tämä demokraattisempi tapa paremman tuloksen? JYY täydensi myöhemmin 26.9.80 lausuntoaan lähettämällä sivistysvaliokunnalle kannanottonsa eräistä hallinnonuudistuksen yksityiskohdista:

EDUSKUNNAN SIVISTYSVALIOKUNNALLE

Jyväskylän yliopiston sisäisen hallinnon uudistusprosessi käynnistyi neljä vuotta sitten ylioppilaskunnan ja yliopiston henkilökuntajärjestöjen aloitteesta. Aloitteen pontimena olivat nykyisen hallintomenettelyn epäkohdat, joista korostu-

neimmin useimpien henkilökuntaryhmien puuttuminen ja opiskelijoiden vähäisen edustus yliopiston hallinnossa.

...Yliopiston hallinnon tulee painottua yhä enemmän tiedekunta- ja laitostoille. Tiedekunnan tehtäviin ja valintamenettelyyn ylioppilaskunnalla ei ole paljoa huomautettavaa. Sen sijaan ylioppilaskunnan mielestä laitostason hallinto ei esityksessä ole tyydyttävä. Ylioppilaskunnan mielestä asetukseen tulee lisätä maininta yliopiston perusyksikön laitoksen hallintomenettelystä. Esitämme, että laitostason hallintoa hoitamaan valittaisiin opetushenkilökunnan ja opiskelijoiden muodostama päätösvaltainen laitosneuvosto. . .

Ylioppilaskunnan mielestä yliopiston hallituksen koostumus ei ole tyydyttävä. Koska hallitus tulee ratkaisemaan yliopiston keskeiset hallinto- ja kehittämiskysymykset, sen tulee edustaa mahdollisimman tasapuolisesti yliopiston eri henkilöstö- ja opiskelijaryhmiä. Jyväskylän yliopiston ylioppilaskunta sekä useimmat yliopiston henkilökuntajärjestöt pitävät niin sanottua kolmikantamallia vähimpänä, mihin hallinnon järjestämisessä voidaan suostua. Sen mukaan yliopiston hallituksen muodostaisivat ne ryhmät, jotka ministeriön esityksessä mainitaan, mutta siten, että kukin ryhmä olisi yhtä suuri. Hallituksen jäsenmäärän kasvu ei ole ylioppilaskunnan mielestä keskeinen ongelma, sillä pyrkimyksenä tulee olla mahdollisimman kansainvaltainen ja tasapuolinen päätöksentekojärjestelmä. . .

Jyväskylän yliopiston ylioppilaskunta

Tapani Huovila
hallituksen puheenjohtaja

Kari Djerf
pääsihteeri

Asianosaiset olivat puhuneet. Oli sivistysvaliokunnan vuoro. Asian vieraudestako vai laaja-alaisuudestako johtuen kansanedustajat tyytyivät kuitenkin vain pariin puheenvuoroon. Enempää ei asianosaisia haluttu kuulla. Istunnon jälkeen sain tietää, että asian käsittelyn kannalta olisi suotavaa, että lähettäisin kirjallisen lausunnon yliopiston käsityksistä uudesta hallintoratkaisusta. Tein välittömästi mainitun muistion ja lähetin sen sivistysvaliokunnalle ja samalla tiedoksi OPM:lle. Koska tästä lausunnon antamisen oikeutuksesta syntyi myöhemmin outo kiistakysymys ja koska sillä oli oma merkityksensä myös sivistysvaliokunnan kannanmuodostuksessa, on paikallaan kirjata se tähän yhteyteen³.

PM. JYVÄSKYLÄN YLIOPISTOLAIN UUDISTAMINEN

Hallituksen uusi lakiehdotus Jyväskylän yliopistosta ja tähän liittyvä asetusehdotus toteuttavat monessa suhteessa yliopiston itsensä määrittelemiä hallinnon kehittämisen tavoitteita. On myös ilmeistä, että voimassa olevaan hallintoon tukeutuva uusi hallintoratkaisu korjaa nykyisen järjestelmän eräitä puutteita ja samalla edistää yliopistohallinnon toimivuutta mm. jäsentyneemmän työnjaon, tehtävämääritysten ja virastodemokratian laajenemisen muodossa.

Mikään hallintoratkaisu, ja varsinkin, kun se on syntynyt moninkertaisen

sovittelun ja mitä erilaisimpien hallinnollisten intressivalintojen tuloksena, ei voi olla kuitenkaan ehdoton ja siinä mielessä moitteeton. Vaikka siis uuden hallintoratkaisun yleinen toimivuus on ilmeinen, yliopisto kiinnittää seuraavassa huomiotra eräisiin, opetusministeriön kanssa käydyissä neuvotteluissa avoimiksi tai kiistanalaisiksi jääneisiin kysymyksiin.

1) Yliopiston itsehallinto

Lakiehdotuksen 3 §:ssä säädetään, että yliopistolla on sisäisissä asioissaan itsehallinto siten kuin siitä asetuksella tarkemmin säädetään. Koska yliopisto on erityisesti resurssiensa suhteen täysin riippuvainen valtiontaloudesta ja sen mahdollisuudet itse päättää koulutusohjelmistaan ja sisäänotettavista opiskelijamääristä ovat korkeakoululaitoksen laajenemisen yhteydessä jatkuvasti kaventuneet, myös yliopiston itsehallinnon alue on vastaavasti supistunut. Kuitenkin yliopiston korkeimman koulutuksen ja tieteellisen tutkimuksen tehtävät edellyttävät näiden rajaehtojen puitteissa mahdollisimman laajaa itsehallintoa.

Yliopiston kohdalla toteutuu helposti paradoksi: mitä enemmän yhteiskunta (valtiovalta) sääntelee yliopistoa, sitä puutteellisemmin yliopisto pystyy toteuttamaan yhteiskunnan sille uskomaa tieteellisen koulutuksen ja tutkimuksen tehtävää. Siten on tärkeää, että lain säädös: yliopistolla on sisäisissä asioissa itsehallinto, riittävästi toteutuu ja että asetus todella jättää käytännössä tälle itsehallinnolle liikkumatilaa. Ilman yliopiston omaa harkintavaltaa, vailla yliopiston luonteeseen kuuluvaa luovuuden, kokeilun ja uudistamisen mahdollisuuksia yliopisto ei pysy elävänä, yhteiskuntaa uudistavana laitoksena, jollaiseksi se on tarkoitettu.

Viitaten valtiovarainministeriön käynnistämään kampanjaan turhan byrokratian vähentämiseksi asetusehdotusta voitaisiin vielä tarkistaa ja poistaa siitä kohtia, jotka tarpeettomasti lisäävät yliopiston riippuvuutta opetusministeriöstä erityisesti merkitykseltään vähäisissä asioissa. Esimerkkinä on asetusehdotuksen 60 §:n I momentti, jonka mukaan viran haettavaksi julistamisen lykkääminen yhdeksi kuukaudeksikin edellyttää hallituksen päätöstä ja opetusministeriön vahvistamista.

Yliopiston itsehallinnon kannalta on toisaalta tyydytyksellä todettava, että asetusehdotuksessa jätetään tiedekuntien laitoshallinnosta päättäminen yliopiston toimivaltaan. Mikään kaavamainen ratkaisu ei tässä tärkeässä kysymyksessä voisisakaan olla yliopiston edun mukainen. Erillisten laitosten perustamisoikeuden esitetty siirto yliopistolta opetusministeriölle on ymmärrettävissä, mutta yliopiston mielestä ei välttämätön.

Hallinnollisten tehtävien lisääntymisen vuoksi kokousasioiden valmistelu ja ns. esittelymenettely ovat tärkeydessään korostuneet. Keskeisten, koko yliopistoa koskevien asioiden valmistelu ja päätösten toimeenpano on usein keskittynyt hallintojohtajalle ja toimistopäälliköille. Tästäkin syystä on tärkeää, että nämä yliopiston ylimmät hallintovirkamiehet nauttivat yliopiston johdon ja hallituksen luottamusta. Tätä luottamusta ja samalla yliopiston itsehallintoa vahvistaa, jos yliopistolla on pitkälle ulottuva nimitysvalta hallintovirkojenkin kohdalla ja tässä tarkoituksessa yliopisto on esittänyt, että hallintojohtajan nimittäminen tapahtuisi virkaehdotuksen perusteella (ei esityksestä) ja että toimistopäälliköiden nimittäminen kuuluisi yliopiston hallituksen toimivaltaan (ei opetusministeriön).

2) Tiedekuntaneuvosto

Yliopiston alihallinto — ainelaitokset ja tiedekuntaneuvostot — kantavat käytännössä päävastuun yliopiston tehtävien toteutuksesta, ja tämän perusteella toimivaltaa erityisesti tutkinto-, opetus- ja tutkimuksen edistämisasioiden siirretty tiedekuntaneuvostoille. Tämä on ollut myös yliopiston tahto. Yliopisto on kuitenkin, korostaessaan tieteellisen asiantuntemuksen merkitystä yliopiston päätöksenteossa, halunnut rajoittaa äänioikeuden erityisesti opetussuunnitelmia ja samalla tutkintovaatimuksia koskevissa asioissa tiedekuntaneuvoston opettajajäsenille ja apulaisprofessorin ja professorin virkaehdotuksia koskevissa asioissa niille tiedekuntaneuvoston jäsenille, joilla itsellään on vähinkään vastaava pätevyys. Edelleen yliopisto on esittänyt omassa asetusehdotuksessaan Turun ja Tampereen yliopistojen hallintomalleista saatujen kokemusten perusteella, että jokaisen aineen pääedustajalla olisi oltava asetuksessa säädetty puheoikeus tiedekuntaneuvostossa kyseistä ainetta erityisesti koskevissa asioissa (esim. opinäytettä arvosteltaessa).

3) Opiskelijaedustus

Jyväskylän yliopistolla on jo yli kymmenen vuoden kokemus opiskelijoiden osallistumisesta yliopiston hallintoon ja päätöksentekoon. Vaikka nämä kokemukset ovat yleensä myönteisiä, siitä ei välttämättä seuraa, että heidän määräosuuttaan edelleen lisäämällä yliopiston päätöksenteko kehittyisi samassa suhteessa. Hallintoasetuksen valmistelun yhteydessä on esitetty epäilyjä opiskelijaedustuksen lisäyksen suhteen (asetusehdotuksen mukaan 1/4 tiedekuntaneuvoston kokoonpanosta) ja perusteluissa on heijastunut huolestuneisuus yliopistotutkintojen vaatimustason laskusta ja kiinnitetty huomiota opiskelijoiden passivoitumiseen hallinto-osallistumisessa (ks. oheiset tilastot). Myös korkeakoulujen rehtorien neuvosto on äskettäin kiinnittänyt huomiota näihin kysymyksiin. Kokemukset kuitenkin toisaalta osoittavat, ettei myöskään liian pieni opiskelijaedustus (pienissä tiedekunnissa vain 1 opiskelijajäsen) ole tarkoituksenmukainen ratkaisu.

4) Hallinnon kehityksen seuraaminen

Jyväskylän yliopisto haluaa vielä lopuksi lausunnossaan laki- ja asetusehdotuksesta tähdentää sitä, että hallinnon kehittämisen on oltava jatkuva prosessi. Yliopisto onkin valmis kehittämään hallintoaan perustehtävänsä lähtökohdista: hallinto ei voi olla itsetarkoitus eikä pääasia yliopistossa, vaan sen tulee ensisijassa palvella ja edistää yliopiston päätehtävien — korkeimman opetuksen ja tieteellisen tutkimuksen — toteuttamista. On myös tärkeää, että suunnitelmallisen tutkimuksen avulla selvitetäisiin nykyisin voimassa olevan hallintomallin toimivuutta ja siitä saatuja kokemuksia ja verrattaisiin näitä nyt päätösvalihteissa olevan uuden hallintomallin "tuotoksiin". Tämänkaltaisen kriittisen seurannan ja arvioinnin avulla yliopistohallinnon vaikeassa kehittämistyössä päästäisiin entistä tarkoituksenmukaisempiin ja hallittuihin ratkaisuihin, mikä varmasti olisi kaikkien osapuolten ja ennenkaikkea yliopiston ja yleisen edun mukaista. Jyväskylän yliopisto on valmis suorittamaan tämänkaltaisen selvitystyön hallintojärjestelmänsä kehittämiseksi, jos vain sille osoitetaan tähän taloudelliset edellytykset.

'Parlamentaarinen' korkeakouluneuvosto OPM:n korkeakoulupoliittisena valmistelu- ja asiantuntijaelimenä kuului tärkeiden, sivistysvaliokunnassa kuultujen tahojen piiriin. Korkeakouluneuvostoa edusti sen puheenjohtaja, professori Asko Vilkuna (Kepu). Tämä lausuma valiokunnan pöytäkirjaan (30.5.80; n:o 23) kirjattuna kuuluu omaperäisimpiin kannanottoihin, sillä se on täsmälleen sama, jonka professori Vilkuna liitti 21.2.78 eriävänä mielipiteenään JY:n humanistisen tiedekunnan pöytäkirjaan (ptk. 18.4.1978) tiedekunnan antaessa lausuntonsa rehtorinvirastolle ensimmäisestä luonnoksesta yliopiston hallintoesitykseksi **perusteluineen!** Professori Vilkunan erikoinen lausuma/eriävä mielipide on seuraavan sisältöinen:¹

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTON HALLINNON JÄRJESTÄMISESTÄ

Tiedekuntiin lausunnonle lähetetty esitys on muutaman hallintomiehen laatima. Siinä on korostettu yliopiston byrokraattista, ei tieteellistä luonnetta. Keskustelua uudistuksen sisällöstä olisi tullut käydä valmistelun aikana eikä vasta yksityiskohtaisen pykäläpövä valmistuttua.

Turun ja Tampereen yliopistojen hallintosysteemi on pahiten epäonnistunut laitoshallinnossa. Suuret aineryhmälaitokset omine hallintoelimeine ovat suunnattomasti lisänneet hallintotehtävien määrää ja paperisotaa. Jyväskylässä olisikin paneuduttava miettimään erityisesti laitoksen asemaa ja tehtäviä, jotta naapurien virheet vältettäisiin.

Hallinnon järjestämisessä pyritään visaisiin ratkaisuihin yliopiston tavoitteiden ja toimintojen kannalta. Siksi on perin nurinkurista ottaa lähtökohdaksi jonkin vanhan lain säilyttäminen; säädökset ovat käytäntöä varten eikä päinvastoin. Ei ole myöskään mitään mieltä rajoittaa joidenkin ryhmien osallistumista hallintoon siksi, että jokin laki on nykyisin osallistumisen tiellä. Yliopiston kannalta luonnollinen lähtökohta on sallia kaikkien mukaantulo hallintoon. Hallintojärjestelmän tehtävänä on antaa eri ryhmille mahdollisuus osallistua juuri oikeiden asioiden käsittelyyn ja ratkaisuun. Lakia ja perussääntöä uusittaessa olisikin otettava kantaa siihen, mille ryhmille minkin asian käsittely kuuluisi parhaiten. Demokratia saavutetaan ja byrokraatia vältetään silloin kun asiat kuuluvat päättäjien omaan elämänpövä.

Rehtorinviraston esityksen yksityiskohtien käsittely on hyödytöntä. Esityksen tavoitteita on turhaa käydä arvailemaan, kun niitä ei ole sanottu julki. Käytännössä esityksen toteuttaminen kuitenkin näyttäisi vahvistavan byrokraatia ja vähentävän sitä aikaa, joka pitäisi jäädä yliopiston varsinaisten tehtävien suorittamiseen.

Keskustelun jälkeen esitys on syytä palauttaa rehtorinvirastolle. Samalla tiedekunta toivonee, että lopultakin käydään avoimesti ja vitkuttelematta valmistamaan yliopiston hallinnon uudistamista.

Omaan erityisasemaansa — mutta asiallisuudessaan — lausunnon antajien joukossa (vrt. edelliseen) nousee opiskelijain valtakunnallinen etjär-

jestö, Suomen ylioppilaskuntien liitto (SYL). Kuultuna valiokunnassa 30.5.80 SYL:oa edusti puheenjohtaja Marjo Hirsimäki. SYL:n 3.10.80 päivytyssä lausunnossa lähdetään etsimään yliopistohallinnon perusteita Jyväskylän yliopiston lähtökohtien tapaan itse yliopiston perustehtäväs-
tä, tiedekäsityksestä ja tieteen harjoittamisen edellytyksistä. Perustues-
saan yliopiston tehtäväluonteon huomioonottamiseen lausunto on opis-
kelijaliikkeen antamana merkittävä korkeakoulupoliittinen kannanotto⁵.

”Yliopiston perustehtäviä ovat tieteellinen tutkimus ja opetus. Yliopistolla on merkittävä tehtävä tieteellisen sivistyksen kehittämisessä ja käytäntöön saattamisessa. Tieteestä käsin määräytyviä tehtäviä suorittaessaan yliopistolla on autonominen asema: sen tulee suorittaa sisäinen päätöksentekonsa tieteestä ja sisäisestä yhteisöstä asettuvuin ehdoin. Voidaan puhua tieteen ja tieteellisen toiminnan sisäisistä ja ulkoisista ehdoista.

Sisäiset ehdot lähtevät tieteen omaleimaisuudesta ja omalakisuudesta suhteessa ympäröiviin intresseihin. Tieteen omalakisuus ja erityisyys ei kuitenkaan merkitse erillisyyttä yhteiskunnasta. Yliopiston ja sen tiedeyhteisön kautta yhteiskunnan intressit, yleiset pyrinnot ja suuret yhteiskunnalliset ja globaalit haasteet välittyvät tieteen ulkoisina ehtoina tieteen ongelmanasetteluiksi, lähestymistavoiksi ja tieteellisten teorioiden kehittymiseksi. Parhaimmillaan tiede on aina yhteiskunnallista ja tieteellinen autonomia ajanläheistä sekä yhteiskunnallisen että aatteellisen kehityksen mahdollistavaa.

Yhteiskunnassa etenevä tieteellisen rationalisaation prosessi kytkee käytännöt enenevästi tieteesen perustuviksi. Kysymys on, miten turvata tieteellisen tutkimuksen ja opetuksen sivistystä lisäävä ja päivänkohtaisille tarpeille ehdollistumaton korkeakoulu-yhteisön kehitys. Tieteellä on yhä enemmän yhteiskunnalle annettavaa ja toisaalta yhteiskunta odottaa siltä myös yhä suurempaa panosta. Tieteellisen sivistyksen muodostus, uusintaminen ja välitys ovat tulleet aiempaa tietoisemman valtiollisen ohjailun ja suunnittelun kohteiksi. Tiedettä kohdellaan entistä enemmän välineenä ikäänkuin tekniikkana — sitä ohjaavat päämäärät sanallaan sen ulkopuolelta. Tämä vaarantaa yliopiston muut tehtävät: kulttuurin luomisen ja ylläpitämisen sekä vallanpitäjistä riippumattoman yhteiskunta-kritiikin.

Vain autonomisesti järjestetty korkeakoulu pystyy vastaamaan tieteellisen kehityksen ja yhteiskunnallisen edistyksen haasteisiin, antamaan niille oman panoksensa. Tieteen tekemisessä painottuvat nykyään yhteisölliset määreet, tieteen edistys on sidoksissa tiedeyhteisön ja tieteestä keskustelevan ja tieteestä itsehallinnollisesti päättävän yhteisön mahdollisuuteen. Keskeinen kysymys on niin tieteen kuin yhteiskunnan edistyksen kannalta, mitä erityisiä funktioita tieteellisen tutkimuksen ja opetuksen turvaaminen edellyttää ja keiden on näiden toteuttamisesta ja hallinnosta vastattava.

Korkeakoulujen sisäisen hallinnon tulee palvella yliopiston perustehtävien toteuttamista. Tiedeyhteisönä korkeakoulut luovat ja välittävät tietoa, jonka edistäminen edellyttää riippumattomuutta lyhyen aikavälin taloudellisista, poliittisista ja ryhmäkohtaisista eduista.

Nykyään korkeakoulujen ja resurssien haltijoiden välinen suhde toteutuu toisenlaisissa olosuhteissa kuin aikaisemmin. Valtiovallalla on suuret mahdolli-

suudet rahoituksen, resurssien jaon, opiskelijamäärien suunnittelun, tieteellisen tutkimuksen ohjelmoinnin ja eri alojen tutkintoasetuksin asettaa puitteet korkeakoulujen sisällölliselle kehitykselle. Usein nämä huolimatta suunnittelusta toteuttavat kuitenkin verrattain lyhyen tähtäimen taloudellisia ja yhteiskunnallisia tarpeita. Autonomiaa ei tule nähdä korkeakoulujen sulkeutumisenä tiedeyhteisöihin, mutta korkeakouluille kuuluu itsehallintoyksiköinä saada mahdollisimman laajasti määrillä toimintansa tavoitteet, tieteellisen tutkimuksen painopisteet ja keinot.

Tuottaessaan ja välittäessään tieteellistä tietoa korkeakoululaitos vaikuttaa yhteiskuntaan syvällisesti ja päiväkohtaisia ja lyhyen tähtäimen tarpeita pidemmällä aikavälillä. Korkeakoululaitoksen ja yhteiskunnan vuorovaikutuksen edistämisen näkökulmasta hallintoa korkeakoulujen sisällä suhteessa valtiovaltaan ja sen edustajiin tulee tarkastella siten, että hallinnon tehtävänä on turvata tieteellisen yhteisön toiminnan kannalta keskeisten taloudellisten ja aineellisten resurssien suunniteltu kehitys.

1. Yliopistohallinnon tulee siten palvella neljää eri tavoitetta:

- tieteellisyys
- demokraattisuus
- vähähallintoisuus
- rationaalisuus

Tavoitteista ensimmäinen on johdettu yliopiston olemuksesta, toinen ilmentää yhteiskunnallisen yhdenvertaisuuden ulottumisen sovellettuna myös tiedeyhteisöön, kolmas tavoite on emansipatorinen — tässä tapauksessa minimihallinnan perinteinen liberaali argumentti — ja neljäs on hallinnon sisäinen tavoite: tällä tavoitteella on arvoa vain suhteessa edellisten jatkuvaan toteutumiseen. Eräässä mielessä neljäs tavoite on välinearvo muiden ollessa enemmän itseisarvoja.

Tieteellisyys johtaa periaatteeseen, jonka mukaan korkeimman tieteellisen asiantuntemuksen tulee instituoitua myös hallinnollisena ratkaisuvaltana.

Demokraattisuus johtaa periaatteeseen, jonka mukaan jokaisen tulee voida vaikuttaa itseään koskevaan päätöksentekoon; tulla kuulluksi; saada tarvittaessa kontrollivaltaa; julkistaa esteettä vakaumustaan; asioitten valmistelun julkisuus.

Vähähallintoisuus johtaa periaatteeseen, jonka mukaan hallinnon kehittämisen tarkoituksena tulee olla hallinnon maksimoinnin sijasta hallinnon minimointi; vallan desentralisaatio; vähäportaisuus; byrokratian vähentäminen; se yhteisö on paras, jossa vähiten hallitaan (käsketään laeilla, asetuksilla ja määräyksillä).

Rationaalisuus johtaa periaatteeseen, jonka mukaan toimintojen tulee sisäisessä, funktionaalisessa mielessä sujua tehokkaasti, tarkoituksenmukaisesti, oikeusturvaisesti, taloudellisesti ja yleensä järkipäisesti.

2. Näiden periaatteiden toteuttamista vastaisi parhaiten yleinen laki (puitelaki) yliopistojen ja korkeakoulujen aseman perusteista. Korkeakoululaitoksen oikeudellisen ja hallinnollisen säätelyn tulee olla itsehallinnon tavoitteen huomioon ottaen suhteellisen väljää.

Tähän viittaavat olemassa olevista väliaikaisista hallintoasetuksista ja niiden pohjalta järjestetystä hallinnosta saadut kokemukset. Korkeakoulujen sisäisen hallinnon järjestämisessä vallitsee kirjavuus. Mielestämme tässä vaiheessa ei pitäisi antaa muita kuin väliaikaisia hallintoasetuksia, jotta jo olemassaolevan ja parhaillaan kerättävän kokemuksen perusteella voidaan hallintotilannetta arvioida uudelleen. Seuraavassa vaiheessa tulisi antaa yleinen laki korkeakoulujen aseman perusteista ja korkeakoulukohtaiset hallintoasetukset.

Korkeakoulujen sisäisen hallinnon järjestämisessä tulee ottaa huomioon tieteellisen yhteisön toiminnan ja päätöksenteon autonomisuuden turvaaminen. Parhaiten korkeakoulu toteuttaa perustehtäviään, kun tieteenalalaitokselle ja tieteelliselle yhteisölle annetaan kehittymisen mahdollisuudet. Hallinnon tehtävä on luoda tälle ulkoiset toiminnalliset ja aineelliset edellytykset.

3. Korkeakoulujen sisäisen hallinnon eriyttämisessä on otettava huomioon seuraavat seikat: on tarpeellista, etteivät tieteentekijät tukahdu hallinnollisiin rutiineihin, joiden lisääntyminen aiheutuu yliopiston ulkopuolisista tekijöistä; eriyttämisessä on pidettävä huolta, että päätösvalta säilyy tiedeyhteisön jäsenillä ja hallinto hoitaa toimeenpantavat rutiinit.

SYL:n mielestä eriyttämisen ongelma on peräisin ulkopuolelta.

4. Tiedeyhteisön suhde yhteiskunnalliseen käytäntöön on muuttunut. Kokemukset näistä 1970-luvun välitys- ja säätelysuhteista viittaavat siihen, että hallintomallista riippumatta hallintovirastolla on kaikkia hallinnontasoja ohjaileva ja päätöksentekovaltaa itselleen keskittävä rooli. Tämä on selvästi haitannut tutkimusta ja opetusta. Siksi opiskelijat eivät enää arvioi tätä kysymystä määrällisenä, esimerkiksi kiistelynä kiintiöistä tai YYÄ:stä.

Virastomaiset hallintokäytännöt tunkeutuvat laitostasolle ja vaikeuttavat tieteeseen ja opetukseen liittyvien asioiden päättämistä. Osasto- tai tiedekuntatasolla ei ole itsenäistä päätöksentekoroolia. Tieteellistä asiantuntemusta vaativat asiat ovat usein ennakolta hallintoviraston valmistelemlia tai tärkeät päätökset vahvistetaan yleisissä elimissä.”

Lausunnossa otetaan kantaa myös eräisiin lakiesityksen ja asetusluonnoksen keskeisiin yksityiskohtiin. SYL tähdentää näissä kannanotoissaan mm. yliopiston itsehallinnon välttämättömyyttä tiedeyhteisön toimintaedellytyksenä, toimivallan siirtoa laitoksille ja tiedekunnille, yliopiston itsemääräämisoikeutta hallintojohtajan ja toimistopäälliköiden nimittämisessä ja hallintoviraston muuttamista luonteeltaan kollegiseksi rehtorin pisyessä — vastoin hallituksen esitystä — sen esimiehenä. SYL pitää myös yliopiston tehtävämäärityksen muuttamista perusteettomana.

Sivistysvaliokunta jatkoi syksyllä kuulemista. Turun ja Tampereen

yliopistojen edustajat saivat tässä tarkoituksessa kutsun 2.10.80 sivistysvaliokunnan istuntoon⁶. Oli ilmeistä, että sivistysvaliokunta pyrki perusteellisesti perehtymään korkeakoulujen hallinnon problematiikkaan ja tässä tarkoituksessa halusi kuulla nimenomaan niistä kokemuksista, joita mainittujen yliopistojen uudistetuista hallintoratkaisuista oli saatu. Rehtori Osmo Ikolan kokemusten ja käsitysten mukaan Turun yliopiston uudistettu hallintomalli on liian monitasoinen ja raskas. Hän katsoi, että valtuusto on tarpeeton keskushallinnossa ja piti luonnottomana sitä, että huomattava osa valtuuston jäsenistä, mitään akateemisia tutkintoja suorittamattominakin, saattoivat äänivaltaisesti osallistua mm. tutkintoasetuksia, tutkintosääntöjä ja yliopiston tutkimuspoliittista ohjelmaa koskevien asiain käsittelyyn. Niinikään rehtori Ikola piti puutteena sitä, että oppiaineen asema on jäänyt epäviralliseksi ja professorin asema oppiaineensa pääedustajana järjestämättä. Jyväskylän yliopiston käsityksen tapaan hän piti epäkohtana sitä, että jäsenet, joilla itsellään ei ole vastaavaa kelpoisuutta, voivat äänivaltaisesti osallistua tieteellisten virkojen ehdollepanoa koskevaan päätöksentekoon. Tämä on aiheuttanut TY:ssa sellaisiakin outoja päätöstilanteita, että tiedekuntaneuvoston epäpätevä enemmistö päättää pätevien ehdollepanosta! Arvioidessaan esitystä Jyväskylän yliopiston uudeksi hallintoratkaisuksi rehtori Ikola lausui käsityksensä, että siinä oli onnistuttu korjaamaan monia mainituista puutteista ja että sitä kokonaisuutena on pidettävä suhteellisen hyvänä ratkaisuna. Yhtyen Jyväskylän yliopiston käsitykseen hän katsoi, että toimistopäälliköiden nimittäminen pitäisi kuulua yliopiston toimivaltaan ja että hallintojohtajan nimittäminen tulisi tapahtua virkaehdotuksesta eikä -esityksestä.

Rehtori Reino Erma puolestaan Tampereen yliopistossa suoritettujen ”tiedustelujen” perusteella totesi, että ”alkuhankaluuksien jälkeen toiminta oli lähtenyt suhteellisen hyvin käyntiin uudenkin hallintomallin mukaan”. Suurinta arvostelua oli syntynyt siitä, että yliopiston hallitus ja toisaalta valtuusto käsittelevät samoja asioita ja tämän johdosta on esitetty vaatimuksia valtuuston lopettamisesta. Toisten käsitysten mukaan valtuusto tulisi säilyttää nimenomaisesti ainoana demokraattisena hallintoelimenä ja lopettamisen sijasta pyrkiä selkeyttämään valtuuston ja hallituksen välistä työnjakoa ja poistamaan asian käsittelyn päällekkäisyyttä.

Sivistysvaliokunta saa luonnollisesti asian käsittelyssä informaatiota virallisen kuulemismenettelyn sivusta myös epävirallisia vaikutuskanavia myöten. Niinpä tässäkin asiassa sivistysvaliokuntaa informoitiin 26.5.80 päivätyssä muistiossa eduskunnan aikaisemmista korkeakoulujen hallintoa koskevistä kannanotoista. Asiallisen katsauksen jälkeen nimettömäs-

sä muistiossa väitetään eduskunnan kannanottojen perustuneen ”seuraaviin peruseriaatteisiin”:

- korkeakoulun ylin päättävä elin on monijäseninen ja valitaan korkeakoulun sisäisin vaalein;
- korkeakoulun hallinnon alimmalla tasolla, laitoksissa tai osastoissa on päätösvaltaa, jota lähinnä käyttävät monijäseniset vaalein valittavat hallintoelimet;
- edellä tarkoitettujen hallintoelinten vaaleissa noudatetaan niin sanottua kolmikantaperiaatetta.

Missä laajuudessa ammatilliset ja tiedepoliittiset etujärjestöt käyttivät vaikutuskanaviaan informoidakseen sivistysvaliokunnan jäseniä intresseistään yliopiston hallinnonuudistuksessa ei ole tiedossa, mutta todennäköisesti tämä jäi suhteellisen laimeaksi. Yliopiston edun ja tahdon mukaista oli saavuttaa yliopiston erityisluonteeseen ja sen hallintokäytäntöön soveltuva erityisratkaisu. Tällaiset pyrkimykset jäävät yleensä valtakunnallisille etujärjestöille vieraiksi, koska ne toimintapolitiikassaan ovat taipuvaisia painottamaan kaavamaisia, yhdenmukaistavia pyrkimyksiä ja samalla sivuuttamaan korkeakoulukohtaiset erityisolosuhteet, aikaisemmat kokemukset ja yliopiston toimivuuden ja hallinnon häiriöttömän jatkuvuuden tärkeät erityisnäkökohdat.

Korkeakoulujen ja opetusalan henkilökuntaliitto (KHL) valtakunnallisena etujärjestönä suhtautuikin varsin kriittisesti esitykseen uudesta hallintomallista ja vaati OPM:lle osoittamassaan (lähetetty tiedoksi sivistysvaliokunnalle) kirjeessä 17.9.80 jäsenkunnalleen tasapuolisia vaikutusmahdollisuuksia yliopiston päätöksenteossa:

...KHL:n käsityksen mukaan esitetyssä hallintomallissa päättävien elinten kokoonpano ei edusta läheskään tasapuolisesti yliopiston piirissä työskenteleviä henkilöryhmiä. Yliopiston hallituksessa olisi luonnoksen mukaan käytännössä professorien ja apulaisprofessorien enemmistö rehtorin toimiessa puheenjohtajana. Yliopiston muun henkilökunnan, jotka muodostavat koko henkilöstöstä ylivoimaisen enemmistön, olisi mahdollista valita hallitukseen vain viisi edustajaa...

Myös asetusluonnoksessa ehdotettuihin tiedekuntaneuvostoihin tulisi käytännössä myöskin professoreiden ja apulaisprofessoreiden enemmistö. KHL:n mielestä asetusluonnoksen pahin epäkohta on, että tiedekuntaneuvostoihin ei ole tarkoitus valita laisinkaan muun kuin opetushenkilökunnan edustajia. Tätä henkilökuntaa on kuitenkin yliopistossa suunnilleen yhtä paljon kuin opetushenkilökuntaakin...

Asetusluonnoksessa ehdotetaan, että tiedekuntaneuvosto käyttää kolmikantahallinnon mukaan järjestetyistä hallintomalleista poiketen myös budjetti- ja nimitysvaltaa. Muu kuin opetushenkilökunta on täten suljettu pois yliopiston

toiminnan kannalta oleellisesta päätöksenteosta. Kuitenkin yleisperusteluissa laiksi Jyväskylän yliopistosta todetaan, että tiedekuntaneuvostoissa olisi edustettuina tiedekunnan eri henkilöryhmät. KHL katsoo, että eduskuntaa on tällä sanonnalla pyritty johtamaan harhaan, koska noin puolet tiedekuntien henkilökunnasta on kokonaan syrjäytetty tiedekuntatason päätöksenteosta.

Edellä mainitun perusteella Korkeakoulujen ja opetusalan henkilökuntaliitto KHL ry. vaatii, että opetusministeriön tulee tarkistaa asetusuunnosta Jyväskylän yliopistosta siten, että em. epäkohdat poistuvat.

Seppo K. Markkanen
puheenjohtaja

Teuvo Joronen
sihteeri

Tässä pyrkimyksessä kävi kuitenkin niin, että KHL:n paikallista asian-
tuntemusta edustava jäsenyhdistys JYHY sanoutui selväsanaisesti irti
näistä emäjärjestönsä vaatimuksista ja pitäytyi aikaisemmassa, sivistysva-
liokunnalle ilmoittamassa kannanotossaan saattaen tämän kirjeessään
OPM:lle 1.10.80 myös valiokunnalle ja emäjärjestölleen tiedoksi:

Opetusministeriölle osoitettuun Korkeakoulujen ja opetusalan henkilökuntaliit-
to KHL ry. kannanottoon koskien ehdotusta laiksi ja asetukseksi Jyväskylän
yliopistosta, haluaa Jyväskylän yliopiston Henkilökuntayhdistys JYHY ry. to-
deta omana kannanottonaan ja edellisestä poikkeavana näkemyksenään seuraa-
vaa:

1) KHL on omaksunut kielteisen kannan ehdotukseen laiksi ja asetukseksi
siitäkin huolimatta, että sillä on ollut päätöstä tehdessään tiedossa JYHY:n
pääpiirteissään myönteinen kannanotto po. kysymykseen.

JYHY ilmoittaa, ettei KHL:n kannanotto vastaa sen näkemyksiä ehdotukses-
ta laiksi ja asetukseksi Jyväskylän yliopistosta. . .

2) JYHY:n jo aiemmin hyväksymän käsityksen mukaisesti esitetty hallintomalli
yliopiston hallituksen osalta on selvä parannus nykyiseen verrattuna. Uusi
ehdotus sisältää nykyistä laajemman edustuksen (5 henkeä) muulle yliopisto-
henkilökunnalle. Tällainen ratkaisu on omiaan edistämään myös nk. virasto-
demokratian toteuttamista.

3) ...JYHY on todennut tehdyn tiedekuntaneuvostoa koskevan ehdotuksen
tydyttävän sen näkemystä, koska tiedekuntaneuvoston tehtävät ja toimival-
ta asetusuunnoksessa on määriteltä varsin tutkinto-, opetus- ja tutkimuspai-
notteiseksi. Tiedekuntaneuvostoa koskeva ehdotus on nykyiseen nähden pa-
rannettu malli siksi, että neuvoston toimintamahdollisuuksia on laajennettu
ja kokoonpanossa myös muun opetus- ja tutkimushenkilöstön edustus on
tullut nykyistä laajemmaksi.

4) JYHY esittää omana näkemyksenään, että yliopistohallintoa uudistettaessa
tulisi kiinnittää voimakasta huomiota yliopistollisen autonomian lisäämiseen

suuntaan. Tällaisesta itsenäisen päätäntävällän olemassaolosta hyvänä esimerkkinä asetusluonnoksessa on yliopistolle sisällytetty mahdollisuus itsenäisesti päättää laitoshallinnostaan. . .

- 5) Yliopistohallinto on viimeisten vuosien aikana paisunut ja byrokraisoitunut melkoisesti ja uuden asetuksen tehtävänä olisi keventää byrokraatiaa eikä missään tapauksessa enää lisätä sitä. Kaikkalainen hallinnollinen byrokraattisuus (moninkertainen tai päällekkäinen päätöksenteko yms.) on alue, jonka supistamiseen voisi vielä asetusluonnoksessa ennen sen lopullista hyväksymistä tehdä parannuksia.

Loppulausuntona ja yhteenvetona JYHY toteaa, että koska ehdotus laiksi ja asetukseksi Jyväskylän yliopistosta on monien sovittelujen, kompromissien ja erilaisten näkemysten tulos, se ei puhtaasti sellaisenaan varmastikaan vastaa yksityiskohdiltaan minkään erillisryhmän näkemystä.

KHL:n kannanotosta poiketen JYHY:n paikalliseen asiantuntemukseen perustuvan näkemyksen mukaan esitetty hallintoratkaisu pääpiirteissään on omiaan edistämään yliopistollista virastodemokratiaa laajentamalla päätöksenteon piiriin tulevien alaa, ja näin ollen yhdistys toivoo, että uusi laki ja asetus Jyväskylän yliopistosta hyväksyttäisiin mahdollisimman pikaisesti yhdistyksen esittämät näkökannat huomioon ottaen.

Markku Andersson
puheenjohtaja

Helena Grahn
sihteeri

Asianosaisten ja asiaan kuuluvien tahojen kuulemisen jälkeen sivistysvaliokunta ryhtyi työjärjestyksensä mukaisesti valmistelemaan omaa kannanottoaan, jota varsinkin asianomaiset jäivät kärsimättömästi odottamaan. Korkeakoulupoliittinen yleistilanne pysyi maassa uuden lukuvuoden 1980—1981 alkaessa rauhallisena. Yliopistossa luotettiin myös siihen, että hallituksen maltillinen ja pitkälle yliopiston tahtoa myötäilevä esitys on omiaan edistämään asian käsittelyä sivistysvaliokunnassa ja uudistuslinjan säilymisen eduskunnan ratkaisussa. Luottamusta tähän vahvisti myös tieto siitä, että sivistysvaliokunta pyrki mietinnössään etsimään käsityseroihin sovittelevaa ratkaisua. Osaltaan ehkä tästäkin syystä asian käsittely sivistysvaliokunnassa tuntui pitkittyvän ja huoli asian mutkistumisesta lisääntyi yliopiston keskushallinnossa. Mutkistumista olisi omiaan lisäämään vakaan korkeakoulupoliittisen tilanteen muuttumisen. Kokemukset osoittavat, että tähän vuorostaan ei tarvita kovinkaan runsaasti sytykkeitä.

15.2. Väliintulo

Tämän tiedostaen osallistuin yhdessä hallintojohtajan kanssa 17.10.80 Korkeakoulu- ja tiedepoliittisen tutkimussäätiön (KTTS) Tampereen yliopistossa järjestämään neuvonpitoon yhdessä rehtori Reino Erman ja rehtori Osmo Ikolan kanssa. Säätiö toimii tunnetusti korkeakoulujen yhteistyöjärjestönä ja niiden yhteisten etujen valvojana korkeakoulupoliitikassa⁷.

Neuvottelussa keskusteltiin korkeakoulujen hallinnon yleisestä problematiikasta ja uusimmista hallintoratkaisuista saaduista kokemuksista silmälläpitäen erityisesti valmisteilla olevaa ja todennäköisesti muille korkeakouluille suuntaa antavaa JY:n hallintoratkaisua. Säätiön edustajan kysyessä kantaani toimenpiteistä, joihin olisi ryhdyttävä yliopistojen etujen turvaamiseksi eduskuntakäsittelyssä olevassa hallintoratkaisussa, vastaukseni oli yksiselitteinen ja ehdoton: Ei mihinkään! Katsoin, että siinä tilanteessa kaikki ulkopuolinen väliintulo ja erityisesti Jyväskylän hallinnonuudistuksen mahdollinen polemisointi julkisissa tiedotusvälineissä voi politisoida asian ja näin tapahtuessa mutkistaa jo luonteeltaan mutkikkaan asian käsittelyn eduskunnassa.

Asia oli toiveistani huolimatta tullut julkisuuden valokeilaan ja Helsingin Sanomat kiinnitti pääkirjoituksessaan 30.9.80 huomiota ”uuteen vaiheeseen korkeakoulujen hallinnossa” painottaen korkeakoulujen itsehallinnon rajakysymyksenä kiistaa toimistopäälliköiden nimitysoikeudesta:

”... Åbo Akademin ja Jyväskylän yliopiston asemaa koskevat lakiesitykset merkitsevät jälleen uutta vaihetta korkeakoulujen hallinnossa. Kolmikantamalliin verrattuna uudet esitykset parantavat yliopistojen asiantuntijoiden mahdollisuutta vaikuttaa tieteellistä pätevyyttä edellyttävään päätöksentekoon,

Toisaalta käsiteltävät lakiesitykset sisältävät myös sellaisia säädöksiä, jotka eivät ota huomioon korkeakoulujen luonnetta asiantuntijaorganisaatioina ja jotka lisäksi ovat ristiriidassa korkeakoulujen itsehallinnon kanssa.

Yksi keskeinen kysymys on, kuka nimittää yliopistojen hallintoon olennaisesti kuuluvat esittelijät eli toimistopäälliköt. Lakiluonnoksissa nimitysoikeus on yllättäen annettu opetusministeriölle. Sellainen järjestely merkitsi käytännössä, että opetusministeriö voisi nimittää toimistopäällikön vastoin yliopiston tahtoa ja toimistopäälliköstä tulisi ministeriön ja siellä toimivien puoluepoliittisten vaikuttajien luottamusmiehiä.

Toimistopäälliköllä on yliopiston hallinnossa tärkeämpi asema kuin nimike antaa ymmärtää. Toimistopäällikön tehtävänä on mm. esitellä yliopiston ylimmille hallintoelimille niiden itsehallintoon kuuluvat asiat. Tällainen asema edellyttää, että toimistopäällikkö nauttii luottamusta ensisijaisesti yliopiston omassa piirissä.

Jos toimistopäällikön nimitysoikeus on lakiesityksiä valmisteltaessa annettu opetusministeriölle ikään kuin sattumalta, asiaa yliopistojen itsehallinnon kannalta ajattelematta, nimitysoikeuden siirtäminen yliopistoille ei liene vaikeaa. Jos kaiken takana sen sijaan on ministeriön virkamiesten poliittisia laskelmia, kansanedustajien on syytä pysähtyä harkitsemaan kysymystä. Toistaiseksi vain harvat kansanedustajat lienevät perillä sen merkityksestä.”

Käsityserot toimistopäälliköiden nimitysoikeudesta eivät yksityiskohtana ole hallinnonuudistuksen avainkysymys, jos kohtakin se periaatekysymyksenä ja yliopiston itsehallinnon kannalta on tärkeä. Julkinen keskustelu ei kuitenkaan virittynyt eikä laajentunut. Mutta asian käsittely sivistysvaliokunnassa tuntui vaativan huolestuttavasti lisäaikaa ja tämän viiveen syytä tulkitsti Helsingin Sanomat jälleen pääkirjoituksessaan 1.11.80 ”Hallituspuolueet hallitusta vastaan”:

”. . .Kun hallitus oli yksimielinen ja kun asianomaiset ovat tyytyväisiä sen esityksiin, tuntuu oudolta, että sivistysvaliokunnassa nimenomaan hallituspuolueiden kansanedustajat ovat ryhtyneet vaatimaan jyrkkiä muutoksia. Puhutaan kolmikantamallin soveltamisesta myös Jyväskylässä ja monista muistakin ideoista, jotka poikkeavat kokonaan hallituksen esityksestä, jota ilmeisesti kannattaa vain suurin oppositiopuolue.

Hallituspuolueisiin kuuluvien kansanedustajien käyttäytyminen tässä asiassa sivistysvaliokunnassa kielii, että eräät poliitikot haluavat palata jo päättyneen korkeakoulusodan juoksuhautoihin. Se tuskin hyödyttää ketään. Vitkuttamalla asiaa aiheutetaan vahinkoa Jyväskylän yliopistolle ja koko korkeakoululaitokselle.”

Asian käsittelyn pitkittyminen alkoi synnyttää jo mutkistumisen oireita ulkopuolella julkisuuden. OPM:stä kantautui puskaradiosta korviini viesti, että sivistysvaliokunnalle lähettämäni muistio olisi synnä käsittelyn viivästyminen. Äimistyneenä sain ministeri Stenbäckiltä vahvistuksen väitteeseen kysyessäni häneltä suoraan syytä viivästyminen. Reiluun peiliin luottaen kirjoitin 4.10.80 sivistysvaliokunnan puheenjohtajalle, kansanedustaja Mikko Ekorrelle (SKDL) ja pyysin häneltä ”reilusti” vastaus kysymykseen: ”Onko muistioni vaikeuttanut ja viivästyttänyt ko. asian ratkaisua sivistysvaliokunnassa?” Vastauksessaan 8.10.80 valiokunnan puheenjohtaja totesi asian viivästyisestä seuraavaa:

”. . .Haluan vilpittömästi oikaista opetusministeriöstä Sinulle toimitetun virheellisen arvion lain käsittelynopeudesta. Syy, jonka vuoksi lakiesityksen käsittely siirtyi syysistuntokaudelle, on sivistysvaliokunnassa itsessään; valiokunnan työvauhdin saaminen ripeäksi vaatii joko 1) kiireellistä hallituksen esitystä, 2) poikkeuksellisen tärkeätä ja tiettyyn aikaan sidottua esitystä taikka 3) puheenjohtajan armotonta piiskausta. Kun yksikään näistä syistä ei ollut ihan ehdoton,

valiokunta katsoi, että lakiesityksen käsittely voidaan suorittaa syyskaudella, olletikin, kun silloin jää aikaa syventyvälle pohdinnalle. Lähettämäsi muistio on ollut käsitykseni mukaan asialle vain suureksi eduksi. Nyt on koittanut lakiesityksen yksityiskohtaisen käsittelemisen aika."

Parhain terveisin ja kiitoksin

Mikko Ekorre

Suoraan kysymykseen olin saanut suoran vastauksen, jonka lähetin ministerille tiedoksi. Poliittisen pelin sääntöjä tuntematta, mutta rehtiin peliin luottaen uskoin, että asia on loppuun käsitelty. Erehdyin, kuten myöhemmin todetaan.

15.3. Eduskunta — isännän ääni

Ja sivistysvaliokunta hoiti päiväjärjestyksessä tärkeän tehtävänsä ja antoi 11.11.80 11.11.80 mietintönsä n:o 9 "hallituksen esityksen johdosta laiksi Jyväskylän yliopistosta". Sivistysvaliokunta oli onnistunut pääsemään maltilliseen ratkaisuun tässä poliittisilta intresseiltään vaikeassa ja herkässä asiassa. Tulokseen on ilmeisesti myötävaikuttanut myös hallituksen maltillinen esitys, jossa oli otettu pitkälle huomioon myös yliopiston tahto. Sivistysvaliokunnan mietinnön varsinainen asiasisältö on seuraava:

"Valiokunnan saamien tietojen mukaan lakiehdotus ja siihen liittyvä, valiokunnan käyttöön toimitettu asetusluonnos toteuttavat monessa suhteessa yliopiston itsensä määrittelemiä hallinnon kehittämisen tavoitteita. Tavoitteita asetettaessa on kiinnitetty huomiota Tampereen ja Turun yliopistoissa 1970-luvulla saatuihin kokemuksiin hallinnon toimivuudesta.

Valiokunta pitää näitä hallituksen esityksen lähtökohtia asianmukaisina.

Valiokunta korostaa yliopiston itsehallinnon merkitystä. Tätä edellyttävät yliopiston korkeimman opetuksen ja tieteellisen tutkimuksen tehtävät. Tämän vuoksi valiokunta pitää tärkeänä, että lakiehdotuksen 3 §:n säännös, jonka mukaan yliopistolla on sisäisissä asioissa itsehallinto, riittävästi toteutuu ja että asetus todella jättää käytännössä tälle itsehallinnolle liikkumatilaa.

Yliopiston itsehallinnon kannalta on oikein, että asetusehdotuksessa jätetään tiedekuntien laitoshallinnosta päättäminen yliopiston toimivaltaan, koska mikään kaavamainen ratkaisu ei tässä asiassa ole yliopiston edun mukainen. Sivistysvaliokunta edellyttää kuitenkin, että yliopiston laitoshallinto on monijäseninen.

Korkeakoulujen itsehallintoperiaatteeseen kuuluu myös, että korkeakoulu saa itse riittävästi vaikuttaa niiden henkilöiden valintaan, jotka työskentelevät korkeakoulun keskushallinnon keskeisillä, luottamuksellisista ilmapiiriä edellyttävillä virkapaikoilla. Tämän vuoksi yliopistolla tulee valiokunnan mielestä olla pitkälle ulottuva nimitysvalta hallintovirkkojenkin kohdalla. Niinpä tasavallan

presidentin nimitettäviä voisivat valiokunnan käsityksen mukaan olla yliopiston professorit, kasvatustieteiden tutkimuslaitoksen johtaja, ylikirjastonhoitaja sekä hallintojohtaja. Yliopiston hallituksen nimitettäviä olisivat puolestaan toimistopäälliköt, muut asetusluonnoksen 57 §:n 2 momentissa mainitut sekä **assistentit**.

Yliopiston alihallinto — ainelaitokset ja tiedekuntaneuvostot — kantavat käytännössä päävastuun yliopiston tehtävien toteutuksesta. Tämän perusteella toimivaltaa on tarkoitus erityisesti tutkinto-, opetus- ja tutkimusenedistämisasioissa siirtää tiedekuntaneuvostoille. Jotta yliopiston tehtävä myös käytännössä kaikkien oppiaineiden osalta toteutuisi, valiokunta pitää välttämättömänä, että jokaisen aineen pääedustajalle taataan asetuksella puheoikeus tiedekuntaneuvostossa kyseistä ainetta erityisesti koskevia asioita käsiteltäessä kuten esimerkiksi opinnäytettä arvosteltaessa.

Tutustuessaan käytössään olleeseen asetusluonnokseen valiokunta on todennut, että siinä on muitakin kuin edellä jo kosketeltuja säädöksiä, joita ei kaikin osin voida pitää tarkoituksenmukaisina ja loppuunharkittuina. Tällainen on muun muassa säännös asioista, jotka **hallitus voi siirtää hallintoviraston ratkaistavaksi**.

Valiokunta on tämän asian yhteydessä saanut myös selvityksen opiskelijoiden tosiasiallisesta osallistumisesta korkeakoulujen hallintoon ja havainnut, että osallistuminen on suhteellisen vähäistä. Eräänä syynä tähän on mainittu kokouksista johtuva ajanhukka ilman mitään korvausta. Tämän ongelman ratkaisemiseksi valiokunta esittää, että selvitetäisiin mahdollisuudet kokouspalkkioiden suorittamiseen ylimmän hallintoelimen kokouksista niille opiskelijoiden sekä korkeakoulun tutkijoiden ja muun henkilökunnan edustajille, jotka osallistuvat kokoukseen omalla ajallaan.

Verrattuna 1970-luvulla säädettyihin korkeakoululakeihin uusi esitys lisää yliopiston asiantuntijoiden mahdollisuutta vaikuttaa tieteellistä pätevyyttä edellyttävään päätöksentekoon. Samalla kuitenkin turvataan eri henkilöryhmille mahdollisuus osallistua yliopiston hallintoon.

Hyväksyessään lakiehdotuksen valiokunta edellyttää eri henkilöryhmien olevan edustettuina yliopiston monijäsenisessä hallituksessa niin, että siihen tulee kuulua rehtorin ja kahden vararehtorin lisäksi tiedekuntien dekaanit sekä muun henkilökunnan ja opiskelijoiden valitsema edustaja siten, ettei hallituksessa professorien ja apulaisprofessorien, muun henkilökunnan **eikä** opiskelijoiden **ryhmällä ole jäsenistä enemmistöä**.

Valiokunta puoltaa hallituksen esitykseen sisältyvän lakiehdotuksen hyväksymistä kuitenkin eräiden yksityiskohtien osalta korjattuna. Valiokunta ehdottaa 1 §:n sanonnan muuttamista, koska yliopiston tehtävänmäärittely on, Jyväskylän yliopiston perinteet huomioonottaen, selkeämmin ilmaistu voimassa olevassa laissa. Edelleen valiokunta ehdottaa 7 §:n 3 momenttia täsmennettäväksi niin, että siinä nimenomaan mainittaisiin ne laitokset, joiden hallintoon yliopiston ulkopuolinen henkilö voi osallistua. Samalla valiokunta kuitenkin korostaa, että edellä lausutut eivät merkitse kannanottoa sen suhteen, miten asiat tulisi järjestää muissa korkeakouluissa...”

Sivistysvaliokunnan kanta luotaa pitkälle hallituksen esitystä. Eräissä merkityksellisissä kohdissa se kuitenkin poikkeaa ja lähentyy tai vastaa yliopiston esitystä.

Yliopistoa haluttiin kuulla ja sitä oli kuultu. On kuitenkin todettava, että eräissä, mietinnön alleviivatuissa asiakohdissa sivistysvaliokunnan kanta poikkeaa myös yliopiston esityksestä. Ei sovi myöskään unohtaa, että sivistysvaliokunta hyväksyi hallituksen esityksessä — ja mietinnössään niitä erikseen mainitsematta — eräitä sellaisia tärkeitä ratkaisuja, jotka eivät vastanneet yliopiston käsityksiä. Esimerkkeinä näistä mainittakoon yliopiston esitys kanslerin puheenjohtolla toimivasta muutoksenhakulautakunnasta.

Monivaiheisen ja moninkertaisen sovittelun tuloksena syntynyt sivistysvaliokunnan mietintö eteni nyt eduskunnassa omalla painollaan ja läpäisi ajautumatta karikkoihin 19.11.80 muuttumattomana Suuren valiokunnan ja vihdoin 25.11.80 täysistunnon III käsittelyn. Hyväksyessään uuden lain Jyväskylän yliopistosta eduskunta ilmaisi samalla tahtonsa säilyttää yliopiston omaleimaisuus hallinnossaan ja sivistystehtävässään palauttaen yliopiston tehtävämäärittelyn lähes entiselleen:

LAKI

Jyväskylän yliopistosta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti säädetään:

1 §

Jyväskylän yliopiston tehtävänä on edistää vapaata tutkimusta ja tieteellistä sivistystä sekä antaa siihen perustuvaa ylintä opetusta yliopistossa edustettuina olevilla aloilla. Toiminnassaan yliopiston on pyrittävä kehittämään opiskelevaa nuorisoa kykeneväksi palvelemaan isänmaata ja ihmiskuntaa. . .

Lainsäätämisyjärjestyksessä asiasta käytiin täysistunnon I käsittelyssä keskustelu, joka valottaa sivistysvaliokunnan Helsingin Sanomien kirjoituksessa viitattuja sovittelun pulmia ja samalla mietinnön enteellistä lopputulosta:

”Samalla valiokunta kuitenkin korostaa, että edellä lausutut eivät merkitse kannanottoa sen suhteen, miten asiat tulisi järjestää muissa korkeakouluissa.”

Lukuunottamatta kansanedustajaa Sakari Knuutilaa (SDP) puheenvuorojen käyttäjät olivat sivistysvaliokunnan jäseniä. Eräitä otteita näistä puheenvuoroista (alleviivaukset kirjoittajan):

Kansanedustaja Mikko Ekorre (SiV:n pj. SKDL):

”...Korkeakoulujen hallinnon järjestämistä siten, että korkeakoulu yhteisö voisi muodostaa korkeakoulujen toimivuuden kannalta niin opiskelijoille kuin opetushenkilökunnallekin myönteisen lähtökohdan ja toimintaympäristön, on pitkään valmisteltu. Lähtökohdana on ollut se, että korkeakoulu säilyttäisi tieteellisyyden tavoitteet, se voisi harjoittaa vapaata

tieteellistä tutkimusta ja antaa siihen perustuvaa ylintä opetusta. Niin ikään on pidetty tärkeänä, että korkeakoulut voisivat hyvin liittyä muuhun yhteiskuntaan.

Siihen, miten näistä asioista korkeakoulun sisällä päätettäisiin, on vallinnut melkoisiaakin erimielisyyksiä. . .

Sivistysvaliokunta on ehdottanut eduskunnan lausuttavaksi, että yliopiston hallituksessa tulisi edustus järjestää siten, että siihen kuuluisivat rehtorin ja kahden vararehtorin lisäksi dekaanit, joita on viisi, sekä näiden lisäksi yliopiston muun henkilökunnan ja opiskelijoiden valitsemia edustajia sillä tavoin sovitettuna, että **mikään ryhmä ei voisi saada yksin enemmistöä hallituksessa. Tämä oli vähin, johon vasemmiston taholta voitiin tämä lausuma kirjoittaa** sen vuoksi, että eduskunnan ei tulisi luopua tästä periaatteesta, joka merkitsee opiskelijoiden ja muun henkilökunnan vaikutusmahdollisuuksien säilymistä. Vaikka tämä lausuma koskeekin vain hallitusta, on mahdollista — ja mielestäni tulisikin — hallituksessa asetusta valmisteltaessa toimia siten, että kolmikantaperiaate ainakin tässä muodossa voisi toteutua myös muissa päätösvaltaa käyttävissä monijäsenisissä hallintoelimissä, nimittäin tiedekuntaneuvostossa ja opettajankoulutuslaitoksen laitosneuvostossa. . .

Eduskunnan asioiden käsittelyä on varmasti vaikeuttamassa nyt ja tästedeskin se, että **opiskelijoiden edustama kanta on suuresti viime vuosina vaihdellut**. Aikaisemmin jokainen muistamme joko täällä sen kokeneena tai muutoin nähneenä, kuinka opiskelijat vaativat yleistä ja yhtäläistä äänioikeutta korkeakoulujen sisällä ja näin vaaleilla valittavaa hallintoa. Tämä, vaikka se onkin vielä eräiden ylioppilasjärjestöjen kantana, näyttää muuttuneen kannaksi, jossa toivotaan joko kolmikantaperiaatetta tai jopa sellaista periaatetta, jossa yliopiston professoreillakin voisi olla yksin määräysvalta. . .

On tietenkin valitettavaa, että eduskunta itse ei päättä yliopistojen hallinnon perusteista ja että ne asetukset, joita hallitus antaa, ovat keskenänsä hyvinkin erilaisia. Ehkä tulevana vuosina olisi määrätietoisesti esittävä sellaista käytäntöä, jossa eduskunta voisi päättää hallinnon järjestämisen perusteista siten, että ne voisivat olla nykyistä yhdenmukaisemmat eri korkeakouluissa. . .”

Kansanedustaja Seppo Toiviainen (SKDL):

”... Voidaan ehkä sanoa, että käsittelyn (sivistysvaliokunnan) loppuvaihe jäi liian lyhyeksi. Selvähän on, että tällä lailla ei ole suinkaan pelkästään Jyväskylää koskevaa merkitystä, vaan sillä on hyvinkin **suuri periaatteellinen koko valtakuntaa koskeva merkitys**.

Valiokunnan käsittelyssä oli esillä monia asioita. Korkeakouluyhteisön edustajat toivat esille monipuolisesti erilaisia toivomuksia ja perusteltuja esityksiä. Valiokunnan mietinnössä osa niistä on otettu jopa tyydyttävästikin huomioon, osa on jäänyt hyvin vähälle huomiolle tai kokonaan pois.

Kaikkein tärkein kysymys tässä asiassa on viime kädessä tietysti kysymys hallinnon järjestämisestä, siitä hallintomallista, joka omaksutaan. Ongelma on hyvin pitkälle se, että itse laki hyvin vähän käsittelee tätä asiaa, mutta asetus sitäkin enemmän. Voidaan jopa sanoa, että laki Jyväskylän yliopistosta tullee merkitsemään eräänlaista suurta muutosta tai ainakinsuuren muutoksen alkua koko valtakuntaa koskevassa korkeakoulupolitiikassa. . .

(Tältä pohjalta) Kiinnittäisin huomiota mietinnön seuraavaan muotoiluun, joka on ollut jo lehdessäkin esillä: ”Verrattuna 1970-luvulla säädettyihin korkeakoululakeihin uusi esitys lisää **yliopiston asiantuntijoiden mahdollisuutta vaikuttaa** tieteellistä pätevyyttä edellyttävään päätöksentekoon. Samalla kuitenkin turvataan eri henkilöryhmille mahdollisuus osallistua yliopiston hallintoon.” En ollenkaan pidä tätä muotoilua onnellisena enkä onnistuneena. Tästä tulee heti ensi silmäyksellä vastaan sellainen ajatus, että 1970-luvulla, jolloin käytiin hyvinkin laajaa kamppailua korkeakoulujen hallinnon demokratisoimisesta, asiat muka menivät huonoon suuntaan. Nyt sitten demokratiaa kavennettaisiin asiantuntijavallan hy-

väksi ja asiat menisivät hyvään suuntaan. Mielestäni tämä muotoilu ei todellakaan ole onnistunut eikä korkeakoulupolitiikan kehittämisen kannalta hyvä. . .

1970-luvun alkua leimasivat laajat hallinnonuudistuskamppailut kaikkialla maassa. Nyt 1980-luvun alussa tilanne on hyvin paljon toisenlainen. Aikamoinen väsymys on vallannut entiset kamppailijat, eivätkä uudet vielä ole löytäneet paikkaansa. Myönnettävä on myös se, että tilanne on varsin sekava. Yleisesti tiedetään, että nimenomaan Jyväskylän yliopiston ylioppilaskunnassa tilanne tässä suhteessa on ollut sekava. Mutta haluan painottaa, että näin ei suinkaan ole välttämättä muissa korkeakouluissa. . . Jyväskylän tilannetta ei missään tapauksessa voida siirtää suoraan muiden korkeakoulukaupunkien tilanteeseen, vaan pitää katsoa todella tarkkaan, millainen tilanne kyseisessä korkeakoulussa on. Siis vaikka kampaailun tuntuva vähenemistä on tapahtunut, niin itse **peruskysymys on toki edelleen olemassa, kysymys siitä, miten demokratisoidaan korkeakoulujen hallinto. . .**

(Näin ollen) On syytä korostaa sitä, että näiden korkeakouluasioiden käsittelyssä tarvitaan jatkuva valppautta eikä esimerkiksi Jyväskylän yliopistosta tällaisessa muodossaan voi eikä saa olla mikään yleinen malli koko valtakunnan korkeakoulupolitiikan kehittämiseksi.”

Kansanedustaja Mauri Pekkarinen (KEPU):

” . . . Lakiesityksen 1 §:n, joka määrittelee yliopiston tehtävät, sanamuotoa valiokunta on (kuitenkin) muuttanut hallituksen esittämästä. . . Hallituksen lakiesitystä paremmin tämä muotoilu mielestäni näkee yliopiston sivistysyliopistona. Muotoilu korostaa yliopiston tehtävää kasvattaa jäseniään tieteen kautta, mikä on paljon enemmän kuin pelkästään opetuksen antamista. Yliopiston tehtäväkuvassa tämän piirteen hämärtämiseen ei ole mielestäni pienintäkään aihetta, päinvastoin. Erityisesti Jyväskylän yliopiston kohdalla yliopiston juuret ja perinne huomioon ottaen tämä näkökohta on tärkeä. . .

Yliopiston hallintomallin osalta asian substanssikysymykset on sisällytetty asetusluonnokseen. Hallintoratkaisujen kiistatta mielenkiintoisimmat asiat ovat **yliopiston itsehallintokysymys** ja yliopiston hallintoelinten kokoonpano. Valiokunta on korostanut yliopiston itsehallintoperiaatteen merkitystä. . . Jyväskylän yliopiston itsehallinnon vähäisenä lisäytymisenä hallituksen esityksestä voitaneen pitää valiokunnan ehdotusta, jonka mukaan yliopiston hallituksen nimitysvaltaa lisätään opetusministeriön ja valtioneuvoston kustannuksella. . .

Tästä asetusluonnoksen mallista kuullut asiantuntijalausunnat osoittavat yhtäältä sen, ettei vuosikymmenen takaiseen YYÄ-periaatteen takana ole juuri enää ketään. Toisaalta selväksi mielestäni on tullut myös se, ettei täysin yksimielistä kantaa liioin ns. tasakolmikannan puolesta ole löytynyt, olipa sitten kysymys korkeakoulujen eri henkilöryhmien taikka opiskelijoitten mielipiteistä ja kannanotoista. Valiokunnan kannanotto näiltä osin onkin mielestäni tätä taustaa vasten varsin hyvä ja eri intressiryhmien näkemyksiä mukaileva. Siinähan edellytetään eri henkilöryhmien olevan edustettuna yliopiston hallituksessa siten, ettei millään mainituista kolmesta henkilöryhmästä ole yksinkertaista enemmistöä yliopiston hallituksessa. Näin valiokunta on halunnut poistaa hallituksen lakiesityksen professorikunnalle tarjoaman täpärän yksinkertaisen enemmistön, mutta samalla valiokunta kuitenkin ei ole halunnut ottaa täysin myötämiehistä kantaa ns. tasakolmikantaan.”

Kansanedustaja Jaakko Itälä (LKP):

” . . . On totta, että tällä lailla on siinä mielessä huomattava merkitys, että tässä kuvastuu **yliopiston hallintokysymyksen selkiytyminen**. Alun alkaen hämäryyttä aiheutti kysymys siitä, mitä yliopiston hallinto oikeastaan hallitsee, ja kun vähitellen on selvinnyt, että se hallitsee

loppujen lopuksi eräänlaista yliopiston pääasiaa palvelevaa apukoneistoa — joka pääasia, varsinainen tieteellinen tutkimus ja opetus, aina toimii omien sisäisten lakiensa mukaan — niin sen jälkeen tilanne tämän hallitsemisen ympärillä on melko lailla rauhoittunut. Käsiteltävä laki ja sen lyhyet, yleispiirteiset määräykset hallinnosta kuvastavatkin tosiasiallista tilannetta. Yliopiston päätehtävä on tieteellinen tutkimus ja tieteellisen tutkimuksen yhteydessä ja sen elävöittämänä tapahtuva korkeampi opetus. Nämä taas, ollakseen tasokkaita, noudattavat, kuten sanoin, omia sisäisiä lakejaan, joissa pätevyys ratkaisee. Siksi tähän pääkysymykseen ei oikeastaan millään lailla tai asetuksella voida paljonkaan vaikuttaa.

Yliopiston hallinto on henkilöstö- ja taloushallintoa, ja siinä on syytä noudattaa kahdenlaista tasapuolisuutta. Ensinnäkin sitä, että yliopiston eri alat ovat siinä tasapuolisesti edustettuina. Tämä näkökulma on usein tärkeämpikin kuin se, että henkilöryhmät ja opiskelijat ovat tasapuolisesti edustettuina, sillä esimerkiksi siinä taloudellisten resurssien jaossa, joka valtiovallan antamien puitteiden sisällä tapahtuu yliopiston omasta toimesta, kilpailevat nimenomaan yliopiston eri alat keskenään. Sen takia tämä hallintomalli, joka lähtee dekaaniedustuksen pohjalta, on hyvä, vaikkakin siihen sisältyy se vaara, että dekaani saattaa ikään kuin yliedustaa sitten tiedekunnan sisällä omaa alaansa.

Kun on puhuttu paljon hallinnon demokratiasta, niin on jätetty huomioon ottamatta se, että yliopiston varsinainen demokratia on sen tieteellistä demokratiaa, joka sisältää aina valmiuden alistua suuremman tieteellisen ryhmän kritiikille ja valmiuden esittää tätä kritiikkiä. Tällä tieteellisellä demokratialla ei näiden hallintopykälien kanssa ole muuta tekemistä, kuin että nämä pykälät eivät saa sitä estää.

Täällä on todella pyritty siirtämään yliopistolle itselleen enemmän nimitysvaltaa, ja tässä mielessä yliopisto eroaa valtion muista virastoista, joissa tämän tasoiset henkilöt nimittää valtioneuvosto. Onkin huomattavaa, että tässä on omaksuttu se selkeä periaate, että yliopisto ei ole virasto. Yliopisto on muunlainen valtion laitos kuin virasto. Se on autonomisesti sisäisten lakiensa mukaan toimiva tieteellinen yhteisö, ja siksi on hyvä, että sen nimitysjärjestelmä poikkeaa normaalista valtion alueviraston nimitysjärjestelmästä.

On mielenkiintoista todeta, miten korkeakoulujen hallinnonuudistaja, kansanedustaja Itälä on kyennyt uudistamaan omaa yliopistokäsitystään sitten Lex Itälän mallia 1971. Lex Itälässähän pyrittiin uudistamaan yliopistoa erityisesti laajan demokratian eli yleisen ja yhtäläisen äänioikeuden pohjalta rajaehtonaan vain opettajien, tutkijoiden ja muun henkilökunnan vähimmäisedustus ja opiskelijoiden — täysi-ikäisyys.

Monivaiheisen päätösprosessin ratkaisevin ja arvaamattomin vaihe, eduskuntakäsittely, oli päättynyt. Ainakin yliopiston keskushallinnossa huoli uuden hallintoratkaisun toimivuudesta lientyi. Olisi voinut käydä hullumminkin!

JY:n ylioppilaskunnan tuntoja tulkitsivat 2.12.80 ”Jylkkärissä” päätoimittaja ja ylioppilaskunnan pääsihteeri. Päätoimittaja Eero Ojanen kiinnitti kirjoituksessaan huomiota siihen edellä todettuun merkitykselliseen yksityiskohtaan, että eduskunta palautti lain 1 §:ssä yliopiston tehtävämäärittelyn lähes entiselleen, poiketen hallituksen ja samalla hallinnoltaan viimeksi uudistettujen korkeakoulujen yhdenmukaisesta määrittelystä: ”...tehtävänä on edistää ja harjoittaa vapaata tieteellistä tutkimus-

ta, antaa siihen perustuvaa ylintä opetusta sekä muullakin tavoin palvelulla yhteiskuntaa.” Eero Ojanen kommentoi ratkaisua mm. seuraavasti:

”Muotoilut eroavat toisistaan varsin selvästi (vrt. s. 237, liite 8): vapaa tieteellinen tutkimus oli sentään säilytetty jälkimmäisessäkin muotoilussa, mutta maininta tieteellisestä sivistyksestä oli jätetty kokonaan pois. Suurempi muutos oli tapahtunut loppuosassa: vanhassa laissa kauniisti muotoiltu kansallisen ja kansainvälisyyden ykseys, isänmaan ja ihmiskunnan palveleminen oli latistettu fraasiksi ”muullakin tavoin palvelulla yhteiskuntaa”.

Vanha lakipykälä oli sisällysekkäämpi ja konkreettisempi: ”pyrittävä kehittämään opiskelevaa nuorisoa kykeneväksi palvelemaan isänmaata ja ihmiskuntaa” pitää sisällään sen, että kasvaminen ja oppiminen on prosessi, jossa pyritään parempaan, pyritään kohti ihmisyyden parempaa toteutumista.

Sen sijaan sanonta ”muullakin tavoin palvelulla yhteiskuntaa” luo kuvan yliopistosta nöyränä ja kasvottomana kasvottoman byrokratian palvelijana, joka ei itse tiedä, mihin pyrkii. Eikä sitä tiedä byrokratiakaan, mutta silti pitää palvelulla. Sanonta ”palvelulla yhteiskuntaa” on itse asiassa tyhjä, sillä yliopistohan on itsestään selvästi osa yhteiskuntaa. Lienee niin, että pykälän muotoilija syyllistyy itse siihen, mistä ns. sivistysyliopiston kannattajia on perusteettomasti syytetty: yliopiston ja yhteiskunnan erottamiseen toisistaan.

Mutta kuinka kävi: eduskunnan sivistysvaliokunta esittikin hallituksen esityksen muuttamista vanhan lain mukaiseksi. . .

Miten se nyt näin kävi? Onko sivistysajattelu elpymässä myös poliittisten päätöksentekijöiden tasolla vai onko kysymys juuri päinvastaisesta? Entäpä jos laiteudessa ja ihanteettomuudessa on menty niin pitkälle, ettei tällaisilla yleisillä määrittelyillä ja periaatteilla nähdä yhtään mitään arvoa? Onko tämä vain ”realistista” politiikkaa, johon kuuluu kauniiden asioiden puhuminen ja tietoisuus siitä, että kaikki tietävät, ettei näillä puheilla ole mitään muuta merkitystä? Toivottavasti enemmän ensinmainittua vaihtoehtoa.”

Samassa ”Jylkkärin” numerossa myös pääsihteeri Kari Djerf ’eduskunnan lehteriltä käsin’ tekee huomioita eduskunnan päätöksestä:

”(Toinen) Merkittävä muutos koskee laitosten hallintoa. Esimiehen lisäksi laitoksille perustetaan monijäseniset laitosneuvostot, mutta niiden rakenteen ja tehtävien määrittely jää yliopiston sisäiseksi tehtäväksi. — Mielestäni tämä päätös on ollut järkevä, koska yliopistossa on useita erityyppisiä laitoksia: aineryhmälaitoksia, saman laitoksen sisällä saattaa olla jakautumista tutkimustradition mukaan (esim. fysiikka ja teoreettinen fysiikka) jne. Lisäksi on jo olemassa koulutusohjelmatoimikuntia, joten byrokratiaa ei ole järkevää lisätä. . .

Koska yksityiskohdista ei eduskunnassa käytetty puheenvuoroja, sai laki siten lopullisen muotonsa. Ylioppilaskunnan ja opiskelijoiden kannalta pidän tärkeimpänä edistysaskeleena nykyiseen nähden seuraavia asioita: opiskelijoilla on suhteellisen tasavertaiset vaikutusmahdollisuudet muiden yliopiston henkilökuntaryhmien kanssa. Laitostason hallinnon mukaan saaminen on voitto, sillä se turvaa opiskelijoiden vaikutusmahdollisuudet perustasolla, laitoksella. Kai-

ken kaikkiaan uuden mallin mukainen yliopiston hallinto voinee toimia hyvin, kun vain jokainen päätöksentekijä on aktiivinen ja ottaa selvää asioista. Ylioppilaskunta tulee vielä vaikuttamaan opetusministeriön suuntaan, jotta keskushallinnosta saataisiin mahdollisimman edustava myös opiskelijoiden osalta. Siten pidän ns. 8 professorin ja apulaisprofessorin, 5 muun henkilökunnan ja 5 opiskelijaedustajan vaihtoehtoa parhaana.

Vanhana mies ja ääni -periaatteen (sisältää myös naiset) kannattajana olen hieman pettynyt itse prosessin kulkuun, mutta parempi vähänkin kuin mitään näinä koulupoliittisesti ankeina aikoina.”

¹ Tämä tosiasia on sikäli merkityksellinen, että lakiesitykseen liittyi myös tärkeänä asiakirjana eduskunnan edellyttämä ja lain soveltamista täsmentävä luonnos hallintoasetukseksi.

² Ylioppilaskunnan lausumaan sisältyy sinällään aiheellinen huoli ylioppilaskunnan suoran vaikutusmahdollisuuden vähenemisestä yliopiston hallinnossa. Toisaalta kuitenkin kaikkien opiskelijoiden pakkojäsenyys ylioppilaskunnassa varmistaa tuon yhteyden, joskaan tämä jäsenyys ei sellaisenaan takaa samalla tavoin kuin edustajiston vaalivalinta, että valitut opiskelijat sitoutuvat edustamaan ylioppilaskunnan käsityskantoja eri hallintoelimiä päätöksenteossa. Tässä suhteessa vanhan ja uuden vaalijärjestelmän ero on merkityksellinen.

³ Asiaan liittyi myös mielenkiintoinen episodi. Selostin yliopistoon palattuani hallintojohtajalle kuulemismenettelyn tapahtumat sivistysvaliokunnassa ja samalla mainitsin ryhtyvänä toivotun lausuman valmisteluun. Hallintojohtaja katsoi asiakseen tiedustella OPM:stä, miten siellä suhtaudutaan tällaisen yliopiston lausuman antamiseen ja ilmoitti, ettei sitä katsota tarpeelliseksi (tai suotavaksi?). Jäin kummeksimaan paitsi hallintojohtajan menettelyä, myös OPM:n suhtautumista ja — lähetin lupaamani lausuman sivistysvaliokunnalle ja tiedoksi OPM:öön.

⁴ Kuten aikaisemmin on selostettu, tästä työluonnoksesta käynnistyi asian valmistelu yliopistossa ja itse asia, hallintoesitys, koki monet vaiheet ja sisällönmuutokset ennenkuin se tuli hallituksen esityksenä eduskuntaan. Korkeakoulujen hallinnon kehittäminen kuuluu tärkeänä kysymyksenä myös korkeakouluneuvoston tehtävävastuuseen, mutta eikö neuvosto ole todellakaan määritellyt kantaansa, mitään linjaratkaisua tai hallinnon kehittämisen perusteita esim. opiskelijajärjestön SYL:n tapaan?

⁵ SYL opiskelijoiden valtakunnallisena etujärjestönä on näytellyt maamme korkeakoulupoliitikassa erityisesti 1970-luvulla hyvin merkittävää roolia. Tämä on ehkä perustunut aikaisemmin enemmän SYL:n joukkovoimaan ja sen poliittiseen potentiaaliin kuin uudistusohjelmien ja esim. hallinnon- ja tutkinnonuudistustavoitteiden perusteltavuuteen. Valta ja vastuu kulkevat käsi kädessä ja SYL:n kannanotto Jyväskylän yliopiston hallinnonuudistamisesta osoittaa, että se etujärjestönä on tiedostanut vastuunsa myös yliopiston toiminnan ja toimintaedellytysten kehittämisessä. SYL on, etsiessään ja uudelleenarvioidessaan yliopistokäsitystään, tehnyt perusteellista analyysia ja tässä tarkoituksessa SYL:n puheenjohtaja on vieraillut mm. Jyväskylän yliopistossa ja luodannut käsityksiä yliopistosta ja sen hallinnosta.

⁶ Professorit Osmo Ikola ja Reino Erma ovat ystävällisesti antaneet pyynnöstäni nämä muistinvaraiset tiedot lausumistaan sivistysvaliokunnassa, josta olen heille kiitollinen. Sivi-

tysvaliokunta kuuli 26.9.80 myös tieteellisen informoinnin neuvottelukunnan puheenjohtajaa, ylikirjastonhoitaja Eeva-Maija Tammekannia yliopiston kirjaston hallinnollista asemaa koskevassa kysymyksessä.

⁷Säätiö perustettiin Helsingin yliopiston kanslerin prof. Heikki Renvallin aloitteesta vuonna 1971 valvomaan korkeakoululaitoksen etuja niiden "hullujen vuosien" hulluimpien hallinnonkumouspyrkimysten tilanteessa.

ASETUS ANNETAAN

16. Hallitus antaa asetuksen

Eduskunta oli puhunut. Alkoi isännän tahdon täytäntöönpano. OPM:n korkeakoulu- ja tiedeosastossa käynnistyi uuden osastopäällikön Markku Linnan johdolla asetusluonnoksen tarkistustyö eduskunnan tahdon mukaiseksi. OPM:n vastaavana virkamiehenä lakiesityksen ja asetusluonnoksen valmistelua ja niitä koskevia yhteisneuvotteluja johtanut professori Mikko Niemi oli 'täysin palvelleena' siirtynyt korkeakoulun ylimmän keskushallinnon tehtävistä sen perushallinnon, oppiaineen, pariin Turun yliopistossa.

Asetuksen tarkistamisvaiheeseen liittyi lähinnä kaksi merkittävää ja harkinnanvaraista kysymystä:

1. Miten tarkistetaan hallituksen koostumusta, jotta eduskunnan asettama ehto "mikään ryhmä ei muodosta yksinkertaista enemmistöä" toteutuisi?
2. Miten yliopiston keskushallinnossa sisäinen toimivallan ja tehtävien jako hallituksen, rehtorin ja hallintoviraston välillä määritellään?

Hallituksen koostumus. Vaihtoehtoisia ratkaisuja eduskunnan tahdon toteuttamiseksi olivat lähinnä seuraavat: a) laajennetaan väliryhmää, b) laajennetaan opiskelijain ryhmää tai c) laajennetaan molempia. OPM:ssä harkittiin ratkaisuna myös yliopiston alkuperäisen esityksen mukaista vaihtoehtoa, jossa hallintojohtaja kuuluisi itseoikeutetusti hallitukseen. Tämä toteuttaisi eduskunnan tahdon, mutta vaaliperiaatteen kanssa ristiriitaisena vaihtoehdosta luovuttiin. Koska hallituksen väliryhmä on juuri se vaikutuskanava, jonka kautta yliopiston "muilla henkilöryhmillä" ja lisäksi yliopistotoiminnan kannalta tärkeillä erillisillä laitoksilla on mahdollisuus saada äänensä välittömästi kuuluville hallituksen päätöksenteossa, OPM päättyi yhteisymmärryksessä yliopiston johdon kanssa ratkaisunaan esittämään väliryhmän laajentamista yhdellä jäsenellä.

hallintoviraston päällikkö joutuen asemassaan vastaamaan hallintoviraston talous-, henkilöstö- ja opintoasiainhallinnon monista erikoistuneista ja usein pitkälle teknistyneistä tehtävääloista. Rehtorin päällikköasema on omiaan jättämään myös hallintojohtajan tehtäväroolin ja -vastuun epäselväksi. Toisaalta taas on perusteltua, että hallintovirasto on kytketty läheisesti juuri ”yliopiston esimiehen”, rehtorin, toimivaltaan. Tämä kytkentä voi nimittäin tukea hallintoviraston toimintaa ja sen palvelujen kehittämistä juuri yliopiston perustehtävien suunnassa samalla kun se voi tarjota vuorostaan niitä ’esikuntapalveluja’, joita rehtori yliopiston johtamis-, valvonta- ja kehittämistehtävissä välttämättä tarvitsee. Tämä rehtorin, hallintojohtajan ja hallintoviraston välinen toimivaltakysymys on ratkaistavissa siten, että hallintojohtaja määrätään asetuksessa hallintoviraston päälliköksi — eikä siis rehtori — mutta hallintovirasto säilytetään rehtorin johdossa ja valvonnassa yliopiston esityksen ja sitä vastaavan hallituksen eduskunnalle jättämän asetusluonnoksen mukaisesti. Esittelin ratkaisuehdotuksen myös yliopiston hallitukselle, jolla ei ollut mitään tätä toimivallan täsmennystä vastaan säilyttäähän se periaatteessa rehtorin ja hallintoviraston toimintasuhteen entisellään samalla kun se jäsentää hallintojohtajan tehtävävastuun entistä selkeämmin ja tarkoituksenmukaisemmin.

Rehtorin ja hallintojohtajan välisen toimivaltasuhteen ja tehtävävastuun täsmennykseen ja hallintoviraston päällikkyyden vaihdokseen OPM:lläkään ei ollut huomauttamista. OPM:n 4.2.81 päivätyssä asetusluonnoksessa olikin tehty asianmukaiset pykäläkorjaukset. Asian piti nyt olla sovitulla tavalla järjestyksessä.

Kysymys hallintoviraston ja koko laajenevan hallintohenkilöstön asemasta yliopiston organisaatiossa ja tehtävissä on sekä periaatteellisesti että käytännöllisesti merkityksellinen. Kysymys on paljolti siitä, ovatko hallintovirasto ja hallintohenkilöstö toiminnassaan yleensä kytketyt yliopiston tieteellisestä tehtävästä vastaavaan operatiiviseen johtoon, jota edustavat rehtori, dekaanit ja laitosten johtajat, vaiko hallintosektorin omaan johtoon, jota taas edustavat hallintojohtaja, toimistopäälliköt ja tiedekuntasihteerit.

Opetusministeriössä tätä kysymystä pohdittiin 1970-luvun alussa Lex Itälän nimellä tunnetun korkeakoulujen hallinnonuudistushankkeen yhteydessä. Lakiesityksen (luonnos 25.1.71) perusteluissa asetuttiin selkeästi jälkimmäisen vaihtoehdon kannalle:

”...Hallitus toteaa, ettei ole tarkoituksenmukaista, että rehtori, joka johtaa ja valvoo koko korkeakoulun toimintaa, olisi välittömästi korkeakoulun yhden

toimielimen, hallintoviraston, johdossa. Sen vuoksi hallitus esittää, että hallintoviraston toimintaa johtaa välittömästi rehtorin alainen hallintojohtaja. Tällöin ei viraston kutsuminen rehtorinvirastoksi ole asianmukaista. . . Hallitus katsoo (kuitenkin), että luottamus- ja virkamieshallinnon välisten toimivaltakiistojen välttämiseksi korkeakoulun hallituksella tulee olla oikeus ottaa käsiteltäväkseen hallintoviraston toimivaltaan kuuluva asia. . . (s. 22).”

Edelleen luonnoksessa lakiesitykseksi todetaan samansuuntaisesti:

”Hallitus ei pidä tarkoituksenmukaisena sitä, että jokaiselle hallintoelimelle perustettaisiin oma itsenäinen kansliansa, vaan katsoo, että korkeakoulun koko hallintovirkamieskunnan tulisi kuulua samaan hallintoyksikköön, hallintovirastoon (s. 21).”

Jyväskylän yliopiston ja yleensä korkeakoulujen käsitys asiasta on ollut, ja on edelleenkin, Lex Itälästä poikkeava. Yliopisto lähtee siitä, että hallinnon ja niin muodoin myös hallintoviraston ensisijainen tehtävä on tukea ja edistää yliopistoa sen tieteellisessä perustehtävässään. Yliopiston hallintotoimen on tämän käsityksen mukaan säilytettävä kiinteä yhteytensä yliopiston koulutus- ja tutkimustehtävään, ja tätä yhteyttä edustavat juuri eri hallintotasoilla yksikköjen tieteellinen johto ja keskushallinnossa hallintoviraston osalta rehtorikunta. Ja tämän yhteyden säilyttäminen — eikä suinkaan höllentäminen — oli yliopiston hallintoesityksen ja samalla asiaa koskevan tarkistuksen tarkoitus².

OPM:ssä jatkui kuitenkin vielä asetusluonnoksen hienosäätö. Viimeinen tarkistettu ja pöydälleni toimitettu asetusluonnos oli päivätty 5.6.81 (asetus annettiin 26.6.81). Täysin yllättyneenä jouduin toteamaan, että siitä oli nyt ’asetusaattona’ poistettu rehtorin johtosuhteen hallintovirastoon säilyttävät momentit: ”johtaa ja valvoo hallintoviraston toimivaltaa” (12 §) ja hallintojohtajan tehtävämäärittelystä ”toimia rehtorin lähimpänä apuna hallintoviraston johdossa ja sen toimialaan kuuluvissa asioissa” alleviivattu osa (16 §)³. Informoin hallitusta välittömästi tapahtuneesta muutoksesta, mutta mitään ei enää ollut tehtävissä. Toivoa sopii, ettei ”rehtorin lähimpänä apuna” hoidettu asetusmuutos merkitse käytännössä hallintoviraston irtaantumista rehtorin ”johdosta ja valvonnasta” ja yliopiston hallintokoneiston laitostumista ja vieraantumista varsinaisesta tarkoituksestaan — yliopiston perustehtävän tukemisesta. Tämäkin loppuvaihe (huom. ajankohdan valinta) osoitti, miten monia intressejä ja henkilökohtaisiakin pyyteitä yliopiston hallinnonuudistus sisältää.⁴

Hallintoviraston asema yliopiston hallinnossa on merkittävä mutta tunnetusti myös kritiikille altis (vrt. SYL:n lausunto, kohta 4, s. 123).

SYL:n mukaan hallintojohtajan nimittäminen pitäisi toimistopäälliköiden tapaan myös kuulua yliopiston itsehallinnon piiriin ja hallituksen toimivaltaan! Kritiikin valossa näyttää ilmeiseltä, että hallintovirastonkin toiminnan tärkein peruste on yliopiston perustehtävä ja sen kehittäminen tiedeyhteisönä. Jos tämä tehtäväyhteys löystyy, hallintovirasto menettää palvelutarkoitustaan ja tulee kritiikille entistäkin alttiimmaksi. Mutta Lex Itälällä on kuitenkin omat kannattajansa vielä 1980-luvulla!

Kaikki kevään tarkistusneuvottelut eivät tapahtuneet kuitenkaan rehtorin ohi ja tietämättä. Delegointisäädöksistä ja kirjaston etujen valvonnan hallinnossa käytiin OPM:ssä yhteistä neuvonpitoa. Neuvottelun tuloksena asetukseen kirjattiin yliopiston kirjaston valtakunnallinen asema kasvatustieteiden, psykologian ja liikuntatieteiden tieteellisenä kirjastona (43 §).

- 19.12.80 Tasavallan presidentti vahvisti lain Jyväskylän yliopistosta jo 19.12.80 ja Naantalin Kultarannassa pitämässään istunnossa valtioneuvosto antoi
26.6.81 26.6.81 asetuksensa Jyväskylän yliopistosta (n:o 515). Ja ikäänkuin muistoksi asiaan liittyvistä erisuuntaisista intresseistä ja niiden yhteensovittamisen vaikeudesta hallituksen vasemmistoministerit Kajanoja, Sundqvist, Työläjärvi ja Koikkalainen, yhtyen ministeri Kalevi Kivistön (Jyväskylän yliopiston kasvatussosiologian lehtori) kantaan, kirjasivat valtioneuvoston pöytäkirjaan seuraavan lausuman:

”Ehdotus asetukseksi Jyväskylän yliopistosta sisältää myös ehdotukset yliopiston hallintoa koskeviksi säädöksiksi. Verrattuna aikaisempiin yliopistoja ja korkeakouluja koskeviin hallintoasetuksiin ehdotus sisältää kuitenkin merkittävän periaatteellisen muutoksen, jolla tähän asti sovelletusta kolmikantaperiaatteesta monijäsenisiä hallintoelimiä kokoonpantaessa luovutaan. Ehdotus merkitsee näin ollen huomattavaa taka-askelta korkeakouludemokratian toteuttamisessa. Tästä syystä katson, että asetuksen hallintoelinten kokoonpanoa koskevat säädökset olisi tullut säätää kolmikantaperiaatteen mukaisesti.”

¹ Hallituksen asetusluonnoksessa assistenttiasiat — määräykset ja toimienhoidon järjestelyt — uskottiin yliopiston esityksen mukaisesti tiedekuntaneuvoston toimivaltaan. Huom! SYL:n kannan mukaan niiden pitäisi kuulua perusyksikön, laitoshallinnon, toimivaltaan. Tampereen yliopiston kokemukset osoittavat, että assistenttiasian käsittely hallituksessa on epätarkoituksenmukaista, ja niinpä TY:n hallintoasetustoimikunta onkin v. 1982 esittänyt näiden asiain siirtämistä hallitukselta kanslerin toimivaltaan. Mainittakoon, että JY:n uusi hallitus joutui lukuvuoden 1982—1983 aikana käsittelemään noin 60 assistenttiasiaa.

² Eduskunnan sivistysvaliokunnassa 11.11.80 vastaava hallintokäsitys tuli mielenkiintoisella tavalla esille valiokunnan pohtiessa esittelymenettelyn käyttöä yliopiston päätöksenteossa. Ed. Astala (SKDL) ehdotti ed. Ursinin (KOK) kannattamana muistioon lisäyksenä seuraavaa: ”Korkeakoulujen hallinto on viime vuosina voimakkaasti laajentunut ja niissä on

otettu käyttöön esittelijäjärjestelmä. Valiokunta pitää tärkeänä, että esittelijöiltä edellytetään tieteellistä pätevyyttä.” Ed. Astalan ehdotus hävisi niukasti äänestyksessä (7 vastaan 8).

³ Soitin välittömästi osastopäällikkö Linnalle hämmästellen ko. muutosta. Linna vuorostaan hämmästeli, koska OPM:ssä muutos oli tehty siinä uskossa, että asiasta oli sovittu rehtorin kanssa, ja että yleensä nämä tarkistusneuvottelut hallintoviraston kanssa on käyty siltä pohjalta ja siihen luottaen, ettei mitään muutoksia tehdä yliopiston johdon tietämättä. Käsitykseni mukaan OPM:n korkeakoulu- ja tiedeosasto onkin tässä toiminut *bona fide*, hyvässä uskossa.

⁴ Koska tämä toimivaltakysymys on yliopisto- ja hallintokäsitykseni mukaan tärkeä, olen katsonut tarpeelliseksi kirjata asian käsittelyvaiheet selostukseeni näinkin yksityiskohtaisesti.

17. Uuden perussäännön vastaanotto

Yliopisto oli saanut uuden perussäännön. Lopputulokseltaan arvaamatonta, vuosia kestänyt hallinnonuudistus oli saanut puitesäädöksensä. Moninkertaisen sovittelun tuloksena se sai luonnollisesti yliopiston sisäisissä arvioinneissa sen mukaisen vastaanoton: kukaan ei pitänyt sitä täysin tyydyttävänä, kukaan ei myöskään ”repäissyt vaatetaan” sen kelvottomuuden vuoksi; jokainen löysi siitä jotain hyvääkin, ja jokainen löysi siitä moitteenaista vasemmistoministerien tapaan.

Maakunnallinen valtalehti ”Keskisuomalainen” ehätti ensin esittelemään uutta perussääntöä hätkähdyttävien otsikoin ”Lisää valtaa Jyväskylän yliopiston professoreille” ja antoi aihetta rehtorille vastineeseen 28.6.81:

”... On ollut hyvin perusteltua se, että nyt toteutettu hallintoratkaisu perustuu jo käytössä olevaan hallintomalliin pyrkien sitä kehittämään ja sen puutteita korjaamaan. Tämä hyväksyttiin lähtökohdaksi myös opetusministeriössä ja se sai myös eduskunnan sivistysvaliokunnan kannatuksen.

Uutta hallintomallia onkin asiallisinta verrata lähinnä nykyiseen malliin ja näin tehtäessä on todettava, että professorien valta heikkenee merkittävästi ja vastaavasti muiden opettajien ja opiskelijoiden ääni vahvistuu erityisesti tiedekuntien päätöksenteossa ja rehtorin vaalikollegiossa.

Vaikka professorikunnan suhteellinen valta heikkeneekin huomattavasti tässä tapahtuu myös vallan siirto varsinaisilta professoreilta apulaisprofessoreille. Hallinnonuudistuksen eräs merkittävä piirre onkin se, että apulaisprofessorien hallinnollinen asema vahvistuu ja tulee tasa-arvoiseksi varsinaisiin professoreihin verrattuna.

Varsinaisten professorien perinteinen keskustelu- ja päätösfoorumi, yliopiston konsistori, häviää kokonaan kuvasta pois. Korkeakoulun demokratia on siten edennyt myös Jyväskylän yliopistossa aimo askeleen ja uudet tuulet pääsevät vauhdittamaan yliopiston kehitystä.”

Ylioppilaskunnan hallitus arvioi opiskelijoiden näkökulmasta uudistusta "Jylkkäriässä" 23.9.81 seuraavaan tapaan:

"...Opiskelijoiden osuus hallintoelimissä lisääntyy jonkin verran, mutta kauas jäätin ylioppilaskunnan viimeisestä tavoitteesta eli ns. kolmikannasta..."

Sinäällään (äskeisestä periaatteellisesta huomautuksesta huolimatta) ylioppilaskunta ei pidä hallintomallia erityisen hyvänä tai huonona. Lähinnä muutosta sellaisenaan voidaan pitää tarpeettomana, ei niinkään hallinnon tarpeista lähtevänä, vaan muutoksena sen itsensä vuoksi. Mikäli halua löytyy, pystyvät uudet elimet varmasti yliopiston ja opiskelijoiden kannalta hedelmälliseen yhteistyöhön..."

Yliopiston lukuvuoden avajaispuheessa 7.9.81 esittelin uuden hallintoratkaisun yliopistolle seuraavin ottein:

"...Lopullinen hallintoratkaisu oli laaja-alaisempi kuin yliopisto tahtoi. Jotkut ratkaisut poikkesivat varsin selvästi yliopiston esityksestä. Esimerkkinä mainittakoon muutoksenhakumenettely. Yliopiston esittämä menettely toteutui, mutta vieraassa korkeakoulussa, Åbo Akademiassa, jonka hallinto uudistettiin samanaikaisesti. Jo yliopiston sisällä eri henkilöiden ja henkilöryhmien käsitykset hallintoratkaisusta vaihtelivat, ja edelleenkin vaihtelevat, suuresti toisistaan. Mikään henkilöryhmä ei voi sanoa saaneensa tahtoaan läpi uudessa hallintomallissa. Jokainen joutui tinkimään vaatimuksistaan, mutta suhteellisesti eniten kuitenkin professorikunta, joka menetti määräänemmistönsä kaikissa hallintoelimissä joutuessa vieläpä uhraamaan perinteisen kokousfooruminsa, konsistorin, yliopistodemokratian alttarille. Näistä leikkauksista huolimatta on käsitykseni mukaan ehdottoman tärkeää yliopiston kehityksen kannalta, että sen päätöksenteossa tieteelliselle asiantuntemukselle annetaan riittävä paino. Olkoon uusi hallintoratkaisu myös tässä suhteessa meille haaste. Se oli vaikean ja raskaan sovittelun tulos, kompromissi monisuuntaisista vaateista. Sellaisenakin se voi taata yliopiston myönteisen kehityksen korkeimman hengenviljelyn alalla ja turvata työrauhan säilymisen. Näin uskon, koska mitään patenttiratkaisua ei ole, ja kaikki lopulta riippuu kuitenkin niistä henkilöistä, heidän kyvykkyydestään ja moraalistaan, jotka hallintoon ja sen luottamustehtäviin valittuina kantavat viime kädessä vastuun yliopiston päätöksenteosta. Yliopistomme on näiden tärkeiden valintojen ja vaalien edessä..."

Ja yliopiston tiedotuslehdessä 16.9.81, uuteen hallintoratkaisuun viitaten, esitin yliopistoväelle vetoamuksen "Malti on valttia" toivoen rakentavaa yhteistoimintaa "yliopistomme ja inhimillisen kasvun hyväksi":

"Yliopistoväki kokoontuu tänä syksynä aloittamaan uutta lukuvuotta varsin poikkeuksellisissa oloissa. Kesän aikana annettu uusi asetus Jyväskylän yliopistosta on astunut elokuun alusta voimaan. Ihmetellään, miten nyt yliopistoa hallitaan.

On luonnollista, että uusi hallintomalli ei vastaa minkään henkilöryhmän

käsitystä hyvästä hallintomallista. Yhtä luonnollista on, että korkeakoulujen keskushallinto ja poliittiset päättäjät ovat halunneet myös painaa puumerkkinsä tehtyyn ratkaisuun. Siten se on monitasoisen sovittelun tulos. Tyytymättöminäkin meidän on syytä muistaa, että tehty ratkaisu avaa uusia kanavia yliopiston päätöksenteossa ja lisää valintamahdollisuuksia luottamustehtäviin. Mikään malli ei sinällään ratkaise yliopiston päätöksenteon onnistuneisuutta.

Lopulta riippuu meistä ihmisistä, miten me luottamustehtäviin valittuina toimimme ja kuuntelemme toistenkin ääntä eikä vain omaamme...

Tiedän, että yliopistomme selviytyy syyslukukauden vaikean siirtymävaiheen yli vuodenvaihteeseen, jolloin vastuu yliopistomme toiminnasta ja sen kehittämisestä siirtyy uusille hallintoelimille. Yliopisto on yhteinen asia ja sitä monet hallintouudistuksen ratkaisut korostavat. Se on haaste yhteisvastuuseen."

Mutta kaikille yliopisto ei ole yhteinen tai yhteisvastuun vaan yksinomaan professorin vastuun asia. Kasvatustieteen professori Veikko Heinonen (PKP) oli "Keskisuomalaisessa" 30.8.81 julkaistussa kirjoituksessaan "Professorivaltaako JY:ssä?" syvästi huolestunut yliopiston muuttuneista olosuhteista peläten mm. sitä, että mielivaltaiset hallintomenettelyt moninkertaistuvat, toimistojen henkilökunta määräilee johtavien tiedemiesten asioita ja alempi opettajakunta sanelee tieteellisen opetuksen ja tutkimuksen ohjelmat. Eräitä muita otteita kirjoituksesta:

"Käsiteltäessä Jyväskylän yliopiston hallinnouudistusta Keskisuomalaisen kirjoituksissa on etenkin uutisten otsakkeet laadittu siten, että niissä korostuu väärin professorien valta. Aikaisemmin on esiintynyt sellainenkin otsikko, jossa mainitaan professoreille tulevan lisää valtaa ja 28.8.1981 uutisen otsake kuuluu: "Jyväskylän yliopiston uusi johtosääntö PROFESSORIVALTA SÄILYY, LAITOKSIA YHDISTETÄÄN". Tällaiset raflaavat tekstit antavat virheellisen kuvan asioista.

Kirjoituksissa on jatkuvasti käsitelty professoreita ja apulaisprofessoreita yhtenä ja samana ryhmänä. Kuitenkin professori on ollut yliopistossa jo keskiajalta lähtien johtava tiedemies, jolle virka-aseman perusteella on kuulunut sekä päättäntä- että toimeenpanovaltaa tehtävien edellyttämällä tavalla yliopistoa koskevissa asioissa. Apulaisprofessorit ovat toimineet enemmänkin professoreita avustavina henkilöinä, ja heidän pätevyysvaatimuksensa ovat olleet vähäisemmät kuin professorien...¹

Tehdyt päätökset hallinnon muuttamisessa johtavat sitä mieleöntä tilannetta kohti, jolloin tieteen perustavaa laatua olevat kysymykset ratkaistaan äänestämällä. Eduskunta ei ole säätäessään uutta lakia Jyväskylän yliopistosta edellyttänyt tällaista "demokratiaa", vaan laki edellyttää "monijäsenistä" laitoshallintoa.

Oudolla tavalla päätöksen tehneet henkilöt, joista pääosa on professoreja, täyttävät virkavallan vaatimukset toimia "ilman puoltoa ja omanvoitonpyyntöä". Professorin asema on ollut jo tähänkin asti kaikkea muuta kuin kehuttava, mutta nyt tulevat "kansanvaltaiset" yliopistomiehet olemaan kaikenkarvaisen nöyrystelyn armoilla...

Nyt ei professori ole enää asemansa nojalla oikeutettu päättämään opetussuunnitelmista eikä määrärahakysymyksistäkään, jotka olennaisesti asettavat ne puitteet, joissa hän on velvollinen toteuttamaan johtavaa ja vastuunalaista tutkimus- ja opetustoimintaa. Siitä, mitä seuraa tieteen vapaudelle, voidaan vain esittää arvailuja.

Professorinviran luonne näyttää nyt muuttuvan tavalla, joka merkitsee sitä, ettei kysymyksessä enää ole sama virka kuin se, mihin asianomainen on nimitetty, mikä on vastoin Suomen virkalainsäädäntöä. Kun virka-asemaan on kuullut oikeus osallistua konsistorin ja tiedekunnan kokouksiin ja professori on yleensä ollut laitoksen johtaja, vastuulliseen virkaan kuuluvat tehtävät, joita professorille nytkin säilytetään, on voitu hoitaa niin, että asianomaiset ovat olleet esittämässä kantojaan ja päättämässä muun muassa tärkeistä resurssikysymyksistä.

Kuitenkin uudenkin yliopiston mukaan Jyväskylän yliopistonlain tehtävänä on "edistää vapaata tutkimusta ja tieteellistä sivistystä sekä antaa siihen perustuvaa ylintä opetusta yliopistossa edustettuina olevilla aloilla". Hallinnosta ja byrokratiasta tehdään pääasia, vaikka tutkimus ja opetus tapahtuvat nimenomaisesti professorien johdolla laitoksissa eikä jossakin hallintoelimessä."

Kuten asian eduskuntavaiheessa todettiin Korkeakoulujen ja opetusalan henkilökuntaliitto (KHL) ja sen paikallinen jäsenyhdistys JYHY edustivat erilaista käsitystä hallintoratkaisusta. Tämä käsitysero peilautui sittemmin myös uuden perussäännön arvioinneissa. JYHY:n puheenjohtaja Markku Andersson kirjoitti 20.12.81 asiasta "Keski-suomalaisessa" seuraavaan jämäkkään tapaan otsikolla "Uusi hallintomalli on selvä edistysaskel":

"Korkeakoulujen ja opetusalan henkilökuntaliitto ry (KHL) on antanut 10-vuotisjuhlalausumansa, jossa se tuomitsee Jyväskylän yliopiston uuden hallintomallin levittämisen muihin korkeakouluihin. KHL syyttää Jyväskylän uutta hallintomallia liian professorivaltaiseksi ja väittää hallintomallin huonontavan henkilökunnan vaikutusmahdollisuuksia. Mainitut väitteet eivät kuitenkaan pidä lainkaan paikkaansa! KHL:n jäsen Jyväskylän yliopiston henkilökuntayhdistys ry (JYHY) on täysin päinvastaista mieltä uudesta yliopistomme hallintomallista. Uusi hallintomalli antaa nimenomaan mahdollisuuden koko yliopiston henkilökunnalle vaikuttaa ja osallistua päätöksentekoon sen eri vaiheissa. Uusi hallintomalli on olennainen parannus aiempaan nähden ja selvä edistysaskel yliopistohallinnon demokratisoinnissa. KHL on Jyväskylän uutta hallintomallia vastustanut sen valmisteluvaiheesta lähtien. Tämä vastustus on tapahtunut vastoin paikallisen jäsenjärjestön asiantuntemusta ja kantaa. Tämä lienee KHL:n ay-demokratiaa?"

...

Jyväskylän yliopistoston hallintoa on viety demokraattiseen suuntaan, mitä samaa ei ilmeisesti voi sanoa KHL:n tavasta hoitaa asioita. KHL ei näytä olevan lainkaan kiinnostunut perusjärjestönsä näkemyksistä, vaan ajaa härkämäisesti laput silmillä omaa linjaansa tai linjattomuuttaan eteenpäin. KHL näyttää olevan kiinnostuneempi oman johdon näkemysten levittämisestä kuin ay-politiikan mukaisesta vallanhajautuksesta, demokratiasta ja jäsenistön kuulemisesta..."

¹ Professori Heinonen suhtautuu hyvin kriittisesti juuri apulaisprofessorien aseman kohenukseen uudessa hallintomallissa. Tiedekunnan pöytäkirjaan liitettyssä, 27.4.81 päivättyssä muistiossa laitoshallinnon järjestelystä (ptk. 30.4.81) professori H. lausuu asiasta mm. seuraavaa: ”...Apulaisprofessorin aseman turvaaminen on hoidettu oikein hyvin ja asia on silattu ”yliopistodemokratian” pintakiillolla. Outoa on, miten vähin äänin professorit ovat valmiit luopumaan asemastaan ja oikeuksistaan länsimaisen yliopiston tieteellisen kärkijoukon johtajina. Tapahtuneesta saa sen käsityksen, että yliopiston johto toimii professoreita vastaan ja asettuu tukemaan niitä yliopistoyhteisön jäseniä, joiden pätevyys ja kokemus tieteessään on vähäinen tai puuttuu kokonaan...”

18. Tilintekoa

Uusi perussääntö oli monitasoisen sovittelun tulos. Yliopiston omassa hallintoesityksessä jo pyrittiin sovitteluun yliopiston sisällä eri henkilöiden ja ennen kaikkea eri henkilöryhmien erilaisia käsityksiä ja samalla myös ennakoimaan niitä uudistusvaateita, esim. vaalijärjestelmään siirtyminen, joita OPM asettaa uudelle hallintoratkaisulle.

Hallituksen lakiesitys ja erityisesti sen liiteasiakirja, asetusluonnos, oli niinkään monien sovittelujen ja neuvottelujen tulos: OPM pyrki korkeakoulujen keskushallinnon intressejä halinonuudistuksessa toteuttaessaan huomioonottamaan pitkälle myös yliopiston tahdon.

OPM:ssä oli kymmenen vuoden aikana valmisteltu toistakymmentä hallintoratkaisua yksityisten korkeakoulujen valtiollistamisen ja korkeakoululaitoksen alueellisen laajentumisen yhteydessä. On luonnollista, että korkeakoululaitoksen kehittämisestä vastuuta kantava keskushallinto joutuu, selviytyäkseen tällaisesta tehtäväurakasta, määrittelemään tietyt hallintojärjestyksen kehusehdot ja huolehtimaan siitä, että hallintoratkaisut turvaavat korkeakoulujen toiminnassa paitsi tietyt yhdenmukaisuuden vaateet, myös tietyt yhteiskuntapoliittiset intressit. Näissä ratkaisuisaan ja erityisesti korkeakoulujen valtiollistamisen yhteydessä OPM ei käsittäkönsi ottanut riittävästi huomioon korkeakoulujen omia näkökohtia, vaan eräillä hallintoratkaisuilla oli selvästi saneluratkaisun luonne. Tähän osaltaan vaikutti ajankohdan korkeakoulupoliittinen tilanne ja korkeakoulujen politisoitunut ilmapiiri. Tuossa tilanteessa OPM:llä oii niin hallinnon kuin tutkinnonuudistusasiassa taipumusta kuulla enemmän niitä yliopistomiehiä, jotka sinällään hyväksyttävissä yhteiskunnan uudistamispyrkimyksissään tai sitten vaikutusvallan tavoittelussaan tai poliittisessa pyrkyryydessään olivat valmiit kompromettoimaan yliopiston tehtävävastuun henkilökohtaisten intressiensä hyväksi.

Kokemukset sekä hallinnon- että tutkinonuudistuksesta osoittavat, että korkeakouluja itseään on syytä vakavasti kuulla näissä uudistuksissa. Niissä, jos missään, on alan kokemusta ja asiantuntemusta (vrt. VNP valtionhallinnon organisaation kehittämisestä 28.1.60, kohta 2). Korkeakoulupoliittisen tilanteen vakaantuminen ja korkeakoulujen ilmapiirin depolisoituminen antoivat siten myös aikaisempaa paremmat edellytykset sovitteluratkaisujen etsimiselle JY:n hallinnonuudistuksessa.

Neuvottelujen lähtökohtina olivat yliopiston 15.6.78 hyväksymä hallintoesitys ja toisaalta OPM:ssä 8.2.78 valmisteltu luonnos hallintoratkaisuksi. Kun verrataan näitä lähtökohtia lopulliseen asetukseen, joka pääosiltaan vastaa OPM:n neuvotteluratkaisua, voidaan todeta, että neuvotteluissa todella etsittiin yhteistä sovitteluratkaisua ja että tässä pyrkimyksessä myös pitkälle onnistuttiin. Neuvottelut olivat asialliset. Se on paras tunnustus, jonka voin niistä yliopiston vastaavana neuvottelijana antaa.

Mutta k a i k k i muu asiaan liittyvä ei täytä asiallisuuden vaatimusta. Kaikissa asiakohdissa ei päästy yksimielisyyteen, ei löydetty sovitteluratkaisua. Ministeri Pär Stenbäck toimivaltansa mukaisesti teki näissä ns. kiistakysymyksissä omat, yliopiston käsityksistä poikkeavat ratkaisunsa. Tässä tilanteessa yliopistolla on oikeus ja sen edustajalla, rehtorilla, suoranainen velvollisuus esittää eriävä käsityksensä ko. asiakohdissa. Sen tein yksiselitteisesti OPM:n ja korkeakoulujen rehtorien neuvoston yhteisessä neuvottelussa 10.12.79 ja myös eduskunnan sivistysvaliokunnassa 23.5.80 kuultuna. Samalla molemmissakin tilanteissa korostin sitä, että monissa asiakohdissa on neuvotteluissa löydetty yhteiset linjaratkaisut. Kun tämä oli tilanne, yliopisto ei voi e h d o i t t a pitää hallituksen esitystä y h t e i s e n ä sovitteluratkaisuna. Sitä paitsi tällaista vaatimusta ei edes missään vaiheessa esitettykään. Uskoin, että sivistysvaliokunnan puheenjohtajan Mikko Ekorren lausuma yliopiston käsityksiä esittelevästä muistioista olisi oikaissut vääristyneen tai väärinymmärretyn tilanteen. Näin ei ainakaan ministeri Stenbäckin osalta tapahtunut, sillä RN:n muistiossa, joka oli tehty OPM:ssä käydystä neuvottelusta 11.8.81, koskien muiden korkeakoulujen hallinnonuudistusta, todetaan mm. seuraavaa:

”Stenbäck tahtoi korostaa kahta seikkaa:

Jyväskylän säädöksistä oli rehtorin kanssa päädytty neuvottelutulokseen, jonka takana molempien osapuolten olisi pitänyt olla myös Eduskunnassa. Rehtori oli kuitenkin sivistysvaliokunnassa 'vetänyt välistä'. Tässä kohden Ministeri ei yhtynyt Mannerkosken huomautukseen, että rehtorin velvollisuutena oli ollut tuoda sivistysvaliokunnassakin esiin yliopiston virallinen kanta. Ministeri lausui, että ministeriö ei ole neuvottelun perusteella velvollinen Eduskunnassa puolustamaan Hallituksen esitystä, jos korkeakoulun edustaja ei sivi-

tysvaliokunnassa pysy neuvottelutuloksen takana. Tähän Mannerkoski huomautti, että näin voidaan korkeakoulujen taholla ajatella vain sillä edellytyksellä, että kysymyksessä on todellinen neuvottelutulos, jossa on pyritty etsimään korkeakoulun esitystä kehittäen yhä parempaa ratkaisua, eikä ministeriön sanelup päätös, johon 'neuvottelussa' on vain onnistuttu saamaan joitain korkeakoulun edustajien esittämiä muutoksia."¹

Rehtori Mannerkosken muistiossa esittämä kanta kiteyttää sen, mistä asiassa on kysymys. Rehtori säädösten mukaan "käyttää yliopiston puhevaltaa tuomioistuimissa ja viranomaisissa" . . . (Asetus n:o 146, 7 §). Kun näin on säädetty, olisi yliopiston kannalta todella outoa menettelyä, jos ei yliopiston sallittaisi ministerin tahdosta käyttää puheoikeuttaan eduskunnan sivistysvaliokunnassa kuulemaan pyydettyä ja nimenomaan juuri sitä itseään koskevassa, erittäin merkityksellisessä hallintoratkaisussa! Vielä oudompaan valoon tämä vaatimus tulee, kun otetaan huomioon, että erityisesti lakiesitykseen liittyvä asetulusuunnos poikkeaa eräissä merkityksellisissä kohdissa yliopiston esityksestä eikä OPM sen valmistuttua sallinut enää yliopistolle oikeutta antaa siitä virallista lausuntoa, vaikka tällaisen pyynnön mm. OPM:n rehtorien neuvoston yhteisneuvottelussa esitinkin.²

Kaikissa Jyväskylän uutta hallintoratkaisua koskeissa neuvotteluissa mukana ollut OPM:n Korkeakoulu- ja tiedeosaston tiedetoimiston toimistopäällikkö Arvo Jäppinen arvioi kuitenkin yliopiston osuutta asian valmistelussa toisin todeten siitä OPM:n julkaisemassa "Korkeakoulutieto" -lehdessä (n:o 8/1980) otsikolla "Hallinnon kehittämiseksi uusi perusta" mm. seuraavaa:

" . . . Eduskunnalla oli käytössään luonnos asetukseksi, jonka mukaan hallinto on suunniteltu yksityiskohtaisesti järjestää. Sivistysvaliokunta teki huolellista työtä, mistä se on saanut eri tahoilta tunnustusta. Valiokunta oli mietinnössään yksimielinen. Tämä on varmasti rohkaisevaa koko korkeakoululaitoksen hallinnon kehittämisen kannalta.

Hallituksen esityksen antamista eduskunnalle edelsi pitkä ja huolellinen valmistelu, joka tapahtuisi yhteistyössä yliopiston ja opetusministeriön kesken. Yhteistyön henki oli hyvä. Hallinnon tutkimukseenpidettiin kiinteää yhteyttä. . . Kokemuksista pyrittiin ottamaan oppia, vaikka tutkimustuloksista ei parasta mallia voikaan johtaa.

Jyväskylän yliopistolain käsitteilyvaiheissa mikään osapuoli ei esittänyt jyrkkiä, dogmaattisia kannanottoja, vaikka erilaisia näkemyksiä olikin. Eduskuntaan ei pitänyt mitään määrättyä hallintoelinten kokoonpanoa ehdottomana. Se asetti kuitenkin demokratialle rajat: millään ryhmällä ei saa olla enemmistöä jäsenistä.

Perustavanlaatuisen ongelma yliopistohallinnossa on, miten turvata toisaalta tieteellinen asiantuntemus ja toisaalta muu edustuksellisuus hallinnossa. Jyvä-

kylän mallissa yhteensovittaminen on tarkoitus toteuttaa siten, että laitoksen tai oppiaineen tieteellinen edustus taataan tiedekunnassa ja tiedekunnan tieteellinen asiantuntemus edelleen yliopiston hallituksessa. Eräistä aikaisemmista hallintomalleista poiketen tieteellinen asiantuntijaorganisaatio rakentuu siten ”alhaalta ylös”. Tämän rinnalla muille yliopistossa työskenteleville taataan edustus. Tieteellisen asiantuntemuksen ja demokraattisuuden kesken on pyritty löytämään sopusointu.

Yliopistohallintoon liittyy aina kysymys itsehallinnon asteesta. Jyväskylän yliopisto oli tiukasti autonomian puolesta. Puhe autonomiasta olikin uskottavaa, koska haluttiin ottaa myös autonomiaan oleellisesti kuuluva vastuu yliopiston kehittämisestä. Oman yliopiston hallinnon kehittäminen on yksi näyttö tästä.

Ennakkoluuloton aktiivisuus ja halu tarttua myös vaikeisiin yliopisto-ongelmiin on ilahduttavaa, koska autonomiasta usein puhuvat pelkät ritualistit. Käädyt kaulassa saarnataan autonomiasta sanomatta millaista autonomiaa tai keiden autonomiaa tarkoitetaan. Ritualistin lähtökohtana näyttää olevan: autonomia olen minä, itsehallinto toteutuu minun kauttani.

Jyväskylän yliopisto on autonomiansa ansainnut, konkreettisella työllä, ilman ritualismia. Se ansaitsee laajan autonomian.”

Korkeakouluneuvos Arvo Jäppisen loppuletkaus aiheutti kuitenkin sen, että Turun yliopiston täysinpalvellut rehtori, professori Osmo Ikola vastasi ”Kanavassa” (n:o 1/1982) asiasisällöltään muuten tärkeässä kirjoituksessaan ”Korkeakoululaitoksen keskushallinnon paradoksit” seuraavin tulkinnoin:³

”Sitaatissa ilmenevä yllättävä kaunaisuus ansaitsee enintään hymähdyksen, mutta vakavampaa huomiota kannattaa kiinnittää taustana olevaan ajattelutapaan: yliopisto ansaitsee autonomiaa vain jos ja siinä määrin kuin sen johto toimii opetusministeriön (virkamiesten) mieliksi. Jos asia näin tulkitaan, ei kannata puhua mistään todellisesta autonomiasta. Eihän autonomia voi perustua muuhun kuin asianomaisen laitoksen tehtävään sinänsä, ei esimerkiksi sen kulloistenkin johtomiesten henkilökohtaisiin ominaisuuksiin. Ei yliopiston tarvitse ”ansaita” autonomiaansa muulla tavoin kuin olemalla yliopisto. Jos yleensä jonkinlainen autonomia hyväksytään, täytyy kaupanpäällisinä hyväksyä myös se mahdollisuus, että korkeakoulujen johto joskus voi osoittautua ministeriön tai muiden päättäjäien kannalta hankalaksi.”

Asianosaisena kolmantena osapuolena en voi muuta kuin valittaen todeta, että ’välistä vedon’ harha sai lainauksessa lisukkeekseen myös epäilyttävän ’mielistelyn harhan’. Kuuluvat varmaan yliopiston rehtorin luontaisetuihin? Tosiasiassa OPM:ssä etsittiin vakavasti ja niin pitkälle kuin OPM:n kehysintressit antoivat myöden sovitteluratkaisua, ja hallitus vuorostaan teki tältä pohjalta eduskunnalle lakiesityksensä hallintoratkaisua täsmentävine asetusluonnoksineen.

Eduskunta ja eritoten sivistysvaliokunta jatkoi kolmantena ja ratkaisevana portaana sovitteluratkaisuun pyrkimistä niin vaikeaa kuin se tässä monien ja erisuuntaan käyvien poliittisten intressien rasittamassa hallinnonuudistusasiassa olikin. Tältä pohjalta katsottuna Arvo Jäppisen arvio sivistysvaliokunnan työstä oli oikeaan osunut:

”Sivistysvaliokunta teki huolellista työtä, mistä se on saanut eri tahoilta tunnustusta. Valiokunta oli mietinnössään yksimielinen. Tämä oli varmaan rohkaisevaa koko korkeakoululaitoksen hallinnon kehittämisen kannalta.”

Tätä taustaa vastaan oli kuitenkin yllättävää, että toteuttaessaan täytäntöönpanovaiheessa eduskunnan tahtoa hallitus ei voinut asetusta antaessaan sulattaa sovitteluratkaisua, vaan vasemmistoministerit katsoivat asiakseen kirjata valtioneuvoston pöytäkirjaan eriävän lausumansa hallintoratkaisusta luonnehtien sitä ”huomattavaksi taka-asteleeksi korkeakouludemokratian toteuttamiseksi”.

Kuitenkin ja kaikitenkin uusi perussääntö merkitsi vanhaan hallintomalliin verrattuna myös korkeakouludemokratian laajenemista, eteenaskelta Jyväskylän yliopistossa, ja tätä todisti myös yliopiston vararehtori professori Mikko Raatikainen ”Keskisuomalaisessa” 10.9.81 julkaistussa kirjoituksessaan ”Professorivalta murenee Jyväskylän yliopistossa” mm. seuraavasti:

”Professorien toimivalta vähenee Jyväskylän yliopistossa, uuden lain, asetuksen ja väliaikaisen johtosäännön tultua voimaan. Tämä oli uutta. . .”

Professori Raatikainen osoittaa kirjoituksessaan edelleen yksityiskohtaisesti, miten professorien suhteellinen toimivalta on vanhaan hallintomalliin verrattuna vähentynyt kaikissa hallintoelimissä yliopiston muiden henkilöryhmien ja samalla demokratisoitumisen hyväksi. Hän näkee tässä kehityksessä, päinvastoin kuin edellä professori Heinonen, professorin kannalta jotain myönteistäkin:

”... Professorin jatkuvasti lisääntyneet hallinnolliset tehtävät toivottavasti vähenevät ja professorit pääsevät nyt entistä enemmän syventymään tieteelliseen työskentelyyn, johon he ovat saaneet perusteellisen koulutuksen. Ei se hallinto niin herkkua ole, eivätkä läheskään kaikki professorit halua siihen osallistua. Se on kuitenkin ollut pakollista tähän saakka ja monille pakollista vielä nykyisinkin.”

¹ Neuvotteluun osallistuivat opetusministeri Pär Stenbäck ja korkeakouluneuvos Arvo Jäppinen OPM:stä ja puheenjohtaja, rehtori Markku Mannerkoski ja pääsihteeri, professori Heikki Jokela Korkeakoulujen rehtorien neuvostosta.

² Poliitiikan pelisääntöjen tuntijana itseään hyvällä syyllä ("Keski-suomalaisen" haastattelu 24.5.83) pitävä puoluejohtaja Pär Stenbäckin ministerinä esittämä uhkaus siitä, ettei OPM ole "velvollinen Eduskunnassa puolustamaan Hallituksen esitystä, jos korkeakoulujen edustaja ei sivistysvaliokunnassa pysy neuvottelutuloksen takana" panee ihmettelemään, mitä nämä politiikan pelisäännöt ovatkaan?

³ Kirjoitus sisältää monia varteenotettavia ehdotuksia keskushallinnon toiminnan kehittämiseksi korkeakoulujen yhteisten asioiden hoidossa. On valitettavaa, jos esim. kirjoittajan ärtymys Jäppisen letkauksen johdosta on antanut aiheen — ja näin näyttää käynneen — sivuuttaa näiden tärkeiden ehdotusten vakavan pohdiskelun.

UUSI JÄRJESTYS

19. Yliopisto järjestäytyy

Toiminta jatkui kuitenkin yliopistossa ja riippumatta siitä koettiin uusi perussääntö ”taka-askeleeksi” tai ”eteenaskeleeksi” yliopiston kehityksessä. Yliopiston itsehallintokaan ei ollut täysin murentunut uudessa perussäännössä ja eräänä yliopiston tahdon mukaisena ratkaisuna — ellei suorastaan saavutuksena — siinä oli uskottu laitoshallinnon yksityiskohdainen järjestely yliopiston toimivaltaan ja siis sen omaan harkintaan lain ja asetuksen väljien kehusehtojen puitteissa.

- 1.8.81 Hallintoasetus annettiin kesällä 26.6.81 ja se astui voimaan jo 1.8.81. Siirtyminen uuden perussäännön mukaiseen järjestykseen oli asetuksessa järjestetty mm. seuraavasti:

116 §

Vaalilautakunta asetetaan ensimmäisen kerran toimikaudeksi, joka alkaa 1. päivänä syyskuuta 1981 ja päättyy 31. päivänä joulukuuta 1983.

Yliopiston hallitus, tiedekuntaneuvostot, kasvatustieteiden tutkimuslaitoksen johtokunta... valitaan ensimmäisen kerran marraskuussa 1981 toimikaudeksi, joka alkaa 1. päivänä tammikuuta 1982 ja päättyy 31. päivänä joulukuuta 1983.

Rehtori ja vararehtorit valitaan ensimmäisen kerran tämän asetuksen mukaisesti huhtikuussa 1982 seuraavan elokuun 1. päivästä alkaen kolmivuotiskaudeksi.

117 §

Siihen asti kunnes hallitus on valittu ja sen toimikausi on alkanut, hoitaa... hallintokollegio ne tehtävät, jotka tämän asetuksen mukaan kuuluvat hallitukselle. Tiedekuntaneuvoston tehtäviä hoitaa vastaavasti... tiedekunta...

Siihen asti kunnes rehtori ja vararehtorit on valittu ja heidän toimikautensa on alkanut jatkavat 1 momentissa mainitun asetuksen (eli vanhan asetuksen) mukaisessa järjestyksessä valitut rehtori ja vararehtorit yliopiston rehtorina ja vararehtoreina.

Edellä 25 §:ssä tarkoitettusta laitosjaosta on päätettävä ja samassa pykälässä tarkoitettu johtosääntö annettava ennen syyskuun 1. päivää 1981...

Marraskuussa 1981 pidettäväksi säädettyjen uuden asetuksen mukaisten vaalien vuoksi 119 §:n määräys laitoshallinnon järjestämiseksi osui hankalaan ajankohtaan: asia oli hoidettava elokuun aikana. Säättäjät odottivat ilmeisesti suurta vaalikampanjaa ja varasivat sitä varten riittävästi aikaa! Kuten on jo monesti todettu, laitos perussoluineen, oppiaineineen, on yliopiston toiminnan ja sen hallinnon perusyksikkö. Jos ja kun tämän perusyksikön asioita ruvetaan uudelleen järjestämään ajankohtana ja sellaisen aikataulun puitteissa, joka ei anna mahdollisuutta laitosten riittävään kuulemiseen ja/tai tiedekuntien laitosjakoa koskevaan huolelliseen valmistelutyöhön ja erityisesti uusien säädösten uusien kehusehtojen mukaisten eri vaihtoehtojen harkintaan, siitä ei näytä seuraavan muuta kuin toraa.

Siirtymäsäädösten mukaan väliaikainen vanha hallitus ja sen vielä vanhempi puheenjohtaja-rehtori joutuivat siten tekemään 'viimeisen palveluksensa' yliopistolleen ja päättämään sen laitoshallinnon järjestelyistä. Vanhan rehtorikunnan toimikauden jatkaminen elokuun 1. päivään 1982 ei liene ollut yksin aikataulu- vaan myös tarkoituksenmukaisuuskysymys. Tällä järjestelyllä oli mahdollista varmistaa hallinnon häiriötön jatkuvuus yli siirtymävaiheen myös siinä tilanteessa, että 'vihreät' saisivat marraskuun vaaleissa suuren vaalivoiton ja sen seurauksena hallintoelimien koostumuksessa ja dekaanikunnassa tapahtuisi suuria henkilövaihdoksia.

Hallituksen lähtiessä elokuussa etsimään ratkaisua laitoshallinnon järjestelykysymykseen puheenjohtajana korostin sitä, että ratkaisu on luonteeltaan 'väliaikainen' siirtymävaiheen toimenpide ja että varsinainen vastuu laitoshallinnon järjestelyistä kuuluu vaaleissa valittavalle uudelle hallitukselle, jolla muutenkin on oltava mahdollisuus säädösten sallimissa rajoissa toteuttaa tahtonsa kaikessa yliopiston hallinto- ja kehittämiss politiikassa. Toisaalta korostin kuitenkin sitä, että OPM:ssä seurataan varmasti valppaasti, miten yliopisto käyttää haluamaansa ja saavuttamaansa itsemääräämisoikeutta laitoshallintonsa järjestelyissä. Asia on siten haaste myös yliopistolle ja sen on pystyttävä osoittamaan, että "se on autonomiansa ansainnut".

19.1. Laitosjako riasana

Laitosjaon uudelleenjärjestely osoittautui varsinaiseksi kynnyskysymykseksi. Laitosjakohan rajaa oppiainereviirit ja näiden reviirien puitteissa toteutuu yliopiston opetuksen ja tutkimuksen vapaus, yliopistoarjen itsehallinto. Syystä tai syyttä näiden yliopiston 'kotipiirien' uudelleenjärjestely koetaan uhkana työyhteisön vakiintuneelle järjestykselle, ihmisuhteille ja oppiaineintresseille. Sama inhimillinen tai pikemminkin laitostunut asenne virittyy helposti kaikkien muutosten yhteydessä aiheuttaen muutosvastarintaa ja vakiintuneen järjestyksen ja käytännön perusteetontakin puolustamista. Tämä on ja tulee olemaan myös kaiken yliopistouudistuksen pulma ja erityisen selvästi se nousi esiin laitosjaon uudelleenjärjestelyssä.¹

Huolimatta asian valmistelun hankalista ja tiukan aikataulun rajaehdoista, ratkaisua lähdettiin etsimään jonkinasteisesta "välttämättömästä" laitosisjaon uudelleenjärjestelystä. Uusien säädösten kehusehdot ja myös toteuttamisvaiheessa oleva laaja tutkinnouudistus antoivat perusteita tälle pyrkimykselle:

1) Uusi hallintomalli keskittää alihallinnon toimivaltaa entistä enemmän tiedekuntaneuvostolle ja edellyttää tämän vuoksi, että kaikilla laitoksilla on professorikiintiössä varattu edustus — ja vaikutusmahdollisuutensa neuvoston päätöksenteossa. On itsestään selvää, että laitoksen ja sen eri oppiaineiden edut tulevat varmimmin huomioonotetuiksi, jos laitoksen edustaja voi varsinaisena jäsenenä osallistua tiedekuntaneuvoston päätöksentekoon. Tämän kriteerin mukaan laitosten määrä tiedekunnassa ei voi ylittää professorikiintiön määrää 4, 6 tai 8.

2) Tutkinnouudistus edellytti entistä tiiviimpää koulutustyhteistoimintaa ja opetussuunnittelua eri oppiaineiden välillä ja samalla uudistus korosti monitieteisyyttä ja tieteidenvälisyyttä tutkimuksen kehityssuuntauksena. Siten tutkinnouudistuksenkin tarpeet puoltavat siirtymistä suurempiin aineryhmälaitoksiin.

27.2.81 Hallintovirasto käynnisti jo eduskuntavaiheen jälkeen ja ennen asetuksen antamista laitoshallinnon järjestelyä ennakoivan valmistelutyön järjestämällä 27.2.81 ainelaitosseminaarin tiedekuntien, hallituksen, henkilökuntayhdistysten ja ylioppilaskunnan edustajille. Seminaarissa esiteltiin tulossa olevaa uutta hallintoratkaisua ja sen kehusehtoja erityisesti laitoshallinnon järjestelyn näkökulmasta (ks. edellä kohdat 1 ja 2). Omassa alustuksessa tarkastelin laitosisjaon erilaisia perusteita kiinnittäen huomiota lähinnä seuraaviin:

Perusteet	Perustelut (relevanssi)²
1. Tieteelliset perusteet	<ul style="list-style-type: none"> — tieteenalan autonomia — lähitieteiden yhteydet — monitieteiset tutkimusprojektit — tutkimusvälineistön ja -tilojen yhteiskäyttöisyys — yhteinen tutkimuksen avustava henkilöstö — julkaisu toiminnan koordinointi (yhteinen julkaisusarja) jne.
2. Koulutukselliset perusteet	<ul style="list-style-type: none"> — oppiaineautonomia — oppiaineiden välinen koulutus- ja opetus-suunnittelu — lähitieteiden antamat opetusvirikkeet — yhteistyö oppimateriaalin valmistamisessa jne.
3. Toimintataloudelliset perusteet	<ul style="list-style-type: none"> — toimistotyön kapasiteetti: <ul style="list-style-type: none"> — konekirjoitus ja monistus — kirjanpito ja laskentatoimi — kirjeenvaihto ja arkistointi — kokoelmat ja oppimateriaali — tiedotus- ja lausuntoasiat — tenttijärjestelyt — yhteydenpito ja suhdetoiminta — kirjahankinnat jne. — toimistotilojen käyttö — opetustilat/erityistilat — talousresurssit (laitosmääräraha yms.)
4. Hallinnolliset perusteet	<ul style="list-style-type: none"> — hallintobyrokratian rajoittaminen <ul style="list-style-type: none"> — kokousten rajoittaminen — kokousasiakirjain valmistelutyö — hallintotehtävien kierto — laitosten edustaminen (tiedekuntaneuvostossa ym.) — oppiaine-edustus jne.

Esitettyjen perusteiden valossa laitosjakoa koskevaa ratkaisua voidaan etsiä kahden perusvaihtoehdon suunnasta:

- 1) toinen ratkaisuvaihtoehto korostaa yksittäisen tieteenalan autonomiaa ja samalla sen opetuksen ja tutkimusedellytysten sekä hallinnon riippumattomuutta toisten tieteenalojen vastaavista;
- 2) toinen vaihtoehto vuorostaan korostaa sinällään itsenäisten tieteenalojen yhteistoiminnan tarvetta, eri tieteenalojen tai ainakin lähialojen yhteisiä intressejä ja toimintaresurssien yhteisriittävyttä ja -käyttöisyyttä.

Edellä esitetyt laitosjaon ”perustelut” voidaan määritellä näiden molempien perusvaihtoehtojen suunnassa, mutta koska uuden hallintomallin ja tutkinnonuudistuksen kehusehtojen valossa juuri jälkimmäinen vaihtoehtosuunta korostuu ratkaisun etsimisessä, painotin alustuksessa myös tämänsuuntaisia perusteluja elikä katsoin, että yksittäisenkin tieteenalan kaikinpuoliset edut voidaan laitosratkaisussa parhaiten turvata uudessa hallintomallissa tarkoituksenmukaisten aineryhmälaitosten puitteissa.

Asian valmistelun käynnistämiseksi rehtorinvirasto pyysi tiedekunnilta esitykset laitosjaoksi 30.4.81 mennessä. Tiedekuntien esitykset laitoshallinnon järjestelyistä ’valmistuivat’ 18.3. ja 21.5.81 välisenä aikana.

Järjestetty seminaari käynnisti keskustelun laitosjakokysymyksestä ja eräät henkilökuntayhdistykset ehdittivät ottamaan kantaa jo ennen asetuksen antamista. Professoriliiton Jyväskylän alaosasto esitti laitoshallintoa yleisesti koskevana kannanottonaan 23.3.81 mm. seuraavaa:

...

1. Lähtökohtana laitoshallinnon suunnittelussa tulee olla tehokkuus, joten mukana on oltava asioita tuntevat ja niistä vastaavat henkilöt. Samalla voidaan välttää tarpeetonta byrokratiaa ja runsaita kokouksia.

2. Laitoshallintoa järjestettäessä on ensisijaisesti otettava huomioon laitoksen koko ja tehtävät. Laitoksen hallintomalli voisi usein olla sama kuin tiedekunnan. Kuitenkin laitosten erilaisuuksista johtuen tässä voi olla vaihtelua. Yleensä professoreita ja apulaisprofessoreita pitää olla ainakin puolet jäsenistä, mutta laitoksen koosta ja eri henkilöstöryhmien osuudesta riippuen suhde voi olla toinen...

Mutta nuoret assistentit olivat professoreita nopeampia ja JY:n Assistenttiyhdistys ry. kiirehti jo 16.3.81 kannanottoon ja esittämään OPM:lle (sic.) laitoshallinnon järjestelystä yksityiskohtaisiakin — mutta yliopiston toimivaltaan suunniteltuja — ratkaisuja. Assistenttiyhdistys esitti kannanotossaan mm. seuraavaa:

”...Asetuksessa tulisi mainita laitosneuvostot tai vastaavat hallinnolliset elimet, vaikka niiden toiminnasta säädetäänkin yliopiston sisäisin ohjesäännöin. Erityisesti tiedekuntaneuvoston yhteydessä tulisi esittää laitosneuvoston ja laitoksen johtajan asema asioiden valmistelussa. Assistenttiyhdistyksen mielestä **laitoshallinnonuudistus ei edellytä laitosten yhdistämistä** tai muita organisatorisia järjestelyjä.” (alleiviivaus alkuperäinen)

Litteenä olevassa yksityiskohtaisessa kannanotossaan Assistenttiyhdistys esittää myös perustelut laitosten yhdistämistä vastustavalle kannalleen:

- 1) se heikentäisi yksittäisten oppiaineiden edustuksen mahdollisuutta tiedekuntaneuvostossa;
- 2) se aiheuttaisi laitostasolla kaksitasoista asioiden käsittelyä: oppiaineiden sisällä ja laitosneuvostossa. Laitosneuvostojen kokoonpano ja kiintiöinti voivat lisäksi vaikeuttaa yksittäisen oppiaineen edustusta laitosneuvostossa.

Yliopiston toukotöiden tai paremminkin sadonkorjuun kevätkiireissä asian valmistelu tiedekunnissa jäi ainakin vaihtoehtojen pohdintojen osalta keskeneräiseksi, mitä oli asetuksen antamisen jälkeen lomakuukausien aikana vaikea korjata. Päätöksenteko muodostui hallituksessa hankalaksi tästäkin syystä.

Asian esittelijänä hallituksen kokouksessa toimi hallintojohtaja. Esittelijä oli valmistanut kolme vaihtoehtoista ratkaisumallia, joille kaikille oli tunnusomaista pienten laitosten yhdistäminen suuremmiksi aineryhmälaitoksiksi.

Hallituksen kokouksessa 14.8.81 todettiin, ettei ollut syytä lähteä muuttamaan matemaattisluonnontieteellisen, kasvatustieteiden ja liikuntatieteellisen tiedekunnan laitosrakennetta, jotka entisellään soveltuivat hyvin uuden hallintomallin kehysteoihin. On muuten huomionarvoista, että ns. suuriin tiedekuntiin kuuluva matemaattisluonnontieteellinen tiedekunta on alunperin ja alan tiedetradition mukaisesti järjestäytynyt aineryhmä-periaatteen pohjalle neljäksi laitokseksi: biologia, fysiikka, kemia ja matematiikka. Eikä mitään vaateita siirtymisestä pienempiin ainelaitoksiin ole esitetty! Asian käsittelyä jatkettaessa keskityttiinkin lähinnä vain humanistisen ja yhteiskuntatieteellisen tiedekunnan laitosjajokokosmykseen.

Muutosvastarinta vakiintuneiden laitosreviirien uudelleenjärjestelyä kohtaan osoittautui niin voimakkaaksi asianomaisissa tiedekunnissa ja myös hallituksessa, ettei mikään esittelijän vaihtoehdoista saanut kannatusta eikä tarjonnut edes lähtökohtaa enemmistöratkaisulle. Asia juuttui paikalleen ja jäi pöydälle. Asetuksessa säädetty määräaika oli kulumassa umpeen. Ja asian ympärillä alkoi olla vipinää ja esim. ylioppilaskunnan hallitus ilmoitti 26.8.81 yksiselitteisesti yliopiston hallitukselle vastustavansa "keinotekoisia" laitosten yhdistämiä:

"Ylioppilaskunta paheksuu sitä, että hallinnonuudistamisen varjolla pyritään keinotekoisesti yhdistämään yliopiston laitoksia. Tätä ei missään tapauksessa saa tehdä vastoin laitosten ja tiedekuntien tahtoa. Pakolla ja puolipakolla tehdyt ratkaisut vain kiristävät laitoksen ilmapiiriä ja oppiaineiden edustajien välisiä suhteita. Tästä kärsivät erityisesti opiskelijat."

Vaikka asia oli nyt pelkistynyt vain kahden tiedekunnan pulmaksi uusien ratkaisuvaihtoehtojen perusteelliseen pohdintaan ja niiden valmisteluun ao. tiedekunnissa ei ollut liiemmästi aikaa. Humanistinen tiedekunta pystyi kuitenkin sorvaamaan toissijaisen ”huonon vaihtoehdon” laitosratkaisuksi — yhteiskuntatieteellinen tiedekunta ei pystynyt siihenkään.

Hallinnonuudistuksen sijaiskärsijänä vanha hallitus oli puun ja kuoren välissä joutuessaan tässä tilanteessa 26.8.81 päättämään asiasta. Humanistinen tiedekunta oli pitkin hampain suostuvainen supistamaan toissijaisen vaihtoehdonsa mukaisesti laitostensa määrän kahdeksaan, mutta vain sillä ehdolla, että myös yhteiskuntatieteellisessä tiedekunnassa suoritetaan supistusoperaatio. Päätöksenteon solmu oli nyt yhteiskuntatieteellisen tiedekunnan käsissä. Koska tiedekunta ei muutosvastarinnan vuoksi ollut valmistanut mitään uutta vaihtoehtoa laitosjakoratkaisuksi, eikä myöskään tiedekunnan dekaani halunnut ehdottaa mitkä **kaksi** ainelaitosta voitaisiin vähiten pahana ratkaisuun yhdistää joihinkin toisiin ainelaitoksiin, puheenjohtajana esitin luettelon erilaisista yhdistelmävaihtoehtoista korostaen sitä, että kysymys on nimenomaisesti **väliaikaisratkaisusta pienin muutoksin**. Väkinäisen keskustelun ja tasapäisen äänestyksen (7/5) jälkeen yhteiskuntatieteellisen tiedekunnan laitosjakoratkaisuna valtio-opin ja sosiologian laitokset yhdistettiin, samoin tilastotieteen ja tietojenkäsittelyopin laitokset. Ratkaisun ilmeisinä perusteina oli mainittujen tieteenalojen toisiaan täydentävät, tukevat tai hyödyntävät vaihtosuhteet, mutta eriävässä mielipiteessään hallituksen molemmat opiskelijajäsenet olivat toista mieltä:

”Emme voi hyväksyä valtio-opin ja sosiologian laitosten sekä tietojenkäsittelyopin ja tilastotieteen laitosten mielivaltaisia yhdistämisistä pelkästään kevyin hallinnollisin perustein. Yhdistämisistä päätettäessä olisi tullut ottaa huomioon tiedekunnan ja laitosten kannat.”

Seuraava asetelma antaa kuvan näiden kahden ’ongelmallisen’ tiedekunnan laitosjako-ratkaisusta 26.8.81. Vertailun vuoksi asetelmaan on otettu myös uusien säädösten mukaan valitun uuden hallituksen ’lopullinen’ ratkaisu 20.4.83:

VANHA LAITOS-
JAKO 1.9.81

VÄLIAIKAINEN
RATKAISU 1.9.81

LOPULLINEN RAT-
KAISU 20.4.81
(Astuu voimaan 1.1.84)

**Yhteiskuntatieteellinen
tiedekunta**

Filosofia
Psykologia
Sosiologia

Filosofia
Psykologia
Sosiologia+valtio-
oppi

Filosofia
Psykologia
Sosiologia

Taloustiede
Tietojenkäsittelyoppi

Taloustiede
Tietojenkäsittelyoppi+
tilastotiede

Taloustiede
Tietojenkäsittelyoppi

Tilastotiede
Valtio-oppi
Yhteiskuntapolitiikka

Yhteiskuntapolitiikka

Tilastotiede
Valtio-oppi
Yhteiskuntapolitiikka
K-S:n taloudellinen tut-
kimuskeskus³

8 laitosta

6 laitosta

9 laitosta

**Humanistinen
tiedekunta**

Englannin kieli
Etnologia
Historia
Kirjallisuus

Englannin kieli
Historia
Kirjallisuus+
venäjän kieli

Englannin kieli
Etnologia
Historia
Kirjallisuus

Musiikkitiede

Musiikkitiede+
taidekasvatus

Musiikkitiede

Pohjoismaiset kielet

Ruotsin ja saksan
kieli

Pohjoismaiset kielet

Romaaniset kielet

Romaaniset kielet

Romaaniset ja klassiset
kielet

Saksan kieli

Saksan kieli
Soveltava kielitiede ja
puheentutkimus

Suomen kieli	Suomen kieli ja viestintä	Suomen kieli
Taidehistoria	Taidehistoria ja etnologia	Taidehistoria
Taidekasvatus Venäjän kieli		Taidekasvatus Venäjän kieli
12 laitosta	8 laitosta	13 laitosta

Pihtisynnytyksen avulla ”pienin muutoksin” aikaansaatu päätös oli tehty ja sillä nimenomaisella varauksella, että se on väliaikaisen hallituksen väliaikainen ratkaisu ja että marraskuun vaaleissa valittavan uuden hallituksen tehtävävastuuseen varsinaisesti kuuluu ryhtyä asiassa perusteelliseen selvitystyöhön ja siltä pohjalta etsimään ’lopullista’ ratkaisua.⁴

Asettamansa toimikunnan esityksestä uusi hallitus päätti 20.4.83 yksimielisesti uudesta laitosjaosta lähinnä mainittujen kahden tiedekunnan osalta perustaen ratkaisunsa ilmeisesti eri tieteenalojen ja tutkimuksen autonomiaa korostavaan ensimmäiseen perusvaihtoehtoon ja päätyen siten tieteenaloja eriyttävään pienten laitosten malliin⁵.

19.2. Väliaikaisratkaisu risoo

On rehellisesti myönnettävä, että kysymys laitosjaosta väliaikaisratkaisunakin osoittautui yliopiston uudelleenjärjestäytymisessä arvaamattoman hankalaksi asiaksi. Alustuksessani ainelaitosseminaarissa 27.2.81 mainitsemieni näkökohtien lisäksi ratkaisuun vaikuttavat vahvasti myös tunnepohjaiset perusteet: perinteinen käytäntö vakiintuneine toimintasuhteineen, ratkaisun demokraattisuus konsensus-mielessä ja erityisesti henkilösuhteet, jotka osittain tieteen luonteeseen ankkuroituvina ovat tunnetusti pulmallisia yliopistossa.

Jälkeenpäin asiaa pohdittuani ja kokemuksistani viisastuneena vanhan hallituksen olisi ollut järkevintä tyytyä väliaikaisratkaisuna entiseen laitosjakoon kaikissa tiedekunnissa eikä edes pyrkiä löytämään hankalassa tilanteessa mitään uuden hallintomallin ehtoihin paremmin soveltuvaa ratkaisua edes ”vähin muutoksin”. Se olisi luonnollisesti merkinnyt sitä, että ainakin humanistisessa tiedekunnassa jotkut laitokset olisivat jääneet vaille varsinaista jäsenyyttä tiedekuntaneuvostossa, mutta olisivathan nämä laitokset saaneet kokemusta siitä, mitä se laitosten intressien ja edunvalvonnan kannalta merkitsee. Jos tämä äänivallan puuttuminen tiedekuntaneuvoston päätöksenteossa olisi koettu suureksi puutteeksi, todennäköisesti nämä laitokset olisivat oma-aloitteisesti ryh-

tyneet harkitsemaan toimenpiteitä ja mahdollisesti päätyneet jonkinlaisiin laitosten yhteisedustuksen järjestelyihin saadakseen äänensä kuuluville tiedekuntaneuvostossa. Jos näin olisi tapahtunut, niin uudelleenjärjestely olisi lähtenyt oikeammasta ilmansuunnasta eli yliopistohallinnon perusyksiköstä käsin ja sieltä lähteneenä se olisi todennäköisesti helpommin ja myös yksimielisemmin ratkaistavissa!

Hallituksen puheenjohtajana kannoin huolta nimenomaan laitosten ja sen oppiaineiden edustuksesta tiedekuntaneuvostossa ja lisäksi siitä, että yliopiston hallinnonuudistuksessa saavuttama etu: yliopiston itsenäinen toimivalta laitoshallinnon järjestämisessä, toteutuisi tavalla, joka osoitaisi yliopiston "ansainneen autonomiansa."

Väliaikaisratkaisuna laitosjaon pitäminen entisellään, kunnes vaaleilla valittu uusi hallitus tehtävänsä mukaisesti ottaa vastuun laitoshallinnon järjestelystä, olisi luultavasti kuitenkin tyydyttänyt kaikkia osapuolia siirtymävaiheessa.⁶

Mutta hallitus menetteli toisin ja sohausi niin tehdessään kusiaispesään ja aiheutti 'suuren haloon' ja vastalausereaktion: uusi laitosjakoratkaisu tuomittiin yksiselitteisesti ja vaadittiin "yksinomaan hallinnollisiin perusteisiin nojautuvana" purettavaksi.

"Keskisuomalainen" uutisoi kuitenkin hallituksen tekemän ratkaisun poikkeuksellisen asiallisesti 28.8.81:

"...Uudessa johtosäännössä sanotaan, että laitos on yhden tai useamman oppiaineen ja tutkimusalan muodostama hallinnollinen toimintayksikkö... Laitosten yhdistäminen lähtee siten hallinnolliselta pohjalta. Yhdistämisen vastustajat katsovat, että kysymyksessä on laitoksille ulkopuolinen ja vain asetukseen nojaava perustelu...

Yhdistämistä on perusteltu sillä, että näin vapautuu enemmän henkilöitä tutkimustyöhön, koska kaikkien professorien ei tarvitse olla hallintotehtävissä. Muutenkin yhdistämisen on katsottu parantavan resurssitilannetta.

Laitokset itse eivät kuitenkaan ole olleet innostuneita asiasta. Lisäksi yhteiskuntatieteellinen tiedekunta asettui vastustamaan menettelyä, huomanistisen kanta oli hiukan horjuvampi. Muissa tiedekunnissa ei laitoksia tarvinnut yhdistellä..."

"Jylkkäriässä" 10.9.81 valtio-opin opiskelijain aineyhdistys "Puolue" vaati päätöksen purkua:

...
"Laitosten yhdistämisen perusteina olivat siis hallinnolliset syyt. Pyrkimällä yksinkertaisempaan hallintomalliin tarkoituksella, unohdettiin, että hallinnon on tarkoitus palvella tiedettä eikä tieteen hallintoa. Hallinnosta on muodostunut yliopistossakin erillinen ja itsenäinen järjestelmä suhteessa tieteeseen ja tutkimukseen..."

Laitosten yhdistämisen seurauksena saattaa olla myös se, että suurempi laitos

kahmaisee yhteisistä budjettivaroista liikaa ja pienemmän laitoksen tulee toimia vähemmillä resursseilla kuin jos se olisi itsenäinen. Uusien virkojen perustaminen pienempään laitokseen saattaa myös hidastua. . .”

Ratkaisu oli mennyt täysin pieleen myös ylioppilaskunnan hallituksen ”Keskisuomalaisessa” 27.12.81 julkaistun arvioinnin ”Onko yliopiston hallinnonuudistus mielekäs?” mukaan:

”...Suurimman moitteen ylioppilaskunta esittää sitä vastaan, että hallinnon uudelleen järjestämisestä näyttää tulleen siinä määrin itsetarkoitus, että yliopiston perinteinen tiedejärjestelmä pitää romuttaa vain hallinnon järjestämisen vuoksi. Tätähän merkitsee eräiden yliopistomme laitosten mielivaltainen yhdistäminen. Yhdistämiset suoritettiin vain sen vuoksi, että tiedekuntien ja laitosten hallinto saataisiin järjestettyä, ja että jonkun tiedekunnan pitää olla niin ja niin paljon suurempi kuin toisen. Tämänkaltaiset älyttömyydet ovat osa sitä prosessia, jossa yliopisto menettää asemansa tiedeyhteisönä ja sen asema virastona korostuu.”

Yhteiskuntatieteellisen tiedekunnan dekaani Pertti Kettunen (Kepu) analysoi ansiokkaasti ”Keskisuomalaisessa” 3.12.81 julkaistussa kirjoituksessaan ”Professoreiden valta ja vallattomuus” yliopiston hallinnon problematiikkaa yleisesti ja sen perusyksikön, ainelaitoksen, erityisesti:

”Yliopiston toiminnallinen perusyksikkö on yhden professorin reviiri. Tällä tarkoitan sitä opetuksen ja tutkimuksen aluetta, jolla hän toimii, katsoo olevansa asiantuntija ja haluaa myös päättää asioista. Reviiri vastaa useimmiten myös tieteenalaa ja laitosta. . . Professoreiden reviirit ovat toisistaan riippumattomia eivätkä tarvitse juuri yhteistyötä keskenään.

...

Edellä yksinkertaistaen ja kärjistäen kuvaamani vanha perinteinen yliopistollinen hallintomalli on sitkeähenkinen. Se on tieteelliseen yhteisöön syvään juurtunut ja tutkijoiden omia pelisääntöjä noudattava. . .”

Kettunen arvioi kirjoituksessaan myös yliopistonsa uutta hallintoratkaisua ja asianosaisena tilittää myös laitosjakoratkaisua mm. seuraavasti:

”Haluan todeta heti aluksi, että pidän Jyväskylän yliopiston uutta hallintomallia perusidealtaan oivana kompromissina eri suuntaisten voimien välillä, mutta käytännön toteutusta toistaiseksi jossakin määrin kömpelönä.

...

Huonoa ja kömpelöä toteutusta edustaa puolestaan laitosjakoratkaisu. Siinä ei ole otettu huomioon yliopistoyhteisön luontaista jakautumista professoreiden reviiireihin, vaan jako on suoritettu täysin satunnaisesti. Professorin tutkimus-alaa suurempia luontaisia kokonaisuuksia voivat olla vain eräillä tieteenaloilla pitkien aikojen kuluessa syntyneet koulutusala muistuttavat löyhät yhteenliittymät, tai asetuksin säädetty koulutusalat. . .

Muita loogisia ja puolustettavia ryhmittelyperusteita ei ole. Nämä ryhmittelyt voisivat samanaikaisesti muodostaa tarkoituksenmukaisia päätöksenteon kokonaisuuksia, antaa koko henkilökunnalle mahdollisuuden osallistua linjaratkaisujen tekon, vähentää turhaa hallintoa ja vielä kaiken tämän hyvän lisäksi säilyttää jotakin vanhasta tiedeyhteisön rakenteesta. Jollei tällaisia suuria laitoksia voida saada aikaan, on ainoa mahdollisuus aivan pienet laitokset, vanhakan-taiset professorien reviirit...”

Yliopistoväelle esittämästäni ”Malti on valttia” -vetoomuksesta huolimatta — tai ehkä siitä syystä — JY:n ylioppilaskunta alkoi ryhtyä tositoimiin hallituksen päätöksen korjaamiseksi ja tässä tarkoituksessa ja tukea saadakseen aikoi kääntyä Ison Veljen, opetusministeriön, puoleen. Opiskelijakansaa kutsuttiin Helsingin lähetystöön ”Jylkkäriässä” 18.11.81 seuraavaan tapaan:

Valkolakkilähetystö opetusministeriöön

Prologi: Olemme joutuneet salaliiton uhreiksi. Ensimmäinen toimenpide tässä katkerassa petosten ketjussa oli tutkinnonuudistuksen toteuttaminen. Tällä väkivaltaisella pakkoratkaisulla riistettiin opiskelijoilta heidän vapautensa. Samanaikaisesti heikennettiin opiskelijoiden toimeentulomahdollisuuksia: opintotuen reaaliarvo laski jyrkästi ja opintotuen saanti sidottiin yhä tiukemmin opintosuoritusten määrään. Opiskelutahti muuttui niin pakkotahtiseksi ja rajatuksi, että hyvin harvoille jäi enää aikaa mihinkään muuhun toimintaan kuin opiskelemaan. Opiskelijoiden apaattinen hiljaisuus oli varmistettu, osallistuva opiskelijaliike väimennetty, ”salaliitto” saattoi ryhtyä toimeen.

Joulukuun alkupuolella lähtee linja-autollinen jyvaskyläläisopiskelijoita Helsinkiin. Tarkoituksena on tavata jompikumpi tai kumpikin opetusministeri ja keskustella vakavasti opiskelijoiden ongelmista. Ensimmäisessä kiinnitetään huomiota Jyvaskylän yliopistossa toteutetun hallinnonuudistuksen epäkohtiin: laitoshallinnon täydelliseen epäonnistumiseen ja opiskelijoiden syrjimiseen muussa hallinnossa. Samalla vaaditaan myös pikaisia toimenpiteitä opintotuen korjaamiseksi, tutkinnonuudistuksen purkamiseksi jne. Ohimennen voimme vallata Suomen ylioppilaskuntien liiton (SYL) toimiston ja järjestää pientä toimintaa esim. eduskuntatalon portailla. Vakaa aikomuksemme on siis pitää asiallisesti hirveän hauskaa.

Kiinnostaisiko Sinua lähteä mukaan? JYY:n hallitus on luvannut maksaa linja-auton, joten rahallisia uhrauksia asia ei vaadi. Tarkka päivämäärä ei vielä ole tiedossa, mutta perästä kuuluu, sillä ennen lähtöä järjestämme tapahtuman, jossa sovimme tavoitteista ja matkasta tarkemmin.”

Vaikka rehtorina kunnioitinkin ylioppilaskunnan autonomiaa, otin ko. asiassa kuitenkin yhteyttä ja kummeksuun operaation logiikkaa: Kun yksissä tuumin yliopisto ja ylioppilaskunta ovat vaatineet lisää itsehallintoa yliopistolle ja kun sitä nyt ja nimenomaan tässä merkityksellisessä laitoshallinnon järjestelyasiassa on saatu, eikö suunniteltu operaatio ole

pahasti ristiriidassa tuon pyrkimyksen ja saavutetun edun kanssa? Kehoitin heitä vielä kerran harkitsemaan lähetystönsä asialistaa. Käyntiä koskevasta uutisoinnista päätellen ”malti” olikin voittanut ja opiskelijoiden taloudelliset kysymykset ja tärkeä opintotukiasia olivat nousseet etualalle lähetystön viestinä OPM:lle.

Erityisen katkerasti hallituksen yhdistelypäätös vastaanotettiin valtiopin piirissä. Tämä kahden apulaisprofessorin, 4 dosentin ja kahden assistentin laitoshan yhdistettiin sosiologian laitoksen kanssa, johon taas kuului yksi professori ja apulaisprofessori, yksi dosentti ja kaksi assistenttia. Muutoksen saamiseksi tehtyyn päätökseen yhteiskuntatieteen vs. assistentti teki asiasta Korkeimmalle Hallinto-oikeudelle 1.10.81 valituksen, jossa perusteena esitetään mm. seuraavaa:

”Ennen (tätä) päätöstään hallintokollegio ei ottanut mitään yhteyttä laitoksiin, joiden yhdistämistä suunniteltiin. Sen sijaan hallintokollegion suunnitelmista antoivat tiedekunnat lausuntojaan.

Tämä oli ainoa tie, jota kautta laitokset saivat suunnitelmista tietoa. Mutta tätä ei voida pitää asianmukaisena tapana, koska

- 1) kaikilla laitoksilla ei ole edustusta tiedekunnassa. . .
- 2) hallintokollegion päätökseksi tullut yhdistämismuoto keksittiin vasta kokouksen kuluessa. . .
- 3) uuden yliopistoasetuksen 60 §:n 2. momentin mukaan ratkaistaessa erityisesti tiettyä oppiainetta koskevaa asiaa on oppiaineen pääedustajalla oikeus tulla kuulluksi. Paitsi että tätä ei tehty, tähän ei ollut edes teoriassa mahdollisuuksia, koska yhdistämistavat muotoiltiin vasta kokouksen kestäessä useiden äänestysten tuloksena.

Tästä syystä pidän hallintokollegion mainittua päätöstä lainvastaisena. . .

Mielestäni kysymyksessä on vaarallinen ennakkotapaus, jota seurattaessa laitosten, niiden opettajien ja tutkijoiden sekä niihin valittujen opiskelijoiden oikeusturva kärsii; yhdistämisen seurauksena saattaa olla esimerkiksi itsenäisten tieteenalojen lakkauttaminen kuulematta lainkaan etu- tai jälkikäteen ko. tieteenalojen edustajien kantaa.

Pyydän, että Korkein Hallinto-oikeus tutkisi hallintokollegion menettelyn lainmukaisuuden erityisesti silmäten uuden yliopistoasetuksen 60 §:n 2. momentin määräystä, sekä kumoaisi päätöksen, mikäli se ei ole lainmukaisessa järjestyksessä syntynyt. . .”

Hallitus oli ainakin tehnyt ratkaisunsa *bona fide*, mutta oliko se tässä noudattanut kaikkia laillisuuden määräyksiä? Se ei ilmene edes KHO:n päätöksestä 4.8.82, jossa todetaan lyhyesti, että KHO oli jättänyt valituksen tutkimatta ao. henkilön valitusoikeuden puuttumisen vuoksi!

Vaikka laitostajakoja koskevat kriittiset arvioinnit ovat omiaan anta-

maan kysymyksestä hyvin yksipuolisen kuvan, tosiasiassa laitoshallinnon järjestely on kompleksinen asia. Osittain kai juuri tästä syystä sen järjestely jätettiin yliopiston toimivallan piiriin. Tampereen yliopiston hallintotieteiden laitoksessa on yhteistyössä OPM:n ja eräiden korkeakoulujen kanssa suoritettu asiaa koskeva, laitosten johtajien kokemuksiin ja käsitteisiin perustuva kartoitustyö. Tutkimuksen osaraportissa projektin johtaja professori Juha Vartola toteaa johtopäätöksinä tutkimuksen piiriin kuuluvien laitosten johtajien arvioinneista laitosjakokysymyksestä mm. seuraavaa⁷:

”Kysymys laitoksen muodostamisperusteista ja oppiainekoostumuksesta näyttää olevan osittain varsinaisesta hallintorakenteesta riippumaton. Laitosten johtajien antamat vastaukset jakaantuvat kahteen ryhmään. Yleisesti on nähtävissä, että tyytymättömyyttä on sitä vähemmän mitä vähemmän hallinnonuudistus toi muutoksia laitosrakenteeseen, so. sen oppiainekoostumukseen. Tyytyväisimpiä ollaan niillä laitoksilla, jotka ovat säilyneet oppiainerakenteeltaan entisenlaisina ja/tai jotka ovat vain yhden tieteenalajakokonaisuuden muodostamia. Vastaavasti tyytymättömiä ollaan niillä laitoksilla, joilla hallinnonuudistus aikaansai ”pakkoavioliiton” usean erilaisen ja aikaisemmin toistensa kanssa vain vähän tekemisissä olleen oppiaineen välillä...”

Kaikkiaan laitosten johtajat ovat varsin yksimielisiä siitä, että laitos tulee muodostaa ensisijaisesti opetuksen vaatimien yhteyksien perusteella. **Yliopiston toiminnallinen perusyksikkö on oppiaine, ei laitos.** Jos laitos muodostuu oppiaineista, joilla ei ole toiminnallisia yhteyksiä keskenään, laitoshallintokin koetaan keinotekoiseksi. Kun uusi hallintomalli sisältää selvän epäkohdan laitos- ja tiedekuntatasojen tehtävien osittaisen päällekkäisyyden vuoksi ja kun asiat käytännössä valmistellaan ja hoidetaan oppiaineittain, voi monesta oppiaineesta koostuvassa suurlaitoksessa käytännössä esiintyä samojen asioiden kolmikeräistä käsittelyä, mitä luonnollisesti pidetään tarpeettomana ja turhauttavana.

Vaikka laitosten muodostamisperusteena tutkinnonuudistuksen toteutuessa voitaisiin yleisesti pitää koulutusohjelmajakoa, on kuitenkin huomattava, että mihinkään kaavamaiseen yleisratkaisuun ei ilmeisestikään tulisi mennä. Koulutusohjelmiakaan ei ole aina muodostettu samanlaisin perustein. Toisaalta myös tutkinnonuudistuksen jälkeen oppiaine tulee säilymään toiminnallisena perusyksikkönä. Mahdollisesti uudistettava hallinto tulisi selvästi rakentaa tästä lähtökohdasta. Käytännössä se merkitsisi sitä, että monioppiaineisia laitoksia tulisi muodostaa vain silloin, kun oppiaineiden välillä on kiinteä opetuksellinen ja/tai tutkimuksellinen yhteys...⁸

Vartolan selvityksen mukaan siis tyytymättömyys oli tunnusomaisempaa yhdistetyille laitoksille ja tyytyväisyys taas tunnusomaisempaa niille, jotka olivat säilyttäneet reviirinsä koskemattomina ja/tai olivat yhden aineen ainelaitoksia. Aineryhmälaitosten puitteissa alihallinto on kehittynyt käytännössä kolmiportaiseksi: oppiaine, laitosneuvosto ja tiedekuntaneuvosto, mikä on omiaan lisäämään hallintobyrokratiaa. Vartolan

mukaan ongelmaa ei ehkä voida ratkaista muutoin kuin järjestämällä koko alihallinto uudelleen ja siten, että jokin kolmesta portaasta pyritään poistamaan⁹. Vartola kuitenkin toteaa, että korkeakoulujen alihallinnon järjestely ja laitosjakokysymys liittyy myös resurssiongelmaan. Kysymys ei ole vain ajankäytön vaan myös henkilöstöresurssien ongelma, sillä monilla laitoksilla ei ole tarpeeksi opetushenkilökuntaa, eikä henkilöstöä hoitamaan hallinnollisia tehtäviä kuten esittely- ja kansliatehtäviä. Ratkaisuksi hän esittää kategorisesti laitoksen henkilökunnan lisäämistä¹⁰.

Korkeakoulujen keskushallinto, opetusministeriö, joutuu tehtävässään kantamaan huolta mm. korkeakoululaitoksen resurssitarpeesta. OPM:n tutkaimessa kysymys korkeakoulun alihallinnon järjestelystä ja erityisesti laitosjaosta virittyy osin toisin kuin korkeakoulujen ja tieteen tuotannon ruohonjuuritasolla. Tuoreessa kirjoituksessaan OPM:n kansliapäällikkö Jaakko Numminen (Kepu) kiinnittää kriittistä mutta perusteltua huomiota ”pienuuden ongelmaan yliopiston laitoksissa:¹¹

”...Pienet laitokset merkitsevät muun ohella sitä, että niiden johtaja ja henkilökunta joutuvat työskentelemään laitoksilleen lisää resursseja, lisää työvoimaa, lisää tilaa, lisää tutkimuslaitteita ja lisää muitakin mahdollisuuksia. Luvattoman paljon käytettävissä olevasta ajasta tuhlautuu pieneen käytännölliseen puuhailuun. Pienessä laitoksessa ei myöskään ole helppo luoda tieteellisesti hedelmällistä, keskustellevaa ilmapiiriä. Eikä pienestä laitoksesta ole helppo seurata kansainvälistä tieteellistä kehitystä, eikä aina ylläpitää kotimaisiakaan yhteyksiä. Ennen kaikkea suurimittaisten tutkimussuunnitelmien toteuttaminen on vaikeaa. . . Nämä ilmiöt vaativat kiinnittämään vakavaa huomiota yliopistollisten laitosten pienuuden ongelmaan. Nähtävissä olevan taloudellisen kehityksen valossa on mahdotonta ajatella, että voisimme lähivuosina olennaisesti lisätä laitosten henkilökuntaa. Virkalisäykset tulevat kokonaisuudessaan olemaan vaatimatonta suuruusluokkaa ja tietysti laitoskohtaisesti lähes olemattomia. . .”

Hallituksen laitosjakoa koskeva väliaikainen ratkaisu eräiden laitosten yhdistämiseksi oli tarkoitettu osaltaan korjaamaan näitä tieteen tuotannon ehtojen pulmia pienissä laitoksissa. Uuden hallituksen perusteelliseen valmisteluun rakentuva laitosratkaisu 20.4.83 etsii taas vastausta samoihin pulmiin vastakkaiselta suunnalta. Tulevaisuus osoittanee, merkitsikö yksimielinen ja sopuisa päätös myös yliopiston perustehtävien ja resurssi- niukkuuden kannalta tarkoituksenmukaista ratkaisua.

19.3. Laitoshallinto

Laitosjako määrittelee vasta laitoshallinnon kehukset ja rajaa oppiaineiden reviirit. Hallituksen oli vielä johtosäännöllä määrättävä, miten lai-

toksia hallitaan ja mitä tehtäviä tämä hallinta käsittää.

Hallintoasetuksen 25 §:n mukaan laitosten hallintoa hoitavat laitosneuvosto ja laitoksen johtaja. Ainelaitosseminaarissa 27.2.81 esitin lisäksi pohdittavaksi, olisiko tarpeen perustaa johtosäännössä myös yleinen laitoskokous laajapohjaiseksi keskustelufoorumiksi ja miten yliopiston toiminnan varsinainen perusyksikkö, oppiaine, voitaisiin tarkoituksenmukaisesti niveltää laitoshallintoon.

Tiedekuntien lausunnot ja hallituksessa käyty valmisteleva keskustelu osoittivat, että käsitykset laitoshallinnon järjestelyistä vaihtelivat melkoisesti. Tämä osaltaan johtunee siitä, että eri tiedekunnissa ja eri laitoksilla oli jo vuosia kokeiltu erilaisia ratkaisuja, joista oli muodostunut enemmän tai vähemmän vakiintunut käytäntö¹².

Varsin yleisesti kuitenkin korostettiin, että laitoshallinnossa on vältettävä ”turhaa byrokratiaa” ja että asiat on hoidettava joustavasti. Erityistä huomiota kiinnitettiin myös oppiaineen asemaan laitoshallinnon järjestelyssä. Hallinnonuudistuksen yleisen perusteen mukaisesti laitosneuvostolle katsottiin kuuluvan laitoksen yleisiä toimintaedellytyksiä ja kehittämistä koskeva päätöksenteko laitoksen johtajan huolehtiessa taas arkihallinnon ”juoksevista asioista” ja laitoksen päivittäisestä toimivuudesta.

Laitoshallinnon kynnyspulmaksi muodostui ennako-odotusten mukaisesti kysymys laitosneuvoston koostumuksesta. Hallintojohtajan 14.8.81 esittelemä tiedekuntaneuvoston määräsuhteita noudattava ratkaisuehdotus: 1/2—1/4—1/4, I ryhmässä minimi 2 jäsentä ja laitosneuvoston koko 4, 8 tai 12 jäsentä, ei perusteluistaan huolimatta saanut hallituksessa kannatusta. Sen heikkoutena nimenomaan laitoshallinnon kannalta oli ilmeisesti se, ettei se ota riittävästi huomioon oppiaineen asemaa laitoshallinnossa.

Koska tiimalasi oli tässäkin asiassa valumassa uhkaavasti tyhjäksi, valmistin 19.8.81 puheenjohtajana oppiaine-edustukseen pohjautuvan ratkaisuehdotuksen, joka sisälsi myös kokeiluelementtinä henkilökoostumuksen määräsuhteiden vaihtelun laitoksen koon mukaan.

Ehdotuksen pohjalta muokkaantui keskustelussa päätösesitys, joka äänin 9—4 hyväksyttiin. Vastaehdotuksena oli tuttu tasakolmikantaratkaisu kaikkiin laitoksiin. Hallituksen hyväksymä laitosneuvostoratkaisu oli seuraavanlainen:

5 §

Kaikki professorin ja apulaisprofessorin virkojen haltijat ja hoitajat ovat laitosneuvoston jäseniä. Laitosneuvostojen koko määräytyy laitoksen professorin ja apulaisprofessorin virkojen lukumäärän perusteella siten kuin 6, 7 ja 8 §:ssä määrätään.

6 §

Laitoksissa, joissa on vain yksi professorin tai apulaisprofessorin virka, on laitosneuvoston jäsenmäärä neljä, kuusi tai kahdeksan sen mukaan kuin hallitus erikseen määrää. Laitosneuvoston vaalissa valitsevat laitoksen kaikki opettajat ja tutkijat sekä muu henkilökunta jäsenistä puolet ja enintään kaksi varajäsentä sekä laitoksen opiskelijat samoin puolet ja kaksi varajäsentä.

7 §

Laitoksissa, joissa on kaksi tai kolme professorin ja apulaisprofessorin virkaa, on vaalissa toisessa ryhmässä laitoksen muu kuin juuri mainittu henkilökunta sekä kolmannessa ryhmässä viimeistään vaalivuoden syyskuun 30. päivänä läsnäoleviksi ilmoittautuneet laitokseen kuuluvat opiskelijat... Kumpikin ryhmä valitsee jäsenistä kolmasosan.

8 §

Laitoksissa, joissa on vähintään neljä professorin ja apulaisprofessorin virkaa, laitosneuvoston kokoonpano määräytyy siten, että 7 §:ssä mainituista ryhmistä valitsevat toinen ja kolmas ryhmä kumpikin neljäsosan jäsenistä. Jos sanottu suhde ei jossakin tapauksessa ole mahdollinen, lisätään sekä toisen että kolmannen ryhmän jäsenmäärää yhdellä...

9 §

Edellä 7 ja 8 §:ssä mainittujen laitosneuvostojen vaaleissa ei ensimmäisessä ryhmässä valita varajäseniä. Toisessa ryhmässä valitaan vaaleissa enintään kaksi varajäsentä. Kolmannessa ryhmässä valitaan varajäseniä sama määrä kuin jäseniä.

Tehty ratkaisu pyrki varmistamaan sen, että oppiaineen perustavanlaatuisen asema yliopiston toiminnan perusyksikkönä turvataan myös hallinnossa. Kun pääsääntöisesti oppiaineen pääedustaja on professori ja sivusääntöisesti apulaisprofessori, heidän itseoikeutettu jäsenyytensä laitosneuvostossa on perusteltua. Tämän tyyppistä oppiaineen edustuksen varmuutta ei ole esim. Turun ja Tampereen laitoshallinnon ratkaisussa ja sen puuttuminen on herättänyt arvostelua¹³.

Oppiaineen asemaa pyrittiin muullakin tavoin korostamaan hallituksen antamassa väliaikaisessa laitosjohtosäännössä:

2 §: ... Opetuksen ja tutkimuksen perusyksikkö on oppiaine. Oppiaineella tarkoitetaan lähinnä tieteenalaa, jolla voidaan suorittaa ainakin 10 opintoviikon työmäärää vastaava opintokokonaisuus. Oppiaineen määrittelee tiedekuntaneuvosto...

3 §: Kukin professori ja apulaisprofessori huolehtii oppiaineen koulutuksen kehittamisestä ja tutkimustyön edistämisestä. Asianomainen tiedekunta määrää toimikaudekseen professorin tai apulaisprofessorin tahi poikkeustapauksessa muun opettajan viran haltijan tai hoitajan kunkin oppiaineen pääedustajaksi.

14 §: . . .Ratkaistaessa erityisesti tiettyä oppiainetta koskevaa asiaa on oppiaineen pääedustajalla oikeus tulla asiassa kuulluksi.

Näin päästiin eteenpäin, vaikka erityisesti 2 §:n oppiaineen määrittely koettiin keinotekoiseksi ja ”väliaikaiseksi”.

Jäljellä olevista kysymyksistä työn- ja toimivallan jakoa koskevat olivat keskeisimpiä. Ratkaisun perustetta etsittiin nyt lähinnä laitosneuvoston toiminnan luonteesta: johtaako laitosneuvosto laitoksen arkihallintoa vai keskittyykö se toiminnassaan päättämään hallituksen tavoin laitoksen yleishallinnon asioista, laitoksen toiminnan linjakysymyksistä ja kehittämisestä sekä toimintaresurssien käytön perusteista? Käytännössä edellinen vaihtoehto olisi edellyttänyt sitä, että laitosneuvosto joutuisi koontumaan suhteellisen usein, ehkä pari kolme kertaa kuukaudessa, ja valmistelemaan asioita mm. tiedekuntaneuvostolle. Jälkimmäinen vaihtoehto merkitsisi taas sitä, että pari kolme kokousta lukukaudessa olisi riittävä. Hallitus valitsi jälkimmäisen vaihtoehdon — ehkäpä kokousistumiseen turhautuneena — ja ratkaisi tältä pohjalta kysymyksen tehtävän- ja toimivallanjaosta laitosneuvoston ja laitoksen johtajan välillä. Sovittelun hengessä löytyivät muutkin väliaikaisratkaisut avoimna oleviin kysymyksiin. Ratkaisussa toteutui myös pitkälle JY:n ylioppilaskunnan johtosäännön antamispäivänä 26.8.81 hallitukselle esittämä ohjenuora:

”Pääperiaatteena olkoon, että pyritään toimivaan ratkaisuun ja antamaan kaikille laitosneuvostoon kuuluville todellinen vaikutusmahdollisuus ja laitosneuvostolle itselleen riittävä toimintakenttä.”

Ratkaisun linjaa havainnollistavat seuraavat johtosäännöstä poimitut otteet:

Laitosneuvoston tehtävät ja toiminta

12 §: Laitosneuvoston tehtävänä on:

- 1) kehittää ja ohjata laitoksen toimintaa; . . .
- 3) tehdä tiedekuntaneuvostolle esityksiä opetussuunnitelmista työn- ja tuntijakoineen. . . ;
- 4) tehdä tiedekuntaneuvostolle esitykset toiminta ja taloussuunnitelmiksi ja vuotuisiksi tulo- ja menoarvioiksi; . . .

- 6) päättää laitoksen suurista hankinnoista;
 - 7) päättää laitokselle osoitettujen jakamattomien määrärahojen käyttöperiaatteista;
 - 8) tehdä esityksiä uusien opiskelijoiden määristä;
 - 9) käsitellä laitoksen henkilökunnan ja opiskelijoiden välisiä suhteita sekä opiskeluvaikeuksia ja muita niihin verrattavia asioista,
 - 10) tehdä tiedekuntaneuvostolle ehdotus laitoksen johtajan ja varajohtajan määräämisestä keskuudestaan. . .
- 13 §: . . .Laitosneuvosto voi siirtää laitoksen johtajan ratkaistavaksi asioita, jotka eivät ole laitoksen kannalta laajakantoisia tai periaatteellisesti tärkeitä.

Laitoksen johtaja

- 15 §: Laitoksen johtajaksi ja varajohtajaksi tiedekuntaneuvosto valitsee toimikaudekseen laitosneuvostoon kuuluvan professorin tai apulaisprofessorin viran haltijan tai hoitajan tahi erityisistä syistä laitoksen muun opettajan viran haltijan tai hoitajan laitosneuvoston ehdotuksesta.
- 16 §: Laitoksen johtaja johtaa ja valvoo laitoksen toimintaa. Laitoksen johtajan tehtävänä on lisäksi:
- 1) tehdä aloitteita laitoksen toiminnan kehittämiseksi;
 - 2) huolehtia laitoksen hankinnoista;
 - 3) valvoa laitoksen määrärahojen käyttöä sekä tulo- että menoarvion noudattamista;
 - 4) tarvittaessa huolehtia, että laitoksen opetus- ja tutkimusvälineet ovat asianmukaisessa järjestyksessä ja käytössä;
 - 5) päättää laitoksen tilojen käytöstä;. . .
 - 9) toimia laitosneuvoston puheenjohtajana. . .

Hallitus oli siten täyttänyt säädösten vaatimukset ja ennen määrääjän umpeenkulumista (1.9.81) järjestänyt laitoshallintonsa 'uuteen uskoon' ja hyväksynyt "väliaikaisen laitosjohtosäännön". Ja ikäänkuin vakuudeksi väliaikaisuudesta päätökseen kirjattiin myös eriäviä mielipiteitä:

Kari Nuuttila (JYY):

"Laitosneuvoston olennaisimpien tehtävien siirtäminen laitoksen johtajan tehtäviin heikentää ratkaisevasti laitosneuvoston valtaa."

Dekaani Eino Heikkinen (sit. vas.):

"Hallituksen äänestyspäätökset, jotka koskevat laitosneuvostojen kokoonpanoa ja tehtäviä, eivät takaa yliopiston eri henkilöstöryhmille riittävää mahdollisuutta osallistua laitosten toiminnan suunnitteluun, toteuttamiseen ja valvontaan. Valtaosaan yliopiston laitoksia voidaan johtosäännön perusteella valita laitosneuvosto, jossa määräenemmistö on professoreilla ja apulaisprofessoreilla. Tällainen tilanne ei ole omiaan kannustamaan vähemmistöön jo alunperin jääviä ryhmiä toimimaan aktiivisesti laitosneuvostoissa laitosten opetus- ja tutkimus-

toiminnan kehittämiseksi. Lisäksi laitosneuvoston ja laitoksen johtajan suhteet määriteltiin siten, että laitosneuvostosta muodostuu vain keskustelufoorumi, jolla pääsääntöisesti ei ole mahdollisuutta käsitellä esim. opettajien ja tutkijoiden tai viranhoidajien nimityksiä ja virkavapauksien myöntämistä. Kyseiset tehtävät määriteltiin laitoksen johtajan tehtäviksi. Laitoksen johtaja puolestaan määrätään tiedekuntaneuvoston toimesta, jolloin johtaja voidaan valita vastoin laitoksen tahtoa.

Käsitykseni mukaan Jyväskylän yliopiston laitosneuvostot olisi valittava kolmikantaperiaatteella, josta muissa korkeakouluissa toteutetun hallinnon uudistuksen jälkeen on pääosin myönteisiä kokemuksia. Laitosneuvostoista olisi pitänyt muodostaa laitosten hallintoa tosiasiallisesti hoitavia elimiä, jotka käsittelevät kaikkia laitosten toiminnan kannalta tärkeitä kysymyksiä. Vuoden 1982 alusta uuden asetuksen mukaisesti toimintansa aloittavan uuden hallituksen tulisi kiireellisesti ottaa laitosjohtosääntö käsiteltäväkseen ja tehdä siihen ne välttämättömät muutokset, jotka takaavat eri henkilöstöryhmille riittävän mahdollisuuden hoitaa laitoksen hallintoa."

Päätöstä kannattanut hallintojohtajakin tunsi pistoksen rinnassaan ja halusi keventää pöytäkirjassa tuntojaan:

"Käsiteltäessä laitosneuvoston muodostamisperiaatteita Hietala ilmoitti, joskin epäröiden, katsovansa, ettei kaikkien professoreiden ja apulaisprofessoreiden tulisi olla laitosneuvoston jäseniä."

Tavallaan asiaan liittyvänä ja tulevien vaalien kehysratkaisuna hallitus päätti 21.10.81 tiedekuntaneuvostojen suuruudesta. Uuden asetuksen mukaan ratkaisuvaihtoehtoja oli kolme: 8, 12 tai 16 jäsentä. Pienimpään vaihtoehtoon tyytyivät kasvatustieteiden ja liikuntatieteellinen tiedekunta ja muut kolme halusivat olla 'suuria', 16-jäsenisiä. Päätös oli yksimielinen.

19.4. Laitoshallinnon jälkipuinti

Hallitus oli joutunut turvautumaan laitoshallinnon järjestelyissään pihtisynnytykseen. Hallituksen väliaikainen ratkaisu oli tilanne-ehdojen sanelema ja perustui toimivuusharkintaan lähtökohtanaan säädösten laitoshallinnon rakennetta ja sen toimivaltaa rajaavat kehusehdot. Tämä merkitsi mm. sitä tosiasiaa, että laitoshallinnolle ei voida siirtää mitään sellaista toimivaltaa, joka asetuksella on säädetty jo muille hallintoelimille. Hallituksen enemmistö ei kuitenkaan käsittänyt esim. laitosneuvostoa vain "keskustelufoorumiksi", vaan katsoi, että sillä on oma tärkeä tehtävänsä myös itse päätösprosessissa, laitosta koskevien asioiden valmistel-

lussa. Laitosneuvostolla on tärkeä tehtävänsä myös toiminnan linjaratkaisussa, laitosten ja oppiaineiden kehittämisen ja niiden toimivuuden ongelmien ratkaisemisessa.

Hallitus etsi perusteltua tilapäisratkaisua, siirtymävaiheen totuutta asiassa. Totuutta luonnollisesti yliopiston pitäisi vaalia kaikessa toiminnassaan, siten myös hallinnon uudistamisessa. Totuuden etsintä, puhumattakaan sen tavoittamisesta, on aina ja kaikessa vaikeaa ja sitä se näyttää olevan erityisesti laitoshallinnon järjestelyssä ja ehkä sen vuoksi, että asiaan liittyy jälleen paljon erisuuntaisia intressejä ja eturyhmäpyyiteitä. Tässä tilanteessa oli ylivoimaista löytää ratkaisun perustaksi mitään 'suurinta yhteistä nimittäjää', vaan oli tyydyttävä 'pienimpään yhteiseen nimittäjään'. Tässä tilanteessa unohtuu helposti myös asiallisuus: tosiasiat vääristyvät, ennako-odotukset, ennakkoluulot ja turhautumat värittävät kannanottoja ja virittävät reaktiivisia ja polarisoituneita suhtautumistapoja:

"VANHASSA HALLINTOJÄRJESTELMÄSSÄ PROFESSORI HOITI YK-SIN LAITOKSEN ASIAT. UUDESSA SYSTEEMISSÄ PARANNUS ON USEIN VAIN NÄENNÄINEN: LÄHES KAIKKI ASIAT VALMISTELLAAN EDELLEEN EPÄVIRALLISESSA, HALLINTOKAAVAN ULKOPUOLISESSA OPPIAINERYHMÄSSÄ — JOKA SUPPEIMMILLAAN KÄSITTÄÄ VAIN PROFESSORIN — JA LAITOSNEUVOSTO YLEENSÄ VAIN HY-VÄKSYY VARSIN VALMIIKSI TEHDYN TYÖN." (Jylkkäri 19.11.82)

Ylioppilaskunnan hallitus arvioi kuitenkin jo siirtymävaiheessa (Jylkkäri 23.9.81) yliopiston hallinnonuudistuksen mielekkyyttä (ks. s. 148) ja samassa yhteydessä erityisesti laitoshallinnon uudelleenjärjestelyä. Arviointia sävyttää kriittisyys, mutta samalla siihen liittyy rakentava toivomus opiskelijoiden aktiivisesta osallistumisesta laitosneuvostojen toimintaan paremman ratkaisun löytämiseksi:

"...Ylioppilaskunnan mielestä hallintoa muutettaessa olisi päätöksentekoa pitänyt siirtää nimenomaan opiskelun ja tutkimuksen perusyksikköihin, laitoksiin, ilman mitään (edellä mainitun kaltaisia) yhdistämisia. Tältä osin muutoksen merkityksetömyys tulee ehkä parhaiten esiin. Laitoksille valitaan laitosneuvostot, mutta niille ei myönnetä keskustelukerhoa kummempaa asemaa päätöksenteossa. Laitoksen hallinto on edelleen laitoksen johtajan varassa. Jo etukäteen on nähtävissä, että laitosneuvostot eivät kohoa kovinkaan merkittäviksi, jos niillä ei ole mitään varsinaisia asioita päätettävänään. Turhanaikainen istuminen ei varmasti miellytä ketään, joten osallistuminen voi alkuinnostuksen jälkeen laskeakin. Järjestelmän puutteena on lisäksi se, että laitoshallintojärjestelmä on sekava ja linjaton..."

Ylioppilaskunta toivoo kuitenkin, että opiskelijat tuntisivat kiinnostusta yli-

opistomme kehittämiseen ja sen sisällä tapahtuvaan päätöksentekoon. Kokemusten kerääminen uudesta järjestelmästä on välttämätöntä, ja siksi on tärkeää, että opiskelijat asetuvat ehdokkaiksi vaaleissa, käyvät valitsemassa edustajansa hallintoelimiin ja että valitut osallistuvat päätöksentekoon ja toimivat aloitteellisesti. Saatavien kokemusten perusteella on tehtävä johtopäätökset päätöksentekojärjestelmän toimivuudesta ja mielekkyydestä.”

Yliopiston uusi hallitus on sittemmin ryhtynyt sille kuuluvaan tehtävään ja työstämään lopullista ratkaisua. Kokemuksia on karttunut väliaikaisratkaisun pulmista ja pullonkauloista ja paremman ratkaisun etsintää siivittävät voimistuvat reaktiiviset arvioinnit ja kannanotot, joista näytteitä ”Jylkkärin” kirjoituksesta 19.11.82 ”Pakkoliitosta yritetään purkaa” haastattelulausuntoineen:

”Kun humanistisen ja yhteiskuntatieteellisen tiedekuntien ainelaitoksia ryhdyttiin väkisin yhdistelemään, ei totisesti kyseessä ollut rakkausavioliitto. Vielä vähemmän järkiavioliitto.

Yliopiston hallituksen asettama hallinnonuudistustoimikunta pyrkii mahdollisimman pikaisesti kaatamaan viime vuonna annetun väliaikaisen hallintojärjestyksen. Aikeena on palata vanhaan käytäntöön.

Samaan aikaan on opetusministeriön aloitteesta (sic.) perustettu hallinnonuudistuksen seurantatutkimus, joka kartoittaa nykyisen järjestelmän ongelmia eritoten laitostasolla. Ja ongelmia on tunnetusti paljon. . .

Opiskelijat odottivat paljon uudelta hallintosysteemiltä — lupasihan se selvästi enemmän äänivaltaa opiskelijalle. Vaikka SYL:n ajamaa kolmikantaa. . . ei saavutettukaan, oli hallinnonuudistus selvä edistysaskel — varsinkin laitoshallinnossa. Paperilla.

Laitosneuvoston tehtävänasetteluun petyttiin. Väliaikaisessa asetuksessa (sic.) laitosneuvoston päätettäväksi suotiin tenttien järjestäminen (tiedekuntaneuvoston ohjeiden mukaan), laitosten hankinnat (määrärahojen puitteissa), sekä jakamattomien määrärahojen käyttöperiaatteet. Kaikissa muissa asioissa — esimerkiksi laitoksen viran täytössä tai sen opetussuunnitelmassa — laitosneuvosto voi tehdä esityksiä tiedekuntaneuvostolle.

Laitosneuvoston aktiivisuus tuntuu heilahtelevan suuresti — samoin opiskelijajäsenten asema niissä. Eräillä suurilla laitoksilla laitoksen johtaja on syyllistynyt suorastaan opiskelijajäsenten painostukseen.

Entisestäään laitosneuvoston todellista päättäntävaltaa kaventaa oppiaineiden — ainelaitosten — epävirallisuus, jääminen hallintokaavion ulkopuolelle. Oppiaineen asemaa tai mitä se hallinnollisesti tarkoittaa, ei millään tavoin määritelty. Kuitenkin useimmat asiat valmistellaan oppiaineittain, mikä merkitsee myös käytännössä niiden päättämistä — varsinkin kun laitos- ja tiedekuntaneuvostot ovat muutenkin ylikuormitettuja. . .

Toisaalta oppiaineiden työtaakka on kasvanut. Siinä missä kukin ainelaitos voisi käsitellä asiat neuvostossaan ja esittää tiedekunnille, on yhdistetyille laitoksille uuden hallintomallin — jonka perusteena oli hallinnon keventäminen! — myötä tullut ylimääräinen käsittelyporras. . .

Uudessa hallintojärjestelmässä tiedekunta on edelleen hyvin keskeinen pää-

töksentekoelein. Hallintoasetuksia suunniteltaessa tiedekuntaneuvostoista piti tulla puhtaita tutkintohallintoelimiä. Toisin kuitenkin kävi — hyvin monet asiat joudutaan käsittelemään sekä laitos- että tiedekuntaneuvostoissa.

Kirjallisuuden ja venäjän kielen laitoksen esimies, professori Erkki Peuranen, sanoo, että pakkoliitos ei ole oikeastaan vaikuttanut mitenkään kummankaan laitoksen toimintaan.

— Kumpikin oppiala hoitelee omat asiansa. Koko liitto oli täysin sattumanvarainen, satuttiinpahan olemaan samassa kerroksessa jo valmiiksi.

— Olisi hyvä palata vanhaan järjestelmään. Tiedekuntaneuvoston jäsenmäärän rajoittaminen on aivan typerää — monissa yliopistoissa jäseniä on kymmeniittäin. Jokaisen oppiaineen pitäisi edes saada äänensä kuuluviin.

Sosiologian ja valtio-opin laitoksen esimies Pekka Nyholm toteaa, että yhdisteyillä laitoksilla ei ole minkäänlaisia yhteisiä intressejä eikä yhteistyötä.

— Pakkoliitos ei ole ainelaitoksia mitenkään lähentänyt, päinvastoin — vieraannumme toisistamme, kun joudumme sekaantumaan toistemme asioihin, jotka eivät meille kuulu, ja joissa ei asiantuntemuksemme riitä.

— Laitosten yhdistämisessä ei ole noudatettu edes sen verran logiikkaa, että olisi yhdistetty kansliatkin. Nyt laitoksen asioista täytyy hankkia tiedot kahdesta kansliasta, Nyholm purtaa. . . Mutta opiskelijoiden kannalta paluu vanhaan järjestelmään ei ole hyvä ratkaisu sekään. Se merkitsisi oppiaineiden sisäisten asioiden keskittymistä professoreille ja tiedekuntaneuvoston aseman korostamista. . .”

19.5. Uusi hallitus — uudet otteet

Uuden asetuksen säätämät vaalit oli pidetty ja hallintoelimet saaneet uudet koosteensa. Erityisen suuri mielenkiinto kohdistui hallituksen väliryhmään. Ounastelut suurten palveluysikköjen edustusmahdollisuudesta — ja vaalistrategiasta — kävivät toteen: väliryhmään valittiin hallintovirastosta 2 ja kirjastosta 1 jäsen. Demokratiaa oli tullut aimo annos lisää hallitukseen, ja samalla hallintoviraston edustus — hallintojohtajan jäsenyys — oli vaihtunut osastosihteerin ja aktuaarin jäsenyydeksi! Demokratian ja tasa-arvon lisäystä osoittanee sekin, että hallitukseen valittiin ennätysmäärä naisia: väliryhmästä puolet eli 3 puhuu naisen pehmeällä äänellä hallituksen työlistan kovista asioista.

Yliopisto siirtyi uusin voimin uuteen hallintojärjestykseen riippanaan kuitenkin vanha ja vanhentunut rehtorikunta, tilapäinen jäännös vanhasta hallintomallista.

Siirtyminen hallintorakenteen osalta uuteen järjestykseen oli suoritettu säädetyssä järjestyksessä. Mutta yliopiston toiminta jatkui toistaiseksi entisten toimintasuhteiden ja ohjesääntöjen varassa. Uusilla hallintoelimiä on vallan ja vastuun kantajina oikeus uudistaa myös nämä toimivaltansa kuuluvat toimintasuhteet ja -säännöt. Tämän ohjenuoran mukai-

sesti hallitus ryhtyikin työstämään yliopiston ohje- ja johtosääntöjä ja suorittamaan niissä tahtonsa ja kehittämislinjansa mukaisia muutoksia ja tarkistuksia. Itse olin hallituksen lailla valmis käynnistämään pikaisesti myös laitoshallintoa koskevan selvitystyön perustaksi uuden hallituksen tehtävävastuuseen kuuluvalle "lopulliselle ratkaisulle". Muusta syystä asian tulo hallituksen esityslistalle kuitenkin viivästy ja jouduin suorastaan peräämään sitä esityslistalle ja käynnistysvaiheeseen. Ottaen huomioon "väliaikaisen laitoshallinnon" aikaansaaman metakan, on jo yliopiston edun mukaista, että asiassa ryhdytään viivytyksettä toimenpiteisiin ja ainakin selvitystyön käynnistämiseen. Uusi hallitus, kantaessaan huolta ja vastuuta erityisesti laitoshallinnon toimintahäiriöistä, varsin ymmärrettävästi odotti hallintovirastolta toimenpiteitä, eikä ainakaan väliaikaisella rehtorilla saa olla mitään aihetta estää uutta hallitusta toteuttamasta tahtoaan! Käsitykseni lopullisen ratkaisun löytämisen helppoudesta/vaikeudesta, saati sen tarkoituksenmukaisuudesta laitosjaon ja laitoshallinnon eri perusteiden mukaan arvioituna, sitä vastoin luultavasti poikkesi monien hallituksen jäsenten käsityksistä, mutta se ei luonnollisestikaan voi olla asian valmistelun esteenä. Asia käynnistyi ja hallitus asetti 12.5.82 toimikunnan valmistelemaan laitosjakokysymystä ja -johtosääntöä aikarajanaan 1.8.83 sekä nimesi edustajansa laitoshallinnon tarpeita ja ongelmia selvittävän tutkimuksen johtoryhmään. Toimikunta toimi ripeästi ja hallitus päätti sen esityksestä 20.4.83 yksimielisesti uudesta laitosjaosta (ks. s. 168). Ratkaisu on saanut poikkeuksellisen myönteisen vastaanoton. Hallitus on samalla onnistunut rauhoittamaan tilanteen, mikä ilmenee mm. "Jylkkärin" asiaa koskevasta uutisoinnista 27.4.83 "Laitosjako uusiksi".¹⁴

"Laitosjakoa rukataan jälleen, ja mikä miellyttävää, nyt luonnolliseen suuntaan. . .

Laitosliitoksia ei (siis) hyväksytty nurisematta ja nyt vajaat kaksi vuotta myöhemmin onkin tultu siihen, että liitot puretaan siististi, johtoaatteena laitoksen rakentuminen yhden aineen ympärille. Kaksi vuotta on kuitenkin pitkä aika, turhasta. Ainakin se osoittaa hallintokoneiston jähmeän hitauden. Todettiinhan laitosliitosten hyödyttömyys jo ajat sitten. . .

Nyt hyväksytty ehdotus tuntuu tosiaan oikeudenmukaiselta, ainakin selvästi paremmalta kuin nykyinen laitosjako. Yliopiston ensimmäisen hallituksen päätehtäväksikin on laitosjaon tervehdyttämistä mainittu. Tältä osin hallitus saakoon maljansa, täytenä. Ongelmiakin saattaa tulla, kun edustukset tiedekuntaneuvostoihin ovat jaossa. Asetuksen mukaan laitosten tulee olla mukana tiedekuntaneuvostossa joko jäsenen tai varajäsenen kautta, mutta riittääkö joka laitokselle paikka.

Vaikeuksia ei siis ole voitettu. Kuitenkin viimeviikkoinen päätös laitosjaosta lämmittää mieltä."

¹ Laitoshallinnon virittäneen myöhäisheränneen hallinnonuudistuskustelun yhteydessä ylioppilaskunnan edustajat arvostelivat uudistusta sen lähtökohdista: koska laitos on yliopistotoiminnan perusyksikkö, sen pitäisi olla uudistuksen lähtökohtana ja sen ehdoille ja perustalle pitäisi rakentaa muu hallinto keskushallintoa myöten — eikä päinvastoin! Varsin mielenkiintoinen ja periaatteessa tärkeä kysymys! Laitos hallinnonuudistuksen lähtökohtana johtaisi kuitenkin todennäköisesti jo riittävän yhtenäisen perusratkaisun löytämisessä vaikeuksiin ja hallinnon ylärakenteen osalta epärealistisen kompleksisiin ja kumouksellisiin ratkaisuihin. Tämä käänteinen lähtökohta tarjoaa kuitenkin mielenkiintoisen aiheen hallinnonuudistuksen perusteiden selkeyttämiseksi ja varsinkin jos tämän paradigman pohjalta pystyttäisiin kehittämään korkeakouluhallinnolle uudenlainen teoreettinen malli.

² Olen täydentänyt tähän esimerkkejä eri perusteisiin liittyvistä toiminnoista tai tarkoituksista.

³ K-S:n taloudellinen tutkimuskeskus on aikaisemmin kuulunut taloustieteen laitokseen.

⁴ Yliopisto oli säädettyä ajassa tehnyt väliaikaisratkaisunsa. Hallituksen päätöskokouksen 26.8.81 jälkeen mainitsin yhteiskuntatieteellisen tiedekunnan dekaanille, että syyskuun aikana on vielä mahdollisuus tarkistaa kyseistä, yliopiston toimivaltaan kuuluvaa päätöstä esim. juuri yhteiskuntatieteellisen tiedekunnan osalta ja että asia otetaan esityslistalle, jos tämä tiedekunta esittää ratkaisuehtojen mukaisen uuden vaihtoehdon laitosaikaksi. Tällaista esitystä ei tiedekunnasta kuitenkaan tullut ja vaalivalmistelut käynnistyivät lokakuussa päätöksen mukaisen laitosaikon pohjalta.

⁵ Kuten asetelmasta (s. 168) havaitaan tämä ratkaisu lisäsi molemmissa tiedekunnissa laitosten määrää jopa yli sen, mitä se oli vanhassa hallintomallissa! Mutta sopu oli saavutettu.

⁶ Olen jo aikaisemmin todennut, että hallituksen päätöksenteko tapahtui yleensä varsin asiallisesti ja demokraattisesti eikä tässä ilmastossa mikään aneluratkaisu voinut tulla kysymykseen ja ehkä tästä syystä kukaan ei sellaista tämänkään asian yhteydessä yrittänyt. Jos tuossa aikapulan kärjistämässä päätöstilanteessa ”entisellään säilyttämisen” -vaihtoehto olisi perusteluineen noussut esille, se luultavasti olisi saanut yleisen hyväksynnän. Kävi niin kuin kävi: tämä yksinkertainen ratkaisu jäi niin esittelijältä, puheenjohtajalta kuin muiltakin hallituksen jäseniltä oivaltamatta ja siitä saimme kaikki pian tuta.

⁷ Juha Vartola, emt., s. 121—122. Tutkimuksen tarkoituksena on OPM:n toimeksiannosta selvittää Tampereen ja Turun yliopistojen sekä Lappeenrannan teknillisen korkeakoulun uudentyypipisten alihallintojärjestelmien ”yleistä tilaa, koettuja ongelmia ja muutostarpeita”. Tutkimusaineisto koottiin haastattelun avulla vv. 1978—79 ja haastateltavina oli kaikkiaan näiden korkeakoulujen 23 laitoksen johtajat. Siten tutkimuksen tuloksiakin ”on pidettävä vain yhden henkilöryhmän näkemyksinä alihallinnon toiminnasta ja uudistamistarpeesta”, s. 53—58.

Mainittakoon, että osaraportin johtopäätökset-osa toimitettiin liiteasiakirjana kaikille tiedekunnille niiden laitosjakoesitysten valmistelua varten.

⁸ Alaviitteessä tekijä kuitenkin myöntää, että saattaisi olla tarpeellista muodostaa laitoksia myös toisenlaisin perustein ja että esim. keinotekoisenaikin pidettävä suurlaitos voisi nyky-

sessä hallinnossa taata useita merkittäviä etuja esim. laitoksen suhteellisen voiman, valmistelu- ja avustavan henkilökunnan määrän ja vastaavien seikkojen osalta.

⁹ Juha Vartola, emt., s. 135.

¹⁰ Emt., s. 134

¹¹ Yliopistolaitoksen vastuu, Kanava n:o 3/1983, s. 203—204.

¹² Aikaisempi asetus jätti laitoshallinnon hallintoviraston vahvistaman ohjesäännön puitteissa täysin laitoksen johtajan virkavastuun varaan (3 §). Yliopistossa oli kuitenkin jo 1970-luvulta alkaen kokeiltu lähes kaikissa laitoksissa erilaisia laitosneuvosto- ja/tai laitoskokousratkaisuja, joista oli epävirallisinakin muodostunut hallinnollisia käytänteitä.

¹³ Juha Vartola toteaa tutkimuksensa johtopäätöksissä mm., että ongelmia syntyy silloin, jos jonkin oppiaineen professori ei ole lainkaan mukana virallisessa hallinnossa (= laitosneuvostossa) ja jos oppiaineella ei ole edustusta laitosneuvostossa ja jos edustus ei vastaa oppiaineen toivomusta — so. jos se toteutuu vain esim. opiskelijakiintiön kautta; emt., s. 124—125.

¹⁴ Sallittaneen arviointini ratkaisusta. Toimikunta ja hallitus valitsivat — tilanteen rauhoittamiseksi? — helpoimman ja tavallaan demokraattisen ratkaisulinjan hajauttamalla ja eriyttämällä laitosjakoa entisestään. Mutta entäpä jos ratkaisun seurauksena perusyksikön tieteen ehtojen ongelmat lisääntyvät ja edunvalvonta vaikeutuu? Näin tapahtuessa tehty ratkaisu on omiaan projisoimaan nämä pulmat entistäkin vaativimpina ylemmille hallintoelimille, erityisesti tiedekuntaneuvostolle. Ratkaisu merkitsisi silloin sitä, että perusyksikön ongelmat ja tarpeet siirtyvät sellaisinaan entistä enemmän tiedekuntaneuvoston harteille ja ainelaitosten toimintakyvyn ongelmat laajenevat tiedekuntaneuvoston toimintakyvyn ongelmiksi. Hallintokäytän teestä tiedetään, että helpoin tapa on siirtää ongelmia — eikä vain ajassa "aika hoitaa" -tapaan, vaan myös tasolta toiselle — ylemmän portaan huomaan ja vastuulle. Jos tämä porras tehtäväpätevytydessään tai toimintakapasiteetissaan ei pystykään suoriutumaan asianmukaisesti näistä lisätehtävistään, asian ongelmallisuus vahvistuu edelleen ja on omiaan laajenemaan koko hallintojärjestelmän rakenneongelmaksi.

YLIOPISTO RISTIPAINESSA

20. Yliopiston puolustaminen

Jyväskylän yliopiston hallinnon uudistaminen alkoi v. 1977 OPM:n määräyksestä ja vaikka yliopisto edelleen jatkaa prosessiin kuuluvaa siirtymistä uuden perussäännön mukaiseen hallintojärjestykseen, voidaan kuitenkin uusien hallintoelimien toimikauden alkua 1.1.82 pitää sen päättämispäivänä. Prosessi kesti siten kaiken kaikkiaan lähes viisi vuotta.

20.1. Intressien ristipaine

”Tää korutont’ on kertomaa” yhden yliopiston hallinnonuudistuksesta, mutta osoittanee, miten moniulotteisesta asiasta on kysymys. Prosessi on hankala ja sen hallinta vaikea ennen muuta sen vuoksi, että siihen kanavoituvat yliopiston monien sisäisten intressien lisäksi asian eri käsittelyvaiheissa mitä moninaisimmat yliopiston ulkoisten tahojen intressit ja poliittisten päättäjien kautta itseasiassa koko suomalaisen yhteiskunnan edut, erilaisine käsityksineen yliopistosta ja yliopiston tehtävästä yhteiskunnassa. Varsinaisten asianosaisten — yliopisto, OPM, VN ja eduskunta — lisäksi hallinnonuudistukseen kytkeytyvät vielä nykypäivän järjestäytyneessä yhteiskunnassa yliopiston henkilökunnan ammatillis-poliittisten ja tiedepoliittisten ryhmittymien erilaiset intressit ja niiden paikallisten erityis- ja valtakunnallisten yleisetujen valvonta.

Erilaisten ja erisuuntaisten intressien kasautumisesta johtuen yliopiston hallinnonuudistus nousee herkästi julkisen mielenkiinnon ja kiistelyn kohteeksi. Tällainen julkisuus aikaansaa helposti lisämutkia ja -muttia matkaan jo sinällään kimurantissa asiassa, eikä välttämättä edistä asiallisen, tasapainoisen ratkaisun löytämistä. Tämä kuitenkin olisi tarpeen, jos mielittää turvata yliopiston toimivuus tieteellisessä perustehtävässään ja hengenviljelyn keskuksena yhteiskunnassa.

Yliopiston perustehtävä on se lopullinen kriteeri, joka aina ja keskeisesti on otettava huomioon suunniteltaessa mitä tahansa yliopistouudistusta. Hallinto on käsitettävä vain välineeksi yliopiston perustehtävän toteuttamisessa. Jos hallinto hallitsee yliopiston toimenkuvaa, jos hallinto kehittyy raskassoutuiseksi byrokratiaksi, jos hallinto irtaantuu oikeutuksensa peruslähteestään eli yliopiston perustehtävästä ja hylkää esim. tieteellisen asiantuntemuksen ja jos sitä alkavat ohjata enemmän muut intressit ja riippumatta niiden yleisestä yhteiskunnallisesta hyväksyttävyydestä — esimerkiksi demokratian toteuttaminen — jotain on mennyt vikaan. On unohdettu hallinnon tarkoitus: avustaa ja tukea yliopistoa tieteellisessä tehtävässään. Yliopiston yhteiskunnallinen merkitys riippuu aina ja yksin sen tieteellisen tutkimuksen ja korkeakoulutuksen tasosta — ei siitä, miten demokraattisesti sitä hallitaan! Tästä näkökulmasta arvioituna hallinnonuudistus prosessina merkitsee monien yliopiston tieteelliselle tehtävälle enemmän tai vähemmän vieraiden intressien ristipaineessa **yliopiston puolustamista**. Tämä yliopiston puolustamisen raskas tehtävä on jäänyt ja on jätetty paljolti yliopiston itsensä asiaksi, ja politisoitumisen yhteydessä sen puolustajien rivit ovat harvenneet osan ylemmästä opettajakunnastakin sitoutuessa poliittisiin intresseihin ja puolueohjantaan. Kuitenkin ja kaikenkin, jos tämä puolustus murtuu ja pettää, yliopiston tarkoituskin pettää ja muuttuu joksikin muuksi. Ehkä puolueopistot saavat silloin rinnalleen puolue-yli-opiston?

Jyväskylän yliopiston hallinnonuudistus prosessina jakaantui viiteen toisistaan erottuvaan päävaiheeseen: **päätösprosessissa** erottuivat yliopiston, opetusministeriön/hallituksen ja eduskunnan vaiheet ja **täytäntöönpanossa** opetusministeriön/hallituksen sekä yliopiston vaiheet. Päätöksenteon osalta jokaisella vaiheella oli omat erityispiirteensä ja -ongelmasa ja siirryttäessä vaiheesta toiseen prosessiin nivoutui samalla uusia ja edellisiä vaiheita yleisempiä toisen asteen korkeakoulu-, ammattiyhdistys- ja muunlaisia yhteiskuntapoliittisia intressejä. Näille toisen asteen yhteiskuntapoliittisille intresseille oli tunnusomaista, paitsi niiden moninaisuus ja monisuuntaisuus, myös se, että ne olivat omiaan loitontamaan hallinnonuudistusta varsinaisista lähtökohdistaan, yliopiston perustehtävän tukemisesta, mihin puolestaan yliopisto oli rakentanut oman hallintoesityksensä. Yliopiston edustajana rehtorin tehtävävastuuna oli näiden lähtökohtien ja perusintressien vaaliminen eli yliopiston puolustaminen ja sen toimivuuden varmistaminen tieteellisessä perustehtävässään. Ja siitäkin huolimatta, että itse Ministeri olisi halunnut evätä rehtorilta oikeuden tähän yliopiston puolustamiseen!

20.2. Demokratisointi kynnyskysymyksenä

Maamme korkeakoululaitoksen hallinnonuudistuksen kynnyskysymykseksi on pelkistynyt demokratian vaatimus. Korkeakoululaitos on osa yhteiskuntaansa, se on yhteiskuntaa.

Onkin luonnollista, että yhteiskunnan yleinen demokratisoituminen heijastuu ja ulottaa vaateensa myös korkeakouluihin. Sama YYÄ-hallintomalli on tarkoituksena korkeakoulujen jälkeen ulottaa myös puolustusvoimiin ja sairaalalaitokseen, väitti opetusministeri Virolainen yliopiston vararehtorille. Niiden rinnalle, jotka vaativat korkeakouluihin demokratiaa ensisijassa sen itsensä vuoksi, liittyy joukko kansalaispiirejä ja yhteiskunnallisia vaikuttajia, jotka katsovat, että vanhakantainen korkeakoululaitos toimii eristyneesti, vieraana nyky-yhteiskunnan tarpeille, ajastaan jäljessä, kyvyttömänä uudistamaan itse itseään ja suuntautuneena yksin tieteen sisäisten ehtojen mukaan tai sitten sidoksissa yksipuolisesti yhteiskunnan valtarakenteen tahtoon. Jos ja kun korkeakoululaitoksen demokratisoimisen vaatimus perustuu tällaisiin käsityksiin ja taustoihin, sen pitäisi antaa korkeakouluille vakavaa aihetta itsetutkiskeluun:

”Yhteiskunnan kehityksentien etsintä antaa myös yliopistolle ja tutkijoille tehtävähaasteita. Emme me voi jäädä sivusta seuraamaan, mitä yhteiskunnassa tapahtuu tai mitä ei tapahdu, vaikka pitäisi tapahtua. Perustelumme ovat onttoja, jos esim. nykytilanteessa odotamme vain lisäresursseja, mutta emme pysty auttamaan yhteiskuntaa selviytymään pulmistaan. Missä ovat korkeakoulujen asiantuntijat etsittäessä ratkaisuja talous- ja työllisyyspolitiikkaan nyt ja pitkällä tähtäyksellä? Miksi talouselämältä kysytään heidän käsityksiään tulevaisuudesta; eikä myös yliopiston pitäisi kertoa minne olemme menossa? Olemmeko asettaneet esim. yhteiskuntatieteissä perusotaksumamme sillä tavoin, että niiden pohjalta ratkaisujen löytäminen on vaikeaa tai että löytyy vain ratkaisuja, joihin itse emme voi vaikuttaa? Olemmeko ehkä sillä tavoin sitoutuneet nykyisiin valtarakenteisiin — establishmenttiin — ettemme tohdikaan etsiä tai asettaa uusia lähtökohtia tai emme enää pysty itsenäiseen, kriittiseen harkintaan ja parempien ratkaisujen etsimiseen?”¹

Samansuuntainen epäily ja kritiikki yhdistettynä demokratisoimisen vaatimukseen sisältyi OPM:n osastopäällikön, professori Mikko Niemen (SDP) 3.12.74 pitämään alustukseen ”Korkeakoulujen hallinnonuudistuksen nykytilasta” Turun Tiedepoliittisen yhdistyksen vuosikokouksessa:

”. . . Meillä ja muualla on yliopiston autonomia merkinnyt tähän asti sitä, että professorin asemaan päässeet yliopiston opettajat ovat yksinoikeudella käyttäneet yliopiston tieteellistä vapautta ja kritiikkiä. Onko sitä käytetty yhteiskun-

nallisen edistyksen hyväksi ja väestön valtaenemmistön parhaaksi? Vastauksen tiedämme, tiede ja yliopistolaitos ovat eristyneet yhteiskunnasta ja väestöstä, ne ovat suhteellisen harvalukuisen oppineiden luokan käyttöesineitä, kansasta irroutautuneita ja sen yläpuolella. Historiasta on löydettävissä näyttöä, ettei näin kapeapohjainen autonominen instituutio kykene sellaiseen itsenäiseen kriittiseen luovaan toimintaan, jota yliopistojen itsemääräämisoikeuden säilyttämisellä haluttaisiin tarkoittaa. Päinvastoin, professoreiden yliopisto on ollut hämmästyttävän sidoksissa yliopiston ulkopuolisiin valtarakenteisiin ja tiede on ajoittain kytkeyty ilmiselvästi lyhytnäköisten etupyyteiden ajamiseen.

Tältä pohjalta on ymmärrettävä meillä laajaa kannatusta saavuttanut vaatimus demokratian toteuttamiseksi yliopistojen sisällä, vaatimus jokaisen yliopistoyhteisön jäsenen oikeudesta yhdenveroisesti osallistua yliopiston hallintoon. Korkeakoulujen autonominen asema kansainvaltaisten valtioiden suhteen on hyväksyttävissä vain sillä edellytyksellä, että korkeakoulujen sisällä on toteutunut yleinen ja yhtäläinen oikeus osallistua edustajien kautta tai välittömästi päätöksentekoon.

... Ei ole pienintäkään epäilystä, etteikö poliittinen vasemmisto ole kokonaisuudessaan todellisen ja täydellisen demokraattisen vaihtoehdon takana. Sen sijaan oikeisto tuskin tulee siihen koskaan suostumaan ja keskustan asennoituminen on vähintään horjuvaa. Tänä päivänä ratkaistava kysymys edistyksestä voimien osalta on tätä taustaa vasten tarkasteltuna paljolti tämä: kumpi on parempi tilapäisratkaisu, epädemokraattinen, autonominen professoreiden yliopisto vai kansanvaltaisten valtioiden valvoma, ei-autonominen yliopisto?"

Osastopäällikkö Mikko Niemi, joka sittemmin parin vuoden kuluttua johti OPM:ssä neuvotteluja JY:n hallinnonuudistuksesta, käsittää poliittisessa kritiikissään — toisin kuin esim. ministeri Virolainen? — korkeakoulujen demokratisoimisen keinoksi uudistaa niiden toimintaa "yhteiskunnallisen edistyksen hyväksi ja väestön valtaenemmistön parhaaksi". Tämä sama ja sinällään perusteltu "kriittisen yliopiston" vaatimus, yliopiston kehittäminen yhteiskunnan uudistumisen keskuksena, on todennäköisesti se perusta ja ponnin, johon eri tahot tukeutuvat pyrkimyksissään lisätä demokratiaa yliopistossa ja laajentaa eri henkilöryhmien vaikutusmahdollisuuksia sen toiminnassa. Näiden tahojen pääjoukko koostuu ns. "kansanrintamasta" ja erityisesti vasemmiston edustajista ja kannattajista, josta tuoreimpana osoituksena oli mainittu vasemmistoministereiden lausuma VN:n pöytäkirjassa JY:n hallinnon uudelleenjärjestelystä demokratisoitumisen taka-asteleena (ks. s. 145)!

OPM:n kansliapäällikkö Jaakko Numminen (Kepu) viestittää "Yliopistolaitoksen vastuusta" samansuuntaisesti:

"... Onko meillä perusteita väitteille, joiden mukaan korkeakoulujen tutkimustoiminta on vetäytyneet nykyajan norsunluutorneihin antamatta riittävän voimakasta panosta ihmisen ja yhteiskunnan kipeimpien ongelmien ja niiden ratkaisuvaihtoehtojen etsintään ja tulevaisuuden kehityslinjojen laatimiseen?"

Onko perusteita niille väitteille, joita on kuulunut, että korkeakoululaitoksemme suosima tutkijatyyppejä on kehittymässä yliopistomaailman ulkopuolella itsensä orvoksi tuntevaksi, tiedeyhteisön turvallisiin ympyröihin kotinsa rakentaneeksi, byrokratisoituneeksi ja laitostuneeksi ammatinharjoittajaksi? Kaikkein kriittisemmät äänet ovat kysyneet, mitä korkeakoulut tekevät autonomiallaan, jos ne eivät tiedä, mihin sitä voitaisiin käyttää. . .

Tuntuu siltä, että korkeakoulut voisivat tiedeyhteisöinä, uusimman tiedon lisäämis- ja tuottamispaikkana sekä keskustelufoorumina innoittaa tutkijaa esittämään omat vuorosanansa nykypäivän näyttämöllä. Näin ei kuitenkaan näytä olevan. . .

Uusia yhteiskuntamalleja edustavat nykyisin vaihtoehtoliikkeet. . . Esimerkkejä vaihtoehtoliikkeiden tavoitteista voisi jatkaa. Tekee mieli kysyä, eivätkö juuri nuo ongelmat voisi tulla enemmän esiin yliopistoista käsin ja tieteen piiristä. . .

Tutkijoilta kaivataan kansalaisrohkeutta puuttua asiantuntemuksella kehityksen kulkuun ja osoittaa myös valittujen kehityslinjojen mahdollisia huonoja seurauksia.”²

Poliittisesti sitoutumattomakaan ei ole vaikea yhtyä tämänsuuntaiseen yliopistotoiminnan kritiikkiin. Olen sitä itsekkin harjoittanut enkä ole myöskään tutkijana ja tiedon tuottajana kaihtanut yhteiskuntakritiikkiä, koska olen katsonut sen kuuluvan yliopisto-opettajan virkavastuuseen:

”...Yhteiskunta tarvitsee elinvoimansa ja jatkuvan kehityksensä lähteeksi sellaisen laitoksen, jossa on lupa ja velvoitus etsiä totuutta, harjoittaa kritiikkiä ja epäillä kaikkia uskomus- ja oppirakennelmia, olivatpa ne miten paavillisia hyvänsä...” (K.H., Helsingin Sanomat 1974)

Jos yliopiston yhteiskuntasuhteet ovat tässä mielessä vialla ja jos yliopisto on vieraantunut ihmisen ja elämän ongelmista ja jos sen tutkijat ovat käpristyneet ’suojatyöpaikallaan’ pelaamaan omia lasihelmipelejänsä, yliopiston sulkuporttien avaaminen demokratisoinnin nimissä ja sen avulla on keinona ymmärrettävissä, mutta tuskin tarkoituksenmukainen. Toinen käytetty keino on korkeakoululaitoksen toiminnan keskusjohtoinen säätely mm. tutkimuksen painopistealoiheen ja koulutusohjelmiltaan tiukasti säädettyine tutkintojärjestelmineen. Tämä voimistuva keskushallinnon poliittinen säätely on samalla merkinnyt korkeakoulujen itsehallinnon alueen jatkuvaa, voimakasta kaventumista. Uuden hallintomallin kokemuksista Turun kauppar korkeakoulussa rehtori Reino Kanerva tote- si lukuvuoden 1978—79 avajaispuheessaan seuraavaa:

”...Yleensä suomalaisen korkeakoululaitoksen piirissä on keskusteltu varsin kiivastikin niin sanotusta sisäisestä hallinnosta eli siitä, kenellä korkeakoulun sisällä on päätäntävalta. Paradoksi on vain siinä, että samanaikaisesti korkeakoulujen tosiasiallinen päätäntävalta on voimakkaasti kaventunut. Kärjistäen

voitaisiin sanoa, että kun vihdoin on saatu ratkaistuksi kuka korkeakoulussa päättää, ei olekaan tosiasiallista päättävältä käytettävissä. Tämän huomaa varsin selvästi vertaamalla niitä asioita, joissa korkeakoululla oli lopullinen päättävältä viime vuosikymmenen loppupuolella vastaavaan päättävältä tänä päivänä. Kehitys noudattaa selvästi samaa, jatkuvasti lisääntyvää julkisen vallan ohjauksen kasvutendenssiä. . .”

Tämä rehtori Kanervan huomio korkeakoulujen itsehallinnon tosiasiallisesta vähäisyydestä, eritoten sisäisen hallinnon järjestelykiistan yhteydessä, on aina tärkeätä muistaa. Kuitenkin me saatamme yliopiston hallinnossa ja esim. toiminta- ja taloussuunnittelun yhteydessä unohtua pelamaan päätöksenteon lasihelmipeliä huomaamatta sitä tosiasiaa, että suuri osa pelistä on turhaa ja vailla reaalisisältöä eli vailla toteutumismahdollisuuksia. Toisaalta yliopiston toimivaltaan kuuluu tietysti myös asioita, joilla on todellista reaalisisältöä, mm. kovan mutta niukan määrärahan jakokysymykset, mutta esim. määrärahojen käytössä yliopiston käyttöpäätösten vapausasteet ovat valtionhallinnon tiukan sääntelyn vuoksi erinomaisen vähäiset.

Yliopiston uusi hallitus kokoontui ensimmäiseen 'täysistuntoonsa' 12.1.82 päättämään toimivaltaansa kuuluvana asiana mm. matkamäärärahojen jaosta. Hallintoviraston taloustoimiston laatima esittelymuistio "Virkamatkamäärärahan jako ja käyttö" antaa sattuvan esimerkin tästä yliopiston tosiasiallisen toimivallan jäännösmarginaalista ja samalla valtionhallinnon tiukasta sääntelystä (ks. liite 6, s. 234). Esimerkki voi tuntua triviaalilta, mutta sitä se ei itseasiassa ole kun muistetaan, miten tärkeää yliopiston toiminnalle ja kehitykselle on yhteydenpito ja erilaiset vaihtosuhteet matkustusedellytyksineen³.

20.3. Demokratia — politisoituminen

Korkeakoulut ovat poteneet syystä jos toisestakin ummetustautia, josta olisi tervehdyttävä. Avoimuuden lisäämiseksi tarvitaan lääkkeitä, mutta niiden käytössä ja erityisesti annostelussa on oltava varovainen. Luotan tässäkin enemmän luonnonmukaisiin lääkkeisiin ja hoitokeinoihin kuin keinotekoisiiin. Korkeakoulujen demokratisointi ja/tai alistaminen toiminnassaan poliittisen keskushallinnon säätelyyn ovat kovia reseptilääkkeitä, joiden käyttöön sisältyy omat riskinsä haitallisine sivu- ja altistumisvaikutuksineen.

Potilas, yliopisto, altistuu herkästi demokratian vaikutusvallan makuun, joka niin helposti peittää sen toisen ainesosan, vastuun-

kantamisen, happaman maun alleen. Kun valta maistuu, sitä on saatava lisää! Toisaalta on runsaasti näyttöä siitä, että demokratisointi ja erityisesti opiskelijakunnan äänivallan ja vaikutusmahdollisuuden laajeneminen on samalla merkinnyt korkeakoulujen lisääntyvää politisoitumista. Hallinnon politisoituminen on vuorostaan omiaan edistämään koko yliopiston politisoitumista. Jos tämä politisoituminen merkitsisi vain yliopiston yhteiskuntasuhteen ja sen toiminnan yhteiskunnallisen vastuun lisääntyvää tiedostumista, demokraattisten vaikutusmahdollisuuksien rajahtoinen laajentaminen yliopistossa voi olla hyvinkin perusteltua. Mutta kun politisoituminen suomalaisessa yhteiskunnassa ja puolueiden tahtoon sidottuna näyttää väistämättä merkitsevän juuri puolueiden intressien ja puoluedoktriinien määrittelemien totuuksien sisääntuloa yliopistoon, tutkimuksen ja tieteellisen totuuden etsimisen tehtäväalueelle, tämä on omiaan vieraannuttamaan yliopistoa tehtävästään ja mitätöimään sen perustarkoituksen. Lääkkeen vaikutuksesta sinällään harmillinen ummetustauti voi siten muuttua luonteeltaan pahanlaatuiseksi kasvaimeksi ja yliopisto vapaan opetuksen ja tutkimuksen keskuksena puoluetahdon ja doktriinien etäispäätteeksi. Politisoituessaan yliopiston itsehallintokin muuttuu nimittäin näennäiseksi:

”...Korkeakoulut ja ylioppilaskunnatkin vaativat korkeakouluille vapaan opetuksen ja tieteen nimissä itsehallinto-oikeutta. Politisoituneessa korkeakoulussa tällainen autonomia jää aina nimelliseksi, koska poliittinen tahto on sitoutuneiden opiskelijoiden ja opettajien mukana tavallaan jo sisäänrakennettu päätöksentekokoneistoon. Autonomia jää tällöin näennäiseksi, olivatpa sen muodolliset valtuudet miten laajat hyvänsä.”⁴

On huomionarvoista todeta, että jotkut poliittisesti sitoutuneet yliopistotoihmisetkin ovat oivaltaneet tämän lääkkeen riskit. Joensuun korkeakoulun rehtorina professori Heikki Kirkinen (Kepu) on kiinnittänyt kysymykseen huomiota korkeakoulun uusimuotoisen hallintomallin ja korkeakouludemokratian seurausilmiönä:

”...Ehkä aletaan yhä laajemmin myöntää, että yliopisto ei ole sellainen poliittinen elinympäristö kuin esim. kaupunki, vaan pikemminkin pitkälle erikoistunut asiantuntijayhteisö, jonka hallinnossa asiantuntemuksella ja kokemuksella tulee olla suurempi paino kuin poliittisella demokratialla. Jos tällaisen yhteisön hallinnossa poliittiset tai muut ideologiset tekijät saavat liian suuren painon, voi yhteisön toiminnan kannalta tärkein tekijä eli korkeakoulujen tieteellinen taso kärsiä. Tällöin voi käydä niin, että ns. vanhoilliset korkeakoulut, jotka ovat säilyttäneet tai säilyttävät tieteellisen asiantuntemuksen riittävän suuren painon sisäisessä hallinnossa, saavatkin pitkällä tähtäyksellä katsottuna paremmat edellytykset korkeaan tieteelliseen tasoon kuin ne korkeakoulut, joissa tieteellisen asiantuntemuksen merkitystä hallinnossa aliarvioidaan...”⁵

Ja mitä kaikkea tämä demokratisoitumisen seurauksena oleva politisoituminen merkitsee yliopiston ilmapiirin vaihdoksena: jatkuvaa matalapainetta, tuulensuunnan vaihdosta ja huonoa säätä! Tuossa säässä ehkä viihtyy opiskelijapolitiikko, puoluekaaderi tai varttuneempi politiikan ja 'sivutieteen' harjoittaja, mutta huonosti elämään ja itsetiedostukseen valmentautuva opiskelija ja yliopiston "vapaan opetuksen ja tutkimuksen" päätehtävään sitoutunut aito yliopisto-opettaja ja tieteen harjoittaja! Kummanko ryhmän viihtymys ja työmotivaation ylläpitäminen mahtaa-kaan olla tärkeämpää yliopiston tehtävän kannalta.⁶

20.4. Rajahtoinen demokratisointi

Mutta yliopistonkin perustehtävien kannalta on perusteltua edistää demokratiaa yliopistossa — tämä oli yliopiston hallintoesityksen eräänä perusteena — mutta vain yliopiston tehtävän asettamien rajaehtojen puitteissa. Tällainen rajahtoinen demokratisointi sisältyi yliopiston hallintoesitykseen ja se merkitsi mm. eri henkilöryhmien vaikutusmahdollisuuksien ja kollegisen päätöksenteon laajentamista, hallinnon demokraattisen kontrollin ja oikeusturvan lisäämistä, toimivallan hajauttamista ja vaalimenettelyn laajennusta luottamushenkilöiden valinnassa jne. Tähän demokratisointiin sisältyy myös pyrkimys kehittää yliopiston inhimillisenä työyhteisönä, jos kohtakin tämä ns. virastodemokratian edistäminen on tarkoituksenmukaisinta toteuttaa pääosin linjaorganisaation rinnalla erillisin järjestelyin samalla kuitenkin muistaen, että yleensä linjaorganisaationkin päätöksenteossa, ja vaikka olisikin kysymys tieteen ja opetuksen asioista, on aina samalla kysymys ihmisestä ja ihmisen asiasta yliopiston työyhteisössä.

20.5. Valta ja vastuu

Yliopiston demokratisointi tieteellisen perustehtävänsä rajoissa on käsittääkseni oikein annosteltuna oiva lääke yliopiston ummetustautiin, mutta myös sen sisäisten toimintasuhteiden ja työyhteisön kehittämiseksi. Monet jäsenkuntansa etuja hallinnonuudistuksessa valvoneet eturyhmät ja näiden eturyhmien poliittiset taustavoimat eritoten hallituksessa ja eduskunnan sivistysvaliokunnassa olivat halukkaita lisäämään lääkkeen annostelua ja määräämään yliopiston hevoskuurille Turun ja Tampereen

yliopistojen tapaan potilaan, Jyväskylän yliopiston, kokemuksista ja käsitteistä välittämättä.

Näissä demokratian annostelua koskeissa kynnyskysymyksissä tullaan hyvin lähelle kysymystä myös vastuusta ja vastuun kantamisesta: kuka kantaa vastuun yliopiston toimivuudesta tieteellisessä tehtävässään? Käytännössä tämä vastuu ensisijaisesti säilyttyy — ja pitää säilyttyä, jos mielitään säilyttää yliopisto yliopistona, tieteellisestä opetuksesta ja tutkimuksesta vastaavalle henkilöstölle ja toissijaisesti kaikille yliopistossa työskenteleville tehtävistä riippumatta. Tämä vastuu kuuluu siten myös kaikille eturyhmille siinä mielessä, että niidenkin olisi pidettävä tärkeimpänä ohjenuoranaan ja eturyhmäpyrkimystensä rajahtona yliopiston perustehtävän edistämistä ja sovitettava mm. demokratisoinnin ja toimivallan vaateensa yliopiston tehtävävuonun mukaan. Ja lopulta entistä suurempaa vastuuta yliopiston toimivuudesta kantavat tehtävässään myös korkeakoulujen keskushallinto ja poliittiset päättäjät, jotka viime kädessä vastaavat korkeakoulujen toiminnan keskeisistä edellytyksistä olipa sitten kysymys tutkimuksesta, koulutuksesta, tutkintojärjestelmästä tai — hallinnosta. Ja jos näissä ratkaisuissa tehdään pahoja virheitä ja vieläpä vastoin yliopistoyhteisön tahtoa tai sitä kuulematta, vastuu yliopistosta, sen toiminnasta ja toimintahäiriöistä siirtyy enentyvästi näille päättäjille. Mutta tunnetaanko tai edes tunnustetaanko tätä vastuuta? Tunnettiinko sitä silloin, kun vaadittiin yltyöpäistä tutkinnonuudistusta tai yltyöpäistä hallinnon demokratisoimista? Missä kulkee vastuullisen ja vastuuttoman korkeakoulu-uudistuksen raja? Se raja lienee kuin veteen piirretty viiva, mutta rajan oikealla puolella liikutaan todennäköisesti silloin, kun näitä tärkeitä ratkaisuja tehdään läheisessä ja asiallisessa yhteistoiminnassa ja yhteisymmärryksessä yliopiston vastuullisen johdon kanssa, kuulemalla ja kuuntelemalla yliopiston omia luottamushenkilöitä; sitä vastoin siirrytään helposti rajan väärälle puolelle kuulemalla ja kuuntelemalla enemmän 'väärä profettoja' huolimatta heidän 'oikeista' poliittisista valtakirjoistaan. Viitataan vain tutkinnonuudistukseen.

Korkeakoulujen demokratisointi politisoitumisen seurauksineen merkitsee epäsuoraa, korkeakoulun hallintoon sisäänrakennettua poliittista säätelyä. Myös suoran poliittisen säätelyn, keskushallinnon lisääntyvän väliintulon käyttö korkeakoulujen ummetustaudin lääkkeenä väärin annosteltuna ja niiden itsehallintoa väistämättä kaventavana on sivuvaikutuksiltaan kohtalokasta korkeakoulujen toimivuudelle:

"...Muuttuvassa yhteiskunnassa korkeakoulujen on turvattava jatkuva kehityksensä ja uudistumisensa, missä tarkoituksessa niiden on kyettävä myös

toimintansa kriittiseen itsearviointiin, korjaamaan itse puutteitaan ja epäkoh-
tiaan sekä valppaasti vastaamaan ympäristönsä ja tieteenalojensa uusiin haastei-
siin. Tämä on mahdollista vain riittävän itsehallinnon avulla. Keskitetty korkea-
kouluhallinto voi sitä vastoin, pakottaessaan korkeakoulut yhdenmukaisuuden
pakkopaitaan ja keskitettyyn toiminta- ja resurssikontrolliin, tukahduttaa ni-
den oma-aloitteisuuden ja tähän perustuvan luonnollisen kehityksen ja toimin-
tavireyden... ”

Vastuukysymyksenä tämä merkitsee sitä, että mitä enemmän korkeakou-
lujen itsehallinto kapenee ja toimivalta niiden sisäisissä asioissa siirtyy
korkeakoulujen keskushallinnolle, sitä suurempi vastuu myös niiden toi-
mivuudesta siirtyy poliittisille päättäjille.

20.6. Itsetutkiskelun tarve

Lääkettä korkeakoulujen ummetukseen on etsittävä ensisijassa niistä it-
sestään, ja uudistumisen on lähdeittävä korkeakoulujen itsetutkiskelun ja
itsearvioinnin pohjalta. Niiden on itse kyettävä avoimeen ja kriittiseen
analyysiin tehtävästään nyky-yhteiskunnassa ja tältä pohjalta tarkistetta-
va toimenkuvaansa ja tehtävävastuunsa ihmisen ja elämisen yhteisvas-
tuisten ongelmien kohtaamisessa ja samalla selkeytettävä toimintansa ja
tieteen harjoittamisen yhteiskunnallis-eettiset arvoperusteensa. Muuttu-
vassa yhteiskunnassa ja maailmankuvassa myös korkeakoulujen toimen-
kuvan — ei välttämättä niiden arvoperustan — on muututtava ja tässä
muutoksessa korkeakoulujen olisi oltava kansliapäällikkö Jaakko Num-
misen esittämän haasteen mukaisesti ennakkoluulottomasti ja rohkeasti
eturivissä etsimässä ja kartoittamassa tulevan kehityksen vaihtoehtoja.

Tähän korkeakoulut pystyvät vain ja jos ne edistävät luovuutta opetuk-
sessaan ja tutkimuksissaan ja rohkaisevat siihen myös opiskelijoita opin-
noissaan ja oppinäytteissään. Ja tämän ehtona on vuorostaan se, että
hyväksytään erilaiset, keskenään kilpailevat tieteelliset koulukunnat ja
paradigmat opetuksessa ja tutkimuksessa eikä ainakaan syyllistytä —
niinkuin liian usein liian monessa laitoksessa ja oppiaineessa tapahtuu
— tämänkaltaisen tieteellisen 'moniarvoisuuden' epäkriittiseen, ennako-
luuloiseen ja tieteellisesti perusteettomaan torjuntaan. Näistä tieteellisen
luovuuden ja uudistumisen esteistä sanoo professori Yrjö Ahmavaara
osuvasti mm. seuraavaa:

”...Tiedebyrokraattiset esteet ovat (puolestaan) läntisessä maailmassa tavatuista
vaikeimmat. Yliopistollinen laitos voi käytännössä ”määritellä” sen tieteen-
alan, jota se edustaa. Sama määrittely voi periytyä toiseen ja kolmanteen tutkija-

sukupolveen, koska se valitsee itse työnsä jatkajat. Se, mitä katsotaan käytännölliseksi tai hyödylliseksi tai teoreettisessa mielessä syvälliseksi, voi näin pitkälle eteenpäin määrättyä vakiintuneesta käytännöstä. Eikä tämä koske vain yksittäisiä laitoksia, vaan kokonaisia tieteenaloja. Jokainen tieteenala... voi, niin pian kuin se on kanonisoitu yliopistolliseksi oppiaineeksi, linnoitautua itseensä ja torjua ulkopuoliset vaikutteet tehokkaasti. Tämä(kin) merkitsee totuuden ja tieteellisyyden yksipuolista määrittelyä tavalla, joka sulkee yliopistojen piiristä pois teoreettiset uudistukset. Niinpä se tiederyhmä, joka meidän aikamme on ehkä eniten mullistanut tieteellisiä käsityksiä, nimittäin kybernetiikka ja systeemitieteet, eivät ole voineet juurikaan ulottaa uudistavaa vaikutustaan vielä yliopistollisiin oppiaineisiin...⁸

Korkeakoulujen avoimuuden edistämiseksi tarvitaan myös ulkopuolista kritiikkiä ja arviointia niiden toiminnasta, tarvitaan yhteyksiä ja vaihtosuhteita ympäristön, yhteiskunnan, kanssa. Tässä suhteessa viimeaikainen kehitys on ollut myönteistä ja siltoja korkeakoulujen ja yhteiskunnan välille on rakennettu mm. OPM:n yhteistyöseminaareissa. Korkeakoulujen avoimuus on huomattavasti lisääntynyt, mikä on ollut omiaan palauttamaan korkeakouluille 1970-luvulla aallon pohjassa ollutta yhteiskunnallista luottamusta ja antanut perustetta myös valtionhallinnon määrätietoisille pyrkimyksille kehittää korkeakoululaitoksen taloudellisia toimintaedellytyksiä⁹.

Merkkejä yliopistolaitoksen avautumisesta ja keskustelun syvenemisestä yliopiston tehtäväluonteen perustavanlaatuisista kysymyksistä kaiken uudistuksen lähtökohtana on ollut havaittavissa ja tämän 'uuden' tiedostamisen myönteisenä seurauksena uudistamispolitiikka on selvästi vapautumassa lähimenneisyyden haihattelusta, ellen sanoisi vouhotuksesta, ja on hakeutumassa asiallisiin ja maltillisiin uomiin — kaikkien, eikä vähiten yhteiskunnan etujen mukaisesti. Tästä on osaltaan näyttönä JY:n uuden hallintojärjestyksen toteuttamisvaiheessa 19.3.82 useiden korkeakoulupoliittisten eturyhmien opetusministeriölle lähetystönä esittämä yhteinen korkeakoulujen hallinnonuudistuksen linjaohjelma, jossa pitkälle myötäillään JY:n hallintoesitystä ja sen lopullista ratkaisua:

"...Yliopistojen ja korkeakoulujen tehtävänä on edistää vapaata tutkimusta ja tieteellistä sivistystä sekä antaa niihin perustuvaa korkeinta opetusta. Nämä tehtävät edellyttävät yliopistojen ja korkeakoulujen riittävää itsehallintoa. Päätävällän on kuuluttava korkeakouluyhteisön jäsenten muodostamille monijäsenisille hallintoelimille. Hallintojärjestelmän rakenteessa ja toiminnassa tulee ottaa huomioon korkeakoulujen tehtävien erityisluonne, mikä tarkoittaa erityisesti tutkimuksen, opetuksen ja tieteellisen kritiikin vapautta. Hallinnon tehtävä on luoda edellytykset edellä mainituille korkeakoulujen toiminnolle.

Korkeakouluyhteisöön kuuluvat opettajat, tutkijat, muu henkilökunta ja

opiskelijat. Näiden yhteistyö luo edellytykset korkeakoulun tehtävien toteuttamiselle. Yhteistyön edellytyksenä vuorostaan on korkeakoulu-yhteisön jokaisen jäsenen mahdollisuus osallistua korkeakoulun hallintoelinten valintaan kaikilla tasoilla. Tieteellinen ja opetuksellinen asiantuntemus on turvattava hallinnon ja päätöksenteon eri tasoilla.

Korkeakoulujen hallinnon on oltava myös toimiva. Päätösten laatua voidaan nostaa ja päätöksen tekoa tehostaa siirtämällä päätöksentekoa keskushallinnolta hallintoelimelle, jonka asiantuntemus on suurin.

Hallinnon tehostaminen edellyttää asioiden käsittelyä mahdollisimman harvoissa hallintoelimissä. Periaatteessa kahden käsittelytason pitäisi riittää. Tämä vaatii tehokasta korkeakoulujen sisäistä muutoksenhakujärjestelmää.

Samalla on taattava eri osapuolten kuulemismenettely heitä koskevissa asioissa, esimerkiksi niiden "oppituolien" edustajien kuuleminen, jotka eivät ole edustettuna jollakin hallintotasolla.

Toimivan hallinnon edellytyksenä on myös se, että eri hallintotasojen välillä yhteydet ovat kiinteät ja kytkennät selvät.

Korkeakoulujen kollegiaaliset hallintoelimet ovat suuntautuneet lähinnä tutkimusta ja opetusta koskevaan päätöksentekoon, joten osa henkilöstöasioita jää ulkopuolelle. Korkeakoulujen hallinto- ja virastodemokratiajärjestelmät eivät ole rinnakkaisia ja päällekkäisiä organisaatioita, vaan ne on nähtävä erityisesti tehtäviensä puolesta toisiaan täydentävinä järjestelminä.

Allekirjoittaneet järjestöt esittävät, että tulevien hallintoasetusten tulee noudattaa seuraavia periaatteita:

- 1) hallinto on kolmiportainen: laitos-, tiedekunta- ja keskushallinto,
- 2) eri hallintotasojen välillä on oltava kiinteä vuorovaikutus,
- 3) laitoshallinnon kehittämiseen tulee kiinnittää erityistä huomiota,
- 4) kaikilla korkeakoulu-yhteisön jäsenillä on kaikilla hallintotasolla vaalioikeus ja vaalikelpoisuus,
- 5) millään kiintiöllä ei ole enemmistöä millään hallintotasolla."

Tämän merkityksellisen ja samalla maltillisen kannanoton laatijoina ja allekirjoittajina ovat seuraavat valtakunnalliset järjestöt:

Korkeakoulualan assistenttien ja tutkijain liitto (KATL) ry
Korkeakoulujen ja opetusalan henkilökuntaliitto (KHL) ry
Suomen ylioppilaskuntien liitto (SYL) ry
Valtion työntekijäin ja viranhaltijain liitto (VTVL) ry

Maltilliseksi on katsottava silloisen 'korkeakouluministeri' Kaarina Suonion (SDP) vastauspuheenvuorokin, etenkin jos ottaa huomioon hänen radikaalia korkeakoulu-uudistuslinjaa edustavan sidosryhmänsä aikaisemmat vaateet:

"...Kahdeksan viime vuoden aikana on kolmentoista korkeakoulun hallinto uudistettu. Näistä yhdentoista korkeakoulun hallinto perustuu pääpiirteissään ns. kolmikantamalliin. Kaksi uusinta hallintomallia, Jyväskylän yliopiston ja

Åbo Akademin, on sekä hallinnon rakenteen että hallintoelinten kokoonpanon osalta rakennettu toiselle pohjalle.

Meillä on siis mahdollisuus saada kokemuksia useammanlaisista hallintoratkaisuista. Kaikissa toteutetuissa hallinnonuudistuksissa on johtavana tavoitteena ollut aikaisempaan verrattuna laajempi osallistuminen korkeakoulun hallintoon eli demokratian lisääminen korkeakoulun sisäisissä ratkaisuissa.

Demokratian toteuttaminen ei välttämättä ole helppoa. Hallinto, jossa valta ja vastuu jakautuu mahdollisimman laajasti yhteisön jäsenistölle, on yleensä raskassoutuisempi ja hitaampi kuin yksin tai harvainvaltaisesti rakentuva päätöksentekojärjestelmä. . . Me tämän päivän kansalaiset pidämme valtiollista demokratiaa luovuttamattomana arvona ja olemme kiitollisia aiempien sukupolvien peräänantamattomuudelle ja ihanteellisuudelle. Pyrkimys laajentaa kansanvaltaa yhteiskunnan eri osa-alueilla on jatkossakin kohdannut samaan muutostavastarinan ja sen voitettuaan kokenut samat käynnistyskivut uuden päätöksentekojärjestelmän alkuvaiheessa.

. . . Onnistuessaan demokraattisen päätöksenteon edut kokonaisuuden kannalta ovat verrattomasti suuremmat kuin siihen liittyvät vaikeudet. Vallan ja vastuun jakaminen kirvoittaa yhteisössä valtavia uusia voimavaroja, asiantuntemusta, taitoa ja tahtoa yhteisön hyväksi. Uskoisin tämän pitävän paikkansa erityisesti korkeakouluissa, jotka korkeimman opetuksen ja tutkimuksen tyysijoina muodostavat voimakkaasti tulevaisuuteen suuntautuvan ja inhimilliseen kasvuun nojautuvan yhteisön.

. . . Korkeakouluhallinnon kehittäminen tapahtuu kuitenkin korkeakoulukohtaisten uudistusten kautta ja tällöin on tarpeen ottaa huomioon myös kunkin korkeakoulun ominaisuusne hallitusratkaisun yksityiskohtia muotoiltaessa. . . ”

”Uusien voimavarojen, asiantuntemuksen, taidon ja tahdon” kirvoittaminen yliopistossa on ihan hyvä asia ja demokratisoinnin keinoin voidaankin tätä edistää, mutta rajaehtoisesti, sillä johtaessaan esim. poliittiseen virkainjakojärjestelmään demokratisointi voi merkitä aivan päinvastaista: se voi estää ”uusien voimavarojen, asiantuntemuksen, taidon ja tahdon” hyväksikäytön julkisissa tehtävissä. Onnistuessaan demokratisointi voi olla myös onni korkeakoulun toiminnalle, mutta epäonnistuessaan kohtalokasta sen tieteelliselle perustehtävälle — ei ehkä niinkään puolue toiminnalle ja puoluekaaderin rekrytoinnille korkeakouluissa. Se on reseptilääke, jota on annosteltava varoen ja sivuvaikutuksia huolella tarkkaillen, jos mielitään säilyttää yliopisto yliopistona. Muutoin voi lapsikin lentää pesuveiden matkassa!

Jokaisella korkeakoululla on tiedeyhteisönä omat erityispiirteensä ja perinteensä. Tämän lähtökohdan sivuuttaminen on ollut tunnusomaista monille korkeakoulujen kehittämissuunnitelmille. Se tunnustettiin kuitenkin JY:n hallinnonuudistuksen erääksi peruslähtökohdaksi ja ministerin vastauksesta ilmenee, että ”korkeakoulukohtaisuus” on nyttemmin hyväksytty OPM:ssä yleisesti hallinnonuudistusten ja sen yksityiskohtien

muotoilun perustaksi. Tämä on ollut myös korkeakoulujen ja esim. korkeakoulujen rehtorien neuvoston vaatimus. Jotain on siis puolin jos toisinkin sentään opittu näissä korkeakoulujen kehittämissavotoissa. Mutta kovin hidasta tuo oppiminen on ollut. Liekö syy opetusmenetelmissä, tiedonvaihdon puutteissa vaiko väärissä tiedonvälittäjissä?

20.7. Maltti on valttia

JY:n uusi hallintoratkaisu on osoitus maltillisesta korkeakoulujen kehittämisen linjasta. Kun edellä piirsin veteen rajaa vastuullisen ja vastuuttoman korkeakoulu-uudistuksen välille ja rajavyöhykkeen tunnusmerkiksi asetin yliopiston kuulemisen, Jyväskylän hallinnonuudistus edustaa esimerkkiä oikeasuuntaisesta, vastuullisesta kehittämisestä. Uudessa ratkaisussa on demokratian yliannostusta, jonka yliopistopotilaan oli nieltävä vastoin tahtoaan, mutta huomioonottaen potilaan hyvän peruskunnan, on luultavaa, että sen elimistö sietää tuon tarpeettoman yliannostuksen ilman toiminnallisia häiriöitä ja sivusairauksia. Yliopistoa kuultiin asiallisesti eivätkä sen omat eivätkä liioin vieraat ”väärät profeetat” päässeet ratkaisevasti vaikuttamaan yliopiston perustehtävästä vieraantuneilla todistuksillaan neuvotteluratkaisuun. Neuvottelun tuloksena ja potilaan tahdosta lientyivät mm. juuri demokratian annosmäärät ja paikallistuiivat niiden tarkoituksenmukaisimmat lääkityskohteet hallintoelimistössä.¹⁰

Jyväskylän ratkaisu merkitsi joka tapauksessa sellaisia maltillisia demokraattisia uudistustoimenpiteitä — vaikutusmahdollisuuksien laventaminen, toimivallan hajauttaminen, vaalijärjestelmän toteuttaminen, kontrollin ja oikeusturvan vahvistaminen jne. — jotka rajaehtoisesti sovellettuina takaavat yliopiston toimivuuden perustehtävässään ja voivat olla omiaan ”kirvoittamaan” uusia voimavaroja ja uutta uskoa — tuskin kuitenkaan ministeri Kaarina Suonion ounastelemia ”valtavia” määriä — yliopiston tehtävään ja edistämään sen uudistusvalmiutta ja itseuusiutumiskykyä. Tapahtuuko näin, sen tulevaisuus osoittaa.

¹ Kalevi Heinilä, 1983, emt., avajaispuheesta vuodelta 1978, s. 97.

² Jaakko Numminen, emt., s. 205—207.

³ Olen jo aikaisemmin todennut, että korkeakoululaitoksen lisääntyvän ohjauksen taustalla on mm. alueelliseen laajenemiseen ja toiminnan koordinointiin liittyviä perusteita, mutta kiistatta myös juuri poliittisen säätelyn ja korkeakoulutoiminnan uudelleensuuntauksen

yhteiskuntapoliittisia tarkoituksia, jotka kaikki yhdessä ovat merkinneet korkeakoulujen itseohjautuvuuden rajoittamista eli sisäisen itsehallinnon kaventumista. Tietämäni mukaan rehtorin käädyt kaupunginjohtajien kääytyjen tapaan ovat peräisin autonomian ajalta ja symbolisoivat näiden mainittujen yhdyskuntien autonomiaa. Kuitenkin nykytilanteessa käädyt symbolisoivat pikemminkin korkeakoulujen itsehallinnon historiallista muistoa kuin niiden tosiasiallista autonomiaa — ainoana poikkeuksena Helsingin yliopisto.

⁴ Kalevi Heinilä 1983, emt., s. 34.

⁵ Heikki Kirkinen, Poliittinen sitoutuneisuus ja tieteellinen taso; esitelmä korkeakoulupäivillä 26.10.79.

⁶ Tavallaan omaa lääketään joutui nauttimaan myös Mikko Niemi (SDP) OPM:n osastopäällikkönä. Tympääntyneenä poliittiseen juonitteluun hän tilittää näitä kokemuksiinsa seitsemän vuoden ajalta mm. seuraavasti: "Opetusministeriö on yleismiesten paikka, mitään erityistä koulutusohjaa ei edellytetä. Tästä syystä poliittiset ansiot saavat ylenmäärin painoa..." Poliittisen sitoutuneisuutensa hän oli kokenut työssään painolastiksi: "Minun on uskottu olevan samanlainen pikkupoliitikko kuin ministeriön muutkin virkamiehet. Minulla on luultu olevan naruja puolue toimistoon ja oletettu, etten voi sanoa juuta tai jaata päätöksistä puhumattakaan ilman puolue toimiston lupaa. Puheenvuoroni taustalta on haettu poliittisia tarkoituksia. Ehkäpä jotkin keskustelukanavat olisivat jääneet avoimemmiksi, jos olisin ollut sitoutumaton, mutta ajatuksineni muuten sama mies..." Helsingin Sanomat 11.11.1979.

⁷ Kalevi Heinilä 1983, emt., s. 120.

⁸ Yrjö Ahmavaara, Tieteensisaisten tiedonkulun vaikeudet; Tampereen yliopistouutiset, n:o 18/1979.

⁹ Kiistämättä korkeakoulujen keskushallinto ja erityisesti opetusministeriö on edustanut myös laatu tietoista pyrkimystä korkeakoulupolitiikassa — tähän kuuluvat mm. valtakunnallinen tutkinnonuudistus, korkeakoulupedagoginen kehittämissuunnitelma ja henkilöstöhallinnon ja muun ns. virastodemokratian kehittämissuunnitelma — mutta näissä pyrkimyksissä tulokset ovat olleet kiistanalaisia. Esim. tutkinnonuudistuksen sinällään hyväksyttävät tavoitteet olisi ollut käsittääkseni mahdollista toteuttaa järkevämmiin ja taloudellisemmin vanhan tutkintorakenteen pohjalta. Toiset suunnitelmat ovat taas epärealistisia käytettävissä oleviin voimavaroihin nähden.

Jokainen yliopiston tutkijaopettaja joutuu omien voimavarojensa suhteen tekemään nollasummapelien ratkaisuja: kaikesta hyvään ja tärkeään — tutkimukseen, tutkijakoulutukseen, opetuksen valmistamiseen, yhteyksien hoitamiseen, tieteen seurantaan, kielitaidon kehittämiseen, didaktisten taitojen kehittämiseen, raporttien ja selontekojen kirjoittamiseen, monenmoiseen suunnitteluun ja hallintoon (!) — ei kyllään ole riittävästi voimavaroja ja vaikka niitä riittäisi yliopiston tarpeisiin multa elämänlohkoilta, perhe-eläältä, vapaa-ajan ja loman reservistä, silti tämä pulma säilyy, ja valintoja on tehtävä 'vähemmän ja enemmän' tärkeiden vaihtoehtojen välillä. Viittaa aikaisemmin todettuun kynnskysmykseen yliopiston rajallisten voimavarojen järkevän ja tarkoituksenmukaisen kohdentamisen tärkeystään. Tämä kynnskysmyksymys pitäisi aina ottaa vakavasti harkintaan, kun suunnitellaan jatkuvasti uusia kehittämissuunnitelmia ja uusia tehtävävaateita korkeakouluille. Tuskin löytyy mitään toista sellaista valtion tai yksityisen sektorin laitosta, jossa ja jota

muualla on suunniteltu niin paljon ja niin laihoihin ja jopa kiistanalaisiin tuloksiin! Tulipahan sekini sanotuksi eikä niinkään itse asian vierestä kuin miltä se saattaa ulkopuolisesta tuntua!

¹⁰ OPM:n neuvottelijat, vastaavina osastopäällikkö Mikko Niemi ja toteuttamisvaiheen loppusuoralla Markku Linna, hoitivat vastuullisen tehtävänsä OPM:n korkeakoulupoliittisten etujen valvojina asiallisesti. Korkeakouluilla on oma tärkeä yhteiskunnallinen vastuunsa (vrt. ed. Jaakko Numminen, Yliopistojen vastuu s. 192), mutta unohtaa ei saa, että korkeakoulujen itsehallinnon kaventuessa vastuu niiden toimivuudesta on enentyvästi siirtynyt ministeriölle ja tämän vastuun reaalisalältö riippuu niistä intresseistä, joita ministeriö ja korkeakoulujen keskushallinto kokonaisuudessaan pyrkii toteuttamaan korkeakouluissa. Ne eivät välttämättä ole yhteneväiset yliopiston tiedeyhteisön käsitysten kanssa, mitä ei ainakaan ministeri Pär Stenbäck tuntunut käsittävän korkean päättäjän asemassaan. Lopulta on siis kysymys korkeakoulu- ja tiedehallinnosta vastaavan ministerin tehtäväpätevydestä. Tästä kysymyksestä kirjoitti professori Terho Itkonen 23.4.83 Helsingin Sanomissa "Ei puoluekytkyistä opetusministeriä" suorasukaisesti mm. seuraavaa:

"Hallitus on muodostella. Tärkeimpiä paikkoja on opetusministerin paikka. Sitä. . . täytettäessä on kauan sattunut pahoja virheitä. Virheiden seurausta on ollut, että valtion tiedepoliittikka on päässyt vinoutumaan ja tutkimus ja korkeakoulut joutuneet holhotin riippuvuuteen yksityisistä valtion viranomaisista tai näiden klikeistä. . .

Tyytymättömyys tieteenharjoittajien keskuudessa on yleinen. Siksi nyt tarvittaisiin opetusministeriä, joka osaa panna asiat tolalleen. . ."

Politiikka käsitellään yleisesti yhteisten asioiden hoitamiseksi. Yleisen edun mukaista olisi, että yhteisiä julkisia asioita saataisiin hoitamaan tehtävään kyvykkäimmät henkilöt. Demokratian eräs pulma näyttää olevan, että kaikkialle julkisen sektorin alueelle laajentunut poliittinen virkainjakojärjestelmä ei anna takeita kyvykkäimpien henkilöiden valitumisesta tehtäviin halukkaiden joukosta. Luottamushenkilöitä taas valittaessa mikään vaalijärjestelmä ryhmäetuihin vetoavana ei myöskään anna takeita kyvykkäimpien, kokonaisuuden etujen vaalijoiden valitumisesta. Kerrannaisvaikutuksena tämä demokratian pulma heijastuu myös suomalaisessa koulu- ja erityisesti korkeakoulupoliitikassa. Hallitusohjelmissa määritellään yleensä korkeakoulupoliittikan raamit väljästi — jos lainkaan. Valta ja vastuu asioista keskittyy silloin a.o. ministeriöön ja ministerille. Professori Terho Itkosen lailla voidaan ihmetellä moniakin aikaisempia ministerivalintoja. Eikö juuri tällä hallinnon alalla, jos ylipäätään millään, asiantuntemus valinnan perusteena ole korostunut, asiantuntemus, jonka pitäisi perustua "koeteltuun kansalaiskuntoon" tieteen harjoittajana, korkeakoulun opettajana ja sen kehittämistyössä — paikan päällä, monenmoisten paineiden, odotusten, tarpeiden ja pulmien 'vastaanottajana' ja kantajana. Tätä kokemusta ei liiemmästi ole edes OPM:n korkeakoulu- ja tiedehallinnon virkamieskunnassa!

Jos korkeiden päättäjien tehtäväpätevyys on ollut poukkoilevaa, voisiko sen tuotoskaan, suomalainen korkeakoulu- ja tiedepoliittikka, olla muuta?

21. Hallinnon perusvaihtoehdot

Hallinnonuudistus on asiasisällöltään kompleksinen. Ratkaisua etsittäessä on punnittava eri vaihtoehtoja eri asiaulottuvuuksilla. Näitä asiaulottuvuuksia voidaan kuvata ja pelkistää kahden ääri vaihtoehtoa edustavan polariteetin avulla. Valintaratkaisuja tehtäessä on huolehdittava siitä, että kokonaisratkaisussa nämä yksittäiset vaihtoehtovalinnat ovat lisäksi sopusoinnussa ja tasapainossa keskenään!

Jyväskylän hallintoratkaisua, monien intressien ristiaallokossa etsittäessä oli havaittavissa, että eräät asia- tai intressiulottuvuudet virittyivät muita tärkeämmiksi ja ikäänkuin ensiasteen intressivastakohtaisuuksina ohjasivat tehtyjä ratkaisuja prosessin eri vaiheissa kuitenkin eri tavalla painottuen. Laventamatta ja syventämättä enempää hallinnonuudistuksen tarkastelua tyydyn vain luettelemaan ne keskeisimmät asiaulottuvuudet polariteetteineen, jotka intressivaihtoehtoina ohjasivat tehtyjä ratkaisuja sen eri vaiheissa:

YLIOPISTOHALLINNON POLARITEETIT¹

I Uusimuotoinen yliopistohallinto

Johtoidea: Yliopiston 'yhteiskunnallistaminen' ja demokratisointi

1. Demokraattiset vaikutusmahdollisuudet ja hallintomenettelyt

II Perinteinen yliopistohallinto

Johtoidea: Yliopiston tieteellisen perustehtävän edistäminen

1. Hierarkkinen asiantuntijavalta virka-aseman mukaan

Uusimuotoinen:

2. Kolleginen valta ja vastuu

3. Keskitetty toimivalta ja vastuu

4. Korkeahallinnollinen yliopistotoiminta

5. Keskushallitusjohtoisuus (OPM)

6. Korkeakoulujen yhtenäishallinto ("yhtenäiskorkeakoulu")

7. Oikeusturvan erityisjärjestelyt

Perinteinen:

2. Esimies- ja asiantuntijavalta ja henkilökohtainen virkavastuu

3. Hajautettu toimivalta ja vastuu

4. Matalahallinnollinen yliopistotoiminta

5. Yliopiston itsehallinto

6. Omaleimainen korkeakoulukohtainen hallinto

7. Virkavastuinen ja -eettinen oikeusturva

Asetelmassa luetellut vaihtoehtoparit intressilottuvuuksina ankkuroituvat kahteen erilaiseen yliopistohallinnon kehittämisen johtoajatukseseen: 1) uusimuotoisen yliopistohallinnon eli ns. hallinnonuudistuksen johtoideana on yliopiston yhteiskunnallisen tehtävävastuun, yhteiskuntatiedostamisen, edistäminen ja hallinnon demokratisoiminen tässä tarkoituksessa tai itseisarvoisesti "luovuttamattomana arvona" ja 2) perinteisen yliopistohallinnon johtoideana on taas turvata "tieteen ja korkeimman opetuksen vapaus" ja edistää yliopiston toimintaa ensisijaisesti tieteen omien ehtojen ja toimintasuhteiden mukaan. Vaihtoehtoparit ovat siten erilaisista tai eripainotteisista johtoideoistaan johdettuina keskenään vastakkaisia, jännitteisiä, mutta erikseen kummassakin hallintokäsityksessä sisäisesti sopusoinnussa, vailla jänteisyyttä ja ristiriitaa. Kysymys on siis kahdesta erilaisesta hallinnon teoreettisesta mallista.

Jyväskylän yliopiston hallinnonuudistus voidaan prosessina pelkistää pyrkimykseksi etsiä sovitteluratkaisu kuvattujen kahden mallin välillä. Yliopisto on tieteellisessä tehtävässään ja tieteen ehtoihin tukeutuvana aina taipuvainen hallintoesityksessään painottamaan perinteisen yliopistohallinnon vaatimuksia, kun taas korkeakoulujen poliittinen keskushallinto yhteiskunnallisten intressien edustajana suosii selvästi uusimuotoista hallintomallia 'yhteiskunnallistamisen' ja demokratisoinnin tarkoituksineen. Tämän ilmeisen intressiristiriidan vuoksi tasapainoisen sovittelu-

ratkaisun löytäminen on vaikeaa ja vaatii ainakin paljon neuvotteluja ja sovittelua. Jyväskylän yliopiston osalta sovittelua luonnollisesti helpotti se tosiasia, että jo vanhassa hallintomallissa yliopisto oli poikennut perinteisestä hallintomallista ja siirtynyt asteen pari kohti uusimuotoista mallia. Tilanne on lähtökohdiltaan paljon vaikeampi eli intressiristiriita on voimakkaampi niissä korkeakouluissa — esim. Helsingin teknillisessä korkeakoulussa ja Helsingin yliopistossa — joiden nykyiset hallintojärjestelyt tukeutuvat vahvasti perinteiseen hallintomalliin².

Kahden teoreettisen mallin vertailu osoittaa selvästi — tätä tukevat myös käytännön havainnot ja kokemukset — että uusimuotoinen hallintomalli on omiaan lisäämään, ehkä moninkertaistamaan, hallintobyrokratiata, mikä aina merkitsee joustokyvyn vähenemistä ja toiminnan jäykistymistä kaavoihin ja ohjesääntöihin sekä samalla lisääntyvää rajallisten voimavarojen kulutusta raskaan hallintokoneiston pyörittämiseksi ja/tai lisääntyvää hallintohenkilöstön tarvetta. Apulaisprofessori Hillevi Kiviluodon selvitys hallintobyrokratiasta, Turun yliopiston siirtyessä vuonna 1975 perinteisestä uusimuotoiseen hallintomalliin, viittaa selvästi tähän kasvuun:

”Vuonna 1974, vanhan hallinnon viimeisenä vuonna, oli hallintoelimä 7, seuraavana vuonna, uuden hallintoasetuksen antamisen jälkeen 33. Jos mukaan kuitenkin luetaan vanhan hallinnon oppiainelaitokset, joiden toiminnassa noudatettiin tietyjä muotoja, sekä uudenkin hallinnon aikana välttämättömän oppiaineitason asiainvalmistelu, kumpaankin lukuun on lisättävä n. 90. Hallintoelimien luku kasvoi täten lähes 30 %:lla. Jos oppiainetaso jätetään huomiotta, hallintoelimissä oli Kiviluodon selvityksen mukaan jäseniä v. 1974 167, v. 1975 321, ja kokouksia pidettiin v. 1974 114, 1975 789...”³

Jos ja kun demokratisoiminen näyttää väistämättä johtavan myös hallinnon byrokratisoitumiseen, tämä seuraus merkitsee silloin sen eräänä tarkoituksena olleen ”uusien voimavarojen” kirvoittamisen estymistä ja näin tapahtuessa alkuperäinen hyvä tarkoitus onkin tuottanut päinvastaisen tuloksen. Sosiologiassa tunnetaan hyvin tämä ilmiö ”odottamattomista seuraamuksista”; sitä ei ehkä tunneta riittävästi vielä korkeakoulupolitiikassa? Ministeri Kaarina Suonio varoittaa kuitenkin mainituissa vastauspuheessaan demokratisointiin liittyvän päätöksenteon ”raskassoutuisuuden ja hitauden” seuraamusriskeistä. Tätäkin tärkeämmäksi nousee käsitykseni mukaan yliopiston resurssitalouden pulma:

”...Yliopiston kasvu yhdessä (jo todetun) yhtenäiskorkeakoulukehityksen kanssa on lisännyt ns. hallintoasioiden määrää, mikä hallinnon demokratisoitumisen myötä on moninkertaistanut kokoustoimintaa. . . Tällainen kokousby-

rokratia tulee erinomaisen kalliiksi ainakin aikakustannusten osalta ja siinä pätee myös nollasummasääntö: aika ja energia, joka kuluu kokouksiin, on poissa jostain muusta ja jos se on poissa opiskelusta, opetuksesta tai tutkimuksesta, sitä pahempi. Jokin kustannus-hyöty-analyysi tarvittaisiin sen seikan selvittämiseksi, korvaavatko mahdollisesti pätevyityneet päätökset kokousistumisten vaivat ja kulut...

On erinomaisen tärkeää, ... että ensisijassa yliopiston tieteellisen tehtävän näkökulmasta arvioidaan tarpeellisen byrokratian määrää ja laatua. Byrokratia voi olla hyvä palvelija, mutta se on aina huono isäntä..."⁴.

¹ Liitteessä 7 olen täsmentänyt eri polariteettien sisältöjä; ks. s. 235.

² Jos analyysini intressiritiriidasta pitää paikkansa ja jos halutaan välttää pahat konfliktit näiden korkeakoulujen ja keskushallinnon välillä ja/tai korkeakoulujen toimivuuden häiriöt, näiden korkeakoulujen hallinnonuudistuksessa olisi edettävä asteettain ja radikaaleja muutoksia välttäen. Tämä läksy lienee jo tehdyistä virheistä opittu? Olen muuten sitä mieltä, että hyväksikäyttämällä kuvatuunlaisia hallinnon teoreettisia malleja, koko hallinnonuudistus voitaisiin suunnitella ja toteuttaa nykyistä palapeliratkaisua järkevämmiin ja jäntevämmiin.

³ Tiedot ovat vararehtori, professori Unto Salon jo aikaisemmin viitatussa esitelmästä.

⁴ Kalevi Heinilä 1983, emt., avajaisesityelmä v. 1979. s. 128, 133.

22. Sovitteluratkaisu

Jyväskylän hallinnonuudistuksessa pyrittiin sovittelun löytämään sellainen ratkaisu, joka täyttäisi hallinnon asianmukaisuuden ja taloudellisen toimivuuden vaatimukset eikä lisäisi byrokratiaa ja voimavarojen kulu- tusta hallinnossa. Kuten yksityiskohtaisessa tarkastelussa on todettu, neuvotteluratkaisuun ja lopulliseen perussääntöön jäi kuitenkin 'turhaa byrokratiaa' — ehkä muistuttamaan sen vaaroista?¹

Perinteistä yliopistohallintoa puoltaa ja puolustaa voimakkaimmin yleensä yliopiston tieteelliseen tehtävään vihkiytynyt professorikunta, kun taas muut henkilöryhmät ja "kansanrintaman" ns. edistyksellisiin korkeakoulupoliittisiin tavoitteisiin sitoutuneet professorit kannattavat uusimuotoista yliopistohallintoa. Täten hallintomallien vastakohtaisuudet peilautuvat myös yliopiston eri henkilöryhmien välisenä intressiristi- riitana. Ristiriitaa on omiaan syventämään se tosiasia, että demokraatti- nen joukkovoima yliopistossa on uusimuotoisen ratkaisun takana. Huo- limatta tästä eturistiriidasta yliopiston sisällä, hallintoratkaisua voitiin valmistella ja neuvotteluratkaisua etsiä edelleen opetusministeriössä asial- lisessa ilmapiirissä, mikä osaltaan myötävaikutti yhteisten ratkaisulinjo- jen löytymiseen monessa asiakohdassa. Mutta sovitteluratkaisu on aina sovitteluratkaisu, joka ei täysin tyydytä ketään, mutta jossakin suhteessa ehkä jokaista. Jokainen yliopiston henkilöryhmä joutui pettymään lopul- lisessa hallintoratkaisussa ja sitä enemmän, mitä yksipuolisempia ja mitä suurempia ja yliopiston tieteellisen päätehtävän kannalta perusteetto- mampia nämä vaateet ja odotukset olivat. Pettymys näyttää olevan suu- rinta niissä ryhmissä, jotka alunperin olivat vaatimassa aina lain muutok- seen saakka ulottuvaa hallinnonuudistusta.

Hallintoratkaisu ei voinut olla muuta kuin monien erisuuntaisten in- tressien sovittelun tulos. Mikään yksittäinen henkilö- tai intressiryhmä ei enää nykypäivän yhteiskunnassa pysty sanelemaan yliopiston hallinnon-

uudistusta. Tämäkin on demokratian laajenemisen tulosta. Sitä paitsi nykypäivänä yliopistoon nivoutuvat sen omien sisäisten intressien lisäksi monet muut ja näiden joukossa mm. korkeakoulujen keskushallinnon korkeakoulupoliittiset ja laaja-alaiset yhteiskuntapoliittiset intressit. Hallinnonuudistus ei ole yksin yliopiston asia! Mutta malttia tarvitaan sekä uudistusvaatimuksissa että myös tehtyjen sovitteluratkaisujen sulattelussa. Yliopiston hallinto ei voi olla koskaan valmis siinä mielessä, että se täyttäisi kaikkien yliopiston henkilöryhmien ja yhteiskunnan lisääntyvän ja usein ristisuuntaiset intressit ja vaateet. Lopulta lienee sittenkin tärkeintä, että se täyttää ainakin kohtuudella yliopiston tieteellisen perustehtävän asettamat vaatimukset.

Hallinnonuudistuksen käynnistyessä hallintoviraston muistiossa 29.11.77 uudistuksen perusteista (ks. liite 2, s. 220) alleviivataan yliopiston ja erityisesti sen hallinnon uudistumisen jatkuvuutta:

”Yliopiston hallinto on käsitettävä jatkuvasti uudistuvaksi prosessiksi. Tämän käsityksen mukaan suunnitteilla oleva hallintomallikaan ei ole tarkoitettu miksiäkään lopulliseksi ratkaisuksi, vaan sitäkin on tietyin aikavälein tarkistettava saatujen kokemusten, yliopiston muuttuvien tehtävien ja yhteiskunnan vaatimusten suunnassa.”

¹ Turhaa hallintobyrokratiaa — henkilökohtaisen käsitykseni mukaan — edustavat esim. opiskelijoiden oikeusturvan varmistamiseksi yhtenäiskorkeakoulumallin mukaisesti hallituksen jokaiseen tiedekuntaan määräämät tutkintolautakunnat! Oikaisumenettely, täydennettynä tarvittaessa tiedekuntaneuvoston valitusasian käsittelyllä, olisi käsittäakseni antanut täysin riittävän oikeusturvan. Yliopistossa on ja tulee aina olemaan joitakin opettajia ja oppineita, jotka eivät mukaudu yhteisiin pelisääntöihin ja yhteisvastuuseen, mutta näiden poikkeustapausten vuoksi ei ole perusteltua ryhtyä erityisjärjestelyihin ja kasvattamaan hallintobyrokratiaa ja mahdollisesti sen ”odottamattomana seurauksena” lisäämään myös aiheetonta valitustien käyttöä. Poikkeustapaukset on hoidettava normaalimenettelyin ja yleisin valvontatoimenpitein.

23. Uudet ”kirvoittavat” tuulet

Rehtorikunnan toimikausi jatkui säädösten mukaan vanhan ja uuden hallintojärjestelmän linkkinä yli siirtymävaiheen. Uudet hallintoelimet ja näiden joukossa vaaleissa koostumukseltaan uudistunut hallitus ryhtyivät vanha rehtorikunta riippanaan harjoittamaan valtaa ja kantamaan vastuuta yliopistossa. Uusien ’ministerien’ myötä kirvoittuu nyt uutta uskoa yliopistoon ja sen päätöksentekoon. Entinen Tutkijaliiton (SKP) jäsen tilittää hallituksen uutena jäsenenä kokemuksistaan kannattajakunnalleen mm. seuraavaa:

”...Kuluneiden neljän kuukauden aikana ei vielä ole tullut vastaan päätöksentekijöiden kypsyyttä ja perimmäisiä ajatuksia toden teolla koettelevia asioita, joten on hieman liian aikaista arvioida hallituksessa mahdollisesti syntyviä rintamia ja niiden pysyvyyttä. Sen toki on joutunut huomaamaan, etteivät rintamat muodostu ainakaan jäsenten todettujen tieteellisten pätevyyksien mukaan, eivät sukupuolen mukaan eivätkä myöskään tieteenalan mukaan. Ehkä maailmankatsomukselliset tekijät ovat kaikkein eniten vaikuttaneet jäsenten orastavaan, joskin labiiliin klikkiytymiseen...”

’Uutta uskoa’ on tullut hallitukseen, jos päätöksenteko alkaa tuon ounastelun mukaan määräytyä ”rintamien” mukaan ja myös uutta voimaa, jos se alkaa ohjautua enemmän maailmankatsomusten kuin rationaalisen harkinnan mukaan! Samalla ainakin ko. tohtorin mukaan päätöksentekoon on tullut myös sellaista uskon varmuutta, joka on ollut vierasta Jyväskylän yliopiston keskushallinnossa:

”...Vaaliliittojen kieltäminen hallituksen, tiedekuntaneuvostojen ja laitosneuvostojen vaaleissa tullaan varmasti kokemaan ongelmaksi, koska nykyisellä vaalimenettelyllä ei varsinaisille jäsenille saada edes jossain määrin samanlaisia näkemyksiä edustavia henkilökohtaisia varajäseniä. Jos varsinainen jäsen on estynyt saapumasta kokoukseen, tuntuu äänestäjien suoranaiselta pettämiseltä

huolehtia siitä, että varajäsenlistalta tulee kokoukseen sellainen henkilö, jonka tietää pyrkivän aivan toisiin päämääriin kuin varsinaista jäsentä äänestäneet sata henkilöä katsovat suotavaksi. Olkoon kuinka 'epäreilua' hyvänsä, en katso velvollisuudekseni ilmoittaa etukäteen mahdollisesta esteestäni osallistua hallituksen kokoukseen..."¹

Uudet ja 'kirvoittavat' tuulet puhaltavat nyt yliopistossa.

Vanhan yliopiston antama valtuutus on päättynyt.

¹ Ero Blåfield, Uusi hallitus hakemassa toimintamuotojaan, Assistentti 1/1982, s. 6—7.

LITTEET

Korkeakoululaitos tienhaarassa

Muuan yksinpuhelu¹ 10.12.1969

Suuret päälliköt ovat puhuneet.
Tavallisen yliopistokansan vuoro olisi puhua.
Kansa jäi odottamaan MINISTERIn lupaamaa puheenvuoroa
"neuvoa antavassa kansanäänestyksessä".
Sitä ei meille annettu.
Pelostako,
että moukat kontrollin puutteessa
sekottaisivat valtaeliitin pakolliset kuviot?
Miksi moinen hoppu?
Kolera-allaskin lienee jo jäässä.

Me tavalliset vaikenemme —
liian helposti.
Pelostako?
Vastuuntunnon puutteestako?
Vaaditaan yhdenmukaisuutta,
taisteluvalmiutta
ja linnoittautumista LIITON barrikadien taakse,
'Yksiäänistä' demokratiaa
joukkovoiman, valtausten ja herjan avulla!
Vallan sahti kihoaa päähän.
Liian varhainko?
Polkekaa palkeita, veljet!
Rauta on taottava, kun se on kuuma.

'Yksiäänisyys' muka kaikkien ryhmien etujen mukaista.
Tarjonta niukkaa:
"solidaarisuuden vai etuoikeutettujen etujen puolesta".
Valitse!
Tavallinen hämmästelee:
kenen eduista todella mahtaa olla kysymys —
eduskuntavaalien aattona?
Äänten ennakointiako:
Helsinki 350 — 500 — 20 000,
Jyväskylä 60 — 200 — 4 000 jne.
Kenen eduista todella pitäisi olla kysymys?
Ei ainakaan ensisijassa opiskelijoiden, ei professorien

¹ Kannatan tässä riimissä ns. tasakolmikantaa ratkaisuna korkeakoulujen silloisessa hallinnonkumouskiistassa. Tätä ratkaisua tuossa hullujen vuosien hullujen vaatimusten tilanteessa korkeakoulujen johto ja esim. rehtorien neuvosto piti eräänlaisena pienimmän pahan vaihtoehtona.

eikä myöskään puolueiden.
Kadunmies kirjoitti taannoin yleisönosastossa
jostain koko kansan edusta
ja koko yhteiskunnan korkeakoululaitoksesta.
Kadunmies — yksi rahoittajista.

Yhteisen edun nimessä kilpailaan jalosti
radikaalisuudessa, herjan heitossa
ja oman pesän likaamisessa.
Kaikkien maiden sorretut, riistetyt ja turvattomat opiskelijat!
Näin pannaan Suomessa
kertaheitolla asiat ja proffat järjestykseen.
— Ryhmäpyyteitten ja joukkovoiman yhteiskunta
ilmentää yliopistossaankin
omaa peilikuvaansa?

MINISTERI 13.5.1969:

”Demokraattisuus merkitsee korkeakouluhallinnossa,
kuten muussakin julkisessa hallinnossa,
ensisijassa sitä,
että organisaatiossa olisi tehtävistä riippumatta
taattava sen piiriin kuuluville henkilöille
mahdollisuus vaikuttaa päätöksentekoon
joko välillisesti tai välittömästi.”

Eikö siis ”kolmikanta” ole demokratiaa?
Eikö päätöksenteossa pitäisi etsiä parasta ratkaisua?
Eikö kolmikanta anna tähän paremmat edellytykset?
Eivätkö ’kannat’ erilaisen kokemuspohjansa ja tietämisensä vuoksi
tiedosta todellisuutta eri tavalla,
toisiaan täydentävästi?
Eikö ’kantojen’ erilainen todellisuus
merkitse vaihtoehtojen runsautta
ja siten edullista lähtökohtaa päätöksenteolle?
Paras ratkaisu ei tunne
sanelupolitiikkaa, ryhmäkuria eikä arvovaltaa.
Paras ratkaisu edellyttää
luottamusta, asiallisuutta, yhteistoimintaa
ja pyyteetöntä etsijän mieltä.
— Muukalaisen idealismia
suoraan toiminnan aikana!

Yhteiskunnan, ihmisen ja elämisen ongelmat
ovat yliopiston ongelmia.
Ne ovat yhteiskunnallisen vastuunsa tiedostavan
yliopistoyhteistyön ongelmia.
Näitten ongelmien edessä olemme vain
nuorempia ja varttuneempia opiskelijoita.
Näitä ongelmia ei ratkaista joukkokokouksilla,

huutoäänestyksellä tai suoralla toiminnalla,
ei myöskään hallinnon uudistuksella tai vallankäytöllä.

Ovatko

suhdannekeinottelijat ja jees-myötäilijät
tai 'itämaiden tietäjät' suuressa viisauudessaan
parempia ratkaisijoita? Tuskinpa.

Näitä ongelmia ei myöskään ratkaise
"opetuksen ja tutkimuksen vapaus"
ellemme näe todellisuuden ja ajan haasteita
jaellemme erota tärkeää vähemmän tärkeästä.
On turvallista vapauden suojassa
tehdä ikiomaa tiedettä,
omassa hiekkalaatikossa,
omien pikkuympyröitten parissa.
Vapautta tarvitaan,
mutta se tuskin on tarkoitettu
elämänvieraaseen näpertelyyn
tai akateemiseen taitotempuun.

Ihmisen ja elämisen ongelmia
ei voida ratkaista yksin politiikan avulla.
Jos näin olisi laita,
politiikan opinahjut ja puolueopistot riittäisivät.
Tarvitaan yhteiskunnallista työnjakoa
ja yhteistoimintaa.
Maa tarvitsee yliopistoa
ja maa tarvitsee politiikkaa.
Mutta yliopisto ja politiikka??
Poliittisesti sitoutunut yliopisto
merkitsee sitoutunutta opetusta ja tutkimusta.
Tämäkö avoimen ja kriittisen yliopiston vaihtoehto?

Yliopisto ei ole vaalinut sitoutumattomuuttaan.
Yliopisto sitoutuu
sitä enemmän, mitä enemmän
sen piiriin kuuluu puolueuskollisia,
pikemminkin valtarakenteisiin ja puoluekarriereihin
kuin yliopistotehtävään vihkiytyneitä.
Heidän myötänsä yliopisto sitoutuu.
Ihmettelyn akateemisia politiikantekijöitä.
Monia suuria vaikuttajia ja keulakuvia.
Liian suuria yliopistoa varten
tai kenties yliopistotehtävät
liian vaatimattomia heidän kyvyilleen?
Korjaamme heidänkin satoaan —
ylioppilaskuntien vaalit todistavat.

Ihmettelen yliopistoa
jos sen kulttina on arvovallan säilyttäminen
vain arvovallan vuoksi.
Ihmettelen professorilaitosta
jossa "only one votes".
Jokainen meistä kalkkeutuu ja jää jälkeen
kuka nopeammin, kuka hitaammin.
Se ei ole meidän häpeämme.
Meidän häpeämme on,
jos yliopistomme ja laitoksemme kalkkeutuvat
meidän kalkkeutumistemme vuoksi.
Se ei ole vain häpeä;
se on 'virkavirhe' opiskelijoita ja yhteiskuntaa kohtaan.

Työedellytyksissä on puutteita.
Myös meissä on vikapäätä
ja yliopistossamme meistä riippuvia epäkohtia.
Olemmehan mekin myös ja vain ihmisiä.
Yliopiston on pystyttävä itsesääteilyyn ja kontrolliin
ilman Iltasanomia ja julkilausumia,
ilman valtauksia ja oikeuskansleria.
Siihen velvoittaa
"sisäisissä asioissa yliopistolla on itsehallinto".
Ellen itse
tai yliopisto 'veljellisesti'
pysty pitämään beelsebubini kurissa
esivallan väliintulo on väistämätön
ja silloin ollaan kaikki
pyhän BYROKRATIAN jalkapuussa,
valitus-, sovittelu- ja oikeusturva-
säädösten ja -istuntojen pakkopaidassa.
Iloitse sitten yliopisto
— itsehallinnostasi!

Ihmettelen ylioppilaspäälliköitä,
jotka yhteishyvän ja demokratian nimissä
— vaativat toisinajattelevat toisin ajattelemaan,
— erottelevat suuressa viisauudessaan
edistykelliset ja taantumukselliset
— ja jakavat kaikkien nimissä "luottamusta" ja "epäluottamusta".
Pikkukonnana joudun/joudut 'palstalle',
vaarallisena valituskirjeeseen
ja isona oikein julkilausumaan.
Kun toisinajattelevana joudun/joudut 'palstan' häpeäpaaluun,
'yksiäänisenä' nousen/nouset arvoon arvaamattomaan:
"maan ainoaksi asiantuntijaksi",
"johtavaksi yhteiskuntatieteilijäksi" jne.
Dale Carnegie opasti,

miten saadaan ystäviä, menestystä ja vaikutusvaltaa.
Dale oli oikeassa.

Ristiriitojaan ja epäkohtiaan tiedostava,
kaunainen ja vieraantunut yhteiskunta
ylikuumenee
ja latautuu ylijännitteiseksi.
Kaunaisuus etsii syntipukkia
nyt kuten aina
— vähemmistöstä.

Ylijännite etsii varaventtiiliä;
yliopisto ja jääkiekkoilu ovat huutosakkien suosiossa.
Nyky-yhteiskunta tarvitsee ukkosenjohdattimia.
Ollaan sitten vaikka kaunan kaatopaikkana
kunhan se auttaa toisia
ja antaa heille työrauhaa:
valtionhallinnon virastopäälliköiden
neuvottelussa 5.11.69 MINISTERI ja pääjohtajat
puhuivat vakavasti hallinnon kehittämisestä —
tehokkaammaksi ja tarkoituksenmukaisemmaksi
mutta ei sanaakaan
'yksiäänisyydestä'!

Edessä on kuitenkin JOULU, ilon juhla.
Tänä vuonna joulupukitkin
riemuitsevat markkinoiden yllitarjonnasta
onhan pulkan vetäjiksi
oikein silinteripäisiä tonttuja!
Hei tonttu-ukot hyppikää,
nyt on riemun raikkahin aika.
Hetken kestää elämää,
sekin synkkää ja ikävää.
UUTENA VUOTENA
kokeillaan uutta.
Tuleekohan sen nimeksi
"Mitä SYL tahtoo?"
— Kuka maksaa kaiken viulut?
kysyy hiljainen kadunmies.
Ensi vuonna kadunmieskin
saa 'yksiäänisyytensä' kuuluviin.

Jyväskylän yliopiston hallinnon kehittäminen

I Nykyisen hallinnon perusteet/MH

Laadittaessa voimassa olevaa lakia (1967) ja asetusta (1968) yliopistosta pyrittiin toteuttamaan hallinnollisten ratkaisujen osalta valtioneuvoston 28.1.1960 antamia ohjeita, joita on "noudatettava suunniteltaessa ja toteutettaessa valtion hallintokoneiston organisaation muutoksia". Päätös on voimassa edelleenkin. Päätöksen periaatteista pyrittiin toteuttamaan seuraavia:

- valtionhallinnon tehtävien kasvaessa ja yhteiskunnan kehittyessä hallintokoneiston organisaatiota ja työmenetelmiä on jatkuvasti parannettava;
- tavoitteeksi on asetettava hallinnon tehokkuuden kohottaminen kiinnittäen oikeusturvänäkökohtaan asianmukaista huomiota;
- hallintotehtävien lisääntyminen ja siitä johtuva hallintokoneiston kasvu edellyttää jatkuvaa toimivallan siirtämistä alaspäin. Toimivalta on pyrittävä sijoittamaan alimpaan sellaiseen portaaseen, jolla on riittävä pätevyys, riittävän laaja näkemys ja tiedossaan asian ratkaisemiseen vaikuttavat seikat;
- myös viranomaisten sisäisesti on desentralisoitua suoritettava; ja
- kolleginen käsittelytapa on rajoitettava asioihin, joissa sitä todella tarvitaan.

II Hallinnon edelleenkehittämisen peruslähtökohdat/KH

Yliopiston hallintokollegion käsityksen mukaan hallintomallia on tarkoituksenmukaista kehittää voimassa olevan Jyväskylän yliopistoa koskevan lain (vuonna 1967) pohjalta uudistamalla yksinomaan yliopiston hallintoasetusta. Ainakin seuraavat näkökohdat puoltavat tämänkaltaista ratkaisua:

1. Jyväskylän yliopistoa koskeva laki on laadittu niin väljästi, että se antaa hyvät mahdollisuudet hallinnon edelleenkehittämiselle;
2. ns. kiintiöratkaisuun perustuvista Turun ja Tampereen yliopistojen hallintomalleista ei vielä ole saatu sellaisia kokemuksia, jotka osoittaisivat tällaisen ratkaisun paremmuuden toisiin verrattuna;
3. mitään ehdottoman oikeaa tai kaikille yliopistoille parasta hallintomallia tuskin löytyykään, sillä tarkoituksenmukainen hallintoratkaisu riippuu organisaation perinteistä, tehtävistä ja sen ulkoisista ja sisäisistä erityisolosuhteista. Hallinto on luonteeltaan muuttuvaa ja sitä pitäisi myöskin hallintomallien olla. Hallintomallien kehittämiseksi tarvitaan kokeilua erilaisilla hallintoratkaisuilla ja saatujen kokemusten arviointia ja harkittua, asteettaista etenemistä itse hallinnon uudistamisessa;
4. Jyväskylän yliopiston nykyinen hallintomalli on perusratkaisuiltaan osoittautunut pääpiirteiltään onnistuneeksi arvioituna yliopistotehtävien, hallinnon, taloudellisuuden ja joustavuuden sekä säättämisaikojen demokratiän vaatimusten kannalta.

III Hallintoasetuksen uudistamisen periaatteet

Voimassa oleva hallintoasetus edusti laadittaessa nykyaikaisia ja hallinnollisesti kehittyneitä käsityksiä ja sen mukaisesti siinä pyrittiin mm. demokratisoimaan perinteistä professorivaltaista päätöksentekoa ja kokeilemaan uudenlaista toimivallan jakoa yliopiston hallintoyksikköjen välillä.

Pyrkimyksenä on jatkaa tätä Jyväskylän yliopiston hallinnon uudistamista ottamalla huomioon nykyisestä ratkaisusta saadut myönteiset kokemukset ja korjaamalla siinä hallinnollisen käytännön osoittamia, luonteeltaan osittain teknisiä, osittain toiminnallisia puutteita.

1. Asetustekniset uudistukset.

Hallintoasetuksessa pyritään korjaamaan sen tekniset puutteet ja selkeyttämään säädösten tulkintaa.

2. Toimivaltajaon tarkistaminen.

Yliopistolain mukaan toimivalta jakaantuu lähinnä hallintokollegion, rehtorinviraston, tiedekuntien ja laitosten kesken. Toimivallan jakoa uudistetaan seuraavien periaatteiden pohjalta:

- toimivaltaa pyritään siirtämään valtioneuvoston hyväksymien periaatteiden mukaisesti yliopiston keskushallinnosta tiedekunnille;
- toimivaltaa pyritään edelleen siirtämään erityisesti sille hallintoyksikölle, jolla on mm. asiantuntemuksen ja tehtäväpätevyuden perusteella parhaat edellytykset tarkoituksenmukaiseen päätöksentekoon ko. toimialalla;
- tärkeät ratkaisut pyritään keskittämään kollegisille hallintoelimille ja hallinnon ”juoksevat asiat” siirtämään hallintovirkamiehille ja hallintoyksikköjen esimiehille;
- keskushallinnon — hallinto kollegio ja rehtorinvirasto — toimivallan jakoa pyritään uudistamaan edellä esitettyjen periaatteiden mukaisesti siten, että hallintokollegio keskittyy entistä enemmän koko yliopistoa ja sen kehittämistä koskeviin tärkeisiin hallintotohtäviin sekä tiedekuntien ja laitosten yhteistoiminnan kehittämiseen rehtorinviraston hoitaessa asioiden valmistelun, toteutuksen ja keskushallinnon ”juoksevat asiat”;
- rehtorinviraston sisäisessä työnjaossa pyritään rehtori vapauttamaan nykyistä enemmän hallinnon rutiiniasioista koko yliopistoa koskeviin johtamis-, valvonta- ja kehittämistehtäviin yhteistyössä vararehtorien ja hallintojohtajan kanssa.

3. Hallintovastuun laajentaminen.

Hallintoasetuksen uudistamisella pyritään edelleen siihen, että demokratian periaate: jokaisella yhteisön jäsenellä on mahdollisuus vaikuttaa yliopiston toimintaan, nykyistä kattavammin toteutuisi yliopistohallinnossa:

- yliopiston perustehtävien suunnassa periaatteen toteutumista voidaan edistää sillä, että entistä useammat yliopiston opettajaryhmät ja lisäksi opiskelijat saavat äänioikeuden yliopiston eri hallintoyksiköissä edustuksen määräsuhteiden painottuessa tehtävävastuun ja asiantuntemuksen mukaisesti;
- yliopiston muissa tehtävissä — henkilöpolitiikka, työsuojelu, huolto, virastodemokratian toimiala yms. — yliopistoyhteisön jäsenten vaikutusmahdollisuudet pyritään turvaamaan linjaorganisaation mutta lisäksi valmistelu- ja aloitevaltuuksiin työskentelevien toimikuntayksikköjen avulla;
- vaikutusmahdollisuuksia pyritään lisäämään hallintoasiain ja päätösten valmistelua

demokratisoimalla. Esim. keskushallinnossa rehtorinviraston asiainvalmistelua sen eri toimistojen tehtäväalueella — hallinto-, talous-, opintoasiat — voidaan demokratisoida perustamalla ko. toimialoille tarpeellinen määrä erityistoimikuntia valmistelemaan rehtorinviraston tai hallintokollegion toimivaltaan kuuluvia päätösasioita ja edistämään sekä seuraamaan muutenkin rehtorinviraston ja sen toimistojen työskentelyä;

— vastaavasti vaikutusmahdollisuuksia voidaan laajentaa myös tiedekuntien ja laitosten hallinnossa perustamalla niidenkin yhteyteen toimikuntia ja laitosneuvostoja valmistelemaan ko. hallintoyksikköjen toimialaan kuuluvia asioita. . .

4. Vaalikelpoisuuden laajentaminen.

Perinteisissä hallintomalleissa professorin asema on korostunut senkin johdosta, että pääsääntöisesti vain professorit ovat vaalikelpoisia tai itseoikeutettuja hallinnon luottamustehtäviin (rehtori, vararehtori, dekaani, varadekaani ja laitosten esimies). Kaikissa näissä tehtävissä korostuu yliopiston tehtävälouheen mukaisesti tieteellisen pätevyyden vaatimus, mutta tämän rinnalla olisi henkilövalinnassa nykyistä enemmän kiinnitettävä huomiota myös valittavan henkilön hallinnollisiin taitoihin ja kykyihin; tieteellisestä pätevyydestä ei itsestään seuraa, että asianomaisella henkilöllä olisi myös hallinnollista kyvykkyyttä. Tällä perusteella vaalikelpoisten henkilöitten piiriä pyritään laajentamaan erityisesti dekaanien ja laitosten esimiesten osalta: dekaaniksi tulee voida valita myös tiedekunnan jäseneksi valittu apulaisprofessori ja laitoksen esimieheksi sen professori, apulaisprofessori tai joku tohtorin arvon omaava opettaja, ei kuitenkaan dosenttia, jollei hänellä ole virkaa tai tointa yliopistossa.

5. Hallintokontrollin vahvistaminen.

Hallintodemokratia ei sisällä vain vaikuttamisen mahdollisuuden, vaan myös ns. demokraattisen kontrollin eli hallintotoimen kohderyhmillä ja -henkilöillä pitää olla riittävät mahdollisuudet valvoa hallintoratkaisujen ja toimien asiallisuutta, oikeudenmukaisuutta, taloudellisuutta ja yleistä tarkoituksenmukaisuutta. Siirtämällä keskushallinnosta toimivaltaa erityisesti tiedekunnille, demokraattisen kontrollin mahdollisuuksia voidaan tehostaa esim. laitosten suhteen.

Yliopistoa koskeva laki jättää laitoshallinnon täysin sen esimiehen toimivaltaan, mikä käytännössä voi johtaa myös kontrollin puutteisiin. Kontrolli voidaan kuitenkin järjestää asetusudistuksella, jos laitokset (= esimiehet) veloitetaan esityksiään tehdessään neuvottelemaan keskeisissä asioissa laitosneuvostojen kanssa. Neuvoston kokoonpanosta voidaan määrätä hallintokollegion antamassa johtosäännössä. Laitoksen esimies voidaan velvoittaa esittämään laitosneuvoston kanta tiedekunnassa asian käsittelyn yhteydessä. Tiedekunta vuorostaan voidaan velvoittaa kontrolloimaan laitosten toimintaa esim. siten, että tiedekunta vahvistaa esityksestä laitoksen määrärahojen käyttösunnitelmat. On huomionarvoista, että Turun ja Tampereen yliopistojen uusissa hallintomalleissa laitosneuvostojen itsenäinen toimivalta on varsin rajoitettu niiden huolehtiessa lähinnä laitoksen esitysten valmistelusta tiedekuntakäsittelyä varten.

6. Monikerroksisten hallintotasojen välttäminen.

Yliopiston hallintotehtävien lisääntyminen on vakavasti häirinnyt yliopiston päätehtävien tuloksellista toteuttamista erityisesti sen johdosta, että nämä hallintotehtävät ovat vaatineet enentävästi opettajien ja opiskelijoiden aikaa. Tämä vuorostaan osaksi johtuu usein siitä, että samat hallintoasiat kertautuvat monissa eritasoisissa hallintokäsittelyissä. Pyrkimyksenä on säilyttää yksinkertainen hallintorakenne ja samalla välttää sitä, että

samoja asioita joudutaan käsittelemään monella eri hallintotasolla. Uudistuksessa keski-tetään pääsääntöisesti päätöksenteko keskushallinnon tasolla lähinnä hallintokollegioon ja rehtorinvirastoon sekä perushallinnon (alihallinnon) tasolla, etenkin tieteellisluontois-sissa ja opetusalan asioissa, tiedekuntakollegioon. Samojen hallintoasiain moninkertais-ta käsitteilyä pyritään välttämään vielä erityisesti siten, että tiedekuntien itsenäistä toimi-valtaa pyritään vahvistamaan ”akateemisissa” asioissa ja samalla keventämään niiden ”ei-akateemisten” asioiden toimialaa sekä delegoimaan rutiinitehtävät toimikunnille, vualeissa valituille luottamusmiehille (rehtorit, dekaanit ja esimiehet) tai hallintovirkamiiehille (hallintojohtaja, laitosten johtajat, toimistopäälliköt, tiedekuntasihteerit).

7. Apulaisprofessorien aseman vahvistaminen.

Professorin ja apulaisprofessorin pätevyysvaatimuksissa, tehtäväjaossa mutta myös palkkauksessa on viimeaikaisen kehityksen seurauksena tapahtunut lähentymistä, jota vastaavasti on perusteltua lisätä tuntuvasti myös apulaisprofessorien ”hallintokelpoi-suutta”. Tätä vaatimusta tukee myös se näkökohta, että eräissä aineissa apulaisprofessorit edustavat yliopistossa alansa korkeinta tieteellistä pätevyyttä. Apulaisprofessorien edustuksen turvaamiseksi yliopiston keskeisissä hallintoelimissä: hallintokollegiossa ja tiedekunnissa, heidän on itse saatava valita keskuudestaan edustajansa näihin elimiin. Valinnan tapahtuessa ”muitten opettajien” ryhmissä apulaisprofessorit jäävät yleensä pienimpänä opettajaryhmänä vaille edustusta. Hallintouudistuksessa apulaisprofessorit kelpuutetaan myös dekaaneiksi ja laitosten esimiehiksi.

8. Konsistorin aseman muuttuminen.

Yliopiston laissa säädetty konsistori koostuu asetuksen mukaan yliopiston professorin viran haltijoista. Konsistorin tärkein tehtävä on käytännössä ollut hallituksen esityksen perusteluissakin mainittu lausunnon antaminen professorin ja apulaisprofessorin viran täyttöä koskeissa valitusasioissa. Tämä tehtävä vaatisi mm. perusteellista syventymistä valitusasiakirjoihin, ja jo yksin tämän vuoksi näiden asioiden käsittely soveltuu heikosti monijäseniselle konsistorille. Tämän vuoksi ehdotetaan, että konsistori asettaa ko. tehtävään erityisen nimityslautakunnan. Konsistori edustaa yliopistohallinnossa kor-keinta tieteellistä pätevyyttä, ja siksi sen tehtävän suuntaaminen neuvostoluonteisesti erityisesti yliopiston kehittämistä koskevien kysymysten käsittelyyn on perusteltua.

9. Vaalikollegion laajentaminen.

Rehtorin ja kaksi vararehtoria valitsee erityinen vaalikollegio. Rehtori edustaa koko yliopistoa ja tämän vuoksi valinnan pitäisi perustua laajapohjaiseen kannatukseen. Toisaalta vaalikollegiota ei kuitenkaan ole tarkoituksenmukaista laajentaa yleisten vaa-lien suuntaan, koska vaaliratkaisun pitäisi perustua ensisijassa vaalikelpoisten henkilöit-ten rehtoriavujen vertailuun. Näiden kahden vaatimuksen toteuttamiseksi — laaja kan-natus ja tehtäväpätevyys — vaalikollegiota on syytä laajentaa lähinnä siten, että siihen kuulusivat kaikki tiedekuntakollegiot, erillisten laitosten edustajat, hallintojohtaja, toi-mistopäälliköitten ja muiden nimettyjen virkamiesten lisäksi myös tiedekuntasihteerit.

10. Suurten hallintoyksikköjen välttäminen.

Suurissa 30—40 jäsentä käsittävissä hallintoelimissä kompleksisten päätösasioitten kä-sittely on varsin hankalaa ja hyvin perusteltujen ja sisäisesti ristiriidattomien päätösten aikaansaaminen on työlästä etenkin jos — ja näin usein tapahtuu — näissä suurissa hallintoelimissä asiain käsittely tapahtuu ryhmäetujen ja ennakolta sovittujen ryhmäpää-

tösten pohjalta. Tästä syystä yliopiston hallinnon edelleenkehittämisessä pyritään välttämään näitä suuria valtuustotyypisiä hallintoelimiä.

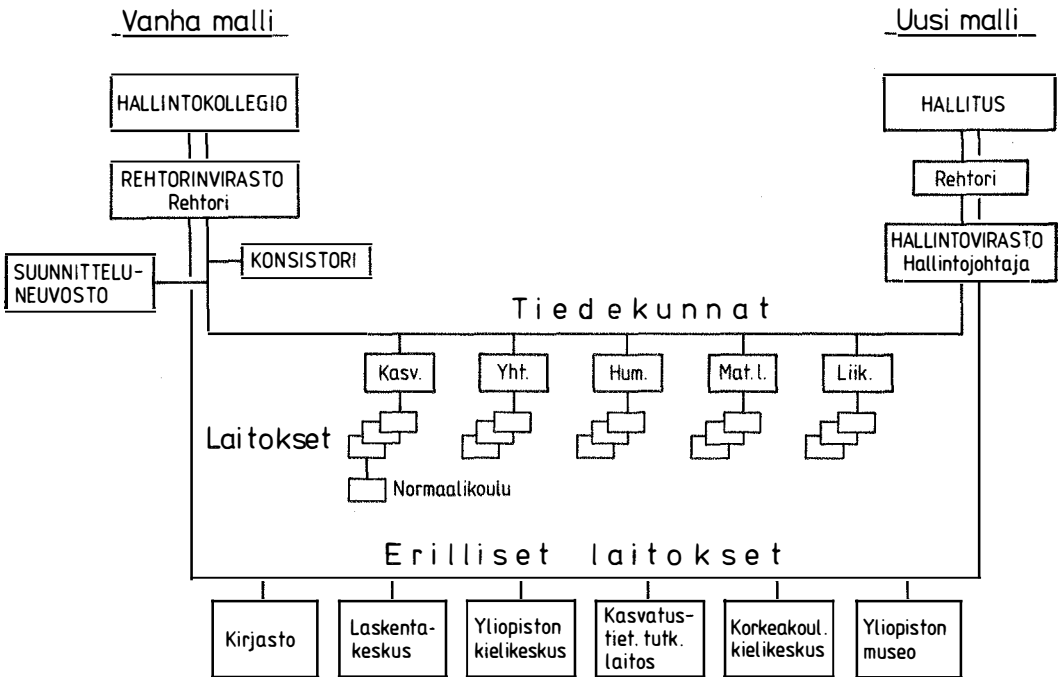
Yliopiston hallinto on käsitettävä jatkuvasti uudistuvaksi prosessiksi. Tämän käsityksen mukaan suunnitteilla oleva hallintomallikaan ei ole tarkoitettumiksicään lopulliseksi ratkaisuksi, vaan sitäkin on tietyin aikavälein tarkistettava saatujen kokemusten, yliopiston muuttuvien tehtävien ja yhteiskunnan vaatimusten suunnassa.

Yliopistohallinnon kehittämisen peruskysymyksiä (eräs neuvottelumuistio)

1. Tieteellisen asiantuntemuksen riittävyys varmistettava yliopiston päätöksenteossa
 - apulaisprofessorien ja professorien osuus väh. 1/2
 - aineen pääedustajaa kuultava ainetta koskeissa asioissa
2. Kaikilla ryhmillä pitää olla vaikutuskanava päätöksenteossa
3. Tiedekuntaneuvoston toimialaan kuuluvat erityisesti opetukseen, tutkimukseen ja tutkintoihin kuuluvat asiat, joissa sillä on oltava itsenäistä päätösvaltaa tehtävävastuun mukaisesti
4. Yliopiston hallitus käsittelee koko yliopistoa ja erityisesti sen kehittämistä koskevat tärkeät asiat
 - hallitusta ei saa kuormittaa rutiiniasioilla eikä liikaa virkanimitysasioilla
5. Monijäseniset hallintoelimet päättävät yleensä tärkeimmistä asioista ja vähäisemmät asiat jätettävä hallintoviraston toimivaltaan tai delegoitava valituille luottamushenkilöille (rehtori, dekaani, laitoksen johtaja)
6. Asiantuntijamenettelyä on pyrittävä kehittämään nykyistä tehokkaammaksi
 - jos hakijoita on monta, tiedekuntaneuvoston olisi voitava asiantuntemuksensa perusteella valita hakijoista 3—5 pätevintä lopulliseen 'virkakilpailuun', jolloin vain näihin sovelletaan asiantuntijamenettelyä
7. Toimistopäälliköt ovat yliopiston johtavia hallintovirkamiehiä ja heidän nimityksensä pitäisi kuulua yliopiston hallituksen toimivaltaan (eikä OPM:n)
8. Yliopiston hallintoelimille on säädetty erilaisia valvontatehtäviä, jotka ovat tarpeen toiminnan taloudellisuuden ja asianmukaisuuden varmistamiseksi. Näiden tehtävien toteuttamiseksi hallintoelinten ja ylimpien luottamushenkilöiden sanktiointivaltuuksia olisi lisättävä, koska ilman valtuuksia valvontatehtävät jäävät helposti tehottomiksi.
9. Vaaliliitot ovat tarpeettomia, koska valittavia on vähän ja periaatteessa vaaliliittoon kuulumattomalla pitää olla yhtäläiset mahdollisuudet tulla valituksi.
10. Täytettäessä tieteellisiä virkoja (yliass., apul.prof. ja prof.) ja arvosteltaessa opintosuorituksia päätöksentekoon saavat osallistua hallintoelimen puheenjohtajan tai varapuheenjohtajan lisäksi vain vastaavan tieteellisen pätevyuden saavuttaneet taikka vastaavan opintosuorituksen suorittaneet
11. Yliopiston rehtorin on oltava professori
12. Yleensä virkanimityksiä ja muutoksenhaquia (tarkoituksenmukaisuusvalitus) koskeva toimivalta pitäisi säilyttää yliopistolla

13. Laitoshallinnon järjestely on jätettävä yliopiston hallituksen toimivaltaan
14. Rehtorin vaalikollegion runko koostuu professoreista, hallituksesta ja tiedekuntaneuvostoista
15. Toimikauden pituus: 2 vai 3 vuotta?

JY:N VANHA JA UUSI HALLINTOMALLI

Hallintoelimien tärkeimmät tehtävämäärittelyt (Uudet *kursiivilla*)

1. YLIOPISTON ESITTÄMÄT

2. NEUVOTTELURATKAISU

(Asetus)

+ sama kuin yliopistoesitys

— poistettu tehtävämäärittely

Hallituksen tehtävät

(JY 8 §)

(6 §)

1. *ylimpänä monijäsenisenä hallintoelimenä johtaa ja valvoo yliopiston toimintaa*

1. hoitaa yliopiston yleistä hallintoa

2. tekee ehdotuksia yliopistoa koskeviksi laeiksi ja asetuksiksi sekä yliopiston kehittämiseksi sekä antaa näitä koskevia lausuntoja

+

3. hyväksyy yliopiston toiminta- ja taloussuunnitelman ja muut laajakantoiset suunnitelmat sekä päättää tulo- ja menoarvioehdotuksesta

+

4. jakaa yliopistolle jakamattomina myönnetty määrärahat

+

5. päättää laitosten perustamisesta

11. päättää yliopiston laitoksista ja tekee esityksen *OPM:lle uuden erillisen laitoksen perustamisesta*

7. tekee *virkaehdotuksen* hallintojohtajan viran täyttämiseksi sekä *nimittää* toimistopäälliköt

6. tekee esityksen hallintojohtajan ja ehdollepanon ylikirjastonhoitajan viran täyttämiseksi

8. antaa *ohjesäännöt*

3. hyväksyy yliopistoa koskevat johto-, ohje- ja järjestyssäännöt sekä tutkintösäännöt.

9. määrää *johtokuntien jäsenet*

+

7. *nimittää, määrää ja ottaa hallituksen toimivaltaan kuuluvat yliopiston viran- ja toimen haltijat*

14. määrää tutkintolautakuntien puheenjohtajat ja jäsenet

15. päättää yliopiston vuosittain otettavien opiskelijoiden määrästä ja yleisistä valintaperusteista

5. päättää tiedekuntaneuvoston esityksestä kutsumismenettelyyn ryhtymisestä

Hallintoviraston tehtävät

(JY 16 §)	(14 §)
1. johtaa ja valvoo yliopiston toimintaa. . .	—
2. tekee aloitteita toiminnan ja hallinnon kehittämiseksi ja huolehtii suunnitteluun liittyvien ehdotusten ja ohjelmien valmistelusta	—
3. valvoo säännösten noudattamista ja järjestystä, että opetusta ja laitoksia hoidetaan asianmukaisesti, että henkilökunta täyttää tehtävänsä ja että yliopistossa noudatetaan hyviä tapoja	1. valvoo, että yliopiston omaisuutta ja tiloja hoidetaan ja käytetään asianmukaisesti sekä taloudellisesti sekä tarvittaessa osoittaa välineet ja tilat opettajille ja tutkimustyötä harjoittaville
4. valvoo, että yliopiston omaisuutta hoidetaan sekä käytetään oikein ja taloudellisesti, sekä ratkaisee tilojen käyttöön liittyvät kysymykset	
5. huolehtii yliopiston hankinnoista	+
6. kehittää ja ohjaa yliopiston henkilöpolitiikkaa	—
7. kehittää virastodemokratiaa sekä edistää työ- ja ympäristöviihtyisyyttä yliopistossa	—
8. nimittää ja ottaa henkilökunnan, jonka nimittäminen tai ottaminen ei kuulu muun viranomaisen toimivaltaan	+

10. vahvistaa laitosten johtosäännöt	+ (ks. 6 §, kohta 3)
13. antaa lausunnon OPM:lle niistä yliopiston eri hallintoelinten tekemistä aloitteista, jotka kuuluvat ministeriön tai VN:n käsiteltäviin	---
14. toimii yliopiston kurinpitoviranomaisena	---
16. kehittää yliopistoa koskevaa tutkimusta ja tiedostoa	---
17. antaa tuntiopetusmääräykset	+
19. pitää luetteloa yliopistoon kuuluvista henkilöistä ja opiskelijoiden opintosuorituksista sekä muita rekistereitä, jotka on määrätty tai katsottu tarpeelliseksi	+ -
20. hoitaa yliopiston sisäistä ja ulkoista tiedotustoimintaa	+
21. huolehtii yliopiston tilinpidosta sekä valvoo tulo- ja menoarvion noudattamista	+
	11. päättää tutkimuksia ja muita palvelutehtäviä koskevista sopimuksista

Tiedekuntaneuvoston tehtävät

(JY 22 §)	(20 §)
1. johtaa ja kehittää opetusta ja tehdä siitä koskevia aloitteita ja esityksiä	1. johtaa ja kehittää opetusta ja tutkimustyötä sekä tehdä niitä koskevia aloitteita ja esityksiä
2. käsitellä asiat, jotka koskevat tutkimustoiminnan, tutkintojen, opetuksen ja muiden tehtäväalueiden edellyttämää yhteistoimintaa eri tiedekuntien ja laitosten kesken	+

3. vahvistaa opetussuunnitelman ja opetusohjelman		15. tekee esityksen tutkinnonsäännöksi ja hyväksyy opetussuunnitelmat koulutusohjelmia, jatkotutkintoja ja muita opintoja varten	
5. päättää avoinna olevan viran tai toimen opetusalan täsmentämisestä			+
6. valitsee asiantuntijat ja ratkaisee professorin virkojen ja apulaisprofessorin virkojen hakijoiden ja dosentiksi hakevan tieteellisen pätevyyden			+
7. tekee ehdollepanon ja virkaesityksen toimivaltaansa kuuluvien virkojen osalta sekä esityksen dosentin nimittämisestä			+
8. nimittää ja ottaa lehtorit, yliassistentit ja assistentit			—
9. tekee rehtorille esityksen kutsumismenettelyyn ryhtymisestä		4. tekee <i>hallitukselle</i> esityksen kutsumismenettelyyn ryhtymisestä	
10. myöntää muiden opetusvirkojen kuin professorin ja apulaisprofessorin viran haltijoille ja hoitajille virkavapautta enintään vuoden ajaksi ja määrää viran hoitajan tai sijaisen		8. tekee esityksiä ja antaa lausuntoja henkilökunnan viranhoitojärjestelyistä ja virkavapauksista	
11. tekee esityksen tiedekunnan tutkintosäännöksi ja vahvistaa tutkintovaihtimukset			+ (ks. kohta 15)
12—13. määrää opinnäytteiden esitarkastajat, tarkastajat ja vastaväittäjät sekä arvostelee nämä lausunnot saatuaan			+
14. päättää tiedekuntaan otettavien opiskelijoiden määrästä ja valintaperusteista sekä huolehtii opiskelijoiden valinnasta ja hyväksyy uudet opiskelijat		12. päättää <i>yksityiskohtaisista</i> valintaperusteista ja valitsee opiskelijat tiedekuntaan	
15. tekee esityksen toiminta- ja taloussuunnitelmaksi sekä tulo- ja menoarvioiksi			+
16. päättää tiedekunnalle erittelemättömänä myönnettyjen määrärahojen jakamisesta			+

17. hyväksyy laitosten vuotuisen talous-suunnitelman sekä valvoo ja säätelee laitosten toimistotyön kuormitusta	—
18. ratkaisee kuulustelujen yleistä järjestelyä koskevat asiat	14. päättää kuulustelutilaisuuksien järjestämisestä
19. antaa todistukset tutkinnoista, myöntää oppiarvot ja järjestää rehtorin suostumukselle promootioita	+
20. antaa tuntiopetusmääräykset	9. tekee esityksen tuntiopettajan ottamisesta

Rehtorin tehtävät

(JY §:t 12—13)	(§:t 10—11)
— johtaa ja valvoo yliopiston toimintaa sekä toimii hallituksen puheenjohtajana ja hallintoviraston päällikkönä	— toimii yliopiston esimiehenä sekä johtaa ja valvoo yliopiston toimintaa
— käyttää yliopiston puhevaltaa tuomioistuimissa ja muissa viranomaisissa sekä muutenkin edustaa yliopistoa	+
1. tekee aloitteita yliopiston kehittämiseksi	+
2. valvoo, että yliopistossa noudatetaan järjestystä sekä säännöksiä ja määräyksiä, että opetusta ja laitoksia hoidetaan asianmukaisesti sekä että henkilökunta täyttää tehtävänsä	+
3. kehittää ja ohjaa yliopiston kansainvälistä yhteistoimintaa	+
4. johtaa yliopiston tiedotustoimintaa	—
— päättää kutsumismenettelyyn ryhtymisestä (JY 62 §)	—

Hallintojohtajan tehtävät

(JY 17 §)	(15 §)
1. toimii rehtorin lähimpänä apuna hallintoviraston johdossa ja asioissa	— <i>hallintoviraston päällikkönä on hallintojohtaja (13 §)</i>
2. tekee aloitteita yliopiston toiminnan, erityisesti hallinnon uudistamiseksi	+
3. kehittää ja ohjaa erityisesti hallintoviraston henkilöstöpolitiikkaa	—
4. huolehtii hallintovirastolle kuuluvien päätösten toimeenpanosta	—

Dekaanin tehtävät

(JY 23 §)	(23 §)
— johtaa tiedekunnan toimintaa sekä toimii tiedekuntaneuvoston puheenjohtajana	— toimii tiedekuntaneuvoston puheenjohtajana (21 §) — johtaa ja valvoo tiedekunnan toimintaa ja ratkaisee toimivaltaansa kuuluvat tiedekunnan asiat
	1. huolehtii, että tiedekunnan opetus- ja tutkimusvälineet ovat asianmukaisessa järjestyksessä ja käytössä
	2. huolehtii tiedekunnan hankinnoista hallintoviraston ohjeiden ja tiedekuntaneuvoston päätösten mukaisesti
	3. valvoo tiedekunnan määrärahojen käyttämistä sekä tulo- ja menoarvion noudattamista
	4. huolehtii, että tiedekuntaneuvoston asiat tulevat valmistetuiksi, esitellyiksi ja toimeenpannuiksi asianmukaisessa järjestyksessä ja ajassa

Virkamatkamäärärahojen jako ja käyttö

Vuodelle 1981 oli yliopistolle osoitettu valtion budjetissa virkamatkoihin tarkoitettuja määrärahoja yhteensä 385 000 markkaa, josta ulkomaan matkojen osuus oli 55 000 markkaa. Vuodelle 1982 on erityismenoarvio luonnoksen mukaan varattu 500 000 markkaa (lopullinen erityismenoarvio tulee painosta vasta helmi-maaliskuussa).

Valtion virkamiesten matkakustannukset korvataan kulloinkin voimassa olevan virkaehtosopimuksen mukaisesti eli ns. matkustussääntöä noudattaen. Muista määräyksistä todetakaan seuraavaa. Valtion tulo- ja menoarvion yleisissä soveltamismääräyksissä (19.2.1981/VM) on myös ohjeita virkamatkoista yleensä, lentokoneen käytöstä virkamatkoilla, virkamiesten omien autojen käytöstä, vuokra-autojen käytöstä sekä virkamatkoista ulkomaille.

Näiden ohjeiden mukaan aikaisemmista vuosista poiketen voidaan mm. virastojen tai laitosten kutsumille asiantuntijoille suorittaa ilman ministeriössä tapahtuvaa listakäsittelyä matkakustannusten korvausta matkustussäännön mukaisesti.

Myös hankintamäärärahaa voidaan viraston tai laitoksen luvalla käyttää ulkomaan matkoista johtuvien kustannusten suorittamiseen, kuitenkin vain, jos matka välittömästi liittyy ulkomaille tehtyyn tai tehtävään hankintaan.

Maksulliseen palvelutoimintaan tarkoitettua määrärahaa voidaan viraston tai laitoksen luvalla käyttää ulkomaan matkan tekemiseen vain, jos matkasta valtiolle aiheutuvat kustannukset voidaan kokonaisuudessaan veloittaa ao. suoritteen tilaajalta.

Lisäksi valtioneuvosto on antanut erillisen päätöksen korkeakoulutyön tuntiopettajien ja dosenttien matkakustannusten korvaamisesta 25.6.81, mikä päätös on saatettu korkeakoulujen tietoon opetusministeriön kirjeellä 29.6.1981. Keskeisimmät muutokset voimassa olleeseen päätökseen vuodelta 1972 verrattuna ovat seuraavat: korvattavien matkojen matkaraaja on alennettu nykyisestä 100 km:stä 70 km:iin ja sallittujen matkojen lukumäärä on nostettu nykyisestä kahdeksasta viiteentoista lukukautta kohti. Päätöstä voidaan soveltaa nyt myös tuntiopetusmääräyksen saaneeseen korkeakoulun opettajaan tai virkamieheen kuitenkin ainoastaan silloin, kun kysymys on korkeakoulun muulla paikkakunnalla sijaitsevassa ns. sivuopetuslaitoksessa annettavasta opetuksesta. Tällöin edellytetään lisäksi, että opetus kuuluu asianomaisen korkeakoulun vahvistamaan opetussuunnitelmaan eikä opetuksen järjestäminen muulla tavoin ole mahdollista.

Hallintovirastosta annetun väliaikaisen johtosäännön mukaan hallintojohtajan tehtävänä on hyväksyä hallintoviraston virkamatkat kotimaassa kuin myös esitellä rehtorille erillisten laitosten johtajien kotimaan virkamatkat sekä yliopiston henkilökunnan virkamatkat ulkomaille. Tiedekuntiin kuuluvan henkilökunnan kotimaan virkamatkoista tekee päätöksen ao. tiedekunnan dekaani tiedekuntasihteerin esittelystä. Vastaavan päätöksen erillislaitoksen kohdalta tekee erillislaitoksen päällikkö. Dekaanien kotimaan virkamatkoista tekee päätöksen rehtori hallintojohtajan esittelystä.

Normaalikoulun matkamääräraha vuodelle 1982 on 11 000 mk. Em. mukaisesti henkilökunnan osalta päätöksen tekee normaalikoulun rehtori ja hänen osaltaan päätöksen tekee yliopiston rehtori hallintojohtajan esittelystä.

Yliopiston autojen käytöstä aiheutuvat ajokustannukset (vrt. hallintoviraston ao. kirje 30.12.1981) suoritetaan laitosmäärärahavaroista (mom. 21).

Yliopistohallinnon polariteetit

I Pooli: Uusimuotoinen yliopistohallinto

1. Demokraattiset vaikutusmahdollisuudet ja hallintomenettelyt
 - vaalikelpoisuuden laajennus
 - vaalijärjestelmän käyttö hallintoelinten muodostuksessa

2. Kolleginen valta ja vastuu

- hallituksen vs. rehtorin toimivalta
- tiedekuntaneuvoston vs. dekaanin toimivalta
- laitosneuvoston vs. laitoksen johtajan toimivalta
- oppiaineyksikön vs. professorin toimivalta
- delegointivaltuudet
- kolleginen vs. virka-asemaan perustuva sanktiointi

3. Keskitetty toimivalta ja vastuu

- hallitus päättää tiedekunnan asioista
- tiedekunta päättää laitosten asioista
- laitos päättää oppiaineyksikön asioista
- oppiaineyksikkö päättää tieteenalan asioista
- tehtäväkoordinointi- ja -valvontasuuntaisuus

4. Korkeahallinnollinen yliopistotoiminta

- hallinto itseisarvoistunut, byrokratisoitunut (raskas hallintokoneisto)
- hallinto asiainkäynnistäjänä ja -valmistajana (esittelymenettely)
- hallintokoordinointi ja -valvonta
- hallintoviraston itsenäinen toimivalta
- hallintojohtajan itsenäinen toimivalta hallintoviraston päällikkönä

II Pooli: Perinteinen yliopistohallinto

1. Hierarkkinen asiantuntijavalta virka-aseman mukaan
 - vaalikelpoisuus virka-aseman mukaan
 - itseoikeutettu jäsenyys virka-aseman mukaan

2. Esimies- ja asiantuntijavalta ja henkilökohtainen virkavastuu

3. Hajautettu toimivalta ja vastuu

- tiedekuntaneuvosto päättää omista asioistaan
- laitos päättää omista asioistaan
- autonominen oppiaine perusyksikkönä
- oppiaineen pääedustaja (professori) päättää tieteenalan asioista
- tehtäväkoordinointi ja -valvonta itse-sääätelyn varassa

4. Matalahallinnollinen yliopistotoiminta

- hallinto joustava ja välineellinen (kevyt hallintokoneisto)
- perustehtävästä vastaavat asiankäynnistäjinä ja valmistelijoina (toimikuntamenettely)
- itsekoordinointi ja itesääätely ("akat. vapaus")
- hallintoviraston alisteisuus hallituksen/rehtorin toimivaltaan
- hallintojohtaja rehtorin avustajana

5. Keskushallitusjohtoisuus (OPM)

- virkanimitysasiat
- laitoshallinto
- muutoksenhaku
- tutkimussopimukset
- opiskelijavalinta
- määrärahojen käyttö
- säädöstulkinta yms.

6. Korkeakoulujen yhtenäishallinto ("yhtenäiskorkeakoulu")

- hallinto mukautetaan valtakunnallisen yhtenäismallin vaatimuksiin

7. Oikeusturvan erityisjärjestelyt

- erityisjärjestelyt (tutkinto- ja muutoksenhakulautakunnat yms.)

5. Yliopiston itsehallinto

6. Omaleimainen korkeakoulukohtainen hallinto

- hallintoa kehitetään korkeakoulukohtaisesti omista erityislähtökohdista (korkeakoulun hallintoperinne, suuruus, toimivuus ja sen puutteet yms.)

7. Virkavastuinen ja -eettinen oikeusturva (totuudellisuus, objektiivisuus, puolueettomuus)

- virkavastuuseen, -etikkaan ja luottamussuhteeseen perustuva oikeusturva
- yleinen valitus-, kantelu- ja muutoksenhakumenettely (muun julkisen hallinnon ja esim. OPM:n tapaan)

Hallintoesitysten vertailu (keskeiset pykälät)

**Yliopiston esitys laiksi
Jyväskylän yliopistosta
15.6.1978**

* 1 §

Jyväskylän yliopiston tehtävänä on edistää vapaata tutkimusta ja tieteellistä sivistystä yliopistossa edustetuilla aloilla. Toiminnassaan yliopiston on pyrittävä kehittämään opiskelevaa nuorisoa kykeneväksi palvelemaan isänmaata ja ihmiskuntaa.

7 §

Yliopiston hallintoelimen päätökseen virkanimitysasiassa voi valittamalla hakea muutosta yliopiston muutoksenhakulautakunnalta, jollei toisin säädetä. ...

8 §

Muutoksenhakulautakuntaan kuuluvat valtioneuvoston yliopiston ehdotuksesta kolmen vuoden toimikaudeksi kerrallaan määräämänä puheenjohtajana kansleri, jolla tulee olla todettu professorin pätevyys ja joka on korkeakouluhallintoon hyvin perehtynyt, ja jäseninä

Laki Jyväskylän yliopistosta 19.12.1980

1 §

Jyväskylän yliopiston tehtävänä on edistää vapaata tutkimusta ja tieteellistä sivistystä sekä antaa siihen perustuvaa ylintä opetusta yliopistossa edustettuina olevilla aloilla. Toiminnassaan yliopiston on pyrittävä kehittämään opiskelevaa nuorisoa kykeneväksi palvelemaan isänmaata ja ihmiskuntaa.

1 §

Opetusministeriön esitys laiksi Jyväskylän yliopistosta 8.2.1978

Jyväskylän yliopiston tehtävänä on edistää ja harjoittaa vapaata tieteellistä tutkimusta ja antaa siihen perustuvaa ylintä opetusta sekä muullakin tavoin palvelu yhteiskuntaa.

7 §

Yliopiston hallintoelimen päätökseen virkanimitysasiassa voi valittamalla hakea muutosta yliopiston muutoksenhakulautakunnalta. ...

8 §

Muutoksenhakulautakuntaan kuuluvat valtioneuvoston viiden vuoden toimikaudeksi kerrallaan määräämät puheenjohtaja, jonka tulee olla korkeakouluhallintoon hyvin perehtynyt ja oikeustieteen kandidaatin tutkinnon suorittanut, ja neljä muuta jäsentä, joiden tu-

**Yliopiston esitys laiksi
Jyväskylän yliopistosta
15.6.1978**

vararehtorit sekä hallintojohtaja tai, jollei hän ole lainoppinut, valtioneuvoston määräämä lainoppinut henkilö yliopistosta tai sen ulkopuolelta. ...

**Laki Jyväskylän yliopistosta
19.12.1980**

**Opetusministeriön esitys
laiksi Jyväskylän yliopistosta
8.2.1978**

lee olla korkeakouluhallintoon hyvin perehtyneitä ja kahden lisäksi tohtorin tutkinnon tai tohtorin arvoon oikeuttavat opinnäytteet suorittaneita. Muutoksenhakulautakunnan jäseneksi voidaan määrätä myös yliopistoon kuulumaton henkilö. ...

**Yliopiston esitys asetukseksi
Jyväskylän yliopistosta
15.6.1978**

5 §

Sillä, joka on ollut monijäsenisen hallintoelimen puheenjohtajana tai jäsenenä tahi laitoksen esimiehenä viimeiset kolme vuotta, on oikeus kieltäytyä vastaanottamasta mainittuja tehtäviä. Oikeutta kieltäytymiseen ei kuitenkaan ole yliopistoon virkasuhteessa olevalla henkilöllä, jos ei muuten monijäseniseen hallintoelimeen saada riittävää määrää jäseniä tai varajäseniä tahi laitokseen saada esimiestä. Hallintoelimen jäsen ei saa kieltäytyä ottamasta vastaan hänelle hallintoelimen järjestäytyessä tulevia tehtäviä.

**Asetus Jyväskylän yliopistosta
26.6.1981**

3 §

Yliopiston monijäsenisen hallintoelimen jäseneksi ei voida valita tai määrätä ketään vastoin hänen tahtoaan. Oikeutta kieltäytymiseen ei kuitenkaan ole yliopistoon virkasuhteessa olevalla henkilöllä, jos hallintoelimeen ei muuten saada riittävää määrää jäseniä tai varajäseniä.

Hallintoelimen jäsen ei saa kieltäytyä ottamasta vastaan hänelle hallintoelimen järjestäytyessä tulevaa tehtävää.

**Opetusministeriön esitys
asetukseksi Jyväskylän
yliopistosta
6.2.1978**

*** 5 §**

Yliopiston hallintoelimen jäseneksi ei voida valita tai määrätä ketään vastoin hänen tahtoaan. Oikeutta kieltäytymiseen ei kuitenkaan ole yliopistoon virkasuhteessa olevalla henkilöllä, jos monijäseniseen hallintoelimeen ei muuten saada riittävää määrää jäseniä tai varajäseniä.

Hallintoelimen jäsen ei saa kieltäytyä ottamasta vastaan hänelle hallintoelimen järjestäytyessä tulevaa tehtävää.

Yliopisto*** 7 §**

Hallintokollegioon, jonka toimikausi on kolme vuotta, kuuluvat rehtori ja vararehtorit sekä tiedekuntien dekaanit ja hallintojohtaja. Heidän lisäksi hallintokollegioon valitaan kuusi muuta jäsentä ja kullekin henkilökohtainen varajäsen. Näistä muista jäsenistä ja varajäsenistä valitsee yliopiston muu henkilökunta kuin professorin viran haltijat ja hoitajat kolme ja opiskelijat samoin kolme, kumpikin ryhmä keskuudestaan. Dekaanin varajäsenenä on varadekaani ja hallintojohtajan varajäsenenä toimistopäällikkö, jonka pätevyysvaatimuksena on oikeustieteen kandidaatin tutkinto. ...

***10 §**

Rehtorin ja kaksi vararehtoria valitsee kolmeksi vuodeksi kerrallaan vaalikollegio, johon kuuluvat hallintokollegion ja tiedekuntakollegioiden jäsenet sekä professorin, erillisen laitoksen johtajan tai esimiehen ja toimistopäällikön virkojen haltijat. Rehtorin ja vararehtorien tulee olla yliopiston professorin viran haltijoita.

Asetus**5 §**

Hallitukseen kuuluvat rehtori, kaksi vararehtoria ja tiedekuntien dekaanit. Heidän lisäksi valitaan hallitukseen vaaleilla kahdeksi kalenterivuodeksi kerrallaan yhdeksän muuta jäsentä ja yhtä monta varajäsentä. Vaaleissa valitsevat yliopiston muut opettajat ja tutkijat kuin professorin ja apulaisprofessorin viran haltijat ja hoitajat sekä muu henkilökunta keskuudestaan kuusi jäsentä ja yhtä monta varajäsentä ja opiskelijat keskuudestaan kolme jäsentä ja yhtä monta varajäsentä. ...

8 §

Rehtorin sekä ensimmäisen ja toisen vararehtorin valitsee kolmeksi luvuudeksi kerrallaan vaalikollegio, johon kuuluvat hallituksen ja tiedekuntaneuvostojen jäsenet sekä professorin, erillisen laitoksen johtajan ja toimistopäällikön viran haltijat. Rehtorin ja vararehtorin tulee olla hallintoon sekä opetus- ja tutkimustoitintaan perehtyneitä. Rehtorin tulee lisäksi olla yliopiston professorin vi-

Opetusministeriö**7 §**

Hallitukseen kuuluvat rehtori ja vararehtorit. Heidän lisäksi hallitukseen valitaan kahdeksi kalenterivuodeksi kerrallaan kuusitoista muuta jäsentä ja kullekin henkilökohtainen varajäsen. Muista jäsenistä ja varajäsenistä valitsee hallintoviraston ja erillisten laitosten henkilökunta yhdessä keskuudestaan yhden sekä kukin tiedekuntaneuvosto yhden tiedekunnan professorin tai apulaisprofessorin viran haltijoista tai hoitajista, yhden tiedekunnan muista opettajista, tutkijoista tai muusta henkilökunnasta ja yhden tiedekunnan opiskelijoisista. ...

10 §

Rehtorin ja vararehtorit valitsee kolmeksi luvuudeksi kerrallaan vaalikollegio, johon kuuluvat tiedekuntaneuvostojen jäsenet, erillisten laitosten johtajat, hallintojohtaja ja toimistopäälliköt. Rehtorin ja vararehtorin tulee olla korkeakouluhallintoon sekä opetus- ja tutkimustoimintaan perehtyneitä. Rehtorin tulee olla yliopiston professorin tai apulaisprofessorin viran haltija ja vararehto-

Yliopisto

12 §

Rehtori johtaa ja valvoo yliopiston toimintaa sekä toimii yliopiston hallintokollegion puheenjohtajana ja hallintoviraston päällikkönä. Rehtori käyttää yliopiston puhevaltaa tuomiois- tuimissa ja muissa viran- omaisissa sekä muuten- kin edustaa yliopistoa. ...

* 13 §

Rehtorin tehtävänä on lisäksi:
1) tehdä aloitteita yliopiston kehittämiseksi;
2) valvoa, että yliopistossa noudatetaan järjestystä sekä yliopistoa koskevia säännöksiä ja määräyksiä, että opetusta ja laitoksia hoidetaan asianmukaisesti sekä että henkilökunta täyttää tehtävänsä;
3) kehittää ja ohjata yliopiston kansainvälistä yhteistoimintaa annettujen säännösten ja määräysten mukaisesti;
4) johtaa yliopiston tiedustustoimintaa; sekä
5) käsitellä ja ratkaista

Asetus

10 §

ran haltija ja varehtorin professorin tai apulaisprofessorin viran haltija. ...

Rehtori toimii yliopiston esimiehenä sekä johtaa ja valvoo yliopiston toimintaa. Rehtori käyttää yliopiston puhevaltaa tuomiois- tuimissa ja muissa viran- omaisissa sekä muuten- kin edustaa yliopistoa. ...

11 §

Rehtorin tehtävänä on lisäksi:
1) tehdä aloitteita yliopiston kehittämiseksi;
2) valvoa, että yliopistossa noudatetaan järjestystä sekä yliopistoa koskevia säännöksiä ja määräyksiä, että opetusta sekä laitoksia hoidetaan asianmukaisesti ja että henkilökunta täyttää tehtävänsä;
3) toimia yliopiston hallituksen puheenjohtajana;
4) kehittää ja johtaa yliopiston kansainvälistä toimintaa; sekä
5) käsitellä ja ratkaista muut asiat, jotka on säädetty tai määrätty rehto-

Opetusministeriö

12 §

rin yliopiston opetus- ja tutkimusviran tai ylimääräisen toimen haltija, jolla on professorin taikka apulaisprofessorin pätevyys tai joka on suorittanut tohtorin arvoon oikeuttavat opinnäytteet.

Rehtori johtaa ja valvoo yliopiston toimintaa sekä toimii yliopiston hallituksen puheenjohtajana ja hallintoviraston päällikkönä. Rehtori käyttää yliopiston puhevaltaa tuomiois- tuimissa ja muissa viran- omaisissa sekä muuten- kin edustaa yliopistoa. ...

13 §

Rehtorin tehtävä on lisäksi:
1) tehdä aloitteita yliopiston kehittämiseksi;
2) valvoa, että yliopistossa noudatetaan järjestystä sekä yliopistoa koskevia säännöksiä ja määräyksiä, että opetusta sekä laitoksia hoidetaan asianmukaisesti ja että henkilökunta täyttää tehtävänsä;
3) johtaa yliopiston tiedustustoimintaa;
4) hyväksyä yliopistoon otettavat opiskelijat;
5) hyväksyä yliopistossa suoritettavat tutkinnot ja myöntää oppiavrot; sekä
6) käsitellä muut asiat,

Yliopisto

muut asiat, jotka voimassa olevien säännösten ja määräysten mukaan ovat rehtorin käsiteltäviä ja ratkaistavia. ...

15 §

Hallintoviraston päällikönä on rehtori. ...

17 §

Hallintojohtajan tehtävänä on:

- 1) toimia rehtorin lähimpänä apuna hallintoviraston johdossa ja sen toimialaan kuuluvissa asioissa;
- 2) tehdä tarpeelliseksi katsomiaan aloitteita yliopiston toimintaa, erityisesti sen hallintoa koskeviksi uudistuksiksi;
- 3) kehittää ja ohjata erityisesti hallintoviraston henkilöstöpolitiikkaa; sekä
- 4) huolehtia yliopiston hallintoelinten päätösten toimeenpanosta siltä osin, kuin asia kuuluu hallintovirastolle.

18 §

Rehtori ratkaisee ne hallintovirastolle kuuluvat asiat, joita ei ole säädetty tai määrätty muun virkamiehen ratkaistaviksi. Rehtori voi yksittäistapauksessa ottaa ratkaistavakseen sellaisenkin asian, joka muutoin olisi

Asetus

rin käsiteltäviksi ja ratkaistaviksi. ...

13 §

Hallintoviraston päällikönä on hallintojohtaja. ...

15 §

Hallintojohtajan tehtävänä on:

- 1) toimia rehtorin lähimpänä apuna ja valvoa, että yliopiston hallintohenkilökunta täyttää tehtävänsä; sekä
 - 2) tehdä tarpeelliseksi katsomiaan aloitteita yliopiston toimintaa, erityisesti sen hallintoa koskeviksi uudistuksiksi.
- Hallintojohtaja ratkaisee 14 §:n 1 momentin 1, 3, 4, 5, 7, 8, 10 ja 12 kohdassa tarkoitettut asiat.

16 §

Rehtori ratkaisee ne hallintovirastolle kuuluvat asiat, joita ei ole säädetty tai määrätty hallintojohtajan tai muun virkamiehen ratkaistaviksi. Rehtori voi yksittäistapauksessa ottaa ratkaistavakseen sellaisenkin asian, joka

Opetusministeriö

joitka voimassa olevien säännösten tai määräysten mukaan ovat rehtorin käsiteltäviä. ...

15 §

Hallintoviraston päällikönä on rehtori. ...

17 §

Hallintojohtajan tehtävänä on:

- 1) toimia rehtorin lähimpänä apuna hallintoviraston johdossa ja sen toimialaan kuuluvissa asioissa sekä valvoa, että yliopiston hallintohenkilökunta täyttää tehtävänsä;
- 2) tehdä tarpeelliseksi katsomiaan aloitteita yliopiston toimintaa, erityisesti sen hallintoa koskeviksi uudistuksiksi; sekä
- 3) huolehtia yliopiston hallintoelinten päätösten toimeenpanosta siltä osin, kuin asia kuuluu hallintovirastolle.

18 §

Rehtori ratkaisee ne hallintovirastolle kuuluvat asiat, joita ei ole säädetty tai määrätty muun virkamiehen ratkaistavaksi. Rehtori voi yksittäistapauksissa ottaa ratkaistavakseen sellaisenkin asian, joka muutoin olisi

Yliopisto

hallintoviraston muun virkamiehen ratkaistava. Hallintovirastolle kuuluva asia voidaan johtosäännössä siirtää hallintoviraston virkamiehen ratkaistavaksi. ...

* 21 §

Tiedekuntakollegioon valitaan kolmeksi vuodeksi kerrallaan hallintokollegion päätöksen mukaan vähintään kahdeksan jäsentä ja vastaava määrä varajäseniä.

Professorin ja apulaisprofessorin viran haltijat ja hoitajat valitsevat laitoksittain erillisessä esivaalissa tiedekuntakollegion jäseniksi tulevat laitosten esimiehet sekä jäljempänä

38 §:ssä tarkoitetussa vaalissa tiedekunnittain keskuudestaan muita jäseniä siten, että näin valittujen määrä on puolet tiedekuntakollegiosta.

Tästä kiintiöstä on vähintään puolet oltava professoreita. Tiedekunnan muut opettajat ja tutkijat valitsevat neljäsosan ja opiskelijan neljäsosan. Samalla valitaan vastaavat määrät varajäseniä.

Vaalit ovat suhteelliset ja salaiset. ...

Asetus

muutoin olisi hallintoviraston virkamiehen ratkaistava.

Rehtorin tai hallintojohtajan ratkaistavaksi kuuluva asia voidaan johtosäännössä siirtää hallintoviraston virkamiehen ratkaistavaksi. ...

18 §

Tiedekuntaneuvostoon valitaan kahdeksi kalenterivuodeksi kerrallaan hallituksen päätöksen mukaan kahdeksan, kaksitoista tai kuusitoista jäsentä ja yhtä monta varajäsentä.

Tiedekunnan professorin ja apulaisprofessorin viran haltijat ja hoitajat valitsevat keskuudestaan tiedekuntaneuvoston jäsenistä ja varajäsenistä puolet siten, että kustakin tiedekuntaan kuuluvasta laitoksesta tulee jäseneksi tai varajäseneksi vähintään yksi professorin tai apulaisprofessorin viran haltija tai hoitaja. Vähintään puolet näin valituista jäsenistä sekä varajäsenistä tulee olla professorin viran haltijoita tai hoitajia.

Muut opettajat ja tutkimushenkilökunta kuin professorin ja apulaisprofessorin viran haltijat ja hoitajat valitsevat jäsenistä ja varajäsenistä neljäsosan ja opiskelijat neljäsosan, kumpikin ryhmä keskuudestaan.

Opetusministeriö

hallintoviraston muun virkamiehen ratkaistava. Hallintovirastolle kuuluva asia voidaan johtosäännössä siirtää hallintoviraston virkamiehen ratkaistavaksi. ...

21 §

Tiedekuntaneuvostoon kuuluvat dekaani puheenjohtajana ja varadekaani varapuheenjohtajana. Heidän lisäksi tiedekuntaneuvostoon valitaan kahdeksi kalenterivuodeksi kerrallaan hallituksen päätöksen mukaan yhdeksän, kaksitoista tai viisitoista muuta jäsentä ja vastaava määrä varajäseniä. Muista jäsenistä valitsevat keskuudestaan ryhmittäin tiedekunnan professorin ja apulaisprofessorin viran haltijat tai hoitajat kolmanneksen, muut opettajat, tutkijat ja muu henkilökunta kolmanneksen ja opiskelijat kolmanneksen sekä vastaavan määrän varajäseniä, suhteellisilla ja salaisilla vaaleilla. ...

Yliopisto

23 §

Tiedekuntakollegio valitsee toimikaudekseen keskuudestaan dekaaniksi professorin viran haltijan sekä varadekaaniksi professorin tai apulaisprofessorin viran haltijan. Dekaanii johtaa tiedekunnan toimintaa sekä toimii tiedekuntakollegion puheenjohtajana. Varapuheenjohtajana on varadekaani. ...

Asetus

21 §

Tiedekuntaneuvosto valitsee vaaleilla toimikaudekseen dekaaniksi ja varadekaaniksi keskuudestaan professorin tai apulaisprofessorin viran haltijan. Dekaanii toimii tiedekuntaneuvoston puheenjohtajana ja varadekaani varapuheenjohtajana.

23 §

Dekaanii johtaa ja valvoo tiedekunnan toimintaa sekä ratkaisee ne tiedekunnan toimivaltaan kuuluvat asiat, joita ei ole säädetty tiedekuntaneuvoston ratkaistaviksi. Dekaanin tehtävänä on lisäksi:

- 1) huolehtia, että tiedekunnan opetus- ja tutkimusvälineet ovat asianmukaisessa järjestyksessä ja käytössä;
- 2) huolehtia tiedekunnan hankinnoista hallintoviraston antamien ohjeiden ja tiedekuntaneuvoston päätösten mukaisesti;
- 3) valvoa tiedekunnan määrärahojen käyttämistä sekä tulo- ja menoarvion noudattamista; sekä
- 4) huolehtia siitä, että tiedekuntaneuvoston käsiteltäväksi kuuluvat asiat tulevat valmistelluiksi, esitellyiksi ja toimeenpannuiksi asianmukaisessa järjestyksessä ja ajassa.

Opetusministeriö

31 §

Tiedekuntaneuvosto valitsee toimikaudekseen dekaanin ja varadekaanin professorin pätevyyden saavuttaneiden tai tohtorin arvoon oikeuttavat opinnäytteet suorittaneiden jäsentensä keskuudesta.

Yliopisto*** 25 §**

Tiedekunnat jakaantuvat yhden tai useamman oppiaineen ja tutkimusalueen muodostamiin laitoksiin. Laitosjaon vahvistaa ja laitoksen perustaa hallintokollegio. Laitoksen hallintoa hoitaa laitoksen esimies, jonka toimikausi on kolme vuotta. Laitoksessa voi olla laituskollegio, jonka tiedekuntakollegio asettaa siten kuin hallintokollegion antamassa ohjesäännössä määrätään. Ohjesäännössä määrätään myös laitoksen esimiehen tehtävistä sekä työnjaosta esimiehen ja laituskollegion kesken. ...

46 §

Yliopiston erillisiä laitoksia ovat kasvatustieteiden tutkimuslaitos, korkeakoulujen kielikeskus, kirjasto ja laskentakeskus. Tulo- ja menoarvion rajoissa yliopistoon voidaan perustaa muitakin erillisiä laitoksia. Erillisten laitosten hallintoa hoitavat johtokunta sekä johtaja taikka esimieheksi määrätty yliopiston viran tai toimen haltija tai hoitaja. Tarkemmat määräykset laitoksen toiminnasta annetaan johtosäännössä.

Asetus**25 §**

Tiedekunnat jakautuvat yhden tai useamman oppiaineen ja tutkimusalan muodostamiin laitoksiin. Laitosjaosta päättää yliopiston hallitus ottaen huomioon, että mitä 18 §:n 1 ja 2 momentista seuraa. Laitoksen hallintoa hoitavat laitoksenneuvosto ja laitoksen johtaja. Laitosneuvoston ja johtajan valinnasta ja tehtävistä määrätään johtosäännössä. ...

40 §

Yliopiston muita erillisiä laitoksia ovat kirjasto, laskentakeskus ja yliopiston museo. Tulo- ja menoarvion rajoissa yliopistoon voidaan opetusministeriön päätöksellä perustaa muitakin erillisiä laitoksia. Erillisen laitoksen hallintoa hoitavat johtokunta sekä johtaja taikka johtajaksi määrätty yliopiston viran tai toimen haltija tai hoitaja. Kirjaston johtajana on ylikirjastonhoitaja. Yliopiston kirjasto toimii tieteellisenä keskuslaitoksena kasvatustieteiden,

Opetusministeriö**33 §**

Tiedekunnat jakaantuvat yhden tai useamman oppiaineen ja tutkimusalan muodostamiin laitoksiin. Laitosjaon vahvistaa opetusministeriö yliopiston hallituksen esityksestä. Laitoksen hallintoa hoitaa laitoksen johtaja, jonka toimikausi on kaksi vuotta. Laitoksessa voi olla laitoksenneuvosto, jonka tiedekuntaneuvosto asettaa siten kuin hallituksen antamassa johtosäännössä määrätään. ...

47 §

Yliopiston erillisiä laitoksia ovat kasvatustieteiden tutkimuslaitos, korkeakoulujen kielikeskus. Tulo- ja menoarvion rajoissa yliopistoon voidaan opetusministeriön päätöksellä perustaa muitakin erillisiä laitoksia. Erillisten laitosten hallintoa hoitavat johtokunta sekä johtaja taikka johtajaksi määrätty korkeakoulun viran tai toimen haltija tai hoitaja. Tarkemmat määräykset laitoksen toiminnasta annetaan johtosäännössä.

psykologian ja liikuntatieteiden aloilla.
Tarkemmat määräykset kirjaston ja muun erillisen laitoksen toiminnasta annetaan johtosäännössä.

56 §

Täytettäessä opetusvirkoja ja -toimia sekä arvosteltaessa opinnäytteitä ja opintosuorituksia saavat päätöksentekoon osallistua vain vastaavan tieteellisen pätevyyden saavuttaneet taikka vastaavan opinnäytteen tai opintosuorituksen suorittaneet. Tutkintovaatimusten vahvistamiseen saavat osallistua vain tiedekuntakollegion opettajajäsenet. Hallintoelimen muilla jäsenillä on tällöin kuitenkin puheoikeus kokouksessa.
Jos hallintoelimessä ei ole riittävästi sellaisia jäseniä, jotka saavat osallistua päätöksentekoon, hallintokollegio määrää hallintoelimeen sen esityksestä tarpeellisen määrän lisäjäseniä.
Tieteellisen pätevyyden ratkaisemisessa lisäjäsentinä voi toimia myös yliopistoon kuulumaton asianomaisen pätevyyden omaava henkilö.

60 §

Ratkaistaessa professorin tai apulaisprofessorin viran hakijoiden tai dosentiksi hakevan tieteellistä pätevyyttä tai annettaessa sitä koskevaa lausuntoa sekä arvosteltaessa opintosuorituksia saavat päätöksentekoon osallistua hallintoelimen puheenjohtajan tai varapuheenjohtajan lisäksi vain vastaavan tieteellisen pätevyyden saavuttaneet taikka vastaavan opintosuorituksen suorittaneet. Hallintoelimen muilla jäsenillä on tällöin kuitenkin puheoikeus kokouksessa.
Jos hallintoelimessä ei ole riittävästi sellaisia jäseniä, jotka saavat osallistua päätöksentekoon, hallitus määrää hallintoelimeen sen esityksestä tarpeellisen määrän lisäjäseniä. Lisäjäsenten toimikausi on sama kuin asianomaisen hallintoelimen, jolle heitä ole valittu käsittelemään erikseen määrättyä asiaa. Ratkaistaessa erityisesti tiettyä oppiainetta koskevaa asiaa on oppiaineen pääedustajalla oikeus tulla

* 57 §

Ratkaistaessa professorin tai apulaisprofessorin viran hakijoiden tai dosentiksi hakevan tieteellistä pätevyyttä sekä arvosteltaessa opinnäytteitä ja opintosuorituksia saavat päätöksentekoon osallistua hallintoelimen puheenjohtajan tai varapuheenjohtajan lisäksi vain vastaavan tieteellisen pätevyyden saavuttaneet taikka vastaavan opinnäytteen tai opintosuorituksen suorittaneet. Hallintoelimen muilla jäsenillä on tällöin kuitenkin puheoikeus kokouksessa.
Jos hallintoelimessä ei ole riittävästi sellaisia jäseniä, jotka saavat osallistua päätöksentekoon, hallitus määrää hallintoelimeen sen esityksestä tarpeellisen määrän lisäjäseniä. Lisäjäsenten toimikausi on sama kuin asianomaisen hallintoelimen. Tieteellisen pätevyyden ratkaisemisessa lisäjäsentinä voi toimia myös yliopistoon kuulumaton henkilö.

Yliopisto

58 §

Kanslerin nimittää valtioneuvosto rehtorinvaalikollegion asetettua ehdolle kolme ehdokasta.

Professorin, kasvatustieteiden tutkimuslaitoksen johtajan, ylikirjastonhoitajan ja hallintojohtajan nimittää Tasavallan Presidentti.

Tiedekunnan lehtorin, yliassistentin ja assistentin nimittää tai ottaa toimeen tiedekuntakollegio.

Muun kuin 1 ja 2 momentissa tarkoitetun henkilökunnan nimittää, määrää tai ottaa ja dosentin nimittää hallintovirasto, jollei toisin ole säädetty.

62 §

Professorin ja apulaisprofessorin virka täytetään viran oltua haettavana. Kutsumismenettelyyn ryhtymisestä päättää rehtori tiedekuntakollegion esityksestä.

Asetus

asiassa kuulluksi siten kuin siitä johtosäännössä määrätään.

62 §

Professorin, kasvatustieteiden tutkimuslaitoksen johtajan, ylikirjastonhoitajan ja hallintojohtajan nimittää tasavallan presidentti.

Apulaisprofessorin, osastonjohtajan ja dosentin nimittää sekä sellaisten muiden kuin 1 momentissa mainittujen virkojen tai toimien taikka ylimääräisten toimien haltijat tahi tilapäiset toimihenkilöt, joilta vaaditaan korkeakoulututkinto, sekä vastaavan työsopimussuhteessa olevan henkilökunnan nimittää, määrää tai ottaa yliopiston hallitus.

Yliassistentin ja assistentin ylimääräiset toimet voidaan täyttää määräjaksiksi siten kuin ohjesäännössä määrätään.

65 §

Yliopiston virat ja toimet sekä ylimääräiset toimet täytetään niiden oltua haettavana, jollei tässä asetuksessa toisin säädetä.

Opetusministeriö

59 §

Professorin, kasvatustieteiden tutkimuslaitoksen johtajan, ylikirjastonhoitajan ja hallintojohtajan nimittää tasavallan presidentti ja toimistopäällikön opetusministeriö.

Apulaisprofessorin ja dosentin nimittää sekä sellaisten muiden kuin 1 momentissa mainittujen virkojen tai toimien taikka ylimääräisten toimien haltijat tahi tilapäiset toimihenkilöt, joilta vaaditaan korkeakoulututkinto, sekä vastaavan työsopimussuhteessa olevan henkilökunnan nimittää, määrää tai ottaa yliopiston hallitus.

Muun kuin 1 ja 2 momentissa tarkoitetun henkilökunnan nimittää, määrää tai ottaa hallintovirasto.

* 63 §

Professorin ja apulaisprofessorin virka täytetään joko viran oltua haettavana tai kutsusta. Kutsumismenettelyyn ryhtymisestä päättää hallitus tiedekuntaneuvoston esityksestä.

Yliopisto**Asetus****Opetusministeriö****73 §**

Kutsumismenettelyyn ryhtymisestä päättää yliopiston hallitus tiedekuntaneuvoston esityksestä kahden kolmasosan enemmistöllä läsnä olevista hallituksen jäsenistä. . .

64 §

Tieteellistä pätevyyttä arvioivat asiantuntijat tulee valita viran tehtäväpiiriin kuuluvilta tieteenaloilta tasapuolisesti. . .

69 §

Tieteellistä pätevyyttä arvioivat asiantuntijat tulee valita tasapuolisesti viran tehtäväpiiriin kuuluvilta aloilta sekä hakijoiden edustamilta tieteellisiltä oppisuunnilta. . .

*** 65 §**

Tieteellistä pätevyyttä arvioivat asiantuntijat tulee valita tasapuolisesti viran tehtäväpiiriin kuuluvilta aloilta sekä hakijoiden edustamilta tieteellisiltä oppisuunnilta. . .

65 §

...Asiantuntijat voivat neuvotella keskenään.

70 §

...Ennen asiantuntijoiden valitsemista tiedekuntaneuvosto voi päättää, että asiantuntijat voivat neuvotella keskenään ja että asiantuntija saa antaa lausuntonsa myös yhdessä yhden tai useamman muun asiantuntijaksi valittavan kanssa.

66 §

...Asiantuntijat voivat neuvotella keskenään.

101 §

Yliopiston virkamiehelle taikka muun hallintoelimen kuin hallintokollegion jäsenelle, joka hoitaa tehtäviään moitittavasti, voi yliopiston hallintokollegio antaa varoituksen.

107 §

Yliopiston virkamiehelle tai hallintoelimen jäsenelle, joka hoitaa tehtäviään moitittavasti, voi yliopiston rehtori antaa muistutuksen tai hallitus varoituksen.

102 §

Yliopiston virkamiehelle taikka muun hallintoelimen kuin valtuuston jäsenelle, joka hoitaa tehtäviään moitittavasti, voi yliopiston hallitus antaa varoituksen.

Yliopisto

102 §

Opiskelijaa, joka yliopiston piirissä on syllistynyt opetus- tai tutkimustoimintaan kohdistuneeseen rikkomukseen, voi sen tiedekunnan dekaani, johon opiskelija kuuluu, rangaista antamalla hänelle muistutuksen. Jos rikkomus on sellainen, että siitä dekaanin harkinnan mukaan voi seurata ankarampi rangaistus, tulee asia saattaa rehtorin käsiteltäväksi. Rehtori voi rangaista opiskelijaa antamalla hänelle muistutuksen, varoituksen tai erottamalla hänet yliopistosta määräajaksi, kuitenkin enintään yhdeksi vuodeksi. Jos rikkomus on sellainen, että siitä rehtorin harkinnan mukaan voi seurata ankarampi rangaistus, tulee asia saattaa hallintokollegion käsiteltäväksi, jolloin hallintokollegio voi rangaista opiskelijaa erottamalla hänet yliopistosta määräajaksi tai ainiaksi. Päätös erottamisesta ainiaksi voidaan panna täytäntöön muutoksenhaun estämättä. Hallintokollegion vahvistamassa ohjesäännössä voidaan antaa määräyksiä yliopiston toiminnan turvaamiseksi tarvittavista toimenpiteistä.

Asetus

108 §

Opiskelijaa, joka yliopiston piirissä on syllistynyt opetus- tai tutkimustoimintaan kohdistuneeseen rikkomukseen, voi dekaani rangaista antamalla hänelle muistutuksen ja rehtori antamalla varoituksen tai erottamalla hänet yliopistosta enintään yhdeksi kuukaudeksi. Jos rikkomus on sellainen, että siitä rehtorin harkinnan mukaan voi seurata ankarampi rangaistus, on hänen saatettava asia hallituksen käsiteltäväksi. Hallitus voi erottaa syllisen yliopistosta määräajaksi, kuitenkin enintään la la yhdeksi vuodeksi.

Opetusministeriö

103 §

Opiskelijaa, joka yliopiston piirissä on syllistynyt opetus- tai tutkimustoimintaan kohdistuneeseen rikkomukseen, voi rehtori rangaista antamalla hänelle muistutuksen. Jos rikkomus on sellainen, että siitä rehtorin harkinnan mukaan voi seurata ankarampi rangaistus, tulee asia saattaa hallituksen käsiteltäväksi. Hallitus voi sylliselle antaa varoituksen tai erottaa hänen yliopistosta määräajaksi, kuitenkin enintään yhdeksi vuodeksi.

”Toteutin periaatteitani ja yliopistokäsitystäni, omaa totuuttani yliopistosta mahdollisuuksien mukaan. Tiesin ja sain siitä myös tuta, että muillakin on näitä käsityksiä ja totuuksia, jopa killoissa vaalittuja ja valvottuja. Pyrkyryyttä vierastan, tuulen haistajaksi en rupea — siispä parasta pysyä lestissään ja sovussa itsensä kanssa. Asettaa alttiiksi — ilman tukijoukkoja, uskonveljiä ja ismejä — yhden asian: yliopiston luovuttamattoman ajattelunvapauden ja totuudenetsinnän, puolesta. Eikö tämäkin ole yliopistoa? Suhdanteet vaihtelevat, mutta totuuden etsintä pysyy. Tämä on yliopiston kulmakivi ja sen tulevaisuuden tae. ”Olinhan siellä minäkin.” Se oli huoliheen ja murheineenkin rikas kokemus. Uskon sen opettaneen ihmistä minussa ja ihmisestä muissa.”

Kalevi Heinilä

(Viimeinen tervehdys yliopistolle rehtorikauden ja hallinnonuudistuksen päättyessä vuonna 1982)